

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI**

DİN VE TERÖR
(DİN VE TERÖR İLİŞKİSİNİN DİN PSİKOLOJİSİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ-TALİBAN ÖRNEĞİ)

MOHAMMED NAİM NAİMİ

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN: PROF. DR. ADEM ŞAHİN

KONYA-2018

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammed Naim NAİMİ
	Numarası	118102073001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adem ŞAHİN
	Tezin Adı	DİN VE TERÖR (Din ve Terör İlişkisinin Din Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi-Taliban Örneği)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan DİN VE TERÖR (Din ve Terör İlişkisinin Din Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi-Taliban Örneği) başlıklı bu çalışma 22/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Adem ŞAHİN	
2	Prof. Dr.	Abdülkerim BAHADIR	
3	Prof. Dr.	Hakan SARI	
4	Prof. Dr.	Asım YAPICI	
5	Prof. Dr.	Hasan KAYIKLIK	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammed Naim NAİMİ		
	Numarası	118102073001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	DİN VE TERÖR (Din ve Terör İlişkisinin Din Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi-Taliban Örneği)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mohammed Naim NAİMİ

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mohammed Naim NAİMİ		
	Numarası	118102073001		
	Anabilim Dalı/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi		
	Ana Bilim			
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	■	
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adem ŞAHİN			
Tezin Adı	DİN VE TERÖR (Din ve Terör İlişkisinin Din Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi-Taliban Örneği)			

Bu araştırmada 1994 Ekim’i sonrası dünya gündemine bomba gibi düşen, 11 Eylül 2001 tarihinden beri adından sıklıkla söz ettiren Taliban Hareketi’nin din psikolojisi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda mezkûr örgütün çıktığı günden günümüze genel yapısı ve din adına uyguladıkları ile illegal örgütlenmeler (terör örgütleri) zümresine alınıp alınmayacağı üzerinde durulmuştur. Bundan yola çıkarak terör ve terörizm kavramlarının incelenmesi ön görülmüştür. Günümüz sorunlarının başında gelen terör, belirli amaç ve idealler uğruna gerçekleştirdiği sansasyonel eylemlerle kitleler arasında korku yaratarak onları sindirmeyi ve püştürmeyi başarmıştır. Terör, amaçladığı ideallere ulaşmak için din ve ırk gibi toplumsal değerleri sonuna kadar kullanmaktadır. Terörün kullandığı araçlara göre sağ tabanlı ve sol tabanlı terör örgütleri olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Örneklelimizi oluşturan örgüt, hakiki manada İslamiyet’i yaşama ve yaşatma parolası ile ortaya çıkmış ve bu söylem etrafında faaliyetlerini sürdürmektedir. Özellikle ilk çıktıkları yıllardan 2006’lı yıllara kadar dini değerlerin yanı sıra etnik ve kültürel değerleri de kullanmışlardır. Günümüzde ise ağırlıklı olarak dini değerlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu değerlendirmemizi temellendirmek maksadıyla örgütün genel profili sosyo-psikolojik açıdan ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Örgütün dini uygulamalarından sosyal düzenleme diktesine, örgütü oluşturan değerlerden kabul gördüğü sosyo-kültürel dokuya, dini-ideolojik dayanağından ekonomik kaynağına vs. bütün boyutuyla incelenmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Taliban Hareketi’nin taraftar kazanmak, kazandığı taraftarlarını örgüte bağlılık ve fedakarlık davranışlarını artırmak gayesiyle kullandığı ekonomik, sosyal ve psikolojik yöntemlerin her biri örnekleri ile tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Taliban Hareketi, Terör, Dini Motifli Terör, Sosyo-Kültürel, Psikolojik, Taraftar, Bağlılık, Fedakarlık Davranışı.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Mohammed Naim NAİMİ		
	Student Number	118102073001		
	Department	Philosophy and Religious Sciences/Religion of Psychology		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	■	
		Doctoral Degree (Ph.D.)	■	
	Supervisor	Prof. Dr. Adem ŞAHİN		
Title of the Thesis/ Dissertation	Religion and Terror (The Evaluation of Religion and Terror in Terms of Psychology of Religion-Example of The Taliban)			

In this research, it is aimed to examine the Taliban Movement, which has frequently been mentioned since September 11, 2001; which dropped as a bomb on the world's agenda after October 1994, in terms of religious psychology. In this respect, focused on the mentioned organization's general structure from the first out day till today, whether the practices in the name of religion can or cannot be categorized under illegal organizations (terrorist organizations). From this, it is foreseen to examine the concepts of terror and terrorism. Terror, the head of today's problems, by spreading fear among the masses has succeeded in intimidating and frightening with the sensational actions carried out for certain purposes and ideals. Terror uses social values such as religion and race to reach the ideals that it aims for. According to the means used by terror, it seems to be classified as right-based and left-based terrorist organization. The organization that forms our sample has emerged with the realization of living and sustaining of Islam and it continues its activities around this discourse. From the first years of their existence until the year 2006 particularly, they used ethnic and cultural values as well as religious values. Nowadays, it is seen that religious values are used predominantly. In order to substantiate our assessment the overall profile of the organization has been elaborated in detail socio-psychologically. From religious practices to social arrangements- dictations, from socio-cultural texture accepted to the values forming the organization, from religious-ideological basis to economic resource etc., it has been tried to examine it in its entirety. In addition, tried to analyze each one of the economic, social and psychological methods used by fanatics of the Taliban Movement to win supporters and to increase their loyalty and sacrificial behaviors.

Keywords: Taliban Movement, Terror, Terrorism, Terror Phenomenon with Religious Motive, Socio-Cultural, Psychological, Supporter, Fanatic, Commitment, Sacrificial behavior.

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Akt	:	Aktaran
ARG	:	Afganistan Resmi Gazetesi (Resmi Ceride)
b.	:	İbn
bk.	:	Bakınız
bnt	:	Bant
C	:	Cilt
cc	:	Celle celalehü
Çev	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
fkr	:	Fıkra
frm	:	Ferman
h	:	Hicri
hş	:	Hicri Şemsi
hkm	:	Hüküm
ISI	:	Intr-Services Intelligence
m	:	Miladi
md	:	Madde
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization
Nr	:	Numara
r.a.	:	Radiyallahu anh/anha
s	:	Sayfa
S	:	Sayı
sav	:	Salla'l-llahü Aleyh-i ve Sellem
ts	:	Tarihsiz
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
vs.	:	Vesaire
yay	:	Yayınları ve Yayınevi

ÖNSÖZ

Çağımızda vesayet savaşlarının aktörleri olarak ön plana çıkan terör örgütleri, hamileri olan devletlerin alandaki silahlı güçleri olarak kullanılmaktadır. Hami devletler, hedef bölgeler ve devletlerde terör örgütlerine alan açacak bazı sorunlar imal etmekte ve neticede terörü ortadan kaldırma bahanesiyle buralara müdahale etmektedirler. Bu hareket alanları, bölgesel ve sosyo-kültürel değerler istismar edilerek oluşturulmaktadır. İstismarcı güçlerin savaş stratejisi ve denetim-kontrol silahı olarak kullandıkları bu illegal yapılanmalar, genel olarak istihbarat birimleri tarafıntan oluşturulmaktadır. Bu bağlamda Afganistan, son kırk yıldır büyük güçler tarafından çatışma ve hesaplaşma alanı olarak seçilmiştir. Bu güçler, bölgede bir kargaşa çıkararak bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemiştir. Ardından yıllardır sürdürülen savaş, çatışma, emniyetsizlik ve düzensizlikte yetişen genç nüfusu, kendi menfaatleri uğruna çeşitli legal ve illegal örgütlenmeler altında toplamayı ve harekete geçirmeyi başarmıştır. Dış güçler desteğiyle imal edilmiş illegal kitle hareketlerinden birisi de Taliban Hareketi'dir. Taliban Hareketi, Afganistan'ın coğrafi yapısına uygun ve toplumunun dini, etnik ve kültürel değerleri istismar edilerek meydana getirilmiştir. Örgütün ortaya çıkma sürecinde; ülkede üretilen emniyetsizlik, kargaşa, iç çatışma-savaş, siyasal, ekonomik, sosyal düzensizlik ve ailevi sorunlar kullanılmıştır...

20 ve 21. yüzyılın bir numaralı sorunu haline gelen terör, sırasıyla edeolojik, etnik ve dini değerleri istismar edegelmiştir. Terörü kendine yol olarak seçen örgütler, günümüzde ağırlıklı olarak dini değerleri istismar ederek amaçlarına ulaşma yolunu tercih etmektedirler. Bu amaç ise istisnasız olarak onları var eden güç/güçlerin çizmiş olduğu yol haritasıdır. Nitekim çalışmanın örneklemini oluşturan Taliban Hareketi de hem dini hem de etnik değerleri sonuna kadar istismar eden, dış mihrakların üretip sahaya sürdüğü bir terör örgütüdür. Bu araştırmada 20 yılı aşkın bir süredir Afganistan'da varlığını sürdüren örgüt, din ve terör bağlamında sosyal din psikolojik bir perspektiften ele alınarak incelenmiştir.

Çalışma, giriş ve dört bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde, çalışmanın konusu, amacı, önemi, sınırlılıkları, yöntemi, varsayımı ve konuyla ilgili çalışmaların tanıtımı yer almıştır. Birinci bölümde din, dindarlık, dindarlığın boyutları, dogmatik dindarlıktan dini fanatizme Taliban, din cihat ve terör ilişkisi; terör, terörist ve

terörizmin tarihi arka planı, karakteristik özellikleri, türleri ve terörün nedenleri üzerinde durulmuştur. Taliban Hareketi'nin dini ve ideolojik alt yapısı, çalışmanın ikinci bölümünü oluşturmuştur. Bu bölümde, kısaca Afganistan'ın ve Taliban Hareketi'nin tarihi açıdan ele alınması yararlı görülmüştür. Üçüncü bölümde, örgütün taraftar kazanma ve idare etme yöntemleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın dördüncü bölümü, çalışmanın genel değerlendirmesi ana başlığı altında üç alt başlık halinde, elde edilen sonuçların detaylı değerlendirmesine ayrılmıştır.

Lisans üstü eğitimim boyunca her daim yanımda duran, çalışmam sırasında desteklerini esirgemeyen başta danışmanım Sn. Prof. Dr. Adem ŞAHİN Bey olmak üzere Sn. Prof. Dr. Abdülkerim BAHADIR, Sn. Prof. Dr. Hakan SARI, Sn. Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK ve Sn. Prof. Dr. Asım YAPICI hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca her zaman beni teşvik eden ve cesaretlendiren aileme; Türkiye'ye ayakbaştığımız günden bugüne kadar Türkçe, Türk ve Türkiye'yi öğretme ve sevdirmenin yanı sıra her zaman sıcak, samimi ve güler yüzle ilgi ve desteklerini esirgemeyen başta Sn. Yard. Doç. Dr. Rıdvan Öztürk Bey olmak üzere dil (Türkçe) hocalarıma; ülkem Afganistan İslam Cumhuriyeti ve onun değerli yöneticilerine; Türkiye'de okumamıza destek ve vesile olan Türkiye Diyanet Vakfı özelinde Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Türk halkına teşekkürü gerekli, onurlu ve huzurlu bir görev addediyorum.

Muhammed Naim NAİMİ

Konya-2018

İÇİNDEKİLER

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU-----	i
BİLİMSEL ETİK SAYFASI-----	ii
ÖZET -----	iii
ABSTRACT -----	iv
KISALTMALAR-----	v
ÖNSÖZ-----	vi
İÇİNDEKİLER-----	viii
GİRİŞ-----	1
1. Araştırmanın Konusu -----	1
2. Araştırmanın Amacı-----	2
3. Araştırmanın Önemi -----	3
4. Araştırmanın Sınırlılıkları -----	3
5. Araştırmanın Yöntemi -----	4
6. Araştırmanın Varsayımları -----	8
7. Konuyla İlgili Çalışmalar-----	8

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE TERÖR

1. 1. Din-----	10
1. 1. 1. Dinin Tanımı -----	10
1. 1. 2. Dindarlık -----	12
1. 1. 3. Dindarlığın Boyutları-----	14
1. 1. 4. Dogmatik Dindarıktan Dini Fanatizme Taliban -----	17
1. 1. 4. 1. Dogmatizm-----	17
1. 1. 4. 2. Dogmatik Dindarlık-----	18
1. 1. 4. 3. Fanatizm-----	21
1. 1. 4. 4. Dini Fanatizm ve Taliban -----	23
1. 1. 5. Din, Cihat ve Terör Çıkması -----	27
1. 1. 5. 1. Cihat -----	34
1. 1. 5. 2. Cihadın Dindeki Yeri-----	35
1. 1. 5. 3. Cihadı Gerektiren Sebepler-----	36

1. 1. 5. 4. Taliban'ın Afganistan'daki faaliyetlerinin Cihat Bağlamında Değerlendirilmesi -----	38
1. 2. Terör -----	41
1. 2. 1. Terör ve Terörizmin Tanımı-----	41
1. 2. 2. Tarihsel Süreçte Terör-----	46
1. 2. 3. Teröristlerin ve Terör Örgütlerinin Özellikleri -----	51
1. 2. 3. 1. Teröristlerin Özellikleri -----	52
1. 2. 3. 2. Terör Örgütlerinin Yapısal Özellikleri-----	53
1. 2. 4. Terörün Türleri-----	58
1. 2. 4. 1. Devlet Terörü-----	59
1. 2. 4. 2. Devlete Karşı Terör-----	59
1. 2. 4. 2. 1. Sol Motifli Terör Örgütleri -----	60
1. 2. 4. 2. 2. Sağ Motifli (Etnik ve Dini) Terör Örgütleri-----	60
1. 2. 5. Terörün Başlıca Nedenleri-----	64

İKİNCİ BÖLÜM

TALİBAN HAREKETİ'NİN DİNİ VE İDEOLOJİK ALTYAPISI

2. 1. Afganistan Tarihine Kısa Bir Bakış-----	68
2. 2. Dünden Bugüne Taliban Hareketi-----	74
2. 3. Taliban Hareketi'nde Şariat Devleti Fikri -----	78
2. 4. Taliban Hareketi'nde Din ve Dini Hayat -----	82
2. 4. 1. Taliban Hareketi'nde Dini Kılık Kıyafet Şekli -----	82
2. 4. 2. Taliban Hareketi'nde Dini Hayat-----	83
2. 5. Taliban Hareketi'nin İdeolojik Altyapısı -----	90
2. 5. 1 Deobend Ekolü İzinden Giden Bir Örgüt -----	91
2. 5. 2. İhvan-i Müslimin İzleri Taşıyan Bir Örgüt-----	97
2. 5. 3. Vehhâbilik İzinde Bir Örgüt-----	99
2. 5. 4. Radikal İslamcı Bir Örgüt -----	102
2. 5. 5. Haricilerin Takipçisi Bir Örgüt -----	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TALİBAN HAREKETİ'NİN TARAFTAR KAZANMA VE İDARE ETME YÖNTEMLERİ

3. 1. Taliban Hareketi'nin Taraftar Kazanma Yöntemleri -----	115
3. 1. 1. Sosyal Yöntemler -----	115
3. 1. 1. 1. Arkadaş İlişkisi-----	115

3. 1. 1. 2. Akraba İlişkisi -----	117
3. 1. 1. 3. Hemşehricilik İlişkisi -----	118
3. 1. 1. 4. Ülke İçi ve Dışındaki Medreselerin Rolü-----	119
3. 1. 1. 5. Etnik Kökenin Kullanılması-----	124
3. 1. 1. 6. Halk Arasında Bir Statü Kazanma Umudu-----	125
3. 1. 2. Ekonomik Yöntemler -----	126
3. 1. 2. 1. İşsizlikten Kurtulma ve Dolar Bazlı Dolgun Maaş-----	127
3. 1. 2. 2. Devlete Bağımlılıktan (Maaşlı Memur) Kurtulma -----	128
3. 1. 3. Psikolojik Yöntemler-----	129
3. 1. 3. 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Taliban -----	130
3. 1. 3. 2. Grup Dinamiği Kapsamında Taliban Hareketi -----	135
3. 1. 3. 3. Taliban Hareketi ve Kitlesele Ortamda Tutum Değişikliği -----	138
3. 1. 3. 4. Algılama ve Taliban Hareketi'nde Algılama -----	141
3. 1. 3. 5. Militan Kimliği ve Kişiliği Kazandırma-----	143
3. 1. 3. 6. Taliban Hareketi'nde Eğitim -----	146
3. 1. 3. 6. 1. Militan Yetiştirmede İdeolojik ve Teorik Eğitim-----	146
3. 1. 3. 6. 2. Silahlı Pratik Eğitim -----	150
3. 1. 3. 6. 3. Militan Yetiştirmede Pakistan ve Afganistan'daki Eğitim Kamplarının Rolü -----	152
3. 2. Örgüte Bağlılık ve Fedakârlık Davranışını Artıran Psikolojik Faktörler	155
3. 2. 1. Örgüte Bağlılığı Artıran Faktörler-----	155
3. 2. 1. 1. Nefret Oluşturmak -----	155
3. 2. 1. 2. Taklitçilik -----	158
3. 2. 1. 3. İkna Etme ve Zor Kullanma -----	160
3. 2. 1. 4. Telkin ve Teşvik -----	161
3. 2. 1. 5. Eylem -----	164
3. 2. 1. 6. Şüphe -----	166
3. 2. 2. Fedakârlık Davranışını Artıran Psikolojik Faktörler-----	168
3. 2. 2. 1. Örgütsel Bir Kişiliğe Sahip Olmak -----	169
3. 2. 2. 2. Tek Haklının Kendileri Olduğuna İnanma -----	171
3. 2. 2. 3. Şimdiki Zamanın Hâkimi Olma Duygusu-----	173
3. 2. 2. 4. Umut Oluşturmak -----	175
3. 2. 2. 5. Yobazlık-----	177

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEGERLENDİRME -----	180
4. 1. Din ve Terör -----	180
4. 2. Taliban Hareketi'nin Dini ve İdeolojik Altyapısı -----	191

4. 3. Taliban Hareketi'nin Taraftar Kazanma ve İdare Etme Yöntemleri -----	199
SONUÇ VE ÖNERİLER -----	206
KAYNAKLAR-----	212
Basılı Kaynaklar-----	212
Elektronik Kaynaklar -----	222
ÖZGEÇMİŞ-----	224

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

İnsanların fitrat üzere yaşamlarını sürdürmeleri için dine gereksinim duydukları gibi din, insan yaşamının her boyutunu koyduğu kurallarla düzenlemiş, şekillendirmiş ve medeniyetlerin temelini oluşturmuştur. Din, insan topluluklarının bir arada yaşamasını, birlikte gelişmesini sağlayan ve onları doğru olana yönlendirerek hayatlarını düzene koyan bir amil olarak var olmuştur.

Tarihin farklı dönemleri ve bölgelerinde çeşitli yapılarla adından söz ettiren terör, insanların en büyük sorunlarından biri olagelmıştır. 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başı itibarıyla ise farklı boyutlarda adından söz ettirerek sosyal ve siyasi sorunların en tepesine yerleşmiştir. Bu süreçte, bazı devletler, sömürü siyasetini kabul ettirmek ve kendilerini meşru göstermek için terörü kullanmış, sıcak savaştan daha ekonomik bir silah olarak terörü kullanmayı tercih etmiştir. İlk başlarda bölgesel olarak varlığını sürdüren terör, zamanla (dış güçlerin destekleriyle) ulusal ve uluslararası boyut kazanmıştır. Bu süreçte istismar ettiği değerlerin başında sırasıyla ideolojiler, etnik ve dini değerler olmuştur.

Günümüzde terörün sıcak bir şekilde cereyan ettiği coğrafyalar arasında, genel anlamda İslam'ın hâkim olduğu Ortadoğu ve Orta-Güney Asya bölgeleri olarak ön plana çıkmaktadır. Ağırlıklı olarak bu bölgelerde varlığını sürdüren terör örgütleri, destekçileri olan emperyalist güçlerin belirlediği amaçlar uğruna İslam dinini istismar etmeye devam etmektedirler. Bunun sonucunda özellikle Batı kamuoyunda, İslam ile terörün yan yana kullanılması, bilinçli, planlı ve programlı olarak idame ettirilmeye başlamıştır. Hâlbuki İslam dini başta olmak üzere hiçbir ilahi dinin, terör dâhil her türlü haksızlık, zulüm, baskı, şiddet vb. durumlara izin vermediği aşikârdır. Dolayısıyla Taliban Hareketi ve benzeri dini motifli terör örgütlerinin, yaptıkları ve izledikleri terör menşeli politikayla İslam'a zarar verdikleri görülmektedir. Taliban gibi dini, kendine özgü bir anlayışla kitlelere dikte eden illegal örgütlenmelerin, din ve dini değerlerle uzaktan yakından alakaları olmadığı gibi din adına yürüttükleri eylemleri ve söylemleri de hamilerinin menfaatleri ve direktifleri ile cereyan ettirilmektedir.

Son dönemlerde Afganistan üzerine yapılan çalışmalar, yayınlanan makale, kitap ve internet ortamında yapılan paylaşımlar ve şiddet içerikli bazı görüntülere bakıldığında terör ve terörizmin, binlerce masum insanın canını aldığı ve yüzlerce aileyi perişan ettiği görülmektedir. Terörist eylemcilerin sönen yaşamlar ve dağılan ailelerin düşürüldüğü duruma aldırış etmeden eylemlerine her gün bir yenisini eklemekten de geri durmadıklarını görmenin artık neredeyse olağan bir durum halini aldığı müşahede edilmektedir. Üstelik bunu yaparken İslam dini adına yaptıklarını iddia etmeleri ise bir müslüman gözüyle bakıldığında oldukça düşündürücü, endişe verici ve acı verici bir durumdur. Kurbanlarını özellikle toplumun önde gelen aydın, din âlimi ve kendilerine muhalefet edebilecek nitelikteki kişilerden seçmeleri ise bir başka düşündürücü husustur. En acısı da bu eylemlere alet olanların çoğunluğunun özellikle geleneksel din eğitiminin yapıldığı medreselerde okumakta olan öğrencilerin olması, onların şiddet eylemlerine alet edilmesidir.

Bu çalışmanın ana konusunu, din ve terör ilişkisinin Taliban Hareketi özelinde sosyal din psikolojisi perspektifinden değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda din, din-cihat-terör ilişkisi ya da ilişkilendirilmesi, terör örgütleri ve teröristlerin karakteristik özellikleri, Taliban Hareketi'nin terör türleri arasındaki yeri ve terörün nedenleri araştırmanın alt konuları arasında yer almıştır. Örgütün, şiddet eylemlerine devam ederken kimi zaman kabileci bir yapı sergilemesi, kimi zaman dinci ve mezhepçi çizgide yürümeye çalışması, kimi zaman ırk temelli duygularla hareket etmesi ve kimi zaman da barış, huzur ve kurtuluş timsaline bürünmesi dikkatlice incelenmiş ve altında yatan saikler açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca örgütün, genç kesimi örgüte kazandırmak için kullandığı sosyolojik, psikolojik ve ekonomik yöntemler ile militanların örgüte bağlılık duygularının geliştirilmesi ve eylemlere katılıp terör estirmesinin psikolojik arka planı, çalışmanın en önemli alt konuları arasındadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, öncelikle son yıllarda dünyayı en çok endişeye boğan ve insanları evinden, yurdundan ve huzurundan eden terör olgusunu, etnik ve dini motifli bir terör örgütü olan Taliban bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu

noktada üzümlere belirtmek gerekir ki, çalışmanın örneklem aldığı Taliban’da olduğu gibi dini motifli terör örgütlerinin son yıllarda en çok kullandıkları, istismar ettikleri din ise barışı temsil eden İslam dinidir. Bundan yola çıkarak bu çalışmada, din, din ve terörün ilişkilendirilmesi meselesi ile mezkûr örgütün kendine özgü dini ve ideolojik temellerinin açıklığa kavuşturulması hedeflenen amaçlardan birisidir.

Bir örgütün ayakta kalabilmesi için belirli aralıklarla eylemlerini devam ettirmesi gerekir. Bunu yaparken birinci amacı fikir, düşünce ve eylemlerini kendine göre meşru bir zemine çekmektir. İkinci amacı ise gücünü o bölge insanına ve dünyaya kabul ettirmek ve böylelikle kendisine taraftar toplayarak ayakta kalmaya çalışmaktır. Bu hususta bireyleri, düşünmeden her türlü eylem ve icraata girişecek, şiddet düşkünü, bağınaz ve fanatik militanlar haline getirmek için sosyal, ekonomik ve psikolojik yöntemler ile onların örgüte bağlılıklarını ve fedakârlıklarını artıracak faktörler önem kazanmaktadır. Bu hususların Taliban eksenli olarak açıklığa kavuşturulması da araştırmamızın başlıca amaçları arasında yer almıştır.

3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, yaptığımız literatür taraması sonuçlarına göre Sosyal Din Psikolojisi perspektifinden örneklem örgüt ile ilgili yapılan ilk çalışmadır. Bu bakımdan çalışma, hem dünyadaki benzeri örgütleri tanımaya ışık tutacak olması hem de alanında ilk olması sebebiyle önemlidir. Araştırmayı önemli kılan bir diğer husus ise verilerinin, Taliban Hareketi’nin kendisi, karşıtları ve örgüt ile ilgili yazan önemli kişilerin fikir ve düşüncelerini kaynak olarak almasıdır. Bu hususlar, bir yandan araştırmanın orijinalliği, diğer yandan ise konunun objektif bir şekilde ele alınıp incelendiğini göstermesi açısından çalışmaya değer katmaktadır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın kapsamını, din ve terör ilişkisinin Taliban Hareketi örnekleminde incelenmesi oluşturmuştur. Bu bağlamda araştırma, 1994 yılından beri Afganistan’da boy gösteren, çeşitli uygulamaları ve yaptıklarıyla dünyaya isminden söz ettiren Taliban Hareketi’nin kendi gözünden, halkın gözünden ve dünya kamuoyu gözünden algılanışı hususlarını incelemekle sınırlandırılmıştır. Başka bir ibareyle örgütün kendi kaynakları, muhaliflerinin kaleme aldıkları materyaller ve

dünya kamuoyu tarafından haklarında yazılanlarla sınırlıdır. Bu çerçevede Taliban Hareketi'nin genel yapısı, taraftar toplama, taraftarlarının bağlılık ve fedakârlıklarını artırmaya yönelik girişimleri Sosyal Din Psikolojisi bakış açısıyla incelenmiştir. Ayrıca araştırmanın daha iyi anlaşılması ve konunun aydınlığa kavuşturulması açısından terör, terörün türleri, nedenleri, din, dini aşırılıklar, din-cihat-terör paradoksunun izahı çalışmanın kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir.

Bu araştırma, veri kaynakları açısından yazılı dokümanlar ve araştırmacının önceki yıllarda yapmış olduğu gözlemlerle sınırlıdır. Bunda çalışma örnekleminin ulusal ve uluslararası boyuta sahip bir terör örgütü olması dolayısıyla, araştırmacıya ve ailesine zarar verebileceği endişesi etkili olmuş ve sonuçta birincil veri kaynakları olabilecek anket, mülakat ve katılımlı gözlem yöntemleri yerine ikincil veri kaynaklarından yararlanma yolu tercih edilmiştir.

Bu araştırma, siyasi ve etnik bir amacın güdülmediği, bilim düşüncesini, bilimsel yöntem ve tekniklerinin öncelendiği bir çalışmadır.

5. Araştırmanın Yöntemi

1. Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma modeli tercih edilen bu çalışmada, 1994 yılında Afganistan coğrafyasında faaliyete başlayan ve illegal eylemlerle halen varlığını sürdüren Taliban Hareketi incelenmiştir. Çalışmada, arşiv araştırmasına yönelik yöntem kullanılmıştır. Kağıtçıbaşı'ya göre, türlü istatistikler, kişisel domümanlar, kitle haberleşmesi, arşiv araştırmasının bilgi kaynağını oluşturmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 66). Bu noktada arşiv denilince, örgütün ülkede hâkim olduğu terör yönetimi dönemindeki resmi kayıtlar, örgüt üyelerinin ve yanlılarının kaleme aldığı eserler, aleyhte yazılan yazılar, genel olarak örgüt hakkında yazılanlar ve konuyla doğrudan ilgili olmayan, fakat örgüt hakkında bilgi veren kaynaklar kastedilmiştir.

Yaklaşık 24 yıllık bir olgu olan Taliban'ın, ilk teşekkülü, devamındaki terör yönetimi yılları, geri çekilme ve gerilla taktiği kullanarak aktif faaliyet yürüttüğü yıllar içerisinde gösterdiği değişiklikler, çalışma boyunca irdelenme ve izah edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma konusunun işlenmesinde yorumlayıcı-fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Konuların izahında yorumlayıcı yaklaşımın tercih edilmesi, çalışma örnekleminin bir örgüt olması sebebiyledir. Konu, örgütün ortaya çıktığı siyasi, ekonomik, sosyokültürel şartlar göz önünde bulundurularak incelenmiş; dünden bugüne değişen siyasi, ekonomik, sosyokültürel, psikolojik ve örgütsel şartlar dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda sadece olgunun resmini çizme değil, aynı zamanda “ne, niçin oluyor?” sorularına cevap aranmaya; bu sırada örgütün faaliyet gösterdiği ortam, çevre ve şartlar göz ardı edilmeden konu, açıklığa kavuşturulmaya gayret gösterilmiştir (Altunışık vd. 2007: 55-56).

2. Veri Toplama

2.1. Birincil Veri Kaynakları

Çalışmanın gerekleri göz önünde bulundurularak değişik araçlar kullanılmak suretiyle elde edilen verilere birincil veri kaynakları denilmektedir. Bir araştırmada birincil verileri elde etmek ve kullanmak üzere başlıca üç veri toplama yönteminden yararlanılır: Anket, mülakat ve gözlem (Altunışık vd, 2007: 68-96). Daha önce de ifade edildiği gibi, çalışmada can güvenliği sebebiyle anket ve mülakat yapılmamış, sadece araştırmacının daha önceki yıllarda örgütle ilgili yapmış olduğu gözlemler zaman zaman kullanılmıştır.

2.2. İkincil Veri Kaynakları

Farklı çalışmalar veya farklı amaçlarla, daha önceden derlenmiş verilere ikincil veri kaynakları denilmektedir. Bu veriler daha önce kullanılmamış ham halde olabileceği gibi bir araştırma için derlenip sınıflandırılmış çalışmalar da olabilir. Bu çalışmada, ikincil veri kaynakları türleri içerisinde dokümantasyonel tür tercih edilmiştir. Dokümantasyonel veriler, raporlar, elektronik posta, kitap, dergi gibi yazılı verilerle televizyon, radyo, teyp kayıtları ve video kayıtlarından oluşmaktadır (Altunışık vd, 2007: 64-65).

Bu çalışmada öncelikli olarak Taliban Hareketi'nin Afganistan'ın büyük bir kısmına hâkim olduğu dönemde çıkardığı kanunlar ve resmi dokümanlar kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Taliban Hareketi dönemin sözcüsü ve dışişleri bakanı

Vekil Ahmed Mutavekkil'in "*Afganistan ve Taliban*" adlı eseri vb. eserler, Taliban Hareketi hakkında lehte bilgi veren kaynaklar olarak görülmüş ve değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra örgüt lehinde ve aleyhinde yazılmış olan birçok eserden yararlanılmıştır. Bu çerçevede Afganistan, Türkiye ve İran'da yazılmış olan konuyla ilgili literatür değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kitap, dergi ve internet makaleleri ve Afganistan halkının tecrübelerini yansıtan yazılı (yer yer görüntülü ve sesli internet) paylaşımlarından yararlanılmıştır. Değerlendirilen literatür içerisinde de doğrudan Taliban Hareketi ile ilgili olan kitap ve makalelere öncelik tanınmıştır.

Bu araştırmada kullanılan bir başka literatür çeşidi ise, Taliban Hareketi ile doğrudan ilgili olmasa da örgütün ortaya çıktığı günden günümüze kadarki süreçte Afganistan ve Taliban Hareketi'nden bahseden dokümanlardır. Bu tür kaynaklara, ilgili dönemle (1994 ve sonrası) irtibatlı tarih, edebiyat, hatırat kitapları vs. örnek gösterilebilir.

Çalışma sırasında önemli ve gerekli olduğu düşünülen kitaplar, makaleler ve ilgili kaynaklar ağırlıklı olarak Afganistan'a gidilerek temin edilmiştir. Elektronik ortamda bulunan materyalin temini ise çalışma boyunca peyderpey temin edilip istifade edilmeye çalışılmıştır.

2. 3. Yardımcı Veri Kaynakları

Veri toplama yöntemlerinden gözlem yöntemi, genel olarak araştırmacının olayın içinde yer alması ve yer almaması şeklinde iki türde ele alınmaktadır. Eğer gözlemci olayın içinde yer alıyorsa literatürde buna "katılımlı gözlem" denilmektedir (Altunışık vd. 2007: 91-94).

Bu araştırmada yazılı materyallerin değerlendirilmesinin yanı sıra daha önceden araştırmacı tarafından yaşanan tecrübeler, yapılan gözlemlerden, imkânlar dâhilinde objektiflik ilkesi gözetilerek istifade edilmeye çalışılmıştır. Örgütün, aktif olduğu bölgelerdeki uygulamaları sebebiyle zorunlu olarak yakından görülmesi, yaşanması, idrak edilmesi ve gözlemlenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu bakımdan konuyla ilgili gözlemin yalın olarak "katılımlı gözlem" demektense "zorunlu-mecburi katılımlı gözlem" demek daha doğru olacaktır.

3. Verilerin Analizi

Çalışmanın yönteminden verilerin analizine kadar tek bir yöntem ve tek bir analiz tekniği kullanılmak yerine çoklu yöntem ve analiz tekniği tercih edilmiştir. İlgili literatürde belirttiği üzere “*nitel araştırma –belli bir nokta üzerinde odaklanmada çok metotlu; araştırma problemine yorumlayıcı yaklaşımı benimseyen bir yöntemdir.*” (Altunışık vd. 2007: 247) Yöntem bakımından nitel araştırmanın iz sürme yöntemi ile tarihi bir olgu olması dolayısıyla arşiv araştırması yöntemleri tercih edilmiştir. Bu amaçla örneklem örgüt, doğup geliştiği, faaliyetlerini sürdürdüğü doğal ortamında ele alınmış; ilgili kaynaklar ışığında araştırmacı tarafından anlamlandırılmaya, yorumlanmaya çalışılmıştır.

Verilerin analizi kısmına gelince çalışmaya, betimsel analiz tekniği ile başlayıp yorumlayıcı bir yaklaşımla konuların izaha kavuşturulması söz konusu olmuştur. Çalışma konusunu tespit etme ve daha sonraki süreçte araştırmanın ana şablonu belirlenmiş ve alt başlıkları netleştirilmiştir. Bu doğrultuda ikincil veri kaynakları olarak nitelenen yazılı arşivlerden elde edilen veriler, çalışmanın genel çerçevesi göz önünde bulundurularak sınıflandırılmış; her bir konu başlığı altında sırasıyla özetlenmiş ve yorumlanmıştır (Altunışık vd. 2007: 268).

Bu çalışmada, araştırmanın hedefleri doğrultusunda öncelikle elde edilen veriler göz önünde bulundurularak çalışmanın çerçevesi belirlenmiştir. Belirlenmiş olan kalıba uygun olarak çalışmanın formatı oluşturulmuş ve bilgi kaynakları (dokümanlar) belirlenerek temini yoluna gidilmiştir. Çalışmada öncelikle ilgili başlığın altında genel bilgiler verildikten sonra, örneklem örgüt ile ilgili örnek olay/olaylar verilerek konular izaha kavuşturulmaya; sosyal din psikolojik bakış açısıyla yorumlayıcı bir yaklaşım tercih edilerek örgütün genel yapısı aksettirilmeye çalışılmıştır. Örgüt ile ilgili olayların analiz edilmesi ve yorumlanmasında tarafsızlık, objektiflik ve bilimsellik ilkelerine azami derecede önem verilmiştir. Konuyla ilgili dikkat edilen bir diğer husus ise elde edilen verilerin, gerçekleştiği zaman ve mekân gözetilerek yorumlanmasıdır.

6. Araştırmanın Varsayımları

1. Taliban Hareketi temelde medrese mollaları üzerine kurulu dini motifli bir terör örgütüdür.
2. Taliban Hareketi, dış destekli ve eylemcilerinin büyük çoğunluğunu Afganistan'daki Peştun kökenli gençlerin oluşturduğu bir örgüttür.
3. Taliban Hareketi'nin eylemlerini gerçekleştirenler çoğunlukla eğitimsiz, fakir, kimsesiz veya dağılmış ailelerin çocuklarıdır.
4. Taliban Hareketi, bir Terör Örgütünde bulunan vasıfları taşımaktadır.
5. Taliban Hareketi mensuplarının çoğunluğu psikolojik, sosyolojik, dini problemleri olan kişilerden oluşmaktadır.

7. Konuyla İlgili Çalışmalar

İlgili literatür tarandığında hem Türkiye'de hem de Türkiye dışında terör ve din konusunu araştıran birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Taliban Hareketi ile ilgili çalışmaların sayısı da oldukça fazladır. Bu kaynaklardan dikkat çeken ve çalışmamızda da kullandığımız bazıları aşağıda verilmiştir:

Araştırmamızda en çok istifade ettiğimiz kaynaklardan birisi Necati ALKAN'ın (2002) "*Gençlik ve Terörizm*" isimli çalışmasıdır. Bu eser, terör ve terörizmle ilgili değerli bir kaynak olmasının yanı sıra terörizm ve gençlik konusundaki kapsamlı değerlendirmeleriyle dikkat çekmektedir. Türkiye eksenli yapılan bu çalışma, gerek izlediği metot gerekse kullandığı dil bakımından araştırma sürecinde bize büyük ışık tutan eserlerdendir.

"*Terörün Sosyal Psikolojisi*" isimli eser, Murat SEVER (2010) başta olmak üzere farklı yazarların Türkiye'de terör örgütlerinin yapısı, işleyişi, psikolojik, sosyal, siyasal ve ekonomik yönleri ile alakalı önemli makalelerinden oluşmuştur. Çalışma boyunca konuların izahında yararlanan, bakış açısı kazandıran eserlerden biridir.

Vehid MÜJDE'nin (2002) "*Afganistan ve Penc Sal Sulte-i Taliban*" isimli eserinde, Taliban Hareketi'nin ortaya çıktığı günden 11 Eylül 2001 yılına kadarki

süreç, detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Kitabın yazarı, Taliban'ın Kabil'i ve Afganistan'ın büyük çoğunluğunu elinde bulundurduğu sırada Kabil'de yaşamıştır. Müjde, Taliban Hareketi'ni dini hayattan sosyal hayata, siyasal düzenden eğitime ve ekonomiye varıncaya kadar bütün yönlerini araştırmacı bir bakış açısıyla ele alıp incelemiştir.

Çalışmamızda faydalandığımız bir diğer kaynak, Eric HOFFER'in (1998) "*Kesin İnançlılar*" kitabıdır. Bu eser, Taliban'ı bir olgu olarak araştırılması ve özellikle taraftarları ve eylemcilerinin kategorilere ayırıp incelenmesi hususlarında istifade edilen önemli bir kaynaktır. Çalışmada bu eserden, bir örgütün oluşmasında etkili olan etkenler, örgüt içi süreçler, birlikte hareket etme yetisinin kazandırılma yolları, eyleme hazır tutma vb. konularda istifade edilmiştir.

Diğer taraftan Ahmed RAŞİD'in (2008) "*Taliban, İslam, Neft ve Bâzi-i Buzurg-i Nev der Asya-ı Miyâne*" isimli kitabı, "*Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*" başlığıyla Türkçeye tercüme edilen bir eserdir. Ahmed Raşid, hem Taliban büyükleri hem de hamileri ile birebir görüşerek konuları birinci ağızdan aktardığı için bizim açımızdan oldukça kıymetli bir eserdir. O, örgütü sosyal yapısı, siyasal örgüsü, istihbaratî durumundan dini ve kabilevi şekline kadar ayrıntı bir şekilde tasvir etmiştir. Dolayısıyla çalışma boyunca oldukça fazla istifade edilen bir eser olmuştur.

"*Afganistan ve Taliban*" Taliban'ın sözcülük ve dışişleri bakanlığı görevlerini yapan en önemli kişilerinden birisi olan Vekil Ahmed MÜTEVEKKİL'in (2005) kaleme aldığı bir eserdir. Sadece bu yönü ile de dikkatle istifade edilmeye değer bir kaynak niteliğindedir. Kitap, çalışma sırasında örgütün fikirlerini yansıtan en önemli eser olarak değerlendirilmiştir.

Cafer MEHDEVİ'nin (2014) "*Câmia-şinâsi-i Siyasi-i Taliban*" "*Taliban'ın Siyasal-Sosyolojisi*" olarak tercüme edilebilecek eseri, alanında yapılan en önemli ve değerli çalışmaların başında gelmektedir. Örgütün yapısını kapsamlı bir şekilde inceleyen bir eserdir. Eser, örgütün ortaya çıkmasında etkili olan sosyal, siyasal ve ekonomik faktörler bakımından bu çalışmaya ışık tutmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE TERÖR

1. 1. Din

İnsanlık tarihi boyunca insan kitlelerinin topluca yaşadığı bölgelerde mutlaka din de var olmuştur. İnsanların fitrat üzere yaşamlarını sürdürmeleri için dine gereksinim duydukları gibi din, insan yaşamının her boyutunu koyduğu kurallarla düzenlemiş, şekillendirmiş ve medeniyetlerin temelini oluşturmuştur. Toplulukların bir arada yaşamasını ve birlikte gelişmesini sağlayan bir amil olarak var olmuştur. İlahi kaynaklı dinler, vaz ettiği kurallarla insanın yaşam biçimini yönlendirmiş ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu açıdan din, insanları doğru ve faydalı olana yönlendirerek hayatlarını tanzim etmiştir. İnsanoğlunun psikolojik yapı ve hayatında karşılaştığı yalnızlık, çaresizlik, korku, üzüntü, hastalık, musibet ve felaketler karşısında ümit, teselli ve güven duygusu aşıl原因an önemli bir müessese olarak var olmuştur. Dolayısıyla din, dini hayat tarzını benimseyen insanoğlunu her türlü dini bunalım ve buhrandan korumuş, kendisi ve çevresi ile daha uyumlu, ahenkli ve mutlu bir yaşam sürdürmesine vesile olmuştur. Din, doğru ve gerçek anlamıyla algılandığında toplumların gelişmesine ve ilerlemesine vesile olmuş ve insanoğlunun yaratıcı gücüne güç katmıştır. Fakat doğru anlaşılmadığında ise her türlü dinamikliğin ve gelişmenin önüne engel olarak kullanılmış ve görülmüştür (Karaman vd. 2006: 7-8; Onat, 24.03.2017).

1. 1. 1. Dinin Tanımı

Dinin tanımları, insanların dine farklı şekillerde bakmaları; hatta kimi zaman aynı dini paylaşan kişilerin bile dinin inanç ve ibadet/uygulama boyutunda farklı görüş ve uygulamalarda buldukları sebebiyle farklılık ve çeşitlilik arz etmektedir. Bu konuda Şahin'in belirttiği gibi, “*şüphesiz dinin çok boyutlu ve kompleks yapısının da etkili olduğu söylenebilir*” (Şahin, 2007: 17). Bu sebeple geçmişten günümüze bütün dinleri kapsayan bir din tanımı yapıldığını söylemek oldukça güçtür. Bununla birlikte beşeri bilimlerle uğraşan bilim insanları dini, kendi perspektiflerinden ele alarak tanımlamışlardır. Örneğin sosyologlar dine harici bakış açısıyla yaklaşmış ve

sosyal grup bağlamında bir tanımlama yapmışlardır. Psikologların din tanımlamalarında ise dinin özelliklerini sıralamaktan çok insanların dini algılayışları ve dini davranışları ön planda tutulmuştur. Bununla birlikte psikologlar, din-insan ilişkisinin farklı boyutlarına da vurgu yapmışlardır. Mesela William James, dini bireysel ve kurumsal olarak iki boyutta ele almıştır. Fakat ağırlıklı olarak bireysel din üzerinde durmuştur. O, dini *“bireyin duyguları, fiilleri ve bireysel tecrübeleri”* şeklinde tanımlamıştır (Köse ve Ayten, 2012: 108-109; Karaca, 2011: 74-75).

Dinin Tanrı'ya duyulan mutlak bağlılık duygusu olarak tanımlayan James Leuba, dinin insanın doğaüstü varlıklara bağlanması ve insanla birlikte doğanın kontrolü ve yönetimini sağlayan tabiatüstü güçler olduğu vurgusu yapmıştır. James Frazer, inancın ve kutsala inanmanın gerekliliği üzerinde durmuş ve dini *“insan yaşamını ve doğanın akışını kontrol ettiğine ve yönettiğine inanılan insanüstü güçlerin bir yatıştırması ve uzlaştırması”* şeklinde tanımlamıştır (Karaca, 2011: 74).

Kimi tanımlamalarda dinin insanların çaresizliklere ve hayatta karşılaştıkları çıkmazlar karşısında düştüğü acizliğine bir teselli kaynağı olduğu öne sürülmüştür. Dinin hayata anlam kazandıran ve hayatın her boyutuyla ilgilenen yönüne dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda Viktor Frankl insanın kendini aşması boyutuyla dini ele almış; Abraham Maslow ise dini insanın kendini gerçekleştirmesine yardımcı bir unsur olarak görmüştür. Kenneth Pargament de dini, *“kutsala ilişkin anlam arayışı”* olarak tanımlamıştır (Köse ve Ayten, 2012: 108-109).

Hökelekli, dini insan tabiatında ve manevi olarak önceden kararlaştırılmış ve deruni sebeplerle davranışına yön veren tek boyutlu psikolojik tezahür olmadığını ve dinin insanın manevi halleri dışında kültürlerin izini taşıyan dış boyutunu da göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, *“kendisini kültür içerisinde gösterdiği şekliyle din sembolik bir sistem, sosyal kurum ve sübjektif hayattan ibarettir.”* Hökelekli, dinin insan hayatının dışındaki sosyal, kültürel ve psikolojik-deruni varlığı bir bütün halinde ele alınıp tanımlanmasının yararlı olacağı üzerinde durmuştur (Hökelekli, 2011: 71).

Yavuz'un din tanımlaması ise şu şekildedir: *“Din, insan hayatına ve dünya düzenine mana veren, onu belli bir hedefe yönelten ve istediği gibi yöneten, belirli*

bir gayenin gerçekleşmesi için insandan yapması ve yapmaması hususunda taleplerde bulunan ilahi bir varlığın mevcudiyetine inanmaktır.” Yavuz’un yapmış olduğu din tanımında ise insan ve çevresine düzen veren, insanın hayatta atacağı her adım konusunda onu yönlendiren bir yaratıcıya duyulan inanç olarak daha çok dinin ilahi boyutuna vurgu yapılmıştır (Yavuz, 1982: 88).

İslam âlimleri dini tanımlarken Kuran-ı Kerim ve İslami inancı esas alarak bir tanımlama yapmışlardır. İslam âlimlerinin yapmış oldukları tanımda hak din olan ilahi din tanımı verilmiştir. *“Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahi bir kanundur.”* Yapılan bu tanımlamada dinin ilahi boyutu öne çıkarılarak beşeri olamayacağı vurgulanmıştır. Bu tanımlamada dikkat çeken hususlardan bir diğeri ise akıl sahibi insanların kişisel tercihleri ile ilahi kaynaklı dini seçme hakları üzerinde durulmuştur (Karaman vd. 2006: 4).

Bu tanımlamalarda öne çıkan boyutlar ise şu şekilde özetlenebilir; Din, insanın doğaüstü bir varlık ile ilişkisi, tabiat olayları karşısında yaşadığı çaresizliği ve bunalımına bir teselli kaynağı, hayatını anlamlandıran ve düzene koyan kanunlar bütünü, insanların bireysel anlamda yaşadıkları psikolojik ve manevi tecrübeleri olarak sunulmuştur.

1. 1. 2. Dindarlık

İnsan hayatını kuşatan ve şekillendiren dinin tanımında görülen farklılık ve karşılaşılan zorluk, dindarlığın tanımında da görülmektedir. Çünkü dindarlığın din ve dini davranıştan bağımsız olarak düşünülmesi imkân dâhilinde değildir (Kurt, 2009: 2). Aynı şekilde her dinin kendine özgü inanç ve ibadet şekline göre farklı dindarlık biçimleri ortaya koyduğu gibi bireyler de dini algılayarak, anlayarak ve içselleştirerek hayat tarzı yaparken farklı düzeylerde yaşamakta ve davranışlarına yansıtılmaktadırlar (Köse ve Ayten, 109). Din ve dindarlık tanımlanmasındaki bütün bu zorluğa rağmen konuya ilgi duyan hemen herkes bu kavramlar üzerinde kendine özgü bir tanım yapma ve sınıflandırma gereği duymuştur. Bunda, bireyin fikirleri sistematize ederek “anlama” ihtiyacını ve muhatap için daha anlaşılır bir hale getirerek “anlaşılma” ihtiyacını tatmin etme güdülerinin etkin olduğu söz konusu olabilir (Bahadır, 2010: 116).

Hökelekli'ye göre dindarlığı, *“belli bir dinin inanç ve öğretilerinin belli bir zaman ve şartlarda belli bir kişi, grup ya da toplum tarafından yaşanmasıdır”* (Hökelekli, 2013: 42-43). Yaşamın bilgi, duygu ve davranış boyutunu da kapsayan dindarlık, dini inancın birey veya toplum hayatına çeşitli tutum ve davranışlar biçiminde yansımalarıdır (Köse ve Ayten, 2012: 109). Yani dindarlık, *“hem kişinin bağlı olduğu dine ait inançlar, ilgiler ve etkinliklerle meşgul olma düzeyi ve hem de bireysel ya da grup düzeyinde yapılaşmış biçimlerini ihtiva eden bir kavramdır.”* Bu kavram, kişi veya grubun hayatında dinin önemine işaret etmekte ve inandığı dine duyduğu bağlılık düzeyini göstermektedir. Dolayısıyla dindarlık, dinin birey veya toplum tarafından yaşanma halidir (Hökelekli, 2013: 43). Dinin birey veya toplum tarafından yaşanması, hayatını inandığı dinin değerlerine göre şekillendirmesi anlamına gelmektedir. Bu da yaratılan ile yaratan arasında dinamik bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir. Bu ilişki, karşılıklı ve canlı bir ilişkidir. Çünkü inanan birey, inanılan varlık karşısında durup ona seslendiği zaman duyacağına, yardım istediğinde yardımına yetişeceğine, yanlış bir hareketinde onu göreceğine ve ilişkilerine yansıtacağına inanmaktadır. Dolayısıyla birey, inandığı varlığın emirlerine ve yasaklarına göre hayatını düzene sokmakta ve böylelikle kendisini ona yakınlaştırmaya çalışmaktadır (Karaca, 2011: 75).

Dindarlık, tek tip, değişmeyen ve sabit bir durum olmayıp kişilere, gruplara ve kültürel geleneklere göre değişkenlik gösteren ve gelişen bir süreçtir (Hökelekli, 2013: 44). Bu bağlamda dinamik bir süreç olan dindarlığın kişiye göre, kültüre göre ve dinin ana ilkelerine göre farklılık arz etmesi mümkündür. Kişinin dindarlığında, cinsiyetinden yaşına, medeni haline ve dini bilgi düzeyine, sosyal çevresinden ekonomik ve eğitim durumuna, kişilik özelliklerinden yaşadığı travmatik olaylara kadar birçok faktör etki etmektedir (Köse ve Ayten, 109; Kurt, 2009: 3-21). Birçok farklı faktöre bağlı olarak dine yöneliş, bağlanma ve dini değerlere sıkı sıkıya sarılma, dini hayatına yansıtmanın değişen ve gelişen dereceleri vardır. Kimi özel olay veya durumlar dini bağlılığı artırdığı gibi kimi olay veya durumlar da bu bağlılığı azaltabilmektedir (Hökelekli, 2013: 44).

Kişilerin ve grupların dini düşünceleri, belirli değer ve uygulamalara verdikleri öneme göre farklılaşmakta ve değişmektedir. Bundan dolayı bir kişi veya

grubun dindarlığı hakkında kesin ifadelerle bir yargıda bulunmak oldukça zordur (Hökelekli, 2013: 44). Çünkü birey veya grubun dindarlığı dinin nesnel boyutu, insanın öznel özellikleri ve bu unsurları meydana getiren kültürün bir araya gelerek karşılıklı etkileşimi neticesinde şekillenmektedir (Karaca, 2011: 78). Dolayısıyla dindarlık, bireyin ve grubun hayatının her alanında; inançtan ibadete, duygudan bilgiye, ahlaki değer ve tutumlardan toplumsal ilgi ve ilişkilere, tutumdan davranışlara kadar birçok alanda etkisini hissettirmekte ve göstermektedir (Hökelekli, 2013: 44).

1. 1. 3. Dindarlığın Boyutları

Din ve dindarlıktaki tanımlama zorluğu, dindarlığın boyutlarını belirleme konusunda da ortaya çıkmaktadır. Dindarlık, araştırmacılar tarafından kendi ilgi alanlarına, dinin yapısına, bireyin dini içselleştirme ve uygulama şekline, kültür içerisinde yansıma ve anlaşılma şekline göre farklı boyutlarda ele alınıp incelenmiştir. Bu sınıflamaların her biri konunun farklı yönüne/yönlerine dikkat çekmiştir. Fakat hiç birisi tek başına konunun bütün veçhesine açıklık getirememiştir. Çünkü insanları bütün yönleri ile tanımak kolay olmadığı gibi onları belli tipolojilere ayırmak da imkân dâhilinde değildir. Yine de bu durum, konuyla ilgili yapılacak çalışmalara bir mani olarak görülmemelidir (Yavuz, 1982: 100). Tam aksine dindarlık tipleri ile ilgili yapılan çalışmaların daha da artması, hem dindarlık şekillerini farklı bakış açılarıyla ele almak hem de bireylerde ve sosyokültürel ortamlarda görülen dindarlık tiplerini anlamak için kolaylıklar sağlayacaktır (Yapıcı, 2002: 78).

İslami gelenekte tezahür eden ve dindarlığın hem bireysel hem de toplumsal boyutunu göz önünde bulunduran “taklidi dindarlık” ve “tahkiki dindarlık” sınıflamasından bahsedilmektedir. Kişinin içinde doğup büyüdüğü çevrenin telkini ile meydana gelen dindarlığa “taklidi dindarlık”, inandığı şeye neden ve niçin inandığının bilincinde olan dindarlığa ise “tahkiki dindarlık” denilmiştir. Birinde çevre faktörü, kültür etkisi ve gelenek tesiri hâkimken diğesinde ise bireyin dini özümsemesi ve içselleştirmesi ağır basmaktadır (Hökelekli, 2013: 87-88; Yapıcı, 2002: 83). W. James’in “kurumsallaşmış dindarlık” ve “bireysel dindarlık”

sınıflaması, kısmen bu sınıflamaya benzetilebilir. “Kurumsallaşmış dindarlık”, tören, ritüel gibi pratik alanlarda ön plandadır. “Bireysel dindarlık”ta ise Tanrı-birey arasındaki ilişkiye ağırlık verilmektedir (Yapıcı, 2002: 83).

Din psikolojisi alanında çokça kullanılan, bireyin kişilik yapısını esas alan dindarlık tiplerinden birisi ise Gordon Allport tarafından geliştirilmiştir. Allport, dindarlık kavramını “içten motive dindarlık” ve “dışten motive dindarlık” olarak kategorize etmiş ve kullanmıştır. Bu kavramsallaştırmayı daha sonra “iç güdümlü dindarlık” ve “dış güdümlü dindarlık” olarak revize etmiştir. Ona göre “iç güdümlü dindarlık”, bireyin başka hiçbir beklenti gütmeyen sadece Tanrı rızasını kazanmak için dinin tavsiye, emir ve yasaklarına uyması ve “dış güdümlü dindarlık” ise inanan kişinin dinin tavsiye, emir ve yasaklarına Tanrı rızası dışında başka amaçlar güderek yönelmesidir (Hökelekli, 2011: 76-77; Karaca, 2011: 95-96; Kayıklık ve Yapıcı, 2005: 416). Dindarlık boyutlarını ortaya koyan ve ölçen benzeri birçok tasnif/tipleme ortaya konmuştur (bk. Yapıcı, 2002: 75-100; Hökelekli, 2011: 73-78; Karaca, 2011: 93-112; Kayıklık ve Yapıcı, 2005: 415-416). Bu tipolojiler içerisinde ise beş boyutlu tasnifiyle Glock ve Stark’ın ortaklaşa geliştirdikleri sınıflama, kapsayıcılık bakımından en çok tutulan ve dindarlık çalışmalarında en çok tercih edilen sınıflamadır. Buna göre dindarlığın boyutları “duygu-tecrübe”, “inanç-ideoloji”, “ibadet-davranış”, “bilgi-entelektüel” ve “etki” boyutudur (bk. Şahin, 2007: 20-25; Karaca, 102-109; Hökelekli, 2013: 52-55).

Yapıcı, bireylerin dini tutumları arasındaki uyum, dini tutum ile diğer tutumları arasındaki ahenk ve bireyin merkezi tutumunun hangisi olduğu üzerinde duran, dini tutumun sosyo-kognitif boyutuna ağırlık veren bir dindarlık sınıflaması geliştirmiştir. O, dindarlığın zihinsel ve davranışsal yansımasından yola çıkarak dindarlık tipolojisini şu dört boyutta ortaya koymuştur (Yapıcı, 2002: 100): “Liberal Dindar”, “Muhafazakâr Dindar”, “Dogmatik Dindar” ve “Fanatik Dindar.”

1. Liberal Dindarlar: Bu kişiler, genel olarak inançlı ve kutsal metinlere saygılıdırlar. Onlar, bütünüyle dinin etkisinde hayatlarını sürdürmedikleri gibi dini ibadetler ve inanç konusunda da farklılıklar gösterebilirler. Bununla birlikte alt ve üst dini kimlikleri hususunda duyarlıdırlar. Dini konularda pek fazla hassasiyet göstermeyi sevmez ve dinin sosyal hayata müdahalesinden de pek hoşnut değildirlere.

Fakat dini konularda ortaya atılan yeni fikirleri kabul etme hususunda rahattırlar. Merkezi tutumları ise dini duygu ve düşünce merkezli değildir. Bu sebeple onlar, “diğer din ve inanç mensuplarına karşı oldukça hoşgörülüdürler” (Yapıcı, 2002: 101).

2. Muhafazakâr Dindarlar: Bu kişiler, inançlı ve kutsal metinlere saygılıdır. Gündelik hayatlarında dini inanç ve tutumlarını açıkça belli ederler. Dini duygu ve düşünceler, bu kişilerin merkezi tutumunu beslemektedir. Din, hayatı anlamlandıran en önemli unsurdur. Bunlar içerisinde de dini ibadetlerini yerine getiren ve yerine getirmeyenler vardır. Modern dini fikirlere karşı açık olduklarını söylemek oldukça güçtür. Ama ikna edici deliller sunulduğunda ise kabul etme olasılıkları da yüksektir. Diğer dini inanç ve mezheplere karşı ise kendi inanç ve dini kimliklerine tehdit olarak algılamadıkları sürece saygılı ve hoşgörülüdürler. Toplum içerisinde manevi değerlere önem verirler. Yeni nesillerin kaliteli bir din eğitimi alması gerektiği üzerinde dururlar. Onlara göre modern dünyanın düştüğü buhranın yegâne müsebbibi manevi değerleri gözetmemekten kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla onlar için geleneksel din ve dünya görüşünü muhafaza etmek önemlidir. Fakat gelenekçi olmalarının yanında yeniliklere de karşı değildir. Hatta onlar, toplumsal sonuçları bakımında olumlu olan yenilikleri ve değişiklikleri desteklerler. Onları kaygılandıran husus ise “radikal ve hızlı değişimlerin toplumda meydana getirebileceği belirsizlik ve buradan kaynaklanan sıkıntılardır” (Yapıcı, 2002: 102-103).

3. Dogmatik Dindarlar: Dini inanç ve kutsal metinlere saygılı kimselerdir. Merkezi tutumlarını din oluşturmaktadır. Dini tutumlar, günlük hayatta davranışlarını belirleme konusunda en önemli amildir. Bu kişiler, dini konulara kesin ifadelerle ya olumlu ya da olumsuz; iyi-kötü, caiz-caiz değil, günah-sevap gibi birbirine zıt ayrımlarla yaklaşmaktadırlar. Bunlar diğer kişi veya grupları da aynı şekilde değerlendirirler. Dolayısıyla dogmatik dindarlar, öteki/ötekilere karşı sert, müsamahasız ve hoşgörüsüzdürler. Değişime, yeniliklere ve yenileşmeye karşı oldukları gibi yeni fikirlere karşı da kapalıdır. Gösterdikleri bu özellikler, onların zihinsel yapılarının bir eseridir. Dolayısıyla bu durum dindarlarda görülebileceği gibi ateistlerde de görülebilmektedir. Burada önemli olan onların, katı, hoşgörüsüz, tutucu

vs. kişiler olmalarıdır. Din düşmanı dogmatik zihinsel yapıya sahip kimselere ise “din karşıtı dogmatikler” denilmektedir (Yapıcı, 2002: 104-105).

4. Fanatik Dindarlar: Dini fanatizm, dini dogmatizmin bir sonraki noktasıdır. Bu kişiler, zihinsel anlamda son derece katı, inandıkları şeylere aşırı bağlı ve kendilerinden olmayan kişilere/dini gruplara, onların fikir ve düşüncelerine karşı ciddi anlamda müsamahasızdırlar. Dini ve sosyal olayları, zihinsel saplantıları dolayısıyla objektif değerlendirebilme yetisinden yoksundurlar. Fanatikler, saldırganlık duygularının etkisiyle kendi dini inançlarına karşıt gördükleri ve düşman belledikleri kişileri yaralamaya, öldürmeye kadar ileri gitmektedirler. Bunlar, hayatlarını bağlılık duydukları inanç veya kişilerin öğretileri etrafında şekillendirmektedirler. Dini konulardaki bilgi ve birikimleri ise genel olarak sığdır. Dolayısıyla içinde buldukları grubun inanç, düşünce ve ideallerini mutlak doğru olarak görürler (Yapıcı, 2002: 105).

Fanatik dindarlar, başkalarının fikir, düşünce ve inançlarını zor ve baskı yoluyla da olsa kendilerine benzetmeye çalışırlar. Bu tür kişiler, çok müsamahasızdırlar. Kendi fikirlerini ve inançlarını kabul ettirmek ve öteki gördüklerini kendilerine benzetmek için sözlü veya fiili şiddete başvurma gereği duyarlar. Bu yönleriyle, dogmatiklerden ayrılmaktadır. Tek doğrunun kendileri ve hakkın savunucusunun da sadece kendileri olduklarına inanırlar (Yapıcı, 2002: 106).

1. 1. 4. Dogmatik Dindarlıktan Dini Fanatizme Taliban

1. 1. 4. 1. Dogmatizm

Dogma kelimesi “*sıkı sıkıya büyük bir güçle inanılan, belirli bir otoriteye dayanan, her türlü inceleme ve eleştirinin üstünde tutulan, doğruluğu olgulardan ve diğer deneysel desteklerden bağımsız olarak tartışmasız kabul edilen değişmez düşünce ve olgular*” anlamına gelen Yunanca kökenli bir kelimedir (Bahadır, 2010: 117). Türk Dil Kurumu sözlüğünde dogma, “*doğruluğu sınanmadan benimsenen, bir öğretinin veya ideolojinin temeli yapılan sav, nas, inak; belli bir konuda ileri sürülen bir görüşün sorgulanamaz, tartışılmaz gerçek olarak kabul edilmesi*” olarak ifade edilmiştir (TDK, 2005: 546). Dini anlamda vahiy, ilham vb. yollarla elde edilen veya dini otorite, dini kurum veya önde gelen dini liderler tarafından kabul ve tayin edilen

dinsel gerçekler ve öğretilerdir (Yapıcı, 2002: 107). Başka bir ifadeyle dogma, “büyük bir otoriteye dayanılarak kabul edilen ilke ve önermedir” (Aydın, 2006: 170). Dogmatik ve dogmatizm kavramları ise dogma kavramından türetilmiş kavramlardır. İlki sıfatı, ikincisi ise felsefi bir görüşü, katı zihinsel bir süreç ve ilkeler bütününe ifade etmek üzere kullanılan kavramlardır.

Dogmatizm kavramı, 16. yüzyıl Fransası’nda ortaya çıkmıştır. Aydınlanma çağıyla birlikte Alman felsefecileri tarafından eleştirel bir perspektifte ele alınıp tartışma konusu edilmiştir. Dogmatizm, muhalif görüş, fikir ve düşünceleri mahkûm etmek üzere kullanılmaya başlamış ve günümüzde ise fizik, metafizik ilkeleri ve öğretileri herhangi bir eleştiriye tabi tutmaksızın doğru kabul eden zihinsel bir yapı olarak literatüre girmiştir (Bahadır, 2010: 118). Dogmatizm, ileri sürülen öğretileri ve ilkeleri, sorgulamaksızın doğru kabul eden, kabul ettiği ilke ve öğretilerden değişmez, katı bir yöntemle başka önermeler üreten ve birtakım dogmaları ya da sogrulanması ve değişmesi kabil görülmeyen inançları kabul ederek, insan bilgisinin mutlak hakikate erişebileceğini savunan felsefi görüştür (Aydın, 2006: 170-171).

Dogma ve dogmatik kavramlarına gelince, önceleri olumlu bir anlam ifade eden dogma, dogmatizm kavramına yüklenen olumsuzluktan nasibini almıştır. Aynı kökten gelen dogmatik sıfatı da dogma ile aynı kaderi paylaşmıştır.

1. 1. 4. 2. Dogmatik Dindarlık

Dogmatik, birtakım ilkeleri, fikir, düşünce ve ideolojileri tartışmasız doğru ve tek gerçek kabul eden; görüş ve düşüncesini kesin ve tartışmasız doğru olarak öne süren kişiliğe sahip kimsedir (Bahadır, 2010: 117). Bazı araştırmalarda ise dinin dogmatik, otoriteye bağımlı, önyargılı ve musamahasız tipte kişiliklere sebep olduğu ileri sürülmüştür. Örneğin dini yükümlülüklerini yerine getiren, dinsel inançlarıyla daha fazla özdeşleşen kişilerin öteki olarak gördükleri, inançsız kişilere oranla daha fazla peşin hükümlü ve ön yargılı oldukları öne sürülmüştür (Kayıklık ve Yapıcı, 2005: 418). Konuyla ilgili görüşlerin önde gelenlerinden biri olan Adorno, dinin dogmatik kişiliğe, tutucu yapıya sebep olduğunu ileri sürenlerdendir. O, dini inanç ve zihniyetin otoriteci bir kişiliğe yol açtığını öne sürmüş ve otoriteye itaatini, dini tutumun en önemli özelliği olduğunu savunmuştur. Aynı şekilde o, uyduruculuk ve

tutuculuğu da dini tutumun ayrılmaz parçaları olarak görmüştür (Hökelekli, 2011: 190-191).

Dogmatizmle ilgili çalışmalar yapan Milton Rokeach'a göre dogmatizm, *"fikirleri veya inançları başkasıyla bağıntılı olan müsamahasız ve katı tarz"* (akt. Hökelekli, 2011: 192), ya da zihnin yeni fikirlere, yeni düşüncelere kapalılığı ve zihinsel kapalılığı ifade eder (akt. Bahadır, 2010: 119; Gürses, 2002: 80). Dolayısıyla bu kavram din, inanç ve dindarlıkla ilgili olmaktan ziyade genel olarak zihinsel yapıyla, bireyin dini konularda zihinsel katılığı ve tutuculuğuyla alakalıdır. Yapıcı'nın aktardığı üzere Rokeach bunu, otoriteriyenizm kavramından yola çıkarak temellendirmeye çalışmıştır. O, *"sağda olduğu gibi solda da var olan otoriteriyenizmin tutucu, katı, önyargılı ve şematik düşünmeye eğilimli bir zihinsel yapı ile karakterize edilebileceği"* fikri üzerinde durmuştur (akt. Yapıcı, 2002: 109). Bundan yola çıkarak dogmatik zihinsel yapının sağ ya da sol, laik ya da anti-laik, dine dayalı ya da din karşıtı vb. bütün ideolojilerde bulmak mümkündür. Çünkü dogmatik zihinde ideolojilerden ziyade düşünce biçimi ve içeriği önemlidir (Yapıcı, 2002: 109; Yapıcı, 2004: 34-35). Rokeach, insanları inanış sistemlerine göre "açık" ve "kapalı" düşünce yapısında olanlar şeklinde sınıflandırmıştır. Bu sınıflamada, kapalı düşünce yapısına sahip olanlar, dogmatik bir düşünce geliştirir ve dogmatik düşüncenin kökeninde de kapalı bir inanış sistemi mevcuttur (akt. Bahadır, 2010: 119; Yapıcı, 2004: 35-36).

Dogmatik zihinsel yapıda olanlar, objektif düşünebilmekten uzak, genel olarak sert ve katı bir yapıya sahip, belirsizlikler karşısında müsamahasız, yeni fikir, düşünce ve inançlara kapalı ve reddedici, eski fikirlerin katı bir savunucusu, kendi kanaatleri ile başkalarının kanaatlerini aynı gösteren delilleri yok sayan, birden çok anlama gelen bir konuda sadece kendi anladığı tek anlamı doğru kabul eden, kendi inançlarını çürüten düşünceleri açıkça reddetme yoluna giden, otoriteye bağımlı ve otoriter eğilimli kişilerdir (Yapıcı, 2002: 109; Hökelekli, 2011: 192; Gürses, 2002: 80; Bahadır, 2010: 119). Bu kişilerin en önemli özelliği hoşgörüsüz olmalarıdır. Bunların algısında dünya siyah ve beyazdan oluşan yeknesak bir yer olup bunun dışında bir seçenek yoktur (Yapıcı, 2002: 110; Yapıcı, 2004: 36). Entelektüel kanaat ve eğilime karşı olumsuz bir tavır içerisindedirler. Bu yönüyle bakıldığında onlar,

anti-entelektüeldirler. Bilmek istedikleri herşeyi bilir. Hatta bilmemek, onlar için bir sorun değildir. Çünkü bilmedikleri her konuda, bilgisine güvendikleri otoritelerden destek alırlar. Bu sebeple dışarıdan gelecek bilgi, onların ego-savunma sistemine karşı bir tehlike olarak algılandığı için reddedilmesi gerekir. Sadece zihin yapılarını destekleyen bilgi, gerekli bilgidir (Gürses, 2002: 80; Bahadır, 2010: 119).

Bu zihinsel yapıya sahip dindar kişiler, çoğunlukla kendi dini inançlarına uymayan diğer insanlara karşı şüphecidirler, çekimserdirler. Onlar için dini bakımdan kendilerinden olan ve ötekiler vardır. Öteki konumunda gördükleri diğer din, mezhep, cemaat, tarikat ve inanç mensuplarıyla aralarındaki ilişki, güvensizlik üzere kuruludur. Bunun altında ise bu yapıya sahip kişilerin geleceğe kaygıyla bakmaları yatmaktadır. Bu sebeple yeni dini bilgiler ve bakış açılarını hiç üzerinde durmadan reddetme yolunu tercih etmektedirler (Yapıcı, 2010: 111).

Bu zihin yapısını meydana getiren ve gelişmesini sağlayan süreçler genel olarak psikolojik, sosyokültürel, siyasal, ekonomik vs. olabilir. Bireyin, içinde bulunduğu dini yapı içerisinde iletişimde olduğu kişilerin din ve dünya görüşleri dogmatik dindar olmasında önemli etkiye sahiptir. Aynı şekilde eğitim durumu, dinin anlaşılma biçimi, dine verilen önem düzeyi, bireyin davranışlarının teşekkülünde dinin merkezi bir hisseye sahip olma durumu gibi pek çok faktörün dogmatik dindarlığın ortaya çıkmasında etkisi vardır (Yapıcı, 2002: 111).

Dogmatizmin bireysel ve toplumsal anlamda sorun olarak tebarüz etmesi davranış boyutuyla belirgin hale gelmektedir. Çünkü içsel ve kişisel boyutu bakımından bireyin sadece kendisini alakadar eden, belli bir yere kadar rahatsızlık vermeyebilen bir sorunken somut davranışlarla sosyokültürel çevreye aksedildikten sonra asıl tehlikeli yüzü ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte dogmatik zihniyetli kişiler, toplum içerisinde herkesi ilgilendiren ve etkileyen her türden argümanı kendi çıkarları için kullanmaktan geri durmazlar (Bahadır, 2010: 120). Katı, hoşgörüsüz ve tutucu yapısıyla dogmatik zihin yapısının bir sonraki aşaması ise dini fanatizmdir (Yapıcı, 2002: 105). Çünkü fanatizm, şiddet, saldırganlık ve yıkıcı yönüyle dogmatizmden daha ileri seviyede bir kişilik ve davranış bozukluğudur (Bahadır, 2010: 120).

1. 1. 4. 3. Fanatizm

Fanatik kelimesinin kökü, tapınak ve kutsal yer anlamına gelen *Fanum* kelimesinden gelmektedir. *Fanaticus* ise kendini aşırı biçimde ve çılgınca tapınağa adanmış kişiler için kullanılan bir sıfattır (Göka, 2014: 18). Türkçedeki karşılığı ise bir düşünce ve inanişaya aşırı biçimde bağlanıp başka düşünce ve inanişayı kabul etmemek anlamını taşıyan *bağnazlık* kelimesi ve ilmi, dini ve akılcı olmayan sebeplerin etkisi ile bir görüş, düşünce ve inanişaya sınıksız sarılmak, bağlanmak ve körü körüne ayrılmamak anlamına gelen *taassup* kelimeleridir (Koç, 2010: 128).

Fanatizm, sahibi veya peşinden koşulan farklı hedefler doğrultusunda hareket eden görüş, düşünce ve ideolojilere aşırı şekilde bağlılık göstermek ve aşırı eğilimde taraftarlık etmektir (Ayan, 2006: 192). Başka bir deyişle fanatizm, bir fikre, düşünceye, inanca, olguya, insana... sorgulamadan, başka hakikatleri görmezlikten gelircesine inanmak ve bağlanmaktır (Bahadır, 2010: 120). Bahadır'ın deyişimiyle “psikolojik bir sorun olarak fanatizm, bir düşünceye, bir kitaba, bir lidere, bir gruba katı bir şekilde bağımlı olma ile tanımlanabilecek aidiyet biçimlerini kapsamaktadır” (Bahadır, 2010: 121).

Fanatizm, bireyin kendi inandığı şeylere başkalarının da inanmasını sağlamak üzere her türlü zor ve cebirden yararlanılmasıdır. Fanatik kimseler, başkalarını kendi inandığına benzetme isteğindedirler. Bu istek karşılık bulmadığı zaman bu kimselerde baskı, zor, zulüm ve hatta kendilerine uymayanları ortadan kaldırmaya kadar varan bir eğilim hâkimdir. Fanatikler her daim kendilerini tek doğru, hakikatın savunucusu olarak görürler. Bu yapıdaki bireyler müsamahasızdırlar. Bunlar, inandığı uğruna herşeye tutkuyla yaklaşan, bu yolda her türlü ahlaki ve fiziki şiddet kullanmaya eğilimli, inanmadığı her şeye duyarsız kimselerdir. Bu kişilik yapısının oluşumunda pek çok sebep mevcuttur. Bu durum fanatizm için de geçerlidir. Güç kaynaklı fanatizm olabileceği gibi zayıflıktan menşe bulan fanatizm ve idman yoluyla ortaya çıkan fanatizmden de söz edilebilir. Saldırgan ve buyurgan yapıdaki kişilerin fanatik olabilecekleri gibi güçsüz ve kendine güveni olmayanlar da fanatik olabilirler (Hökelekli, 2011: 192-193).

Nitekim Hoffer'in belirttiği gibi hoşnutsuzluk ve tatminsizlikleri ile aşırı uçlarda yaşamaya meyilli olan benciller, genel olarak örgütlerin fanatik üyesi olmaya eğilimlidirler. Ona göre kendisine güveni ve itimadı olmayan bireylerde bir topluluk, örgüt ve kitle hareketine aşırı derecede bağlanma ve fanatik taraftarı olma durumu belirmektedir (Hoffer, 2014: 61 ve 97). Bireysel anlamda kendisini yeterli görmeyen kişi, bir örgüt veya toplulukta kendini bulmakta ve koşulsuz şartsız örgüte bağlanmaktadır. Bu sebeple örgüte kabul edilebilmek ve kendisini örgütün bir ferdi olarak ispat edebilmek için canını bile vermeye hazır hale gelmektedir. Çünkü seçmiş olduğu örgüt ya da kitle hareketini kendisi için tek ve alternatifsiz yol olduğuna inanmaktadır (Hoffer, 2014: 97; Göka, 2014: 196).

Bu noktada bireyin bir kitleye aidiyet duygusu önem kazanmaktadır. Öğretisi ve ideolojisinin tamamıyla mantığına yattığı ve her yönüyle kabul ettiği için örgüte bağlanmaktan ziyade o, artık bir kitleye ait olma duygusu ile hareket etmektedir (Hoffer, 2014: 97). Bu bağlanmanın altında psikolojik bir savunma mekanizması vardır. Birey, kendi benliğinin bir bölümünü bastırarak fanatikçe yanları olan bağlandığıyla kendisini özdeşleştirmekte; böylelikle hayatındaki belirsizliğe karşı kendi benliğini koruma altına almış olmaktadır. Bu bağlanmada önemli nokta, öncelikle kendileri dışındakilere şüpheyle bakılması ve bireyin tamamıyla gruba kendisini adaması gerektiği meselesidir. Adanılanın, bir grup olduğu kadar bir kişi ya da ideoloji olması da durumu değiştirmez (Göka, 2014: 193).

Bireyin hayatta istediğini elde edememesi, buna bağlı olarak ailevi, çevresel, siyasal ve ekonomik sorunları, onu bir çıkış yolu arayışına girmesine sürükleyebilmektedir. Nitekim eğitimsiz veya eğitim seviyesi düşük ya da sorunlu bir çevrede büyüyen, yanlış yönde eğitilen, kırsal ve etrafta yaşayan, olumlu sosyalleşme süreci geçirememiş ve modern hayata uyum sağlayamayan birey/kitlelerde, fanatik bir akıma bağlanma eğilimi artmaktadır. Grup ortamı içerisinde taraftar olmaktan ziyade fanatik, bağınaz ve aşırı bir birey olarak grup adına şiddet kullanmak, zülüm etmek ve terör estirmek vb. konularda tereddütsüz davranabilmektedir. Başka bir ifadeyle bu tip bireyler/kitleler, bireysel ve sosyal eksikliklerinin dışı vurumu olarak fanatizm, şiddet ve teröre yönelmektedirler (Ayan, 2006: 200 ve 206).

Yapıcı'nın deyişiyile fanatizmi besleyen ve ondan beslenen hususlar ise genel olarak emniyette olmama hissi, tahammülsüzlük, kesin bir iman ve güven arayışı, yarından emin olma arzusu, kendini ait hissettiği grupla çok kuvvetli bir özdeşleşme yaşaması ve bireysel kimliğini tamamen devre dışı bırakarak grup içinde ve sadece grubun kendisine sunduğu kimlikle hareket etmesi, sosyal baskılar ve bazı kişilik şekilleri olarak kısaca belirtmek mümkündür. Bu yönüyle fanatizm, dogmatizmde olduğu gibi dine karşı olanların de tercih ettikleri yoldur. Nitekim Yapıcı'nın James'ten aktardığına göre fanatizm, esas itibarıyla dini zihniyetin bir ürünü olmayıp olsa olsa saldırganlık içgüdüsünün dışavurumudur (Yapıcı, 2002: 106). Çünkü fanatizm, alışlagelmiş şeylerin dışına çıkan, geleneğe uymayan herkes ve herşeye karşı nefret duyan ve yabancı olduğu herşeye saldırganca yaklaşan tavır şeklinde kendini göstermektedir. Bu sebeple fanatik dindarın hoşgörüsüz davranışları ve sözlü ya da fiili şiddete başvurma temayülleri esas itibarıyla dinden kaynaklanmadığı gibi genel olarak bu durum birçok farklı faktörün etkisi altında gelişebilmektedir (Hökelekli, 2011: 194; Yapıcı, 2002: 107).

1. 1. 4. 4. Dini Fanatizm ve Taliban

Fanatik kelimesi günümüzde kullanım alanı bakımından sadece spor müsabakaları ve spor kulüpleri taraftarları için kullanılsa da bu kavram, esas itibarıyla sadece bu alanla sınırlı bir kavram değildir. Fanatizm, siyasal, ideolojik ve dini alanlarda ve anlamlarda da kullanılan bir kavramdır. Bir spor kulübüne duyulan sevgi ve bağlılık, bir siyasi partiye hissedilen yakınlık ve bağlılık ve ideolojik veya dini bir mezhebe karşı beslenen bağlılık doğal olarak bireyi belli bir süre sonra duygusal davranmaya itebilmektedir. Fakat bu bağlılığından dolayı din adına hissiyatını aşırı derecelerde kullanması, işin fanatiklik boyutu ile alakalı olmaktadır (Ayan, 2006: 200).

Dini fanatizm, dini görüş ve anlayışı aşırı bir şekilde ve bağnazca savunmaktır. Kendi dini anlayışı haricinde diğer mezhepleri ve inanışları yok sayarak en doğru yolun, kendi seçtiği yol olduğunu savunmaktır. Taliban örneğinde olduğu gibi kendine özgü marjinal yaşam biçimi ve anlayışını din adına sunarak aksi bütün dini realiteyi ve mezhepsel farklılıkları kabul etmemektir (bk. ARG, nr: 783, s. 9.

frm: 3409 ve s. 31-32. md. 4. fkr. 3; Mecruh, 2012: 4; Selim, 2003: 131-132; Yusufzay ve Lamb, 2014: 124, 126, 128 ve 146). Bu durum örgütün, Şia ve kendi anlayışına sahip olmayan Hanefi mezhebi müntesibi Müslümanlara karşı kültürel ve etnik sebeplerle yaptığı dışlama, yanlış bulma hatta tekfire varıncaya kadarki tutum ve davranışında tebarüz etmiştir (Raşid, 2008: 103; Pamir, 2010: 230). Taliban, mezhepsel farklılıklar, ananevi ayrılıkların bağnazca reddedilmesinin yanında gayri müslimlere karşı sergilediği tutumla de dinde aşırılığı ihtiyar ettiğini göstermiştir.

Taliban Hareketi, yetiştirildiği, organize edildiği ve yüklendiği misyon bakımından bölgede yaşayan insanların etnik ve dini duyguları kullanılarak bir araya getirilen bir örgüt olarak görülmüştür (Pamir, 2010: 140-145 ve 229-230; Rahmani ve Hüseyini, 2012: 176). Örgüt, dini ve ideolojik bakımdan kendisinden başkasının fikir, düşünce ve görüşünü asla kabul etmeyen ve benimsediği siyasal, dini ve ideolojik görüşlerini tek ve yegâne doğru olarak tahakküm eden bir karakter ile hareket etmiştir. Bu düşüncelerini aşırı şiddet ve korku salarak yaymaya devam etmiştir (Mehdevi, 2014: 142; Müjde, 2002: 35). Nitekim dini fanatizmin teröre dönüşmesi bireylerin dini, ideolojik ve etnik sebeplerle bir kitleye aşırı şekilde bağlanarak hareket etmesi, saldırganlık ve şiddet yöntemi ile karşısındakileri etkisi altına almaya çalışmasından doğmaktadır. Bu durum ağırlıklı olarak din adına organize edilmiş bir örgüte gösterilen bağlılığın teröre dönüştürülmesi ve terörü bağlılıklarının ve eylemlerinin bir yansıması olarak seçmeleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Din adına kültürel ve etnik değerlere tutkuyla bağlanan Taliban Hareketi, buna en güzel örneği teşkil etmektedir. Nitekim Taliban dönemi Afganistan'ın Resmi Gazetesi'nde (Resmi Ceride) yayınlanan Molla Muhammed Ömer Ahund'un ilk tavsiyeleri ve mesajı bu sorunlarla ilgili olmuştur. O, örgütün etnik köken üzere hareket etmemesi ve bu yolla aşırıya gitmemesi gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur (ARG, nr: 783, s. 1-2).

Taliban kadroları en üst kademededen en alt kademeye kadar doğru dürüst eğitim görmemiş, devlet ve düzenden uzak kalmış, kamplarda ailevi sıcaklıktan uzak ve taşra kesimlerde yetişen bireylerden oluşmuşlardır. Bu militanların çoğunluğu medreselerde yetişmiş kişilerdir. Eğitim gördükleri bu kurumların müfredati de birkaç dini kitaptan oluşmuştur. Dini ve güncel konularla ilgili bilgileri ise

hocalarının ve ideologlarının medreselerde, kamplarda ve vaazlarda belirttikleri hususlarla sınırlı kalmıştır. Güncel konulardaki bir diğer kaynaklarını ise radyoda duydukları haberler oluşturmuştur. Bu bakımdan örgüt üyelerinin neredeyse tamamı dini konularda sığ, güncel meselelerden uzak, yönetim bilgi, beceri ve yetisinden bihaber kimselerden oluşmuştur. Kendilerine yetecek kadar bilgiyi ise medreselerde görmüş oldukları için her türlü yeni fikir, düşünce ve anlayışa şiddetle karşı çıkmış, reddetmiştir. Örgütün işine yarayacak konularda ise ulaştıkları ilk bilgiyi tartışmasız kabul ve uygulamaya koymuşlardır (Müjde, 2002: 29 ve 35).

Taliban Hareketi, her ne kadar ilk başlarda bir örgüte ve kavme bağlı olmadığını söylemiş olsa dahi yaptıkları ile bunun aksi yönde hareket etmiştir. Mehdevi ve Marsden'in deyişiyle örgüt attığı her adımda din adına Peştun gelenek ve göreneklerini zorla kabul ettirme yolunu tercih etmiştir (Mehdevi, 2014: 134; Marsden, 2009: 16). Örgütün ırki duyguları ve aşiret ananelerini benimsemesi ise Peştun kökenli kişilerin aşırı Talibancı olmalarını körüklemiştir (Müjde, 2002: 76). Bu siyasal, sosyal ve çevresel faktörlere bir de ekonomik faktörler eklenince bölge halkının (güney), örgütün bağınaz birer taraftarı olmalarına mani teşkil edecek hiçbir engel kalmamıştır. Çoğunluğu ülkenin güney ve Pakistan'ın kuzey kesiminden olan Taliban militanları içerisinde dini ve etnik duygular taşıyanların varlığının yanı sıra menfaatleri gereği Talibancı olan militanların varlığı da kaçınılmaz olmuştur. Örgüt üzerinden kişisel çıkar sağlayan fanatiklerin varlığı ve bu kişilerin örgütten ihraç edilmesi ile ilgili olarak Molla Ömer'in çeşitli fermanları ve tavsiye niteliği taşıyan yazıları Afganistan Resmi Gazetesi'nde yayınlanmıştır (ARG, nr: 788, s. 1).

Taliban Hareketi'ne katılan bir diğer grup ise Talib-numa veya Talibancı olarak belirtebileceğimiz kişilerdir. Bu kişilerin büyük bir kısmı Pakistan medreselerinde okumuş ve eğitim görmüş kişilerdir. Bu kişilerin en büyük avantajları ekonomik, siyasal ve sosyal anlamda Taliban tarafından gördükleri destek, halk arasında belli bir saygınlık ve statü kazanmış olmalarıdır. Bunların neredeyse tamamı Peştun olmayan kişilerdir. Fakat bencillikleri, bir statü kazanma hırsları, kişisel çıkar sağlama emelleri ve kendilerine tanınan imkânlar yüzünden, Taliban'dan daha Talibancı olup çıkmışlardır (Pamir, 2010: 233). Peştun olmayıp da Talibancı olanlar genel olarak fakir, eğitim seviyesi düşük ve sosyal statü yönünden kendini

kanıtlayamamış ailelerden gelen kişilerdir. Bu kesim, Taliban döneminde kendilerine tanınan siyasal, sosyal ve ekonomik imkânlar yüzünden örgütün sahadan sürülmesi sonrası dönemde, örgütü arar olmuşlardır. Örgütün tekrardan toparlanması sürecinde, devlet tarafından beklediği karşılığı görememiş güney bölgelerdeki taşralı kesim ve medreseliler kadar ülke genelinde bulunan eski Talibancılar da önemli rol oynamıştır.

Taliban ve Talibancı kesimler zor, şiddet ve terör estirerek şiddetle savundukları fikirlerini halka kabul ettirmeye çalışmışlardır. Örgüt, insanları evlerinden kaçırarak işkence, zulüm, şiddet altında öldürmüş, karşı çıkacakları veya tamamıyla kendilerine uymayanları, adına dinî dediği bir bahane uydurarak evinden alıp öldüresiye dövmüş ya da öldürmüştür. Böylelikle toplumu pasifize etme ve sindirme siyasetini izlemiştir. Bu doğrultuda din ise bir araç olarak kullanılmıştır. Örgütün, ülkenin büyük kısmına hâkim olduğu yıllarda Molla Muhammed Ömer, Afganistan Resmi Gazetesi'nde yayınlanan 30 numaralı fermanla bu kişilere dikkat çekmiş ve örgütten tasfiye edilmeleri emrini vermiştir (ARG, nr: 783, s. 25. frm. 30; ARG, nr: 788, s. 2-3). Fakat örgüt merkezi tarafından çıkarılan bu fermanların neredeyse tamamı, uygulanmaya geçirilmemiş ve sadece yazıda kalmıştır.

Örgütün günümüzde de toplumu püştürmek ve sindirmek gayesi ile adam kaçırma, karşıtları veya karşıt olabilecekleri öldürme, askeri ve idari birimlere şehadet ameliyesi, istişhad eylemi, yollara mayın düşeme vb. terör eylemlerini din adına uygulamaya devam etmektedir. Bütün bu aşırılıklar ve uygulanan terör, din adına gösterilen bağınazlık ve fanatikliğin bir eseridir. Kendisini dinin fanatik yanlısı ve savunucusu olarak gören birey için şehadet ameliyesi ve istişhad eylemi gerçekleştirmek, sorunlu zihinsel yapıya sahip olması dolayısıyladır. Bireyin dine körü körüne duyduğu bağlılık ve otoriteye karşı aşırı derecede itaati, gözünü kırpmadan ölüme gitmesine ve kendi düşüncesi dışındakileri tereddüt etmeden öldürebilmesine neden olmaktadır.

1. 1. 5. Din, Cihat ve Terör Çıkmazı

Dinin farklı algılanıp farklı bir şekilde anlaşılması bütün toplumlarda var olan bir realitedir. Anlaşılması ve algılanmasındaki bu farklılık insanların dini yaşamalarında da kendini göstermiştir (Karaca, 2011: 73). İnsanların, dini kendi kişisel menfaatlerine uydurmaları ve ilahi olanı tahrif etmeleri dolayısıyla bu farklılıklar meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra dini metinlerden anlama ve algılama şekillerine göre mezhepler ve firkalar teşekkül bulmuştur.

Dini temsil etmek veya dini değerleri savunmak iddiasıyla ortaya çıkan kişi/kişiler/grupların attıkları her adım, sadece kendilerini bağlamayacaktır. Tam aksine onların attığı her olumlu adım, temsil ettiklerini iddia ettikleri genele mal edilecektir. Aynı şekilde sergileyecekleri her olumsuz tutum ve davranış da savundukları asıl değere atfedilecektir. Birey veya örgütlerin hata eseri veya çıkar amaçlı olarak din adına sergiledikleri olumsuz davranışlar, belli bir süre sonra alışkanlık halini alacak ve dini, yaşantılarını şekillendiren bir değerden ziyade onu amaca giden bir araç olarak görmelerine sebep olacaktır (Bilgin, 2014: 80-81).

İçinde bulunduğumuz milenyumun en büyük vebalarından biri olarak karşımıza çıkan terör, geçmişten günümüze her dönemde farklı motiflerle varlığından söz ettirmiştir. Terör, özellikle 20 ve 21. yüzyılın sorunlarına doğru sosyal ve siyasi sorunlar arasında ilk sıraya yerleşmiştir. Önceleri sadece bölgesel ve ulusal düzeyde varlığını sürdürmüş olan terör, yakın dönem ve günümüzde ise uluslararası boyut kazanarak global bir sorun haline gelmiştir. Bu süreçte terör, ideolojiler ve etnik yapılar vb. araçları kullanmanın yanı sıra bilhassa son dönemlerde dini kullanmaya başlamıştır. Ortadoğu ve Orta-Güney Asya menşeli terör örgütlerinin son yıllarda sıklıkla kullandıkları din ise İslam dini olmuştur.

Soğuk savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla tek hâkim güç olan Batı Blokunun lideri ABD, İslam adı altında her türlü bağınazlık, fanatizm, şiddet ve taşkınlığı yaptırıp adına “cihat” deme entrikalarını sürdürmüştür. ABD ve Batı, bu konudaki çabaları ve çalışmalarının neticesinde umduğundan daha başarılı olmuştur, denilebilir. Batı medyası ve ulusları tarafından İslam eşittir bağınazlık,

yobazlık, fanatizm vb. şeklinde anlatılmaya, anlaşılmaya ve algılanmaya başlanmıştır. Dolayısıyla İslam eşittir şiddet ve terör şekline dönüştürülmüştür. Buna en güzel örnek ise Nisan 1995’de Oklahoma kentindeki süpermarkette patlayan bomba sonrası medyaya yansıyanlardır. Bu hadisenin medya tarafından günlerce yoğun bir biçimde Müslüman teröristler tarafından yapıldığı servis edilmiştir. Fakat çok geçmeden ABD, mecburi bir açıklamayla bu hadisenin beyaz tenli ABD’li bir grup tarafından gerçekleştirilmiş olabileceğinin düşünüldüğünü ve şüpheli olarak bu grubun gözaltına alındığını resmi bir açıklamayla kamuoyuna duyurmuştur (Marsden, 2009: 91). Bu hadise ve sonrasında gelişen her tür terör olayını Müslümanlara atfetme, kendini Müslüman diyen terör örgütlerine yükleme alışkanlığı bütün hızıyla sürdürülmüştür.

Bu terör örgütleri için özellikle Batı mecralarında, bilinçli olarak dini motifli terör örgütü ifadesi yerine İslami Terörizm, İslami Terör Örgütü ve İslamist Terör gibi ifadeler kullanıla gelmiştir (Karar, 02.02. 2017). İslam dini ile terörü bir arada kullanma projesi ise Hassaten 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler hadisesinden sonra yüksek sesle dillendirilmeye başlamıştır (Canikli, 2004: 235). Fakat İslam dinini terör ile bağdaştırma çabaları bu olayla özdeşleştirilmiş olsa dahi aslında daha erken dönemlere kadar götürülebileceği ileri sürülmüştür. Batılı müsteşriklerden Peter Marsden, şu minvaldeki ifadelerle bunu dile getirmiştir: “İslam’ın terörle bağdaştırılması aslında Haçlı Savaşlarına kadar götürülebilir.” (Marsden, 2009: 90).

Batılılar, İslam’ı savaşı ve saldırgan bir din olarak görmüş, Müslümanları ise zor kullanarak ve kan dökerek dinlerini kabul ettirmeye çalışan savaşçılar olarak algılamışlardır. Batılıların bu yaklaşımlarına zemin hazırlayan ise İslam Dinini kullanan aşırı ve dini motifli terör örgütlerinin, yaptıkları eylemlerin arka planını Kuran ayetleri ve Hadisler ile kutsallaştırma çabasına girişmeleri olmuştur. Dini motifli terör örgütlerinin sıklıkla kullandıkları cihat kavramı, bu bağlamda İslam ile terörün Batılılar tarafından yan yana kullanılmasına yol açan nedenlerden birisi olagelmıştır (Albayrak, 2004: 297).

Aslına bakılırsa Batı dünyası İslam’ın cihat kavramını yanlış anlama veya bilerek yanlış yorumlar ile İslam’ın savaşa ve çatışmaya izin verdiği konusunu kasıtlı olarak işlemeye çalışmıştır (Köse, 2007: 38). Öncelikle İslami bir terim olan “cihad”ı

“mukaddes savaş” nitelemesi yanlışına düşmüşlerdir. Hâlbuki cihadın her zaman savaş anlamında ve kâfirlerle savaş anlamında olmadığı gibi savaşın mukaddes olarak algılanması da İslam dini açısından doğru bir tavır değildir (Özel, 1993: 531). Yüce Mevla (c.c.), Resulü’ne (sav) öncelikle insanları Allah’ın yoluna hikmetle ve güzel öğütle çağırmasını ve onlara (inanmayan ve münafık) karşı güzel bir şekilde mücadele etmesini emretmiştir (Nahl, 16: 125). Hz. Peygamber’in (sav) hayatına bakıldığında gayri müslimlerle ilişkiler ve onlarla savaş yerine barışı hedefleyen görüşmeler yapıldığı görülecektir. Resulullah’ın (sav) söylemleri ile eylemleri de bu doğrultuda olmuş ve o, insanları hep barışa, ılımlılığa ve kardeşliğe davet etmiştir.

İslam dini, ona “inanmamayı” savaş sebebi olarak görmemiştir. Yani İslamiyet, gayri müslimlere karşı inanacakları zamana kadar kendileri ile savaşılmasını ve cihat edilmesini öngörmemiştir. Hatta Allah (c.c.) müminlere, inanmayan kişinin mümin bir kişiden yardım talebinde bulunması durumunda mümin kişinin ona yardım etmesini ve güven içinde istediği yere ulaşmasına yardımcı olmasını bile emretmiştir (Tevbe, 9: 6). Savaş esnasında bile bu duruma riayet edilmesi istenmiştir. Müminlere, kendilerine karşı dini güdülerle savaşmayan ve Müslümanların yurtlarına saldırmayanlarla iyi ilişkiler kurmaları ve onlara karşı adil davranmalarında bir bahis olmadığı (Mümtehine, 60: 8) bildirilmiştir. Bir başka husus ise Hz. Peygamber (sav), Bedir Gazvesi’nde inanmayanların, zorla Müslümanların karşısındaki saflarda yer aldıklarını ve Müslümanların bunlara karşı daha müsamahakâr davranmaları gerektiğini ümmetine söylemiştir. Savaş esirlerine gösterilen tolerans da inanmamanın savaş sebebi olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Cihadın inanmayanlara karşı savaş olmadığını gösteren bir başka veri ise İslam’daki zimmi hukukunun olması meselesidir (Köse, 2007: 51).

Aynı şekilde insan hayatı ve insanlar arasındaki barışa verilen önemi Resulullah’ın (sav) hayatının her alanında görmek mümkündür. Örneğin Hz. Muhammed (sav), Bedir Gazvesi sonrası ele geçirilen esirleri öldürmeyip fidye karşılığı ve fidye verecek maddi imkâna sahip olmayanları ise on çocuğa okuma-yazma öğretmeleri karşılığında serbest kalacakları kararını vermiş ve uygulamıştır. Onun Medine’deki Yahudi ve Hristiyanlar ile yaptığı anlaşmalarla güç kullanmak, şiddet uygulamak ve baskı kurmaktan yana bir tavır takınılması, bunun yerine

anlaşma ve barış içerisinde yaşanması gerektiği örneklerini sunmuştur (Canikli, 2004: 244-245).

Terör ve terörizmin siyasal ve ideolojik amaç uğruna en çok başvurduğu yöntem zor kullanma, baskı uygulama ve şiddet tatbiki yollarıdır. Bu yöntemlerle toplumların bezdirilmesi, yıldırılması ve sindirilmesi amaçlanmakta ve istenilen siyasal ve ideolojik hedeflerinin kabulü dikte edilmektedir (Albayrak, 2004: 293). Fakat ilahi kelamda belirtildiği üzere bir müminin başka bir mümini öldürmesi kabul edilebilecek bir durum değildir. Mümin bir kimseyi öldürmenin cezasının ise ebedi kalacağı cehennem olduğu bildirilmiş ve katil olanın Allah (c.c.) gazabına, lanetine ve kendisi için hazırlanmış olan büyük azaba çarptırılacağı belirtilmiştir (Nisâ, 4: 92-93). Allah (c.c.) bir insanın suçsuz yere öldürülmesinin bütün insanlığın öldürülmesi ile eşdeğer tutmuş ve bir insanın hayatını kurtarmanın ise bütün insanlığı kurtarmakla muadil olduğunu belirtmiştir (Mâide, 5: 32). Aynı şekilde örgütün merkezi şurası tarafından (1996-2001 yılları arasında) Molla Ömer imzalı tebliğ belgesinde kadınlar, çocuklar, yaşlılar vb. esir olarak ele geçirilmiş olsalar dahi kavim ve kabileleri söz konusu edilerek öldürülmemeleri emri verilmiştir (ARG, nr: 788, s. 30-31). Taliban lideri tarafından bildirilen bu fermanın arka planında Resulullah'ın (sav) uygulamaları ve tavsiyeleri yatmaktadır (Muvatta'a, Cihad 8-9). Ama örgüt, uygulamalarında tamamıyla farklı bir yol sergilemiştir. Kendisini dinin savunucusu olarak göstermesine rağmen dinin emirlerini yerine getirmekten içtinap etmiştir. Bununla da kalmamış, liderlerinin fermanlarla belirttiği yanlış davranışlarını, ıslah etme gereği bile duymamıştır. Bu yaklaşımları ise örgüt üyelerinin cehalet ve aymazlığının bir göstergesidir. Diğer taraftan, liderlerinin bu açıklamayı defalarca fermanlarında belirtmesinin bizzat kendisi, bu tür taşkınlıkların varlığına bir delalet teşkil etmekte; liderlerine biat etmiş olmalarına rağmen tamamıyla onu dinlemediklerini göstermektedir.

Örgüt icraatlarında dini değerleri istismar etmekte ve dini İslam olan bölge (Afganistan) halkına kendi doğrularını din adına kabul ettirmeye çalışmış/çalışmaktadır. Hâlbuki Allah (c.c.) mukaddes kitabında sarîh biçimde "...dinde zorlama yoktur..." ifadesi ile dini zorla dikte etmek ve kabul ettirmek çabasına girilmemesini belirtmiştir (Bakara, 2: 256). Zorluk çıkarmasından çekindiği

için insanlara misvak kullanmalarını emretmekten kaçınan (Muvatta, Taharet 114-115) bir Peygamber'in (sav) izinden gittiklerini söyleyen Taliban'ın, sakaldan sarığa, dini hayattan sosyal hayata her konuda zor ve baskı kullanmasının (ARG, nr: 783, s. 9. frm: 3409 ve s. 31-32. md. 4. fkr. 3), din ve İslamiyet ile örtüşecek bir tarafı yoktur.

Dini motifli terör örgütü olan Taliban Hareketi, insanları suçsuz yere öldürmekten, din adına tutuklayıp onlarla alay etmekten, hakaretler yağdırmaktan, herkesi işkence, zulüm, baskı ve şiddet kullanarak katletmekten kaçınmamıştır. Örgütün, özellikle ülkenin merkezi ve kuzey ile batı bölgelerindeki insanları, dini ve ırki duygularla suçlu suçsuz, çoluk çocuk, yaşlı genç ve kadın erkek demeden şallak (örgütün insanları dövme için kullandığı, kayış, lastik veya elektrik kablosu, kırbaç), kırbaçtan geçirdiği ve kurşuna dizdiği ileri sürülmüştür (bk. Pamir, 2010: 230). Örgüt lideri militanlarının, bu emellerinden vazgeçmelerini emretmiştir. Yazılı olarak edilen bu talepler de sadece yazıda kalmış ve amele geçirilmemiştir (ARG, nr: 788, s. 6-7). Allah'ın (c.c.) yeryüzünün halifesi olarak yarattığı (Bakara, 2: 30; En'âm, 6: 165; Fâtır, 35: 39) eşref-i mahlûkat olan insana bu şekilde davranılmasının dinde yeri olmadığı gibi insanlık onuru, dini ve modern hukuk açısından insan şerefi ile de örtüşecek yanı yoktur.

Örgütün Afganistan'da uyguladığı mezalim ve şiddet, Afganistanlı bir yazarın kaleminde şu şekilde ifade bulmuştur; O, Taliban Hareketi'nin mezalimini tasvir ederken işgalci İngiliz ve Sovyet Birlikleri ile kıyaslamıştır. Örgütün, tarihi, toplumsal ve ekonomik değerlere ters hareket ettiklerini şu cümlelerle ifade etmiştir (Fazil, 2003: 19):

“Beş yıl 17 gün öncesinde Kabilliler uykudan uyandıklarında, kendilerini yabancı sevdalısı örgütler tarafından esaret edilmiş olarak bulmuşlardır. Bu örgütün yüzlerindeki gazap ve vahşetin, zalim ve vahşet ehli sarışın İngiliz ve altın saçlı Ruslarınkinden hiç eksik kalır yanı yoktu. Yeni yöneticiler, ilk günden itibaren modernliğe zıt hareket etmeye başlamışlardır. İlkel ve kabileci düşüncelerini İslam diyerek mazlum ve Müslüman millete zorla kabul ettirmişlerdir...”

Taliban Hareketi militanlarının en üst kademesinden en alt kademe bulunan militan hatta sempatizan ve örgüt zihniyetine yakınlık duyan kişilerinin bile ağızından düşmeyen söz cihat, cennet ve içindeki huriler meselesi olmuştur. Bu, genç bireyleri kendine bağlarken ve onlara eylem yaptırtmaya kalktıkları sırada, en çok başvurdukları yollardan biri olmuştur: Allah yolunda cihat edip şehit olanlar cennete gidecektir. Cennette ise onu 72 huri karşılayacaktır...

Günümüzde cihat adı ile intihar eylemlerinin gerçekleştirilmesi ve bu eylemi İslami bir zemine oturtularak gerçekleştirilmesine çalışılmaktadır. Alkan'ın isabetle belirttiği üzere bu nedenle günümüzde, özellikle Batılı mecralarda İslam'ın bu tür eylemlere teşvik ettiği ve bu eylemleri ideolojik anlamda beslediği algısı oluşmuştur. Bu sebeple dini motifli terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri eylemler, İslami Terörizm olarak lanse edilmeye ve anlatılmaya başlamıştır (Alkan, 2008: 128). Hâlbuki İslam'da intiharın her türlü yasaklandığı gibi cana kıymak ise en büyük günahlardan sayılmıştır (Nisa, 4: 29-30, 92; Maide, 5: 32). Canın insana verilen bir emanet olması dolayısıyla şehadet eylemi/canlı bomba eylemi sonucu telef olanların cenazelerinin kılınmasına bile cevaz verilmemiştir. Bunun sebebi ise intihar eylemi gerçekleştiren kişinin intihar etmekle büyük günah işlemesi ve başka insanların ölümüne yol açmasıdır. Ayrıca İslamiyet'te, eski dönemlerde terör estiren yol kesicilerin cenaze namazının kılınmadığı ileri sürülerek canlı bomba eylemi ile masum insanların canına kasteden teröristlerin de cenaze namazı kılınmayacağı gerektiği belirtilmiştir. Çünkü bu teröristler, sadece masum insanların canına kıymakla kalmamakta, yaptıkları terör eylemlerini İslam adına yaptıklarını iddia ederek, dini istismar etmekte ve İslam düşmanlarının eline koz vermektedirler. Bunun yanı sıra İslam âlimleri, kelamdaki "*ehli kibleyi tekfir eden tekfir olunur*" ilkesinden yola çıkarak, bu örgütlerin kendi anlayışı dışındakileri tekfir ettikleri, dolayısıyla bunların cenaze namazı kılınmaması konusunda birleşmişlerdir. Bu anlayışın her şeyden önce canlı bomba eyleminin kaynağını dinden ve İslam'dan almamış bir anlayış olduğuna ittifak etmişlerdir (Habertürk, 29 Mart 2017)

Bu yöntem, Ortadoğu merkezli terör örgütleri tarafından kullanılmıştır. İntihar saldırılarına 1980'li yılların başlarından itibaren Hizbullah, İslami Cihat, Hamas gibi dini motifli terör örgütleri öncülük etmişlerdir. O yıllarda bu eylem

türünün hedef ülkeleri Türkiye, Mısır, Sri Lanka, Hindistan, Filistin olmuştur (Alkan, 2008: 128). İntihar eylemleri, özellikle 2000’li yılların başından itibaren yine Ortadoğu dini motifli terör örgütleri öncülüğünde Afganistan’da da bir eylem türü olarak uygulanmaya başlamıştır. Bu bağlamda, bıraktığı etki ve bölgede ilk intihar eylemi olması bakımından 9 Eylül 2001 tarihinde Ahmed Şah Mesud’a düzenlenen intihar saldırısı dikkat çekicidir. Bundan sonraki süreçte ise ülke içinde ve dışında çeşitli devlet erkânı, Taliban Hareketi karşıtı vb. kişiler örgüt tarafından intihar eylemi sonucu öldürülmüştür. Bu tarihten sonra, Afganistan devlet daireleri, fabrikalar ve yabancıların kurdukları iş yeri ve müesseseler ile askeri kışlalara Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri’nin şehadet (teröristin üzerine bomba bağlayarak kendisini patlatması) ve istişhad (bomba yüklü araçla kendisini patlatması) eylemleri artarak devam etmiştir. Taliban Hareketi bu eylemler dâhil yaptıkları din dışı ve çağ dışı her eylemini İslam adına ve din düşmanlarına karşı cihat parolası ile yapmış ve yapmaktadır.

Sonuç itibarıyla din (İslam), her türlü haksızlık, zorbalık, baskı ve şiddete karşı olup, toplumun refah ve huzur içinde yaşaması gayesiyle hak, adalet ve düzeni kaim kılmak için bir takım sosyal kurallar vaz etmiştir (bk. Âl-i İmran, 3: 103-105; Mâide, 5: 33; Enfâl, 8: 29 Tevbe, 9: 11). İnsanların birlikte yaşamalarını kolaylaştıran bu kurallar ile refah ve huzur içinde yaşamaları için onlara kolaylıklar sağlanmıştır. İslam dininde bir tek insanın ölümünün bütün insanlığın ölümüne benzetilerek insan hayatına verilen önem vurgulanmıştır.

Hız. Peygamber’den (sav) güzel sözlerle dini anlatması istenmiştir. İnsanoğlunun hayatını her yönüyle kapsayan ilahi kaynaklı bir dinin terör estiren bir örgüte dayanak yapılması kabul edilemez bir gerçekliktir. İslam dini adına terör estirenlerin din adına faaliyet yürütmeleri, olsa olsa onların, dini yanlış anlama, yanlış yorumlama ve çıkarları için istismar etmelerinden kaynaklanmaktadır. Bir diğer açıdan dini istismar eden güçler, dini yanlış anlatarak ve yanlış yönlendirmelerle kitleleri harekete geçirmekte ve terörist faaliyetler gerçekleştirmelerine zemin hazırlamaktadırlar. Dolayısıyla din ve İslam adına yapılan her türlü taşkınlık ve mezalim ancak ve ancak kişisel ve kitlesel çıkar amacıyla din istismarı olarak görünmektedir. Taliban Hareketi ve benzeri dini motifli

terör örgütlerinin yaptıkları ve izledikleri yolun ise dini istismar etmek, çıkarları için kullanmak ve kitlelerin dini duygularını sömürmekten (suiistimal etmekten) başka bir açıklaması yoktur.

1. 1. 5. 1. Cihat

Cihat kelimesi Arapçada “*güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak*” anlamlarına gelen “cehd” kökünden gelmektedir. Cihat kelimesi ıstılah olarak İslam’da “*dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslam’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek*” anlamlarında kullanılmaktadır. İslam hukukunda ise çoğunlukla Müslüman olmayan kimselerle savaş manalarında kullanılmaktadır (Özel, 1993: 527).

İslam literatüründe cihat, iki kısımda ele alınmıştır: Birincisi dış dünyayla yani Allah (c.c.) yolunda ve Allah’ın (c.c.) isminin yüceltilmesi uğruna verilen cihat, buna küçük cihat denilmiştir. İkincisi ise insanın kendi nefsi ile cihadı ve deruni duyguları ile mücadelesidir ki buna büyük cihat denilmiştir. İslam âlimlerinin bazıları ise üçüncü şık olarak şeytan ile cihadı eklemiştir (Demirci, 2007: 14; Köse, 2007: 42-43 ve 45).

İslam hukukçuları cihat ile ilgili ayet ve hadisler ışığında cihadı şu şekilde tanımlamışlardır: “*Allah yolunda can, mal, dil ve diğer vasıtalarla savaşta elden gelen güç ve gayreti sarf etmektir.*” İslam âlimleri cihadın hükmü üzerine normal şartlarda farz-i kifâye ve umumi bir tehlike ve saldırı durumunda ise farz-ı ayın olduğu konusunda ittifak etmişlerdir (Özel, 1993: 528). Ayrıca cihat kelimesi “*İslam ülkesini ve Müslümanları her türlü tehlike ve saldırılara karşı savunma*” şeklinde tarif edildiği (Yücel, 2016: 222) gibi “*bütün gücüyle dini yaşamak ve yaymak adına ve bu yolda öne çıkabilecek engelleri aşmaya çalışmak adına gayret sarf etmek*” olarak tarif edilmiştir (Yaran, 2016: 51).

İslam tasavvufuna göre ise en büyük cihat, Hz. Peygamber’den gelen rivayetlere ve hadislere istinaden nefisle mücadele ve Allah’a (c.c.) itaat konusunda insanın kendi nefsi ile savaşmasıdır. Nefis, insanın fitraten bulundurduğu aşırı ihtiraslar, zaafılar, bencillik, kendini beğenmişlik, kıskançlık vb. olumsuz içsel

duyguların merkezi konumundadır. Büyük cihat ise insanın bu nefsanî arzuları ve ihtiraslarına karşı direnip savaşmasıdır (Demirci, 2007: 13-14).

1. 1. 5. 2. Cihadın Dindeki Yeri

Her şeyden önce İslamiyet; okumayı, bilgilenmeyi ve düşünmeyi önermiştir. Cihat edecek kişilerin ilkin iman, ilim ve takva ile donanmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Nitekim ilk inen ayet, oku emriyle başlamıştır. Mümin, dinin esaslarını öğrenerek hayatında uygulaması ve bilmeyenleri güzel üslupla davet etmesi görevi ile vavzifelenmiştir (bk. Yusuf, 12: 108; Lokmân, 31: 17; Topaloğlu, 1993: 532).

Kuran-ı Kerim’de kullanıldığı şekliyle cihat, sadece savaş ve çarpışmak anlamında değil; Müslümanların sabır, metanet ve büyük gayret göstererek kâfirlere boyun eğmeden mücadele etmeleridir. Medine’ye hicretin ikinci senesinde ve Bedir savaşının hemen sonrasında inen Bakara 190. ayet ile Müslümanlara, kâfirlerin baskı, şiddet ve zulmüne karşı savaşmaları için izin verildiği konusu İslam uleması arasında genel kabul gören bir görüştür (Bakara, 2: 190): *“Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.”* Kimi tefsirciler, Müslümanların zulme uğradıkları için zalimlere karşı savaşmalarına Hac 39. ayetle izin verildiğini ileri sürmüşlerdir (Hac, 22: 39). Müslümanların zulme uğramaları, haksız yere yurtlarını terk etmeye zorlanmaları ve tevhit inancından ayrılmaları istemiyle zulüm ve işkenceye maruz kalmaları durumunda, baskı ve zulmü defetmeleri için bu eylemleri yapanlara karşı savaşmalarına izin verilmiştir. Fakat savaş esnasında ve sonrasında taşkınlık, ihtiras ve zulümden kaçınmaları konusunda da uyarılmışlardır (Köse, 2007: 60; Topaloğlu, 1993: 532). Hz. Peygamber (sav) döneminde Müslümanlarla yaptıkları anlaşmaları bozan ve Müslümanlara türlü eziyet ve mezalimi reva gören gayri müslimlere karşı cihat edilmiştir. Resulullah (sav), Müslümanların kendilerini savunma ve dinleri için mücahide etmeleri sırasında her türlü taşkınlıktan ve aşırıya kaçarak düşmanın müslu edilmesi konularından şiddetle kaçınmaları gerektiğini emretmiştir (Yücel, 2016: 226).

Allah (c.c.) ona yakınlaşılması gayesiyle cihat edilmesini: *“Ey iman edenler, Allah’a karşı gelmekten sakının; O’na yaklaşılmaya vesile arayın ve O’nun yolunda*

cihat edin ki kurtuluşa eresiniz.” ifadeleri ile bildirmiştir (Mâide, 5: 35). Yüce Mevla (c.c.), kâfirlere itaat edilmemesi gerektiğini ve onlara karşı Kuran ile mücadele edilmesini emretmiştir. İnanmayanlara karşı silah ve kılıç yerine Kuran ve hikmet ile yani güzel sözle mücadele edilmesi istenmiştir (Furkân, 25: 52): “*Öyle ise kâfirlere itaat etme, onlara karşı bu Kuran ile büyük bir mücadele ver.*” Hz. Peygamber (sav), en faziletli cihadın zalim sultanın yanında hakkı söylemek, el ve dil ile cihadın müminin yapacağı amel olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda cihadı “*kutsal kitapla yapılan ahlaki ve dini davet ve fikir mücadelesi*” şeklinde özetlemek mümkündür (akt. Yaran, 2016: 52). Başka bir ayet-i kerimede Allah (c.c) yolunda cihat edenlerin doğru yola iletilecekleri bildirilmiştir (Ankebût, 29: 69): “*Bizim uğrumuzda cihat edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız. Şüphesiz Allah, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.*” Bu ayetteki cihat, Allah yolunda hayırlı amel etme anlamında tefsir edilmiştir. (Özel, 1993: 528; Köse, 2007: 41-42). Başka bir ayette ise Hz. Peygamber’e (sav) kâfir ve münafıklara karşı cihat etmesi emredilmiştir (Tahrîm, 66: 9): “*Ey Muhammed! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihat et, onlara karşı sert davran.*” Bu ayeti, kâfirlere karşı gerektiğinde savaşmayı ve gerekmediği sürece onlara sertlik göstererek ve azarlayarak, din hakkında deliller getirmek suretiyle silahlı savaş yerine onları kazanmaya yönelik yollara başvurulması gerektiği şeklinde tefsir edilmiştir (Özel, 1993: 528).

Sonuç itibarıyla İslam ve Müslümanlar, savaş yerine barışı her zaman ilk seçenek olarak görmüşlerdir. Ancak, can ve mallarının güvenliğini temin etmek, hak ve hukuklarını korumak ve İslam dinine ve Müslümanlara yapılan saldırılara karşı önlem olarak cihada başvurmuşlardır. Savaşı da bu şartlarda meşru kabul etmişlerdir. Böylelikle bu eyleme savaş kelimesi yerine cihat ismini vermişlerdir (Köse, 2007: 61).

1. 1. 5. 3. Cihadı Gerektiren Sebepler

Hanefi mezhebi uleması başta olmak üzere Hanbeli ve Maliki mezhepleri fakihleri, inanmayanların Müslümanlara savaş açmaları durumunda, meşru müdafaa olarak savaşılabilirliğini ileri sürmüşlerdir. Şafii hukukçular, bazı Zahiriler ile kimi Hanbeli ve Maliki hukukçular ise inanmayanların kâfir olduklarını gerekçe

göstererek onlarla savaşılabileceğini belirtmişlerdir. Fakat İslam âlimlerinin çoğunluğu inanmayanların, Müslüman beldeye saldırı ve tecavüzü söz konusu olmadığı sürece onlarla savaşılmaması ve haksız yere inanmayan dahi olsa cana kıyılmaması gerektiği hususunda birleşmişlerdir (Özel, 1993: 528-529).

Bu noktada hangi durumlarda cihat edilmesi gerektiği ve hangi durumlarda cihadın karşı koyma ve savaş anlamında gerekli görüldüğü konusu önem kazanmıştır. Cihadı gerektiren sebepler, Saffet Köse'nin "*Cihad Şiddete Referans Olabilir Mi?*" makalesinde ayet ve hadislerle istinaden belirtildiği şekli ve sıralamasıyla aşağıda verilmiştir (Köse, 2007: 60-65):

1. Meşru Müdafaa: Müslümanlara, inanmayanların saldırısı ve zulmüne karşılık savaşmalarına izin verilen ilk ayette görüldüğü üzere İslam'da meşru müdafaa olarak cihat edilebileceği belirtilmiştir. Allah'a ortak koşanların inananlarla nasıl topyekûn savaş açarlarsa inananların da aynı şekilde karşılık vermesi gerektiği belirtilmiştir (Tevbe, 9: 36): "*Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırıya gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez*" (Bakara, 2: 190). Savaş açmanın sebebi olarak savaş açılması şartı gerekli görülmüştür. Müslümanların savaş psikolojisi ile sınırı aşmamaları ve şiddete başvurmamaları ikaz edilmiştir.

2. Barış Antlaşmalarının Bozulması: İslam, bireysel anlamda olduğu kadar uluslararası ilişkilerde de ahde vefayı zorunlu bir ilke olarak kabul etmiştir. Kuran-ı Kerim'de kendileri ile anlaşma yapılanlarla savaşılmaması ve anlaşma yapılanların anlaşmayı bozmaları ve hainlik etmeleri durumlarda ise onlarla savaşılabileceği bildirilmiştir (bk. Enfal, 8: 56-58, 72; Tevbe, 9: 4, 7, 13). Genel olarak Hz. Peygamber'in (sav) yaptığı gazveler ve seriyeler, gayri müslimlerin Müslümanlara saldırıları veya Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları ihlal etmeleri sonucu meydana gelmiştir (Yücel, 2016: 224). Bu konuda en güzel örneği ise Mekke fethi oluşturmuştur; Mekke fethine ise Resulüllah (sav) ile Kureyş arasında yapılan Hudeybiye Anlaşması'nın Kureyşliler tarafından bozulması sebep olmuştur.

3. Elçilerin Öldürülmesi: Tarih boyunca uluslar, kendi aralarında bir ilke olarak elçilerin dokunulmazlığı konusunda birleşmişlerdir. Bu ilkenin ihlali ülkeye saldırı olarak algılanmış ve savaş sebebi olarak kabul edilegelmiştir. İslamiyet'te bu

ilke gözetilmesi gereken en önemli ilkelerden biri olarak görülmüştür. Hz. Peygamber (sav) Mute savaşını, Mute bölgesi hâkiminin, bu ilkeyi ihlal etmesi üzerine başlatmıştır.

4. Düşmanla İşbirliği: Düşmanla işbirliği yapılması da savaş sebepleri arasında değerlendirilmiştir (Mümtehine, 60: 9). Resulüallah'ın (sav) Benu Kureyza kabilesi ile yaptığı anlaşmayı, bu kabilenin bozması dolayısıyla onlara karşı savaş açmıştır. Benu Kureyza kabilesi Hz. Peygamber ile anlaşma yapmış olmasına rağmen önce Bedir savaşında Mekkeli müşriklere silah desteğinde bulunmuştur. Ardından unuttuklarını ve hata yaptıklarını beyan edince Resulüallah (sav) kendileriyle antlaşmayı yenilemiştir. Fakat bu kabile, Hendek savaşı öncesi müşriklerle anlaşmış ve Müslümanları sırtından vurmaya hazırlandığı sırada, son anda istihbarat alınmış ve oyunları boşa çıkartılmıştır. Müslümanlar Hendek savaşı sonrası Benu Kureyza'nın üzerine yürümüşlerdir.

5. Mazlum Müslümanlara Yardım Edilmesi: Gayri müslim beldede yaşayan bir Müslümanın sırf inancı yüzünden zulme ve işkenceye maruz kalması dolayısıyla Müslüman bir devletten yardım istemesi halinde, Müslüman ülkenin savaş açmasına izin verilmiştir (bk. Enfal, 8: 72; Nisa, 4: 75).

İslam dini, inanmayan kimselerin dahi Müslüman bir ülkede gerekli şartları yerine getirdiği takdirde korunup kollanmasını emretmiştir (Tevbe, 9: 29). Dolayısıyla gayri müslim bir kimsenin Müslüman beldede bozgunculuk çıkarmadığı, gereklere riayet ettiği sürece devlet tarafından her türlü güvenliği sağlanacağı bildirilmiştir. Dolayısıyla gayri müslimler tarafından saldırı olmadığı, meşru müdafaa gerekmediği, antlaşma yaptıktan sonra arkadan vurma durumu söz konusu olmadığı ve Müslümanın inancı yüzünden gayri müslim bir beldede zulüm görmesi ve buna binaen Müslüman devletten yardım talep etmesi söz konusu olmadığı sürece Müslüman olmayanlarla savaşa girişilmesine ve cihada izin verilmemiştir.

1. 1. 5. 4. Taliban'ın Afganistan'daki faaliyetlerinin Cihat Bağlamında Değerlendirilmesi

Taliban Hareketi, haksızlık, zulüm, güvenliğin olmaması ve kargaşa dolayısıyla cihat yolunu seçtiğini belirterek ortaya çıkmıştır. Örgütün ortaya çıktığı

yıllarda bütün kargaşa, iç çatışma, huzursuzluk, emniyetsizlik ve çatışmaların kaynağı, zamanında mevcut merkezi hükümete karşı cihat parolası ile ortaya çıkan mücahit örgütler tarafından yapılmıştı. Yani Taliban'ın cihat etme iddiasıyla ortaya çıktığı yıllarda ülke, yabancı güçler tarafından işgal altında olmadığı gibi gayri müslimlerin saldırısına maruz kaldığını da söylemek zordur. Bir başka taraftan örgütün, aleyhinde cihat ilan ettiklerinin tamamı mevcut İslami devletin Müslüman yöneticileridir. Böyle bir ortamda meşru müdafaa gibi bir şeyden söz etmek oldukça güçtür. Bir başka yandan gayri müslim savaş esirleri ve savaşa katılmayan (çocuk, yaşlı, kadın vb.) kişilere Kuran'da adaletli davranılması istenmiş (bk. Tevbe, 9: 36) ve Hz. Peygamber (sav) tarafından kâfir olsalar dahi çocuk, kadın, yaşlı ve din adamlarına adaletli davranılması emredilmiştir (Özel, 1993: 528; Muvatta', Cihad 10). Fakat Taliban Hareketi, halkının neredeyse tamamı Müslüman olan bir devlete karşı cihat parolası ile hareket etmiştir. Örgüt, Asr-ı Saadet ve hakiki anlamda İslamiyet'i yaşatmak iddialarına uygun hareket edeceği yerde, masum ve günahsız halka karşı dine, insan hukukuna, akla ve mantığa mugayir zulüm ve işkenceler uygulamıştır.

İslamiyet'in savaş sebebi olarak ön gördüğü antlaşmanın bozulması şartı açısından bakıldığında ise Taliban Hareketi, ülke ve bölgedeki mevcut devlet, yönetici ve komutanlarla herhangi bir antlaşmaya yanaşmadığı görülmüştür. Örgüt, bu doğrultuda din adına kabileci anlayışlarına muhalif olanlarla antlaşma yapmak yerine kendilerine katılmaları için yüksek miktarlarda para dökmeyi yeğlemiştir. Tabi, bu şekilde elde ettikleri şehirlerin masum ve Müslüman halkına, etnik ve kültürel sebepler başta olmak üzere din adına birtakım çıkarları doğrultusunda görülmedik mezalim uygulamıştır (L'alistâni, 2012: 4). O dönemde muhaliflerin barış isteklerine olumsuz yanıt verdiği gibi 2004 yılında Afganistan devletinin başlatmış olduğu "Barış Süreci"ne taraf olmaktan da şiddetle kaçınmıştır. Bu süreçte destek olmak yerine zulüm, işkence, şiddet ve terör eylemlerini artırarak sürdürmüştür.

Taliban, ortaya çıktığı dönemde rakip gördüğü mücahit hükümeti ve mücahit komutanlara elçi göndererek barış ve emniyeti sağlamaya çağrı yapacağı yerde rakiplerin gönderdiği elçileri kurşuna dizmeyi tercih etmiştir. Oturup karşılıklı

konuşarak anlaşma sağlamak ve barışı temin etmek yerine savaşmayı yeğlemiştir. Bir tek konuda Nasrullah Babur ve Kernil İmam gibi Pakistanlıların aracılık ettikleri görülmüştür: Rakip cephelerdeki komutan ve askerlere mevzilerini satmaları için görüşmek ve dolar dağıtmak. Onun haricinde Herat şehrinde olduğu gibi ülkenin kuzeyini ele geçirdiği 1998 yılında da nefret ve intikam duygularıyla hareket etmiştir. Örgüt, 1998 yılındaki kuzey bölgelere yapılan saldırılar sırasında bölge halkına kin, nefret kustukları ve katliamlar uyguladığı gibi İran Konsoloslugu çalışanlarını da öldürmüştür. Aynı şekilde örgüt, ilk günlerinden günümüze, kuşatmaya kaldıkları sırada dahi kendileri ile iletişim kurmak ve anlaşma yapmak üzere gönderilen kişileri kendilerine yakınlıktan kurşuna dizmiştir (Şerifi, 2002: 454).

Sonuç itibarıyla halkının neredeyse tamamı Müslüman olan ve Şeriat kuralları ile yönetilen bir ülkede cihat parolası ile ortaya çıkan Taliban'ın en basit şekliyle, din istismarcılarının bir projesi olduğu görülmektedir. Yaptıkları ilk eylemlerinden günümüze kadarki uygulamaları ile tarihsel süreçte değişiklikler göstermiş olsa da genel olarak şiddet, baskı, zulüm, işkence, katliam ve terörü önemli bir araç olarak kullanmıştır (Pamir, 2010: 140-145 ve 229-230). İzlediği bu yöntemleri kendisiyle savaşmayan masum insanlara karşı uygulamıştır. Bütün bu mezalimi dini bir söylem ve tasviri bir tezvir ile asıl hedefledikleri ırk ve aşiret temelli emellerine ulaşmak için kullanmıştır. Örgüt, uyguladığı mezalimi hamileri ve banilerinin direktifi üzerine ve çıkarı uğruna gerçekleştirmiştir. Velhasıl Taliban Hareketi'nin dünden bugüne yaptığı, haklı bir sebep üzerine yapılmış mücadele olmaktan ziyade, dış mihrakların (ABD, Pakistan, Suudi Arabistan...) ve kavmiyet duygusunun etkisi ve emeliyle yapılmıştır. Kullandığı yöntemler ise başından beri baskı, zulüm, işkence, korkutma ve yıldırma amaçlı olagelmıştır. Dolayısıyla dış güçlerin maşası, kavmiyet duygularıyla yanıp tutuşan ve masumların canı ve kanı üzerinden rant sağlayan bir örgütün, cihat ettiğini söylemek oldukça basit bir yaklaşım olacaktır.

1. 2. Terör

Terör ve terörizm kavramları uzun yıllardan beri vebadan daha kötü bir şekilde insanlığa bela olduğu, meşgul ettiği halde insanlık bu sorunun üzerine ortak bir adım atmaktan hep kaçınmıştır. Hatta bu sorunu çözmek yerine kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları bile vaki olmuştur. Özellikle cepheleşmenin yoğun olduğu soğuk savaş ve sonrası yıllarda terör, kimi ülkelerin dış politikaları aracı olarak destek görmeye başlamıştır. Hatta kimi terör örgütlerinin arkasında sadece bir devlet değil, birkaç devletin yer aldığı görülmüştür.

II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda Doğu Bloku ve Batı Bloku diye nitelenen Sovyetler Birliği ve ABD önderliğindeki Batı Devletleri birbirlerine karşı biri sol motifli terör örgütlerini diğeri ise sağ motifli terör örgütlerini desteklemiştir. Buna sebep de savaşı göze alamayan bu iki büyük devletin, birbirini zayıf düşürmek için radikal örgütlere destek vermeyi yeğlemeleridir (Baharçiçek, 2010: 29). Bu sebeple bir topluluğun veya birtakım ülkelerin terörist dediği bir örgütü başka bir topluluk veya başka birçok ülkenin terörist olarak görmemesi ve bu şekilde lanse etmemesi bu kavram üzerine kapsayıcı bir tanım yapılmasını zorlaştırmış, hatta imkânsızlaştırmıştır (Erol, 2008: 87). Örneğin, Taliban Hareketi'ne Afganistan'daki belirli bir kesim kurtarıcılar olarak bakmış, çoğunluk ise dış güçlerin maşası terörist bir örgüt olarak görmüştür. Aynı şekilde Taliban Hareketi'ne bazı topluluklar ve bazı ülkeler mücahit olarak görüp askeri, parasal ve manevi destek vermekte, buna karşı Afganistan ve dünyada büyük çoğunluk, Taliban Hareketi'ni terörist bir örgüt olarak görmektedir.

1. 2. 1. Terör ve Terörizmin Tanımı

Terör kelimesi Latince “terre” ve “terrere” kelimesinden gelmektedir. “Terre” kelimesinin anlamı ise “korkudan titremek”, “korkudan titremeye sebep olmak” ve “altüst edici ve felce uğraticı aşırı korku” şeklindedir (Tezer, 2012: 17; Yalvaç, 1987: 129). Başka bir ifadeyle terör kelimesi, “büyük korku”, “ürküntü”, “yılgı”, “bıkkınlık” ve “bezginlik” anlamlarına gelen Fransızca “terreur” kelimesinden gelmektedir. Terörizm ise 1793-1794 yılları arasında Fransa'da hâkim olan bütün milleti canından bezdiren, ülkeyi büyük korku, bıkkınlık ve dehşet ile idare eden

yönetimin adından alınmış ve bu nevi yönetim biçimlerine denilmeye başlanmıştır (Göçgün, 1987: 90). Terör kelimesi burada kullanıldığı şekliyle bir devlet düzenini ifade etmektedir. Jakobenler tarafından gündeme getirilen terör ve şiddet yanlısı tavır, barış ve mutluluğa gidilen yolda elzem görülmüştür (Taslaman, 2014: 18; Altuğ, 1995: 26).

İngilizcedeki yazılışı ise “terror” şeklinde olup Türkçe’de de terör olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır. Türkçe’deki karşılığı ise “tedhiş”, “yıldırma” ve “korkutma” biçimindedir. Terör kelimesinden türetilen terörist ve terörizm kavramları da sırasıyla terörist; terör eylemini gerçekleştiren kişi ve terörizm ise terör eyleminin felsefi, politik, sosyolojik, hukuki veçhelerini kapsamaktadır. (Çakmak, 2008b: 29). Türkçe’de olduğu gibi Afganistan’ın resmi dilleri olan Peştunca, Farsça ve diğer bölgesel resmi dilleri olmak üzere bütün dillerinde bu kavram terör, terörist ve terörizm olarak bilinmektedir.

Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılamadığı gibi terör kavramı da tam anlamıyla aydınlığa kavuşturulabilmiş değildir. Ortak bir tanımın yapılamaması, bu sorunun çözümü için atılacak ortak adım ve geliştirilecek ortak stratejilerin gerçekleştirilememesine yol açmaktadır. Bir grup araştırmacı-yazar bu kavramın tanımıyla uğraşıp durmanın zaman kaybı olacağı fikrine sahipken bir başka grup ise yapılacak ortak tanımlamanın terörle mücadelede atılacak ilk adım olacağı görüşündedir. Ortak tanıma harcanan zamanın kayıp zaman olarak görenlere göre ise tanım üzerinde durmak yerine terör eylemlerini belirleyip bu eylemlere tek tek önlem alınması yoluna gidilmesi daha etkili sonuçlar doğuracaktır (Tezer, 2012: 19-20).

Bütün bu tartışmalar arasında terör ve terörizmle ilgili birbirinden farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bütün tanımlamalarda ise şiddet, korku ve yıldırma kavramlarının ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Bu sebeple terör tanımının yapılamaması savından ziyade teröre karşı takınılan tavır konusunda ortak hareket edebilme berecisinde sorunlar yaşandığını söylemek daha doğru olacaktır.

Günümüz dünyasında bu kavram, üzerinde tartışmaların, programların ve araştırmaların yoğun olduğu bir alan olarak öne çıkmıştır. Öyle ki bu kavram 21. yüzyılın da sıcak konularının başında gelmiştir (Alkan, 2002: 1). Buna rağmen terör ve terörizm kavramlarının tanımlamasında farklılıklar mevcuttur (Bal, 2006a: 9).

Terör eylemini gerçekleştiren kişiye ise terörist denilmektedir. Terörist, acımasız, karşısındakinden fazlasıyla nefret eden ve yaptığı her türlü cinayet ve huzur bozucu eylemden bir an olsun pişmanlık duymayan aksine bundan gurur duyan kişiliğe sahip kimsedir (Bal, 2006a: 17).

Terör, korku yaratan bir eylem (Tezer, 2012: 18), hedef kitlenin direncini kırmak için yayılmak istenen ortak korku (Yamaç, 2006: 79), silahlı eylemlerle varlığını ve savunduğu davayı hissettirmek ve duyurmaktır (Erol, 2008: 82; Bal, 2006a: 8). Hatta terörün gayri iradi olarak da meydana gelebileceği üzerinde durulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ise terör, her türlü şiddet eylemidir (Alkan, 2002: 13). Terörizm ise siyasi bir amaca ulaşmak için şiddetin kullanılması ve siyasi değişiklikleri başlatmaya yönelik şiddet eylemleri (Yamaç, 2006: 79; Çağırın, 2008: 45-46; Başbuğ, 2011: 70), *“politik bir hedefe ulaşmak için hazırlanmış ve uygulanmaya konulmuş şiddet stratejisi”* (Cin, 1987: 55), siyasi bir amaç için örgütlü, sistemli ve sürekli olarak terör eylemlerini kullanmayı bir yöntem olarak benimsemiş hali (Tezer, 2012: 18-19), *“herhangi bir amaca (bu amaç çoğunlukla siyasidir) ulaşmak için sivillerin veya güvenlik görevlilerinin, propagandaya yönelik, ses getirici eylemlerle öldürülmesi”* (Bal, 2006a: 8), *“topluma, toplumun temellerine, gelişmesine ve umutlarına ilan edilmiş bir savaştır”* (Altuğ, 1995: 13). Silahlı eylemleri savunan, stratejilerini anlatan, aktaran ve geliştiren bir ideolojidir. Bu iki kavramın ilkinde eylemsel boyut söz konusuysa ikincisinde ise söylemsel boyut ön plana çıkmaktadır (Erol, 2008: 82; Bal, 2006a: 8).

Afganistan İslam Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı tarafından yayınlanan Resmi Gazete'nin (Resmi Ceride) 15.05.2017 tarihli, 1260 sayılı, *“Kod-i Ceza”* adlı özel sayısının 263-283. maddelerinde terör, terörist ve terörizm kavramları; genel olarak hangi suçların terör suçu olacağı, bu suçları işleyen gerçek ya da tüzel kişilerin kimler olabileceği, terörle ilintili gerçek ve tüzel kişilerin ne gibi özellikler taşıdıklarına kadar teferruatlı bir şekilde izah edilmiştir. Aynı şekilde terörle ilintili olan kavramlar, eylemler ve faaliyetlerin ayrıntılı tanımları yapılmış; terör örgütü kurma, yönetme, üye olma ya da terör örgütüne yardım ve yataklık etme konuları üzerinde durulmuş; her eylem ve faaliyetin hacmi ve kapsamına göre cezaları açıkça belirtilmiştir (ARG, nr: 1260, md. 263-283. s. 240-270).

Terör suçları, Afganistan İslam Cumhuriyeti Resmi Gazetesi “Kod-i Ceza” özel sayısı 264. maddesinde şöyle tanımlanmıştır (ARG, 1260, md. 263. fkr. 1. s. 245):

“Terör Suçları: Afgansitan İslam Cumhuriyeti ya da yabancı bir devlet ya da ulusal veya uluslararası bir kuruluşun aleyhinde; Afganistan İslam Cumhuriyeti ya da yabancı bir devlet nizamini istikrarsızlığa sürüklemek maksadıyla veya Afganistan İslam Cumhuriyeti Devletinin ya da yabancı bir devletin ya da Birleşmiş Milletler Örgütü’nün siyasetini etkisi altına alma emelinde olan herhangi bir kişi veya kuruluş; bu bölümde ekli eylemlerden birisini işlerse terör suçunu işlemiş olmakta ve -bı kişiler- bu bölümde ekli hükümler uyarınca cezalandırılacaktır.”

Genel olarak terör suçlarını işleyen gerçek veya tüzel kişiler, ilgili gazetenin 263. maddesinin 2. fıkrasında şu şekilde tanımlanmıştır (ARG, 1260, md. 263. fkr. 2. s. 241):

“Terörist ve Terör Örgütü: bu kısımda ekli suçlardan birisini işleyen ya da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından alınmış olan kararlarla terörist veya terör örgütü olarak tanınmış olan gerçek veya tüzel kişiliktir. Birleşmiş Millerlerin bu kararlarının tanınması, Afgansitan Milli Şurası tarafından onaylanmış olması şartına tabidir.”

Terör, terörist ve terörizm; terörle ilintili durum ve faaliyetlerle ilgili kanunlar açık olmasına; Taliban Hareketi’nin bir bütün olarak terör örgütünün özelliklerini taşımasına rağmen bu örgütü, kimileri terör örgütü olduğunu söylemekten itinayla kaçınmaktadır. Özellikle kimi devlet erkânı tarafından bu yapılanmaya illegal örgütlenme denilmemeye özen gösterilmektedir. Ögüte terör örgütü demek yerine örgütü siyasi bir zemine çekmek veya varlığını idame ettirmesi çabalarıyla 2004’te başlatılan “Barış Süreci” projesi kapsamında masaya oturtulmaya çalışılmaktadır. İşin enteresan tarafı ise örgütün yaptığı terör eylemlerinin her biri devlet büyükleri ve yöneticiler tarafından terör eylemi olarak görülmekte ve kınanmaktadır. Örgütün yaptığı şehadet ameliyesi, istişhad eylemi, kışlalara saldırı eylemi, kitlelere uyguladığı terör eylemlerinin tamamı devlet üst kadroları tarafından ağır ifadeler ve söylemlerle kınanmakta ve telin edilmektedir. Ama bu eylemleri gerçekleştiren yapılanmanın terörist bir yapılanma olduğu konusunu dillendirmekten kaçınılmaktadır.

Her Şeye rağmen uluslararası toplumun ve bilim çevrelerinin yaptıkları terör tanımlamaları ve günümüzde var olan terör örgütlerine bakarak terör, terörist ve terörizmin tanımını Şu Şekilde yapmak mümkündür:

Terör, tedhiş, yıldırı, baskı, Şiddet, korku salma, korku yaratma, yıldırma, sindirme ve pustrma anlamlarına gelmektedir.

Terörist, terör eylemini gerçekleştiren, kendisinden olmayanlara karşı nefretle bakan, acıma duygusu olmayan, insanları her türlü Şiddet uygulayarak korkutan, sindiren ve öldüren kiŐidir.

Terörizm, belirli bölgedeki sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sorunlardan yararlanarak; bir grup, toplum kesimi veya devletin, siyasal, ekonomik, sosyal ve ideolojik amaçları doğrultusunda baskı ve Şiddet uygulamak yoluyla; kitlelere korku salan ve onları yıldırmayı hedefleyen bölgesel veya uluslararası örgütlenmenin mütemadiyyen uyguladığı Şiddet eylemleridir.

Terörizmin asıl amacı ise önceden belirlenmiş hedeflere (siyasi) ulaşmak için bireylerin düşüncelerine darbe indirmek, hedef kitle üzerinde korku yaratmak ve ulusal ve uluslararası çapta dikkatleri üzerine çekmektir (Tezcan, 1987: 110; Baharıek, 2010: 28). Bu amaca ulaşmak için devlet otoritesini reddetmekte, masum insanlara Şiddet uygulamakta, tehditler yağdırarak istedik yönde tutum ve davranışlarını deęiŐtirmelerini hedeflemektedir. Bu sebeple çoğunlukla asıl hedeflerini veya hedefteki kişi veya kitleleri vurmaktan kaçınmaktadır. Bunun yerine hedef kitlenin yakın çevresi veya onun haberdar olabileceği bir yerde eylemlerini gerçekleştirmektedirler.

YerleŐik düzene muhalif her türlü Şiddet hareketinde bulunan terör örgütleri, savaş hukukunun bütün kurallarını ığnemekte ve siyasi amaçlarına ulaşmak için masum insanları yaralayarak ve öldürerek azami ölçüde reklamlarını yapmaktadırlar. Ambarları yakma, su Őebekelerini zehirlenme veya tahrip etme (akmak, 2008a: 1); tanınmiŐ kişileri zehirli kılıç (akmak, 2008a: 18; Onulduran, 19877: 168), zarf veya doğrudan saldırarak yaralama ve öldürme; uçak, araba ve gemilere saldırma; topluluklar üzerine büyük araçlarla yürüme; önemli merkezlere ani saldırılar düzenleme; yol kesme; istişhad eylemi ve Şehadet ameliyesi düzenleme; istişhad eylemi-Şehadet ameliyesi sonrası örgüt militanı iki-üç teröristin, patlamanın

yaşandığı kargaşadan yararlanıp sivillerin üzerine ateş açması şeklinde eylemlerini gerçekleştirmektedirler.

Taliban ve el-Kaide Terör Örgütü'nün jargonunda teröristin, üzerinde bomba düzeneği giyerek belirli bölge ve topluluk içerisinde kendisini patlatmasına şehadet ameliyesi denilmektedir. İstişhad eylemi ise belirlenmiş bölgelere bomba yüklü araçla saldırı düzenleyip terörist/teröristlerin araçla birlikte kendisini patlatmasıdır.

1. 2. 2. Tarihsel Süreçte Terör

Terör kelimesinin tanımında görülen farklılık gibi terör ve terörizmin ne zaman ve nerede başladığı hususunda da fikir birliğinden söz etmek zordur. Çünkü hangi olayın terör eylemi olup hangi olayın terör eylemi olmadığı açık ve net değildir. Bunun yanı sıra terörizm çağ, dönem ve coğrafi bölgelere göre farklı yapılarla kendini göstermiş ve sürekli insanlık için bir tehdit olagelmıştır. Özellikle son yıllarda çeşitli boyutlarıyla varlığını artırarak devam ettirmekte olan terörizm, 21. yüzyılın en büyük sorunlarının ilk sırasına yerleşmiş durumdadır (Ardor, 2008: 99).

II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda bazı devletler, dış politikalarını masraflı, külfetli ve ağır kayıplar yaşatan sıcak savaşın yerine, genç bireyleri organize etmiş, terörist faaliyetlere teşvik etmiş ve politikalarını terörizmi desteklemek üzerine şekillendirmişlerdir. Bu devletler siyasi, bölgesel ve ekonomik çıkarlarını terörizm üzerine inşa etmekten geri durmamışlardır. Kimi devletler ise kendine bulaşmayan terör ve terör hadisesine karşı kulaklarını tıkama, duymazlıktan ve görmezlikten gelme tavrı takınmışlardır (Yalvaç, 1987: 131-132; Kayabalı ve Arslanoğlu, 1987: 197).

Bu süreçte illegal yolu seçen örgütlerin birbirlerini destekleme ve kollama girişimleri de sıkça görülmeye başlamıştır. Terör örgütlerinin birbirleri adına eylem yaptıkları gibi eğitim, lojistik ve militan desteği türünden çeşitli işbirliğine girmeleri de sıkça gözlemlenmiştir (Yalvaç, 1987: 132). Yaşayan terör örgütlerinden örnek vermek gerekirse Taliban Hareketi'nin Afganistan'da yoğun biçimde faaliyet gösterdiği yıllarda el-Kaide Terör Örgütü tarafından silah, teçhizat, para ve militan güç anlamında destek gördüğü ve hatta bu iki örgütün kol kola faaliyetlerini birlikte yürüttükleri görülmüştür (Mütevekkil, 2005: 57; Bayrak, 2012: 53, 56, 67). Taliban

Hareketi'nin şemsiyesi altında başta el-Kaide Terör Örgütü olmak üzere bu örgüte bağlı olarak Arap ülkelerindeki dini motifli terör örgütleri, Pakistan menşeli dini motifli terör örgütleri, Orta Asya tabanlı dini motifli terör örgütleri gibi pek çok terör örgütü yer almıştır. Bu örgütler, militanlarını organize etme ve çeşitli eğitim ve uygulamalara tabi tutma yeri olarak yine Taliban Hareketi'nin hâkimiyetindeki eğitim kampları ve savaş alanlarını kullanmışlardır (Muhammedi, 2002: 440; Demirel, 2003: 96-97; Şahzad, 2014: 21; Müjde, 2002: 70 ve 72).

Dünya devletlerinin teröre karşı menfaat merkezli, karşıt veya çekimser durma stratejileri yüzünden terör ve terörizm, gün geçtikçe güçlenerek varlığından söz ettirmeye devam etmiştir. Bu doğrultuda güçlü devletlerce doğrudan veya dolaylı destek gören teröristler, eylemlerini her geçen gün artırarak devam ettirmişlerdir. Kullandıkları silah, teçhizat ve sahip oldukları geniş imkânlar sayesinde varlıklarını giderek güçlendirmişlerdir. Ellerindeki imkânın bolluğu ve rahat hareket edebilme zemininin müsait edilmesi/olması, militan sayılarını artırmalarına imkan sağlamıştır. Dolayısıyla eskiden genel anlamda bölgesel ve en fazla ulusal hüviyette olan terör örgütleri, günümüzde kimi devletlerden aldıkları legal ve illegal destek sayesinde uluslararası boyuta ulaşmayı başarmışlardır. Dolayısıyla Altuğ'un isabetle belirttiği üzere *“egemen devletler terörist grupları korudukları, eğittikleri, finanse ettikleri, donattıkları ve ülkelerine kabul ettikleri sürece milletlerarası bir işbirliği hemen hemen imkânsız olacaktır.”* görüşü kesinlik kazanmıştır (Altuğ, 1995: 14). Bu sebeple ne terör tanımında bir birlik oluşturulabilmiş, ne terörizm ve terörist konuları açıklığa kavuşturulabilmiştir. Aynı şekilde hangi hadisenin terör hadisesi olup hangi hadisenin terör hadisesi olmadığı konusunda ortak bir ses çıkarılabilmemiş, ortak tavır alınabilmiş ve ortak bir hareket sergilenebilmiş değildir. Bu durum giderek terör örgütlerinin güçlenmesini, yayılmasını ve dallanıp budaklanmasını beraberinde getirmiştir.

Terör ve terörizm, kimilerine göre çok eskilere götürülebilecek sosyal bir olgudur (Altuğ, 1995: 13). Kimi yazarlara göre ise terör her ne kadar tarihi açıdan eskilere götürülse de ideolojik yapısı ve stratejileri bakımından modern çağın bir ürünüdür (Bal 2006a: 7). 21. milenyumda artan terör eylemleri sonrası bilim adamları özellikle 1970'li yıllardan sonra terörü anlamaya ve üzerinde çalışmalar yapmaya başlamışlardır (Sever vd. 2010: 1).

Dünya literatüründe bilinen ve konuyla ilgili bilim insanları tarafından kabul gören ilk terör eylemiyse milattan sonra 6-135 yılları arasında Filistin bölgesinde varlığından söz ettirmiş Zealots dini-mezhebi terör örgütüdür. Uğruna ölmeyi kutsal kabul ettikleri Kudüs'ü ele geçirmek için Romalılar, Yunanlılar ve Yahudi yönetimlere karşı durmuşlardır (Çakmak, 2008a: 17; Onulduran, 1987: 168). Bir diğer terör örgütü ise 7-17. yüzyılda Hint bölgesinde varlık gösteren ve kurbanlarını kendilerine özgü ipek ipe boğarak öldüren Thug mezhebi örgütü, seçtiği kişileri Hint Tanrıçası Kali'ye kurban ettiklerine inanmışlardır (Özer, 29.06.2015). Bir başka terör örgütü ise 1090'de Hasan Sabbah tarafından İran'ın Kazvin bölgesine yakın Alamut kalesinde kurulan ve 1256 yılında Cengiz Han'ın oğlu Hülagu Han tarafından yok edilen Haşhaşinler örgütüdür. Bu örgüt suikastçıları, eylem öncesi Haşhaş kullandıkları için bu ismi almışlardır (Çakmak, 2008a: 18).

31 Mayıs 1793-27 Temmuz 1794 yılları arasında Fransayı yöneten Jakobenlerin yönetim biçimine, terör yönetimi denilmiştir (Altuğ, 1995: 26). 19. yüzyılda, Rusya'da varlığından söz ettiren ve Rus Çarına defalarca suikast düzenleyen Narodnaya Volva (Halkın İradesi), organize terör örgütlerinden biridir (Başbuğ, 2011: 68-69; Çataloluk, 1987: 150). Haklarını terörist yollarla savunmaya kalkışan İrlandalılar, Osmanlı Devleti ve yöneticilerine karşı suikastlarla adından söz ettiren Ayrılıkçı Ermeni Terör Örgütleri (Hınçak: Çan Sesi, Çingirak; Nemesis: Adaleti sağlamak için intikam almayı savunan merhametsiz bir tanrıça; ASALA: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia-Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) (Bicik, 2014: 2-6), İsrail'in kurulmasına kadar Filistin topraklarında terör estiren Yahudi İrgun ve LEHİ (Lohamei Herut Yisrael-İsrail Özgürlük Savaşçıları) örgütleri, yaptıkları eylemler ve izledikleri yollarla terör örgütleri kategorisinde değerlendirilmişlerdir (Onulduran, 1987: 168-169; Karaköse, 24.08.2016).

28 Haziran 1914 tarihinde Slav kökenli Gavriilo Princip tarafından Saray Bosna'da Avusturya-Macaristan veliahdi Arşidük Franz Ferdinand ve eşine düzenlenen suikast ile I. Dünya Savaşı'nın fitili ateşlenmiştir. Bu olay, büyük sonuç doğuran ilk önemli terör eylemi olarak tarihteki yerini almıştır (Çakmak, 2008a: 20; Altuğ, 1995: 15). 1984 yılında İndira Gandhi'ye suikast düzenleyen Bhagat Singh terör örgütü, 20. yüzyılda Hindistan'da kurulan bir terör örgütüdür. Kıbrıs'ta 1952

senesinde kurulan EOKA (Kıbrıslı Milli Mücadele Örgütü), bir başka terör örgütüdür (Onulduran, 1987: 169).

20. yüzyılın ikinci yarısından beri Türkiye'nin başı etnik ve son zamanlarda Hizbullah Terör Örgütü gibi dini motifli terör örgütleri ile beladan kurtulmamıştır. ASALA Terör Örgütü, 20 Ocak 1975'te Lübnan İç Savaşı sürerken Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yardımlarıyla Agop Agopyan, Monte Melkonyan ve Ara Toranyan önderliğinde Bekaa Vadisi'nde kurulmuştur. Kendisinden önce kurulan ayrılıkçı Ermeni Terör Örgütlerinin takipçisi olarak faaliyetlerini sürdürmüş ve 1984 yılından itibaren misyonunu ve militanlarını PKK gibi ayrılıkçı terör örgütlerine devretmiştir (bk. Bicik, 2014: 8-15; Çitlioğlu, 2007: 20 ve 200-201 ve 260; Onulduran, 1987: 175; Çataloluk, 1987: 154-155).

PKK (Partie Karkeren Kürdistan), Abdullah Öcalan liderliğinde 27 Kasım 1978 yılında 25 kişilik Lice Kongresi ile kuruluş aşamasını tamamlamıştır. İlk planda Marksist-Leninist bir kimlikle ortaya çıkan örgüt, daha sonra Öcalan'ın etrafında bölücü bir örgüt olarak şekil değiştirmiştir. Amacını Türkiye, İran ve Irak'taki Kürtlerin yoğunlukta yaşadığı bölgeleri tek çatı altında toplamak olarak belirlemiştir. 12 Eylül öncesi Öcalan, önce Suriye ve oradan da çeşitli Batı ülkelerine kaçmış ve örgütü dışarıdan yönlendirmiştir. Abdullah Öcalan, 20-25 Ağustos 1982 tarihli kongrede artık hazırlık süresinin tamamlandığına ve yurda dönülüp eylemlere başlanmasına karar vermiştir. Örgüt, ilk silahlı eylemini ise 15 Ağustos 1984 günü Eruh ve Şemdinli'de gerçekleştirmiştir. O, 16 Şubat 1999 sabaha karşı 03.00 saatinde Yunanistan'ın Kenya-Nairobi büyükelçiliğinden bir operasyonla Türkiye'ye getirilmiş ve Silivri'ye hapse mahkûm edilmiştir. Örgüt liderinin yakalanması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bölücü teröre karşı kararlı duruşu ve yerinde hamleleri ile örgüt, eylemsizlik sürecine girmiştir. 2005'ten sonra tekrardan bekası için ve özellikle Irak'ta şartların uygun olması dolayısıyla eylemlerine hız vermiştir. Günümüzde ise çoğunlukla Suriye topraklarındaki yan oluşumu PYD/YPG (Partiya Yekitiya Demokrat: Demokrat Birlik Partisi/Yekineyen Parastina Gel: Halk Koruma Birlikleri) ile oradaki sıcak çatışmalarda varlığını sürdürmektedir (bk. Tezer, 2012: 117-128; Gürses, 2007: 67-82; Başbuğ, 2011: 78; Bal, 2014: 59-60; Karar, 06.09.2016). Örgüt, Türkiye'deki terör eylemlerini de inişli çıkışlı bir şekilde sürdürmektedir. Kandil'i ise kendilerine üs olarak görmektedirler.

Uyandırdığı yankı ve bıraktığı sonuç bakımından 11 Eylül 2001 terör olayı da 21. yüzyılın öne çıkan hadisesidir. Nitekim bu terör eylemi sonrası, eylemi üstlenen el-Kaide ve el-Kaide'ye destek veren Taliban Hareketi'ne karşı ABD önderliğinde dünya devletlerinin açmış oldukları savaş ve bunun sonucu Afganistan'ın NATO birlikleri (!) adı altında ABD'ye bilfiil bağımlı bir devlet haline getirilmesi dikkate değer hadiselerdendir. 11 Eylül 2001 terör eylemi, Afganistan'ın ABD tarafından işgal edilmesi gibi dünya ve bölge için ciddi sonuçlar doğurmuştur (bk. Rahmani, ts: 111-128).

Özellikle 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başından beri terör örgütleri emperyalist devletlerin seçtikleri bölgelere hâkim olmak için kullandıkları silahlardan biri olagelmıştır (Cin, 1987: 56). Bu dönemde ABD başta olmak üzere emperyalist devletler işgal edeceği coğrafyaları top, tüfek ve silahlı kuvvetlerle dize getirmek yerine anarşi ve terör belasıyla istikrarsızlığa mahkûm ederek içten çökertme yolunu seçmişlerdir (Dönmezer, 1987: 96). Bunun örneğini Afganistan ve Irak'ta görmek mümkündür. Emperyalist ABD, önce terör ve anarşi yaratıcı bir örgüt üretilip o bölgeleri işgal etmek için zemin hazırlamış, ardından bu ülkelere “Ebedi Özgürlük” ve “Demokrasi” getirme vaadiyle işgal girişimlerini meşrulaştırmış; anarşi ve terörden istifade ederek halkın fazla tepkisini çekmeden buraları işgal etmeyi başarmıştır. ABD'nin asıl hedefini ise dönemin ABD Başkanı George W. Bush konuşmasının birinde “Haçlı Seferi” olarak açıkça beyan etmiştir (Rahmani ve Hüseyini, 2012: 384; Selim, 2004: 250).

Nitekim ABD ve bölgedeki stratejik ortağı Pakistan, Afganistan'daki siyasi partiler ve mücahit örgütlerin bütün çabalarına rağmen Taliban Hareketi'nin tamamıyla yok edilmesine mani olmuştur. Ekim 2001'den itibaren Taliban Hareketi, ilk çıktığı ve menşe bulduğu üssüne çekilmiştir (Yusufzay ve Lamb, 2014: 130; Raşid, 2013: 13,24,27). Bu sırada Afganistan'da devlet yapılanması çalışmaları esnasında ABD, hem Afganistan devletini desteklemiş hem de devlet karşıtı pozisyondaki Taliban Hareketi, fraksiyonları, mezkûr örgütle bağlantısı olan illegal örgütlenmeler gibi yapılanmalara el altından destek vermeye devam etmiştir. Bu örgütün ve müttefiki el-Kaide Terör Örgütü'nün lider kadroları Pakistan'da olmasına rağmen onları almadığı gibi bu terör örgütlerinin Pakistan'daki mevzilerine de kimi

dönem yüzeysel saldırılar haricinde, dokunmamıştır. ABD'nin bu tutumu, çok geçmeden meyvelerini vermeye başlamıştır; Taliban Hareketi, Afganistan'ın kuzey ve merkezi bölgelerinde en güçlü olduğu dönemde bile yayılmadığı halde, yeni dönemde ülkenin dört bir tarafına yayılmıştır. ABD, ülkenin dört bir yanına Taliban Hareketi'ni yayarak kendi emeline mugayir hareket etmeye girişecek siyasilere ve halk arasında sevilen kişilere bir gözdağı vermeyi amaçladığı gibi devlete de “dediğimi yapmazsan, ülkenin her yanına yaydığım Taliban'ı başına bela ederim” mesajını vermiştir (Mamun, 2011: 7-10).

Terör ve terörizm denildiğinde dikkat edilmesi gereken konuların başında ise geçmiş dönemlerdeki terör örgütleri ile günümüzdeki terör örgütlerinin militan yapılanmalarının farklılığı gelmektedir. Eski dönemlerde, terör örgütlerinin militan sayıları az ve eylem alanları da belirli bir bölgeyle sınırlıdır. Ekonomik anlamda da o kadar büyük imkânlarla sahip olmadıklarını rahatlıkla söylemek mümkündür. Örneğin ETA (Euskadi Ta Askatasuna: Bask Vatanı ve Özgürlük) Terör Örgütünün (etnik motifli terör örgütü) 200-400 arası militan gücüne sahip olduğundan, Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu'nun 20-25 militanı olduğundan bahsedilmiştir. Burada unutulmaması gereken husus ise militan güç ile fanatik taraftar kitle arasındaki ayırımdır. Bir terör örgütünde eylemci militan sayısı az olsa da fanatik taraftar sayısı fazla olması imkânlar dâhilindedir (Ardor, 2008: 99 ve Tezcan, 1987: 110). Terör ve terörizm, 19 ve 20. yüzyılın ortalarına kadarki dönemlerde daha çok ferdi veya mahalli olarak tebarüz etmiş; en fazla mahalli, bölgesel veya ulusal alanda etkinliğini hissettirmiştir. Fakat 20. yüzyılın sonlarına doğru ise çok boyutlu bir yapı kazanarak uluslararası kimliğe evrilmeye başlamıştır.

1. 2. 3. Teröristlerin ve Terör Örgütlerinin Özellikleri

Tarih boyunca teröristler ve terör örgütleri eylemlerini kendilerine özgü şekilde sürdürmüşlerdir. Bu kişi ve örgütlerin gerçekleştirdikleri eylemler, terörist ve terör örgütü kategorisinde değerlendirilmelerine vesile olmuştur. Bu, etnik ve dini motifli terör örgütü olan Taliban'ı baz alınarak hareket edildiğinde, teröristlerin ve terör örgütlerinin karakteristik özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

1. 2. 3. 1. Teröristlerin Özellikleri

1. Toplumdan tecrit edilmiş, aile yapısı zedelenmiş ve ezilmiş olan ailelerin çocukları, diğerlerine göre terörist olmaya meyyalıdırler. Aynı şekilde çoğunlukla çocukluk yıllarında şiddete maruz kalan, aşağılanan ve horlanan bireyler, teröre daha çok eğilim göstermektedirler. Bu bireyler geçici de olsa eskiden kurtulmak veya eskiye savaş açarak yeni, temiz ve saygın bir kimlik kazanma duygusu ile terör örgütüne katılmaktadırlar (Başbuğ, 2011: 101-102). Taliban militanlarının çoğu Pakistan'daki kamplarda ve medreselerde yetişmiş bireylerdir. Yani bunlar aile sıcaklığından uzak veya ailesini kaybetmiş, çocuklukları travmalarla dolu geçmiş kişilerdir. Taliban, alt kademedeki militanlarını-eylemcilerini ve kurbanlarını çoğunlukla fakir ve kimsesiz ailelerin bireylerinden seçmiş ve seçmektedir (Müjde, 2002: 10-11).

2. Mağdurluk ve ezilmişlik duygusuna kapılan kişiler, çeşitli benlik savunmasına girmektedirler. Terör örgütleri bu durumu çok iyi bildikleri için bireylerin örgüte bağlanmalarında ve sahaya sürecekleri eylemcilerin motive olmalarında bu duyguları kullanılmaktadırlar. Eylemcilerin mağdurluk ve ezilmişlik duygularını depreştirerek her türlü eyleme rahatlıkla yönlendirebilmektedirler (Başbuğ, 2011: 102). Taliban Hareketi'nin kırsal kesimden ve eski dönemde devlet dairesinde pek görev almayan medrese kökenli kişilerden oluşması buna örnek olarak verilebilir. Bu kesimlere komünist rejimlerde devlet dairelerinden uzak tutuldukları ve devleti yönetmekten mahrum bırakıldıklarının kuvvetle vurgulanması, bunların örgüte katılmalarında kullanılan etkili yöntemlerdendir. Ülkenin Peştun olmayanların yönetimine geçtiği dolayısıyla hakları olan ülkeyi yönetme işini almaları gerektiği ise güney ve sınırın öbür tarafındaki Peştun kökenli taşralılar için örgüte katılmayı görev addetme duygusu yaratmıştır (bk. Hannani, 2007: 310-311; Müjde, 2002: 10-11 ve 20-21; Mehdevi, 2014: 66).

3. Terörist için eylemlerini vahşi ve duygusallıktan tamamen uzak bir şekilde gerçekleştirmek çok önemlidir (Bal, 2006a: 8). Terör eylemini gerçekleştiren kişinin duygu ve düşüncesi, örgüt kamplarında ve eğitim alanlarında öğretildiği düzeydedir. Terörist, örgüt öğretilenin dışına çıkmamakta ve bu öğretilerin aksini de yapmamaktadır. Taliban Hareketi'nin kendi vatandaşlarına, hemşerilerine ve hatta

kendi mahallelerindekiilere karşı cihat ilan ederek saldırdığı, türlü zulümler uyguladığı, şiddet kullandığı ve terör estirdiği görülmüştür. Militanlar, örgüt öğretileri ve direktifleri doğrultusunda kendi hemşehri, arkadaş, dost ve akrabalarına karşı cephe almıştır (bk. Rahmani ve Hüseyini, 2012: 382; Pamir, 2010: 85; ARG, nr: 788, s. 53-55; ARG, nr: 788, s. 73-74).

4. Teröristler, öldürülen her bir militan arkadaşlarının intikam arzusu ve hırsıyla eylemlerindeki şiddet oranını artırarak sürdürmektedirler. Taliban Hareketi 1997 yılında ülkenin kuzey bölgelerini ele geçirdiği sırada, el birliği ettiği kişi ve halkın sert tepkileri neticesinde büyük kayıplar vererek beş gün içerisinde bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bir sene sonra aynı bölgeleri ele geçirdikleri sırada ise halka büyük zulüm ve işkence ile adeta bir sene öncesinin öcünü almıştır (bk. Pamir, 2010: 230; Şerifi, 2002: 454).

1. 2. 3. 2. Terör Örgütlerinin Yapısal Özellikleri

1. Terör örgütleri ortaya çıktıkları ve varlıklarını hissettirdikleri bölgenin kültürel, dini, etnik yapısıyla coğrafi ve konjonktürel şartlarına göre şekillenmekte/şekillendirilmektedirler. Buna, Afganistan coğrafyasında faaliyet gösteren Taliban Hareketi ile Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) terör örgütleri örnek gösterilebilir. Her iki örgüt de dini motifli olarak ortaya çıkmış olmasına rağmen birinde Afganistan'ın güney bölgelerinin kültürel ve örfi etkisi fazlaca gözlemlenirken diğesinde ise Ortadoğu havası hâkimdir (bk. Fazil, 2003: 20; Kazim, 2005: 440-441; ARG, nr: 787, s. 3-4; Hakcu, 2005: 206-207; Marsden, 2009: 128-129).

2. Terör örgütleri kendilerini meşrulaştıracak bir senaryo hazırlayıp ortaya çıkmaktadırlar. Bu senaryo ırki duygular, dini-mezhebi veya örfi konular üzerine kurulu olabilir. Taliban Hareketi, hem dini değerler hem de ırk duygusunun ön planda olduğu bir terör örgütü izlenimi bırakmıştır. Örgüt, din, mezhep, ırk ve örf gibi değerleri sonuna kadar istismar ederek faaliyetlerini sürdürmüştür (bk. Kazim, 2005: 437; Marsden, 2009: 72, 96-97; Raşid, 2008: 26-27; İsmetullahi, 1999: 15; ARG, nr: 788, s. 17-18; Ülger, 1998/1999; Atay, 1998/1999).

3. Terör örgütlerinin doğma/ortaya çıkma, yayılma ve varlıklarını sürdürmelerinde propagandanın yeri ve önemi büyüktür (Cin, 1987: 54; Tarhan,

2003: 8). Taliban Hareketi'nin ilk ortaya çıktığı günlerde, kendilerinden önce propagandaları şehirlere yayılmıştır. Örgütün kontrolüne geçirdiği yerlere emniyet getirdiği veya karşı çıkanların kafa derisini yuzduğu gibi olumlu ve olumsuz propagandaları fısıltı gazetesıyla bilinçli ve planlı olarak hızla yayılmıştır (Yusufzai, 2001: 104; Tarhan, 2003: 8 ve 41; Selim, 2004: 70).

4. Terör örgütleri, politik hedefe sahiptirler. Bu hedef, mevcut siyasi, iktisadi ve içtimai yapının değişmesi şeklinde olabilir (Başbuğ, 2011: 71). Bu örgütler, mevcut düzeni beğenmeyip yeni bir düzen kurma söylemi ile hareket etmektedirler. Taliban örneğinde olduğu gibi örgüt, mevcut düzeni fasit ve sapkın olarak görmüş, kendisini ise Asr-ı Saadet'i yaşatacak ve İslamiyet'i hakiki anlamda ülkeye hâkim kılacak kişiler olarak lanse etmiştir (bk. Selim, 2004: 170-172; Kazim, 2005: 437; Marsden, 2009:128-129).

5. Terör örgütleri, dış mihraklı ideolojilerden ve düşüncelerden etkilenecek ortaya çıkan yapılanmalardır. Taliban Hareketi'nin Pakistan'ın Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan örgütünden etkilendiği ileri sürülmüştür (bk. Demirel, 2003: 85; Yusufzay ve Lamb, 2014: 115). Ayrıca başta Arap ülkeleri olmak üzere o bölgede bulunan birçok aşırı gruptan militanlar barındırdığı için örgütün, birçok terör örgütünden etkilendiği ileri sürülmüştür.

6. Terör örgütleri, devlet otoritesinin zafiyet gösterdiği veya açıklıklar verdiği ortamlarda, devlete alternatif-paralel yapılar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Kendilerini hep iyi ve kurtarıcı kategorisinde karşılarındakileri ise kötü ve fasit olarak görmektedirler. 1992 Nisan'ı Afganistan'da mücahit hükümetinin iş başına geçmesi ile mücahit liderler ve bölgesel komutanlar anlaşamayıp çatışmaya girişmişlerdir. Dolayısıyla ülkede şehir şehir, mahalle mahalle ve hatta ev ev iç savaşın fitili ateşlenmiştir. Taliban Hareketi ise böyle bir ortamda sahaya sürülmüş ve görünürde halkı bu kargaşadan kurtarıcı misyonu ile tebarüz etmiştir. Kendisini tek doğru hareket ve doğruyu savunan bir örgüt olarak görmüştür. Karşısındaki güçlerin Müslüman veya gayri-müslim olduğunu gözetmeksizin aleyhinde cihat ilan etmiştir (A. Faryabi, 2006: 79, 116 ve 119; Oğuz, 2001: 289-295; Raşid, 2008: 36 ve 62-64; Selim, 2004: 174 ve 177; Coll, 2013: 325-26; Müjde, 2002: 8; Endişmend, 2011: 220-221; Yusufzai, 2011: 104).

7. Terör örgütleri için umut ve korku duyguları çok önemlidir. Bu sebeple üyelerini örgüte kazandırana kadar bol bol umut dağıtmaktadırlar ve kazandıktan sonra ise ayrılmaması ve örgüt içindeki çarpıklıkları görememesi/gördüğünde ses çıkarmaması için korku duygusuna hitap eden eylemler yapmaktadırlar (Alkan, 2002: 175). Taliban Hareketi, Afganistan'da İslam'ı yaymak, ülkeyi fesattan kurtarmak ve Peştunların idare etmesi gerektiği fikriyle örgüt militanlarını motive etmiştir. Bu düşüncelerini okşamak için militanlarının, Şii mezhepliler ve Peştun olmayanlar üzerine işkence ve zulüm yapılmalarını mubah görmüştür. Örgüt içerisinde bulunan ve kendilerine büyük yetkiler verilen Emri bi'l-Maruf Nahiy ani'l-Münker ekipleri, bir anlamda istihbarat ağı gibi çalışmıştır. İlgili birim, elinde bulundurduğu yetki ve imkânlarla örgüt içi korku mekanizmasını sürekli olarak canlı tutmayı başarmıştır. Bu durumun 2001 sonrası süreçte de aynı şekilde işlediğini rahatlıkla söylemek mümkündür (bk. ARG, nr: 786, s. 165-166. md. 13. bnt. 1-2 ve md. 14; Müjde, 2002: 35; Raşid, 2008: 156).

8. Terör örgütleri ve teröristler, dünyanın sadece kendilerinin algıladıkları gibi olduğuna inanmakta ve halkı da buna ikna etmeye çalışmaktadırlar. Taliban için dış dünya veya başkalarının sözleri tamamen anlamsız olarak görülmüştür. Kendisinden başkasının doğru yolda olmadığını ve dolayısıyla kitlelerin onların safından başka bir safa katılmaması gerektiği fikrini savunmaktadır (bk. Marsden, 2009: 98, 144; Mehdevi, 2014: 124; Mütevekkil, 2005: 125; ARG, nr: 783. s. 35. md. 4. fkr. 17. bnt. 1-2).

9. Terör örgütleri, her şeyi elinde tutan ve organizasyonu ideolojik ve eylemsel olarak yöneten kadro ile bu eylemleri sorgusuz sualsiz yerine getirebilecek potansiyeldeki eylemci-militan kadrodan oluşmaktadır. Taliban Hareketi'nde yönetenler, görünürde Kandahar şurası-Kabil şurası, arka planda ise ISI (Pakistan İstihbarat Servisi), militan kadroları ise yine Pakistan medreselerinde eğitim gören özellikle Peştunist Afganistanlılar ile Afganistan'ın güneyi ve Pakistan'ın kuzeyinde bulunan Peştunist kitlelerden oluşmuştur (Raşid, 2008: 278; Selim, 2004: 196-197; Kazim, 2005: 432-433; Raşid, 2008: 135).

10. Terör örgütlerinin başında bulunan kişi ve kişiler, üst düzey eğitilmiş ve yetişmiş bireylerden oluşmaktadır. İyi eğitilmiş olmanın yanında hitabet ve yazma konusunda da oldukça iyidirler. Taliban Hareketi'nin bilinen lideri Molla Ömer, bu

hususiyetten yoksun bir kişiliktir. Fakat örgütün arka planında bulunan Pakistan orijinli lider kadrosu ile arka planda işi yürüten lider kadroları, üst düzey eğitilmiş ve yetişmiş kişilerden oluşmuştur (bk. Mamun, 2010: 78-107; Ayij, 2005: 28-29).

11. Terör örgütleri, eylemci takımını ve militan kadrosunu genç bireylerden seçmektedir. Çünkü genç bireyler, değişime açık ve başarıya aç kimselerdir. Yetişkin bireyler ve yaşlılar ise yeniliklerden çekindikleri ve korktukları için düzeni sıkı sıkıya koruma güdüsüyle hareket etmektedirler. Taliban Hareketi'nin militan kadrolarının neredeyse tamamı gençlerden oluşmuştur. Orta yaşta olan militanların ise önceden başka dini motifli aşırı örgütler mensubu olmaları kuvvetle muhtemeldir (Raşid, 2008: 162; Azzam vd. 2008: 196-199).

12. Terörist gruplar, tek merkezden direktif alıp hızlı ve çabuk hareket edebilme özelliğine sahiptirler (Gürses, 2007: 19). Taliban Hareketi için başlarda Molla Ömer adı altında Pakistan İstihbarat Servisi (ISI) Afganistan ile ilgili birimi merkez görevini üstlenmiştir. Aynı şekilde görünürde alınan bütün kararların Kandahar şurası tarafından onaylanması ve kabul edilmesi yolu izlenmiştir (bk. Recâ, 2003-2004: 294; Raşid, 2008: 140; Hakimi, 2002: 447). Örgüt, Ekim 2001 sonrası süreçte ise yine görünürde lideri ve üst kadroları tarafından yönetilmektedir.

13. Terör örgütlerinde kolektif hareket etme söz konusudur. Ben yerine biz anlayışı tercih edilmektedir. Örgüt içinde bulunan bireyin bir birey olmaktan çıkıp örgüt kimliğiyle, örgüt beyniyle hareket etmesi gerekmektedir. Taliban Hareketi militanlarını, birbirleri ile tanışırken ve kendilerini tanıtırken bağlı buldukları komutanlarının “endivalı” (arkadaş ve dost) olarak tanışmakta ve kendilerini tanıtmaktadırlar. Onlar için Ahmet veya Mahmut yerine Ahmet'in “endivalı” (arkadaş-dostu) ifadesi daha anlamlı ve önemli görülmüştür (bk. Raşid, 2008: 329-330; Müjde, 2002: 24; ARG, nr: 799, s. 92-94. hkm. 413; ARG, nr: 799, s. 19-20. frm. 1298. fkr. 11. md. 1-4 ve md. 12).

14. Terör örgütleri, eylemlerini bir defa ile sınırlandırmamaktadırlar. Çünkü eylem, bir terör örgütünün olmazsa olmazlarından olup genellikle bilinçli ve planlı olarak yapılmaktadır. Şiddet ve şiddetle tehdit etmek ise eylemlerinin bir parçasıdır. Asıl amaç, kitleleri korkutmak, sindirmek ve yıldırmaktır. Taliban Hareketi, ilk çıktığı günden bugüne kadar şehirleri yakıp yıkmış, halkı şiddet ve işkenceyle öldürmüş ve varlığını sürdürmek için her yolu mubah görmüştür (bk. ARG, nr: 788,

s. 6-7; Pamir, 2010: 20). Şiddetten kazanç sağlamak ve halkı korku ile yönetmek en çok başvurduğu yolların başında gelmiştir (bk. Selim, 2004: 70 ve 202; Fazil, 2003: 19; Peyam-ı Zen, 08.1997; Ensari, 2012: 19-20). 2001 sonrası sürecin başlarında gerilla taktiğinden yararlanmamış, intihar saldırılarına girişmemiştir. Fakat örgüt, günümüzde eylemlerini vurkaç taktiği, şehadet ameliyesi ve istişhad eylemi üzerine kurmuş durumdadır (bk. Müjde, 11.09.2009; Seriyeye, 2013: 81).

15. Terör örgütleri diğer suçluların aksine yaptıkları eylemleri üstlenmektedir. Taliban Hareketi, eylemlerinin birçoğunun sorumluluğunu üstlendiği gibi mücahit hükümetinin ikinci cumhurbaşkanı Burhaneddin Rabbani'nin öldürülmesi olayının sorumluluğunu da üstlenmiştir (BBC, 20.09.2011; Fardanews, 21.09.2011).

16. Terör örgütleri tarafından seçilen kurbanlar rastgele seçilmemekte, teröristlerin emellerine yarayacak isimler tercih edilmekte ve bu seçilen isimler (genelde) asıl amaç değil, aksine asıl amaca götüren bir araç olarak kullanılmaktadır (Bal, 2006a: 8). Taliban, kurbanlarını çoğunlukla kilit kişilerden ziyade (istisnalar dışında) kilit kişilere yakın önemli kişi ve bölgelerden seçmektedir. Çoğunlukla siviller, devletin kolluk kuvvetleri, devlet memurları hedef alınmaktadır (bk. Müjde, 11.09.2009; Mütevekkil, 2005: 21-22; Hacaloğlu, 1998/1999).

17. Terör örgütleri genellikle gizli ve katı kurallara sahiptir. Bu kurallarını, eğitim kamplarında militanlarına empoze etmektedirler. Aynı şekilde militanlarını, ürettiği bir dil ve inanç üzere yetiştirmektedirler. Taliban Hareketi'nin öncüleri, cihat ve direniş yılları Pakistan'da kurulan medreseler ve o yıllarda Afganistan sınırının Pakistan tarafında kurulan eğitim kamplarında yetiştirilmişlerdir. Örgütün yetiştirdiği medrese ve eğitim kamplarında, kendilerine özgü bir jargon oluşturdukları ve din anlayışı etrafında birleştirildikleri ileri sürülmüştür. Bu durum ilk çıktıkları günden günümüze kadar küçük değişikliklerle ve farklılıklarla devam ettirilmiştir (bk. Raşid, 2008: 47).

18. Terör örgütlerine girmek oldukça zordur. Çünkü illegal örgütlerde bireyin seçmesinden ziyade bireyin seçilmesi söz konusudur. Bir kişinin belirli aşamalardan geçtikten sonra terör örgütüne girmesi mümkün olmaktadır. Taraftar kazanma yöntemlerinden bahsedilirken detaylandırıldığı üzere Taliban Hareketi'ne

giriş diğer terör örgütlerinde olduğu gibi bireyin talebinden ziyade örgüte davet edilmesi şeklinde sağlanmaktadır.

19. Bir terör örgütü için mali finansman, olmazsa olmaz ihtiyaçtır. Bunları görünürde çoğunlukla silah kaçakçılığı, soygun, insan kaçakçılığı, uyuşturucu yetiştirme ve kaçakçılığı, tarihi ve antika eşya kaçakçılığı vs. yollarla elde etmektedirler. Gerçekte ise dış güçlerden yoğun destekle ayakta kalmaktadırlar. Taliban, ilk günlerinde olduğu gibi günümüzde dahi uyuşturucu ekimi, kaçakçılığı, yolların kontrolünü elinde bulundurma, adam kaçırma vb. eylemlerden kazanç sağlamaktadır. Aynı şekilde eskiden olduğu gibi halen de dış güçlerden maddi ve manevi destek almaktadır. Bu sebeple örgüt hakkında “dış güçlerin taşeronudur” denilmektedir. Bunun yanı sıra halktan zorla para vb. elde etmeye çalışmaktadır (bk. Şahzad, 2014: 163; Raşid, 2008: 277, 297; Coll, 2013: 289 ve 347; Pamir, 2010: 54-55; Hayfi, 2010: 52; Ayij, 2005: 28-29; Cordovez ve Harrison, 1998: 130).

20. Terör örgütleri istismarcı devletlerin, zengin kaynaklara sahip, zayıf veya güçlenmeye eğilimli devletlerin güçlenmesini istemediği için ürettikleri örgütlerdir. Bu durum özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde daha da belirginleşmiştir. ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan, Orta Asya ülkelerindeki petrol-doğalgaz yataklarına sahip olmak ve bu bakir bölgenin pazarını ele geçirmek için Taliban’ı piyasaya sürmüşlerdir. Bu yolla ortam hazırlanarak Afganistan, ABD tarafından işgal edilmiştir (bk. Pamir, 2010: 40-41, 219; Oğuz, 2001: 310-311; L’alistani, 2012: 20-25; Resuli, 2005: 134; Ensari, 2012: 93).

1. 2. 4. Terörün Türleri

Terör ve terörizm, karmaşık ve çok boyutlu bir konu olması dolayısıyla çeşitli araştırmalarda farklı sınıflandırmalarla karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak terör tasnifleri; yukarıdan terör-aşağıdan terör, iç terör-uluslararası terör, kır terörü-şehir terörü, seçici terör-rastgele terör, bireysel terör-kitle terörü, doğrudan terör-dolaylı terör, ideolojik terör ve etnik terör... devlet terörü-devlete karşı terör şeklinde sınıflandırılmıştır (bk. Alkan, 2002; Alkan, 2008; Çitlioğlu, 2005).

1. 2. 4. 1. Devlet Terörü

Her devletin aslî görevi kendi vatandaşlarının refahı için çalışmak ve devlet düzenine ve nizamına muhalif her türlü zararlı kişi ve gruplara karşı önlem almak ve yürürlüğe koyduğu kanunlarla halkının güvenini sağlamaktır. Devletin koymuş olduğu kanunlara muhalefeti, demokratik yollarla yapmayan ve muhalefetlerinde terör yolunu seçen örgütlere karşı devletin izleyeceği yöntemler terörle mücadele sayılmaktadır. Bununla birlikte devletin kendi çıkarmış olduğu kanunlara mugayir hareket etmesi “devlet terörü” olarak adlandırılmıştır.

Kimi araştırmacılar bu terör türünün, tarihi açıdan eskilere dayandığını belirtmişlerdir. Devlet teröründe devlete karşı muhalif kişi ve grupların devlet gücü ve kuvveti kullanılarak ortadan kaldırılması söz konusudur. Yazarlardan bazıları ise devletin terör işlemeyeceğini ve terörün devlet dışında kalan güçlerce işleneceği fikrini öne sürmüştür. Bir devletin ülke içinde gücünü kullanması, kanunu ve nizamı sağlamak içindir; dolayısıyla terör sayılmaz, görüşünü öne sürmüşlerdir. (Başbuğ, 2011: 71). Devlet terörünün var olduğunu kabul edenlere göre, yönetimdeki bir grubun, toplumun diğer kesimlerini yönetimden uzak tutmak veya azınlık konumundaki diğer milletleri ezmek, yok etmek, hak talep etmemesini sağlamak ve asimile etmek gayesiyle devlet gücünü kullanarak ezmesi şeklinde tebarüz etmektedir (Tezcan, 1987: 109). Başka bir ifadeyle devlet terörü, bir devletin kendisine karşı olan vatandaşlarına uyguladığı baskı ve şiddet eylemidir (Çakmak, 2008: 36), Necati Alkan’a göre ise “*devletin, mevcut siyasi rejimi korumak amacıyla, vatandaşlarına karşı kendi koymuş olduğu hukuk kurallarının dışına taşarak sindirme, işkence, korkutma, kötü muamele, belirsiz bir şekilde ortadan kaybetme vb. eylemlerde bulunmasına devlet terörü denmektedir.*” (Alkan, 2002: 19).

1. 2. 4. 2. Devlete Karşı Terör

Terör ve terörizm tarihsel yönüyle ele alındığında görüleceği üzere genel anlamda isyancı kişiler ve örgütlerin devlete karşı uyguladıkları başkaldırı ve isyan şeklinde gelişmiştir. İlk başlarda o kadar etkin ve zengin imkânlarla sahip olmayan devlete karşı olan terör örgütlerinin sayısal anlamda ve dolayısıyla gerçekleştirdikleri eylem bakımından oldukça sınırlı kaldıkları görülmüştür. Gerek elindeki imkan

gerekse gördüğü dış desteklerle bu örgütler, artık uluslararası boyut kazanmıştır. Devlete karşı olan terör örgütlerini kendi arasında sol motifli terör örgütleri ve sağ motifli terör örgütleri şeklinde ayırmak mümkündür.

1. 2. 4. 2. 1. Sol Motifli Terör Örgütleri

Sol motifli terör örgütlerinin neredeyse tamamı amaç ve hedefleri bakımından birbirlerinden çok az farklarla mevcut düzenin yerine Komünist-Leninist düzen kurmak şeklinde özetlenebilir. Türkiye’de bu örgütlenmelerin gelişim süreci ise sol örgütlenmelerin dünyadaki gelişim seyrine paralel bir şekilde cereyan etmiştir (YÖK, 1985: 49 ve 53; Ayrıca bk. Özgen, 1989; Başbakanlık, 1973; Erciyes Üniversitesi, 1991). Afganistan’da da dünyadaki bu yapılanmalar takip edilmiştir. Sol tabanlı partiler ve örgütlenmeler çoğunlukla legal görünümle varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sovyetler Birliği desteğini arkasına alan Halk ve Perçem Partileri gibi sol menşeli yapılanmalar 1978 tarihli bir darbe ile ülke hâkimiyetini ele geçirmişlerdir. Bir sene sonra ise darbe üstüne darbe yaparak düşüncelerinin kaynağı, hamileri ve destekçileri ile birlikte ülke yönetimindeki hâkimiyetlerini perçinlemişlerdir. Bu süreç Nisan 1992 tarihinde kurulan mücahit hükümeti dönemine kadar devam etmiştir (bk. Oğuz, 2001: 87-16; Faryabi, 2006: 15-78; Hüküm, 2011: 41-46).

1. 2. 4. 2. 2. Sağ Motifli (Etnik ve Dini) Terör Örgütleri

Sağ motifli terör örgütleri, etnik ve dini motifler üzerine yükselen ve bu değerleri istismar ederek ortaya çıkan örgütlenmelerdir. Bunlar, kendi içerisinde etnik motifli terör örgütleri ile dini motifli terör örgütleri olarak iki grupta ele alınmaktadır. Türkiye’de sağ motifli terör örgütleri çoğunlukla etnik motifli terör örgütleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Afganistan’da ise sağ motifli legal ve illegal örgütlenmeler, etnik motifler taşımakla birlikte daha çok dini temeller üzerine yükselmişlerdir. Bu iki temel üzerine gelişmeleri bölgenin karakteristik özelliklerine oldukça uygundur. Araştırmanın örneklemini oluşturan sağ motifli bir terör örgütü olan Taliban Hareketi, Afganistan’da bölge halkının dini ve etnik duygularını istismar ederek dönemin mevcut devletine karşı ortaya çıkmış bir terör örgütüdür. Örgüt, ilk çıktığı günden bugüne kadar şiddet ve terör eylemlerine hız kesmeden devam etmektedir.

1. Etnik Motifli (Bölücü) Terör Örgütleri

Etnik ve kavmiyet duyguları ile devlete karşı terör yöntemini kullanan ve bu yöntemle mücadele eden örgütlere etnik motifli ve bölücü terör örgütleri denilmiştir. Buna en güzel örneği Ermeni Etnik ve Bölücü Terör örgütü ASALA ile PKK Bölücü Terör Örgütü teşkil etmektedir.

Afganistan'da ise Taliban Hareketi, yaptığı etnik kırım, kavmiyet duygusu ile gerçekleştirdiği katliamlar ve din adına estirdiği terörle etnik ve dini motifli terör örgütü özelliği taşıdığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla dini motifli terör örgütü olan Taliban'ın, etnik motifli (bölücü) terör örgütü niteliği taşıdığı için tek boyutlu bir terör örgütü olmaktan ziyade çok boyutlu bir terör örgütü hüviyetini taşımakta olduğu belirtilmiştir.

2. Dini Motifli Terör Örgütleri

Din ve dini değerleri kullanarak belli bir ideoloji ve siyasal amaç uğruna şiddet uygulamak ve korku yaratarak kitleleri sindirme eylemi dini motifli terör eylemidir. Dini kullanarak kitlelere korku salan ve kendi emelleri doğrultusunda uyguladığı şiddet ve baskı ile onlara kendini kabul ettiren örgütler ise dini motifli terör örgütleri olarak tanımlanabilir. Dini motifli terör örgütleri, bir yandan mezhepsel farklılıktan dolayı terör estirmekte, diğer yandan ise dini duygularla terör estirmektedirler. Dini motifli terör örgütlerini kendi içinde "Din Adına Yapılan Terör" ve "Mezhepsel Farklılıklardan Kaynaklanan Terör" şeklinde iki kategoride inceleyebiliriz.

2. 1. Din Adına Uygulanan Terör

Bazı terör örgütleri, dini kendi çıkarları doğrultusunda anlamlandırarak zulme kılıf uydurmuş ve estirdikleri veya estirecekleri teröre dini mesnet göstererek eylemlerine meşruiyet kazandırmaya çalışmış ve dini istismar etmişlerdir. Dini ve İslam dinini aşırı ve uç emellerine alet etmeleri, bu örgütlenmelerin dini anlama ve algılama kapasitesinden uzak ve eğitim yönünden daha sığ bir anlayışa sahip kişi veya kişilerden oluşmalarından kaynaklanmıştır. Her ne sebeple olursa olsun terörü dinle bağdaştırmak doğru değildir. Çünkü din barış, huzur, sevgi, saygı ve güven kaynağı olduğu halde terör, insanın yaşama hakkını elinden aldığı ve zulmü, baskıyı,

şiddeti, yıldırmaı amaca giden araç olarak kullandığı için aynı kefedede yer alması mümkün değildir (Erdem, 2004: 10-12).

Din adına gerçekleştirilen terör faaliyetlerinin ve dini kisveyle ortaya çıkan illegal kitle hareketlerinin ortaya çıkmasında Müslüman toplumların uğradıkları haksızlıklar, yaşadıkları ekonomik sorunlar ve siyasal zafiyetler de etkili olmuştur. Dini motifli terör örgütleri, çıkar yolu olarak terör yöntemlerini kullanarak haklarını savunabilecekleri güdüsü ile faaliyetlerini sürdürmüş ve sürdürmektedirler. Dini motifli terör örgütleri bu motivasyonlarla ekonomik, siyasal, sosyal vb. bakımlardan geri kalmış Müslüman kitleleri yanlarına çekmek konusunda oldukça başarılı olmuşlardır.

Afganistan'ın son yirmi dört yılına damga vuran Taliban Hareketi haksızlığı, huzursuzluğu, kargaşayı ortadan kaldıracağını ve sömürgecilerin aleyhinde mücadele edeceğini iddia ederek bölgeye terör estirmiş ve estirmeye devam etmektedir (bk. Begi, 2002: 187; Mecruh, 2012: 146). Siyasal ve ideolojik amaçlarına giden yolda ise dini, dayanak noktası olarak kullanmıştır. Aynı şekilde IşİD Terör Örgütü yine dini motifli terör örgütleri kategorisinde değerlendirilebilecek illegal örgütlenmelerden birisidir.

Taliban Hareketi'nin uyguladığı şiddet, mezalim ve estirdiği terör, din adına ve hakiki anlamda dini yayma adına yapılmış eylemler olarak lanse edilmiştir. Fakat işin aslına inildiğinde, bu örgütlenmenin farklı saiklerle topluma bu mezalimi, şiddeti ve terörü uygun gördüğu anlaşılmıştır. Bu saiklerin en başında etnik sebepler, mektepli medreseli algısı, ülke yönetiminde birinci sınıf konumunda olma iddiaları vb. sıralanabilir (ARG, nr: 788, s. 6-7; Endişmend, 2013: 88). Hâlbuki kendini din adına hareket eden bir örgüt olarak gösteren Taliban, Kuran ve Hadis'e sımsıkı sarılması halinde Müslümanların dosdoğru yoldan sapmayacakları (Muvatta, Kader 3) Hadis-i şerif'ini hiç dikkate almamış ve buna benzer naslara kulaklarını tıkayarak bildikleri yolu takip ettirmiştir.

2. 2. Mezhepsel Farklılıktan Dolayı Uygulanan Terör

Tarihsel süreç içerisinde kimi dönemlerde bazı mezheplerin müntesiplerinin kendileri dışındaki mezhep mensuplarına şiddet, baskı ve zor kullandıkları vaki

olmuştur. Mezhep farkından dolayı kendileri ve ötekiler algısı ile dini nasları kendilerine göre yorumlayarak terör estirmişlerdir. Şii mezhebi müntesiplerine uyguladığı mezalim, şiddet ve baskıyla yaşattığı vahşet ve dehşetle estirdiği terör bakımından Taliban Hareketi de bu grup içerisinde değerlendirilmiştir. Taliban Hareketi, Şii mezhepli Hazaralara uyguladığı şiddet, baskı, mezalim ve yarattığı korku ve sindirme faaliyetleri ile Afganistan'daki Şiiilerin (Hazara) korkulu rüyası haline gelmiştir. Hatta kimi örgüt üyesi, Şii mezhebine bağlı kimselerin açık açık Müslüman olmadıklarını ilan ederek küfürle itham etmiş ve her türlü hakaret, zulüm, işkence yapılabileceği ve hatta ölüme çarpıtılmaları gerektiğini bildirmiştir (Pamir, 2010: 230; Mehdevi, 2014: 94). Bu anlayışla örgüt tarafından Şii Hazaralara çocuk, kadın, yaşlı ve masum oldukları gözetilmeksizin katliamlar yapılmıştır.

İslam dini mensupları arasında dinin emir ve tavsiyelerine rağmen barıştan yana değil baskı, şiddet ve zorbalıktan yana tavır takınan Hariciler, din adına terör estiren bir başka örgüttür. Bugünkü anlamıyla ele alınıp incelendiğinde bu fırkanın yaptıkları ve söyledikleriyle dini kullanan bir terör örgütünden farkı yoktur. Bu sebeple Hariciler, İslam dini fırkaları arasında şiddet ve aşırıcılığa ilk teşebbüs eden ve mezhepsel farklılıktan dolayı herkesi tekfir eden, tekfir kılıcı ile müslümanların ölüm fermanını veren ve terör estiren bir örgütlenmedir.

İslam tarihi boyunca Haricilerin yanı sıra mezhepsel farklılıktan dolayı kimi aşırıcı mezhep müntesipleri, kendi görüşlerinde olmayanlara zor, baskı ve şiddet kullanmayı tercih etmişlerdir. İslam'ın henüz birinci yüzyılının sonlarına doğru Şii Mansuriye fırkası aşırıcılık ve şiddet yolunu tercih eden fırkalardandır. Bunlar mezhepsel farklılıktan dolayı karşıt durumdaki insanları iple ve sicimlerle boğarak öldürme yolunu izlemişlerdir (Canikli, 2004: 247).

Taliban Hareketi'nin hamisi ve banisi Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan bünyesinden ayrılan Sipah-ı Sahabe Terör Örgütü, katı Şii düşmanı bir örgütlenmedir. Taliban henüz sahne almadan/aldırılmadan önce bu örgüt, teşekkül bulduğu 1980'li yıllardan beri Pakistan'daki Şii mezhebi müntesiplerine mütemadiyen terör uygulayagelmiştir. Aynı şemsiye altında yetişen ve aynı maddi ve manevi kaynaklardan beslenen Taliban ve Sipah-ı Sahabe Terör Örgütleri, Afganistan'ın bilhassa kuzey ve merkezi kesimlerinde bulunan Şiiilere şiddet ve terör

faaliyetlerini artırarak uygulamışlardır (Recâ, 2003-2004: 291). Mezkûr terör örgütü, günümüzde de Afganistan'ın çeşitli bölgelerinde terörist faaliyetlerine ara vermeden devam etmektedir.

Örgütün din ve dini hayat adına ısrar ettiği görüşleri, tamamıyla farklı sebeplerden kaynaklanmıştır. Bu yapılanmanın gerek din adına gerekse mezhepsel farklılıktan dolayı topluma uyguladığı mezalim, şiddet ve estirdiği terörün kaynağı, ağırlıklı olarak etnik konular ve aşiret taassubundan kaynaklanmıştır.

1. 2. 5. Terörün Başlıca Nedenleri

Bir terör örgütü, ortaya çıkıp varlığını sürdürebilmesi için birtakım unsurlara gereksinim duyar: Başta örgütü oluşturan kitleleri belirli bir ideoloji çerçevesinde bir araya getirmesi icap etmektedir. Örgütün teşekkül bulması ve ayakta durabilmesi için ikinci amil, para kaynağıdır. Bir diğer faktör ise iç ve dış destektir. Bütün bunların yanında örgüt teşekkülündeki en önemli olgu ise insan kaynağıdır. Sonuncu faktörden yoksun bir örgüt düşünülemez; insan kaynağına sahip olmayan bir örgüt istediği kadar paraya, maddi ve manevi desteğe sahip olsun, asli gereksinimi olan insan faktörüne sahip olmadığı sürece o örgütün ayakta kalabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi mümkün değildir.

Terör örgütlerinin insan kaynağını kazanmak ve bu kaynağı elinde tutmak için kullanacağı en önemli araç ise propaganda ve propagandaya dayalı beyin yıkama yöntemidir. Bu yöne hizmet eden kaynaklar ne kadar çok olursa terör örgütü üyelerinin sayısı da aynı oranda yüksek olmaktadır (Bal, 2006a: 13). Dolayısıyla bir terör örgütünün varlığını sürdürmesi için insan kaynağının elzem olduğu kadar propaganda yöntemini kullanması da aynı oranda zaruridir. Bu yapılanmalar, hedef bölgelerdeki iktidarlara alternatif olarak ortaya çıkmakta; iktidarların yanlıta olduğu, fasit olduğu propagandasını yaymakta ve kendilerinin ise tek doğru, tek kurtarıcı örgüt olarak göstermektedirler (Mecruh, 2012: 146; Mehdevi, 2014: 124; Marsden, 2009: 79-80).

Bütün bu faktörlerin yanında illegal örgütlenme ve terör örgütlerinin yaşayabilecekleri uygun zemine de gereksinim duyduğu unutulmamalıdır. Siyasi, içtimai, iktisadi ve bölgesel faktörlerin uygun olmasıyla diğer faktörlerin anlamı ve

değeri katlanabilir ve artabilir. Bunların yanında dış destek faktörünün de eklenmesi örgütün gücüne güç katmaktadır. Günümüzde Afganistan, Türkiye veya dünyanın farklı bir noktasında terör örgütlerini meydana getiren ve zamanı geldiğinde sahaya süren bir veya birden çok dış desteğin olduğu kaçınılmazdır. Aynı şekilde terör örgütlerinin bu destekten yoksun yaşaması da zor bir ihtimal olarak gözükmemektedir.

Terörün, çok boyutlu ve karmaşık bir hadise olmasının yanında ön plana çıkan yönü, sosyal ve siyasal bir olgu olmasıdır. Teröre bu açıdan bakıldığında, ortaya çıktığı bölgedeki toplumun dini, sosyokültürel, siyasal, ekonomik vb. değerlerini suiistimal ettiği görülmektedir. Terör örgütlerinin istismar ettiği bir başka alan ise çıktığı bölgenin sürüklendiği idari zafiyetten azami oranda yararlanması; buna bağlı olarak bölgenin emniyet ve güvenlik zafiyetinden kendi lehine çıkar sağlamasıdır. İlegal yapılanmaların ortaya çıktıkları bölgeler incelendiğinde refah seviyesi yüksek, güvenliğin hâkim ve yönetimin güçlü olduğu bölgeler yerine yaşam standartlarının düşük, güvenliğin zayıf ve idari yapının sorunlu olduğu bölgeler olduğu ortaya çıkacaktır (bk. Faryabi, ts: 62-64; A. Faryabi, 2006: 119). Bu yapılanmalarda örgüt içi nizam, olabildiğince gizli, katı ve acımasız kurallarla sağlanmaktadır (Raşid, 2008: 18).

Bunların yanı sıra günümüzde ise faaliyet alanı olarak kendilerine seçilen bölgelerde yabancı güçlerin bulunması ve işbirlikçilerinin güdümlü siyaseti, örneklem örgütün terör eylemlerini idame ettirmesi için bir done olarak kullanılmaktadır. Bu ve benzeri veriler üzerinden yürütülen propaganda, özellikle eğitim seviyesi düşük (bk. Müjde, 2002: 10-11 ve 13; Kundî ve Mir, 2002: 345; Raşid, 2013: 48-49), milli değerlerden yoksun yetişen (bk. Hakkû,2005: 202; Coll, 2013: 275), işsizlik ve fakirlikle boğuşan (bk. Hoffer, 2014: 35; Raşid, 2013: 48-49), toplum içinde kendini itilmiş, ötekileştirilmiş ve hakkının gasp edildiğine inandırılan (Gürses, 2007: 13-14; Raşid, 2013: 48-49) ve kendine güveni ve saygısı düşük olan (Hoffer, 2010: 22-23) bireyler üzerinde daha da etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra çocuk yaşta yurtdışına göç etmek mecburiyetinde kalan veya yurtdışındaki kamplarda dünyaya gelen (Müjde, 2002: 10), ailevi sıcaklıktan, sevgiden ve disiplinden mahrum yetişen bireylerde de topluma katılım sırasında türlü sapma davranışlara başvurdukları (Alkan, 2002: 129), terör örgütlerinin ağına düştükleri

vaki olmaktadır. Nitekim Alkan'ın isabetle belirttiği üzere sosyal değerlerde ortaya çıkan hızlı değişimler, toplum içinde birtakım çatışmalara ve uyuşmazlıklara sebep olmaktadır. Bu sırada yaşanan kaos ve sıkıntılar, şiddet yanlısı illegal örgütleri ve terör örgütlerini ciddi anlamda beslemektedir (Alkan, 2002: 44). Çünkü aile sıcaklığını kaybetmiş bireyler, örgütlerin çağrısına kulak verme konusunda daha açık hale gelmektedirler. Sıcak bir aile ortamı olmayan ve dağılmış bir ailede büyüyen çocuklar ve gençler, örgütleri kolektif hareket etme duygularının tatmin yeri olarak seçmektedirler (Hoffer, 2014: 48). Bu sebeple örgüte katılmak ve örgüt içerisinde kalıcı olmak için örgütün talepleri doğrultusunda hareket etme çabasına girmektedirler.

İllegal örgütlenmelerin sansasyonel eylemlerle, karşıtlarına büyük ekonomik kayıplar yaşattığı kadar militanlarına geniş parasal destek sağlayarak onların bu konuda sorun yaşamamalarını sağlamaktadırlar. Bu konuda örnek olması açısından yakın tarihte öldürülen Taliban üyesi bir yeni ergeni verebiliriz. Bu genç, henüz 14-15'li yaşlarındayken arkadaşının kendisine motosiklet tahsis edileceği ve dolar bazlı para verileceği oyunlarıyla örgüte katılmıştır. Gencin tek isteği bir motosiklete sahip olmak olduğunu iyi bilen örgüt, gencin örgüte katılması durumunda kendisine arkadaşı ve diğer örgüt mensuplarına verilen motosikletler gibi motosiklete ve ekonomik rahatlığa kavuşacağı vaadini kullanarak, onu kendi bünyesine çekmeyi başarmıştır. Bir başka örnek ise 2017 yılının dünyadaki ilk terör eylemini İstanbul'da gerçekleştiren Abdulqadir Masharipov örneğidir (bk. Haber7, 17.01.2017).

Aile ve çocuklar üzerine yapılan terörle ilgili araştırmalarda mutsuz, boşanmış, kavga, küfür ve dayanın yaygın olduğu, anne ve baba rollerinin doğru ve yeterli ölçüde yerine getirilemediği, sevgi, saygı ve fedakârlığın olmadığı ailelerde yetişen çocuklar ve genç bireylerde örgüte katılma davranışı, diğerlerine göre daha fazla gözlemlenmiştir. Aynı şekilde bu tür ailelerde yetişen çocuk ve ergenlerde çevrenin rolü de önem kazanmaktadır. Olumsuz çevre ve arkadaş ortamında büyüyen ergen, içindeki potansiyelini kötüye kullanmaya eğilimli yetişmektedir (Büyükkaragöz, 1987: 18 ve 25).

Afganistan'daki ataerkil aile yapısında doğup büyüyen çocukların aile fertleri tarafından baskı ile kalıplanması, onların sonraki hayatlarını derinden etkilemektedir.

Buna aile reisi konumundaki baba, dede ve ağabey gibi rol model konumdaki büyüklerini iç savaş yıllarında kaybetmesi veya Pakistan kamplarında/medreselerinde aile sıcaklığından uzak, her türlü milli ve ailevi değerden yoksun yetişmesi eklenince, çocuklar/yeni ergenler için durum daha da kritik bir hal almaktadır. Bu ortamda yetişen bireylerin kahramanı, babaları yerine mutaassıp ve aşırı hocaları ile grup içinde atılğan, cevval ve kendini gruba kabul ettiren arkadaşları olmaktadır. Bu şartlarda yetişen bireylerin, kendilerine göre beğenilmeyen taraflarının olması da kaçınılmaz olmaktadır (bk. Raşid, 2008: 162; Seriyee, 2013: 56). Hoffer'in ifade ettiği üzere illegal örgütlenmeler ise bu durumdaki ergen bireyleri kendilerinin bile beğenmedikleri kişiliklerinden kurtulma çabasında olduklarını bildikleri için, onlara maske kimlikler hazırlayıp sunmaktadırlar (Hoffer, 2010: 21).

Sonuç olarak terör örgütlerinin amacı, bu tür ailelerde büyüyen çocukları ve gençleri alarak kendilerince ulvi hedefleri ve kutsal amaçları uğruna yönlendirmektir. Çocukluğu ıstırap içinde ve hayal kırıklıkları ile dolu geçen birey, kendisine yetiştiği dönemde edinemediği ve görmediği bir amaç sunan, güven veren, övünme fırsatı ikram eden, değerli hissetmesini sağlayan ve seçmiş olduğu yeni yolda ona umut dolu bir gelecek vaadeden örgütün fanatik militanı olmaktadır. Örgütün sunmuş olduğu bu fırsatlar, onun için bulunmaz bir nimet addedilmektedir. Örgüte katılan birey için örgüt, çıkar yolu ve kurtuluş kapısı olarak algılanmaktadır. Bu sebeple birey, kendi kişiliğini ve benliğini ikinci plana tutarak hareket etmektedir. Örgüt mensubu birey için örgütün amaçları ve emelleri esas kabul edilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TALİBAN HAREKETİ'NİN DİNİ VE İDEOLOJİK ALTYAPISI

2. 1. Afganistan Tarihine Kısa Bir Bakış

Eski adıyla Aryana, Horasan ve günümüzdeki ismiyle Afganistan, tarih boyunca medeniyetlerin beşiği, dinlerin ortaya çıktığı, ipek yolunun kesiştiği, Hint yarımadasının kapısı ve Asya'nın kalbi olarak bilinmektedir (Hayfi 2010: 6). Afganistan ismi ilk defa İngilizlerin Afganistan'daki ilk Büyükelçisi Mont Stroart Elfinston ve beraberindeki heyet ile Şah Şuca' arasında, Kabil'de imzalanan bir anlaşmada kullanılmıştır (Hakcu, 2005; 27). Başka bir anlatıma göre ise Afganistan ismi ilk defa 1808 yılında İngilizler ile Rusların İran'da imzaladıkları muahedede geçmiştir. Bu tarihten sonra bu coğrafyanın adı Afganistan olarak bilinmeye başlamıştır.

1747 yılı Nadir Afşar'ın ölümünden sonra Nadir Afşar'ın komutanlarından Ahmad Şah Abdali, devletini Kandahar merkezli olarak ilan etmiştir. Kandahar merkezli o günkü adıyla Horasan devleti, sonraki yıllarda Afganistan olarak isimlendirilmiştir. Afganistan'ın coğrafi yapısı Ahmed Şah Abdali döneminde büyük oranda bugünkü şeklini almıştır. Ahmed Şah'tan sonra saltanatını oğulları devam ettirmiştir. Ülke, Muhammed Davud Han'ın aile içinden çıkıp amcaoğlu Kral Muhammed Zahir'e karşı darbe yaptığı sürece kadar monarşi ile yönetilmiştir (bk. Hayfi, 2010; Faryabi, 2006; Atayi, 2010; Azzam, 2008; Yemin, 2001).

Beş bin yıllık tarihe sahip bir ülke olan Afganistan'ın, tarih boyunca izlediği dış siyaseti jeopolitik ve jeostratejik konumunun yansıması olarak cereyan edegelmiştir. Bunun sonucu olarak bazen sömürgeci güçlerin hedefi haline gelmiş, bazen de bölgede kurulan büyük devletlerle etrafını yönetmiştir (Pejvak vd. 2010: 7). Bu bağlamda, 1838-1919 yılları arasında üç defa Büyük Britanya'nın işgal girişimine maruz kalmıştır. Amanullah Han önderliğindeki Afganistan, İngiliz ve Afganistan heyeti arasında Ravulpendi şehrinde imzalanan 18 Ağustos 1919 tarihli antlaşmayla bağımsızlığını kazanmıştır (Hakcu, 2005: 27-28).

Afganistan, her iki büyük savaşa (I ve II. Dünya Savaşı) da katılmayarak tarafsızlık politikasını benimsemiş, Doğu ve Batı Bloklarına aynı mesafede kalmayı tercih etmiştir (Hakcu, 2005: 27-28). Fakat bu süreç, Kral Muhammed Zahir'in amcaoğlu Muhammed Davud Han tarafından 17.07.1973'te gerçekleştirilen ve Afganistan tarihinde "Beyaz Darbe" olarak bilinen darbe ile sona ermiştir. Ağırlıklı olarak sol düşüncenin desteği ile gerçekleştirilen bu darbe, bir anlamda ülke siyasetindeki tarafsızlığın kaybolması ve iki büyük gücün ülkeye müdahalesine zemin hazırlamıştır (bk. Ensari 2006; Ayij, 2005).

Darbe sonrası kurulan cumhuriyete karşı muhalefetin başını çektiği kesim, Kabil Üniversitesi Şeri'yât Fakültesi'nin özellikle Arap dünyasında eğitim görmüş öğretim görevlileri olmuştur. Bu kesimin parolası ise cihat olarak belirlenmiştir. İstediklerini alamayan; aksine yeni teşekkül cumhuriyet tarafından takibata uğrayan sol kesimin bir kısmı da muhalif pozisyonda yer almıştır. Davud Han'ın devlete muhalif gruplara karşı tutumu ise sert olmuştur. Bu sırada devlet karşıtı, özellikle dini motifli örgütlerin önde gelenleri birbiri ardı sıra Pakistan'ın yolunu tutmuştur. Sonradan her biri birer cihat lideri olacak olan Rabbani, Hikmetyar, Ahmed Şah Mesud vd. Davud Han ve Afganistan Cumhuriyeti rejiminin takibatından kaçarak Pakistan'a sığınanlardan bazılarıdır (bk. Hayfi, 2010; Azzam vd. 2008; Ensari 2006; Ayij, 2005).

Afganistan'daki rejim karşıtlarının Pakistan'a sığınması gelişmiş güzel yapılmış bir adım değildir. Aksine tarihi arka plan üzerine gelişmiş bir hadisedir (bk. Rahmani, ve Hüseyini, 2012: 173-175; Begi, 2002: 212; Raşid, 2013: 16, 27, 38). Bundan sonra Pakistan, destekçisi, hamisi ABD'nin denetiminde bir Afganistan istemi ile hareket etmiştir (Mansur, 2003: 8; Pejvak, 2010: 33-34; Cordovez ve Harrison, 1998: 1; Taflıoğlu, 1998/99). ABD'nin Afganistan mücahit örgütlerine verdiği destek, sonraki yıllarda dönemin en yetkili ağzından açıklanmıştır. ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski bir röportajında Afganistan'da Sovyetlere karşı duran mücahit örgütlere destek verdiklerini açıkça savunmuştur (Pejvak, 2010: 57). Aynı şekilde, Brzezinski'nin öğrencisi ve o dönemde birlikte çalıştığı (Bill Clinton dönemi ABD'nin BM büyükelçisi ve dışişleri bakanı) Madeleine Albright da kaleme aldığı otobiyografisinde, Pakistan'daki Afganistanlı

direnışçilere-mücahitlere silahtan askeri eğitime kadar verdikleri desteği açıkça belirtmiştir (Albright ve Woodward, 2004: 106).

Sovyetler Birliği destekli bir darbe (27.04.1978) neticesinde ortadan kaldırılan Davud Han ve Sovyetler Birliğinin Afganistan'a ordu, top ve tüfeğiyle girmesi (25-27.12.1979), rejim muhaliflerinin hareketlerine (özellikle mücahit denilen örgütler) meşruiyet kazandırmıştır. Sovyetler Birliği yanlısı rejim, yaptığı icraatlarla din adamları ve halkın tepkisini çekmeye devam etmiştir. Bu, Sovyet yanlısı Kabil rejimine karşı toplu ayaklanmalar ile kendini göstermiştir (Azzam vd. 2008: 194-195; Demirel, 2003: 32; Pejvak vd. 2010: 9-10; Oğuz, 2001 95-167; Coll, 2013: 49).

Bu yıllarda ABD, stratejik ortağı Pakistan'a başta Arap ülkeleri olmak üzere kamuoyunun her türlü desteğini yönlendirerek yanında olduğunu göstermiştir. Üs olarak seçilen Pakistan'da, Afganistan devleti muhalifi herkes korunup kollanmış, eğitilip silahlandırılmış ve Afganistan'a yönlendirilmiştir. Hatta bu desteğe ideolojik boyut da eklenmesi (cihat fetvaları) ile başta Arap ülkeleri olmak üzere birçok İslam ülkesinden aşırıcı kişilerin/örgüt üyelerinin Pakistan'a yönlendirilip oradan da Afganistan'a gönderilmesi sağlanmıştır (bk. Azzam vd. 2008: 195-199; Konut, 2012: 246-249; Cordovez ve Harrison, 1998: 2; Albright ve Woodward, 2004: 106).

ABD Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan'ın ve diğer taraftan da İran'ın rejime muhalif mücahit örgütlere kesintisiz desteği kısa sürede meyvelerini vermiştir. 16 Şubat 1989 tarihinde Sovyetler Birliği'nin askeri birlikleri Afganistan'dan tamamen çekildiğinde ise arkalarında bıraktıkları rejim 16.04.1992 tarihine kadar görevde kalabilmiştir. Pakistan'da kurulan yedi mücahit örgüt, Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin temellerini Peşaver'deki toplantıda atarak görevi teslim almak üzere Kabil'in (27.04.1992) yolunu tutmuştur. Nevaz Şerif'in de katıldığı bu toplantıda Sebğatullah Müceddidi mücahit örgütleri tarafından iki aylığına Afganistan'ın cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ardından bu göreve gelecek isim ise Burhaneddin Rabbani olarak kararlaştırılmıştır (bk. Oğuz, 2001; Oğuz, 2002: 296; Faryabi, 2006: 79106-109; Ayij, 2005: 18-19; Soyver, 2002: 130-131; Ensari, 2006; Selim, 2004: 66-67; Hacaloğlu, 1998/99; Demirel, 2003: 40).

Sovyetler Birliği döneminde bütün varlığı ile mücahitlerin yanında duran ve dünyanın mücahitler üzerine titremesini sağlayan ABD, artık işi stratejik ortağına havale etmiştir. Aynı şekilde mücahit hükümetinin uluslararası arenada da yalnızlığa itilmesini sağlamıştır. Sovyet rejimi sonrası dönemde kurulan mücahit liderlerin oluşturduğu koalisyon hükümetini oluşturan mücahit guruplara 31 Aralık 1991 tarihinde yardımların sona ermesi, Pakistan için bir fırsata dönüşmüştür (Marsden, 2009: 182; Ensari, 2006: 9; Raşid, 2013: 37). ABD Dışişleri Bakanlarından, 1980’li yıllarda, Beyaz Saray’da Brzezinski’nin ekibinde yer alan Madeline Albright, ABD’nin Sovyetler Birliği sonrası Afganistan siyasetini ve mücahit hükümetine karşı tavrını, *“Amerika, elinde az işi fakat çok silahi olan binlerce militanı ardında bırakarak, bölgeye olan ilgisini kaybetti”* cümlesiyle özetlemiştir (Albright ve Woodward, 2004: 408). Bir diğer yandan yeni kurulan Rabbani hükümeti Pakistan’ın emellerine yeterli ölçüde cevap vermemiş ve hatta gün geçtikçe Pakistan’a karşı mesafeli davranmaya başlamıştır. Pakistan’ın ağırlıklı olarak desteklediği Gülbeddin Hikmetyar ise Rabbani hükümetine beklenen düzeyde ağırlığını koyamadığı gibi yeterli seviyede muhalefet etme başarısı da gösterememiştir. ABD’nin stratejik ortağı Pakistan, liderliklerini dini hocaların oluşturduğu mücahit örgütlerden umduğunu bulamayınca onların talebelerine umut bağlamış ve bir kere daha Afganistan’a müdahale eli uzatmıştır (Marsden, 2009: 182; Rahmani ve Hüseyini, 2012: 176; Faryabi, 2006: 119).

Afganistan’da başa geçen mücahit örgütler ise izlediği siyaset ile hep tartışılır hale gelmiştir. Bakanlıklar, mücahit örgütler arasında paylaşılmış; ülke etnik esaslar gözetilerek bölgelere ayrılmış; mücahit liderler/komutanlar arasında bölgesel savaşların, para karşılığı saf değiştirmelerin, şehir ve mıntıka satmaların, birbirlerini tekfir etmelerin, birbirleriyle savaşmaların ardı arkası kesilmemiştir (bk. Faryabi, 2006: 79 ve 116; Oğuz, 2001: 289-290). Her bölge farklı bir ülke gibi gidiş dönüşlerin zorlaştığı bir dönem başlamıştır. Bir şehrin, coğrafi anlamda diğerine yakın ama realitede ulaşılması imkânsız uzaklıkta kaldığı bir dönem yaşanmıştır. Bu ve benzeri sebeplerle Afganistan’ın merkezi hükümetine karşı güvensizlik gün geçtikçe artmıştır. Bu süreçte işsizlik ve sefalet almış başını gitmiştir. Bir yandan halk işsizlik, fakirlik, ev ve yurtlarını terk etme mecburiyeti gibi ağır bir sürece

girerken bir yandan da her taraf militan güçlerle dolup taşmıştır. Emniyet ve güvenlik, bölge komutanlarının takdirine bırakılmıştır. Emniyetten, can ve mal güvenliğinden söz etmek imkânsız hale gelmiştir (bk. Oğuz, 2001: 293-295; Raşid, 2008: 36; Selim, 2004: 170-172).

Bu dönemde partilerin ülke menfaatlerini gözeten siyaset üretememeleri, birbirlerine samimi davranmamaları ve sürekli ikili oynamaları halkı bezdirmiştir. Başta Kabil olmak üzere ülkenin her tarafında yağma, fesat ve yolsuzluklar yaygınlaşmıştır. Ülke halkı artık o komünist rejimi arar hale gelmiştir. Selim'in belirttiği üzere halk bunu Kabil duvarlarında yazdıkları “*yedi keçiyi alın, öküzümüzü geri verin*” sembol deyişiyle adeta haykırmıştır (Selim, 2004: 174 ve 177). Bu cümlede veciz bir gönderme vardır. İslami bir yönetim ve huzur bekleyen halk, beklediğini bulamayınca yedi mücahit partiyi yedi keçi ile sembolize edip bunların gitmesini istemiştir. Öküz olarak niteledikleri eski komünist lider Dr. Necibullah'ın geri gelmesini istemişlerdir.

Ülkede devlet düzeni, ordu ve halkın huzuru tamamıyla yok edilmiştir. Aynı şekilde devletin erzak, akaryakıt ve mühimmat depoları yağmalanarak komutanların kendi evleri, karargâhları ve mintikalarına taşınmış ya da satılığa çıkarılmıştır. Onlar için ülkenin ve halkın hiçbir anlamı ve önemi olmadığı gibi tek değer para olarak görülmüştür. Bu zaafın sonraki yıllarda Taliban adıyla ABD'nin bölgedeki stratejik ortağı ve onun istihbarat servisi tarafından çok güzel bir şekilde kullanıldığı müşahede edilmiştir (A. Faryabi, 2006: 119). Eski Cumhurbaşkanı Dr. Necibullah'ın belirttiği gibi yönetim, mücahit denilen örgütlenmelerin eline geçince, ülkede iç savaşın fitili ateşlenmiş; ülke artık aşırı yapılanmaların cirit attığı bir arenaya dönüşmüştür (Coll, 2013: 227). Bu dönemde BM'in, “Afganistan'da eski yöneticilerden oluşan bir geçici hükümet kurma” fikri gibi bir dizi çözüm arayışları tartışılmaya başlamıştır. Bu girişimler, ABD, Pakistan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri destekli yeni teşekkül örgütün sahneye sürülmesiyle sonuçsuz kalmıştır (bk. Hakkû, 2005: 198-199; Rahmani ve Hüseyini, 2012: 380; Selim, 2004: 176; Fazil, 2003: 11).

11 Eylül 2001 bahanesiyle bu defa ülke, ABD önderliğindeki Batı bloğunun fiili kontrolüne geçmiştir. NATO birlikleri adı altında Afganistan'da birçok ülkenin

bayrağı dalgalanmaya başlamıştır. İşgale ve müdahaleye rağmen Afganistan, dünya nezdinde tanınan bir merkezi devlet ve ABD güdümlü de olsa, merkezi bir yönetim tarafından idare edilmekte; dünya devletlerinin tanıdığı bir devlet olarak görülmektedir. Bu süreçte ülke tarihinde ilk defa olmak üzere halk, 2004 yılında seçimle cumhurbaşkanını ve meclis üyelerini belirleme hakkına kavuşmuştur. Bu seçimlerden sonra halk iki defa daha cumhurbaşkanını ve üç defa da meclisteki temsilcilerini seçmiştir.

Ekim 2001 sonrası süreçte Taliban Hareketi de tamamıyla ortadan kaldırılmamıştır. İlk planda bu örgüte geldikleri mecalara çekilmeleri imkânı tanınmıştır (Raşid, 2013: 24, 27, 30, 39). Devamındaki süreçte ise Taliban döneminde isimlerinin başında Molla, Mevlevi ve sonunda da Ahund ekleyip örgüt içinde yer alan kişiler, bu defa mücahit adı ile devlet dairelerinde görev yapmaya başlamışlardır. Bu sırada Pakistan sınırında etkin olan Taliban'ın, planlı ve projeli olarak ülkenin dört bir yanına yerleşmesine göz yumularak, yayılması sağlanmıştır. Afganistan hükümeti, politikaları gereği ülke yönetiminde rol almayan ve yönetim dışında kalan örgütler ile “Barış Süreci” başlatılmıştır. Bu sürece de olumsuz bakan Taliban, her biri ayrı bir terör örgütü olarak farklı bölgelerde varlığını sürdüren fraksinyonlarıyla birlikte, eylemlerini ülkenin dört bir tarafında gerçekleştirmeye devam etmektedir. Örgütün, ortaya çıktığı ilk yıllardaki gibi halen de dış mihraklardan destek görmekte olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Afganistan, dün olduğu gibi bugün de dış mihrakların müdahalesi ile bir türlü barışa, huzura ve emniyete kavuşamamış; sancılı süreç içerisinde çırpınmaya devam etmektedir.

2. 2. Dünden Bugüne Taliban Hareketi

Taliban Hareketi'nin kuruluşu ve ortaya çıkışıyla ilgili ise farklı görüşler vardır. Bunlardan birisi; Pakistan İstihbarat Servisi'nin tasarısı olarak kurulması; 30 kamyonluk ticari emtiayı kurtaran kahramanlar olarak lanse edilme meselesidir. Taliban adı ise ilk defa bu kabile ile birlikte (31 Ekim 1994) duyulmuştur (bk. Hakkû, 2005: 205-20; Raşid, 2008: 45-46; Ensari, 2006: 54; Ayij,2005: 28-29). Diğer taraftan örgütün önde gelen isimlerinden Mütevekkil'in sözleri ile Taliban, ülke şartlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmış; ardından Sünni Pakistan, Şii İran'dan önce davranarak örgüte destek vermeye başlamıştır. Bu irtibatı da Pakistan'ın Kandahar konsolosu emekli General Gül yürütmüştür. Ona göre örgüt, Kandahar ilinin Mayvand ilçesinde örgütlenerek Pakistan'la gümrük şehir Spin Boldak'a doğru ilerlemiştir. Mütevekkil, bu şehrin ele geçirilmesiyle Pakistan'daki Taliban yanlısı medrese talebelerinin örgüte katılmak üzere Afganistan'a yönelindiklerinden ve yaralılarının Pakistan'da tedavi edilmesinden açıkça bahsetmiştir (Mütevekkil, 2005: 27-29, 32-33).

Bu görüş sahiplerine göre örgüt, silah ve mühimmatı da bölgedeki komutanlardan elde etmiştir (Marsden, 2010: 73). Fakat örgütün kullandığı araç-gereçten silaha kadar bütün teçhizat ve mühimmat, ambalajından yeni açılmış sıfır malzemelerdir. Bir başka taraftan Taliban Hareketi'nin elinde bulundurduğu ve araçların üzerine monte ettiği silahlar, rakiplerinin silah ve teçhizatından üstün nitelikte silahlardan oluşmuştur. Taliban Hareketi, Kabil'e ikinci defa saldırıya geçtiği sırada, 14.03.1996 tarih ve Molla Ömer imzalı çıkan bir fermanla halkın ve rakip örgütlerin elinde bulundurduğu silahların toplatılması emri verilmiştir. Böylece Sovyet işgali öncesi, Sovyet işgali ve mücahit gruplar döneminde yayılan silahlar toplatılmıştır (RC, Nu: 783, s. 45-46. frm. 1919). Bu toplanan silahların hiçbiri Taliban militanları tarafından kullanılmamıştır. Taliban Hareketi'nin bölgeyi silahsızlandırma hamlesi, ortaya çıktıkları sırada ve ilk günlerinde gerçekleştirilmemiştir. Aksine hâkimiyetlerini perçinledikten sonra silahları toplamaya başlamışlardır. Toplanan bu silahların ise Afganistan içinde bir depoya kaldırılma veya imha edilme yolu izlenmemiş; aksine toplanan bütün silah ve mühimmat, kamyon ve tırlara doldurularak Pakistan'a yollanmıştır.

Talebe, talib kelimeleri çoğunlukla din eğitimi alan öğrencilere verilen isimlerdir. Taliban, “talib” kelimesine Farsça “an” çoğul soneki ile talebeler anlamına gelmektedir. Örgüt, isminin dini bir çağrışımı olduğu gibi kendisini dini, hakiki anlamda uygulamak üzere harekete geçen bir örgüt olarak lanse etmiştir. Bu çerçevede attıkları her adımın, İslam’ın ilk dönemlerine uygun olduğunu savunmuştur. Yönetim biçimlerini, Asr-ı Saadet ve Hülefa-ı Raşidin’e benzetmeye çalışmıştır. Taliban Hareketi, ülkede şeriatı hâkim kılacağını her fırsatta dillendirmiştir. Hâlbuki savaştıkları mücahit gruplar da aynı iddia ile hareket etmişlerdir. Aynı şekilde ölümünü caiz dediği, her türlü baskının, zorbalığın, zulmün, şiddetin uygun görüldüğü ve kendileriyle savaşmanın cihat olduğunu iddia ettiği halkın, %99 Müslümandır (Marsden, 2009: 79-80; Ülger, 1998/99). Bir kısım araştırmacılara göre örgütün, Afganistan’ın büyük bölümüne hâkim olduğu yıllarda yaptığı uygulamalar ve izlediği yollar, ülkenin güney kısımlarının geleneklerini yansıtmakta olduğu izlenimi vermiştir (bk. Marsden, 2009: 16; Mehdevi, 2014).

Örgüte dolaylı ve doğrudan destek veren ülkelerin dolaylı yollarla yaydıkları propagandalar ve yeni örgüte güçlü maddi destekleri neticesinde, ülkenin büyük bir bölümü, kısa bir sürede örgütün kontrolüne geçmiştir. Bu süreçte önce ülkenin güneyi, ardından başkent ve ondan sonra ise ülkenin kuzeyini ele geçirmiştir. Taliban, ele geçirdiği her bölgede çağdışı eylemlerini artırarak sürdürmüştür. Çağdışı eylemlerine örnek olarak BM Kabil ofisinde bulunan Afganistan’ın eski Cumhurbaşkanı Dr. Necibullah’ı kardeşi Şapur Ahmedzey ile birlikte şiddet ve işkence uygulayarak öldürmesi, ardından elektrik direğine asması gösterilebilir. Görgü tanıklarının ifadelerine göre bu hadisenin failleri, Dr. Necibullah döneminde savunma bakanıyken devlete karşı darbe girişiminde bulunan (1989), başarısız darbe girişimi sonrası devletin helikopteriyle Pakistan’a kaçan Şehnavaz Tanay, onun ekibi ve ISI yetkilileridir (bk. Mamun, 2010; Müjde, 2002; Pamir, 2010; Begi, 2002: 262; Faryabi, ts; Raşid, 2008; Fazil, 2003).

Örgütün yıldırım hızıyla ilerlemesi, esasen örgüte destek veren dış mihrakların sağladığı maddi ve manevi destekten kaynaklanmıştır. Bu sayede örgüt, rakip komutanların kontrolünde bulunan şehirleri, bölgeleri birbiri ardı sıra parayla satın alarak ilerlemiştir (bk. Kazim, 2005: 436; Selim, 2004: 208; Mehdevi, 2014:

281). Savaş saflarında bulunan militanlarını da sıfır silah, mühimmat ve bol parayla adeta mest etmiştir (Faryabi, ts: 61; Müjde, 2002: 23). Savaş taktiği, stratejisi ve mali boyutu, ISI tarafından kesintisiz olarak sağlanmaya devam etmiştir (Ayij,2005: 28-29). Bill Clinton dönemi ABD'nin BM Büyükelçisi ve Dışişleri Bakanı Albright, Bill Woodward ile kaleme aldığı hatıralarında, Pakistan'ın Orta Asya ülkelerine ihracatı güvenli bir şekilde yapmak için Taliban'ı açık açık desteklediğini belirtmiştir (Albright ve Woodward, 2004: 408).

Örgüte ABD ve Pakistan'ın desteği konusunda dönemin Pakistan Başbakanı Benazir Bhutto, Londra'da verdiği bir röportajda Taliban ile ilgili şu minvalde açıklamalarda bulunmuştur: Taliban'ın oluşturulması ABD'nin liderliğinde İngiltere tarafından önerilmiştir. Bu projenin maddi kaynağını Suudi Arabistan üstlenmiş ve ben de bu tasarıyı amele geçirmiştım (Hayfi, 2010: 52). Aynı şekilde dönemin Pakistan Dışişleri Bakanı Gevher Eyub, Ocak 1997'de Orta Asya ülkelerine yaptığı bir sefer sırasında Taliban Hareketi'nin, Peştunların büyük çoğunluğunun temsilcisi bir örgüt olduğunu ve Afganistan'ı çok iyi tanıyan Pakistan'ın, Taliban'ı desteklemesinden daha doğal bir şey olamayacağını belirtmiştir. Bir başka Pakistanlı asker, siyasetçi General Perviz Müşerref konuşmasının birinde Taliban Hareketi'ne yakınlığını açıkça beyan etmiş ve sözü onlara yardım etmenin doğal olduğuna getirmiştir (Endişmend, 2013: 88). Son dönemlerde Pakistan Dışişleri Bakanı Hoaca Asif'in konuyla ilgili yaptığı açıklamalar da dikkat çekicidir. O, verdiği röportajlarında Afganistan'ın bu duruma sürüklenmesinde Pakistan'ın doğrudan etkisinin olduğundan bahsetmiş; kendisinin ve Pakistan halkının bundan duyduğu nedameti açıkça belirtmiştir (bk. Tûri, 02.10.2017; Tasnimnews, 07.01.2018; DW, 06.10.2017).

Her şeyini kaybetmiş ve hayatta kalma savaşı veren halk, bu örgütün hızlı yayılması, katı icraatları ve artan işsizlik, açlık ve sefalet ile çok daha büyük bir çıkmaza sürüklenmiştir. Bu dönemde Afganistan, genel anlamda en karanlık dönemini yaşamıştır. Dış ülkelere kapalı, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Pakistan haricinde hiçbir devletin tanımadığı Taliban rejiminin, kendine özgü çağdışı yönetimsizlik biçimiyle boğuşmuştur. Erkeklerin, kadınların, çocukların ve yaşlıların sosyal, siyasi ve ekonomik her türlü hakları ellerinden alınmıştır. Bu

dönemde (1996-2001) Afganistan'da hayatı Taliban Hareketi üst düzey yöneticilerinin din adına vaz ettikleri kabileci kuralları belirlemeye devam etmiştir (bk. Mehdevi, 2014; Müjde, 2002; Hayfi, 2010).

Bu süreç, Ekim 2001 tarihinde sona ermiştir. Ardından örgüt, geldikleri yerlere geri çekilmiş; tekrardan toparlanıp saha indirildikleri döneme kadar buralarda ara ara terör faaliyetlerine sürdürmüştür (Raşid, 2013: 27, 30, 39). Taliban Hareketi, 2004 yılında tekrardan toparlanmak üzere önce Pakistan'daki medreselere, oradan ilk planda beklediği cevabı alamayınca Afganistan'ın güney kesimlerine; özellikle taşralı kesim arasında taraftar kazanmak için bir dizi girişimlerde bulunmuştur. Örgütün girişimlerine karşı Afganistan halkı, ilk planda olumsuz yanıt vermiştir. 2006 yılına yaklaşıldığında ise ülke yönetiminin yanlış siyaseti ve yetersiz politikalar yürütmesi yüzünden, Taliban'ın çabaları taşralı ve medreseliler tarafından mecburi olarak kabul edilmeye başlamıştır (Müjde, 11.09.2009). Bu tarihten sonra örgütün bilinçli olarak ülkenin dört bir yanına yayılması projesi harekete geçirilmiş ve 2008 yılının sonlarına gelindiğinde ise bu konuda başarılı olunduğunu işaret eden izlenimler gözlemlenmiştir.

Taliban Hareketi'nin içinde yer alan aşırı yapılar, Ekim 2001'den sonra birbiri ardı sıra kendi başına hareket etmeye başlamıştır. Aynı şekilde örgütün egzotik liderinin 23.04.2013 tarihinde Pakistan'ın Belûçistan eyaletinin merkezi Keraçi şehrindeki bir hastanede sır ölümü; bu ölümün Afganistan devleti tarafından ortaya çıkarılması (29.07.2015) sonrası dönemde, örgüt içinde bölünmeler hız kazanmıştır (BBC: 30.07.2015; mashregnews: 07.08.2015; 8am, 24.05.2016). Taliban ve bölgedeki benzeri terör örgütleri bilhassa Ekim 2001 yılında geldikleri mecralara çekilip ilk şoku atlattıktan sonra eylemlerini vur-kaç, yol kesme, adam kaçırmaya, yabancı güçlerin bulunduğu mevzilere saldırılar düzenleme, canlı bomba eylemleri vb. şeklinde sürdürmüşlerdir (Nuri, 11.09.2016; bk. Emini, 13.10.2014). Bu süreçten sonra örgüt, hızlı hareket edebilme ve çabuk manevra yapıp kaçmanın elzem olduğunu düşünerek, eylemlerinde motosiklet kullanmaya başlamıştır. Bu sebeple kimi şehirlerde motosiklet kullanımı devlet tarafından yasaklanmıştır.

2. 3. Taliban Hareketi'nde Şeriat Devleti Fikri

Taliban Hareketi, Kabil'e ikinci saldırısından eli boş döndükten sonra Kandahar'da Peştun aşiret liderleri (Kandahar ve çevresinden), mollalar, Pakistan'daki fundamentalist örgütlerin liderleri ve aşırı Arap örgütleri liderleri gibi kişilerin iştiraki ile büyük bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı tamamı ile rejimlerine meşruluk kazandırmak için yapılan stratejik bir toplantıdır. Toplantı, 15 gün sürmüş ve 3 Nisan 1996 tarihinde sonuçlanmıştır. Toplantıya 1200 kişinin üzerinde katılım olmuştur. Molla Muhammed Ömer, kendisinin İslam Emiri olarak seçilmesi konusunda meşruiyet kazanmak maksadıyla Hz. Muhammed (sav)'a ait olan ve Kandahar'da bulunan Hırka-ı Şerif'i üzerine örterek, tek katlı bir damın üzerine, mollaların karşısına çıkmıştır. Bu toplantının sonunda yapılan açıklamada mücahit hükümetinin Cumhurbaşkanı Rabbani rejimine karşı cihat ilan edilmiştir (Raşid, 2008: 62-64; Coll, 2013: 325-326). Molla Ömer Emirü'l-Mu'minin ilan edilmiş; Afganistan İslam Cumhuriyeti de Afganistan İslam Emirliği'ne değiştirilmiş; kullanılan Güneş Takviminin yerine Hicri Kameri Takviminin kullanılması gerektiği açıklanmıştır. (Pamir, 2010: 72-73). Fakat ülke adının değişmesi ve devlet yerine ise emaret-emirlik ifadesi 7 Ekim 1999 tarih ve 10 numaralı fermanla ve takvim değişimi ise 11 Temmuz 1999 tarih ve 13 numaralı fermanla Afganistan Resmi Gazetesi'nin 788. sayısında yayınlanmıştır. Bu değişikliği öngören fermanın çıkarıldığı tarih ise 12 Aralık 1997 olarak belirtilmiştir (ARG, nr: 788, s. 97. md. 1-4; ARG, nr: 788, s. 101. md. 1).

Taliban Hareketi'nin kullandığı bayrak rengi beyaz ve üzeri "La İlahe İllellah Muhammed Resulullah" kelimeleri ile süslenmiştir. Bayrağın biçimi, uzun dörtgen şeklinde olup uzunluğu eninin bir buçuk katı olarak belirlenmiştir (ARG, nr: 797, s. 109. md. 2). Hükümet nişanında yarım daire oluşturan iki Zülfikar ile çevrelenen buğday başaklarının ortasında, rahlenin üzerinde açık vaziyetteki Kuran-ı Kerim'in üzerinden yeni doğan güneş yer almıştır. Rahlenin altında mihrap ve minber ve onun altında ise hicri kameri takvimi ile kuruluş tarihleri olan 15.01.1415 (m 25.06.1994) ve altında Afganistan İslam Emirliği yazısı yer almıştır (ARG, nr: 797. s. 111-112. md. 9). Bütün bunların yanında Taliban'ın istiklal marşı olarak seçtiği bir marş

olmamıştır. Resmi diller yine Peştunca ve Farsça olarak kalmıştır (Mütevekkil, 2005: 81). Ama kabul gören ve tercih edilen dil olarak Peştunca ön planda tutulmuştur.

Örgütün Kabil’i 27 Eylül 1996’de ele geçirmesiyle başkenti, Molla Muhammed Rabbani liderliğindeki altı kişilik bir şura idare etmeye başlamıştır. Taliban Hareketi’nin o dönemde, Kandahar’daki merkezi, Kabil’deki Kabil şurası ve Askeri şura olmak üzere üç şura ile idare edildiği görülmüştür. Bütün yetkiler ise Kandahar’da bulunan ve Molla Ömer liderliğindeki şuranın denetimine bırakılmıştır (Mütevekkil, 2005: 24; Raşid, 2008: 150-151 ve 329-330; Atay, 1998/99; Ülger, 1998/99; Soyzer, 2002: 141-142).

Taliban, Kabil’e hâkimiyetini sağladıktan sonra ilkin uzun bir süreliğine bakanlıklar ve ülkeyi yöneten kadroları, geçici başkan ve yöneticiler sıfatı ile görev yapmıştır. Fakat bir müddet sonra bu geçici başkanlıklar ve bakanlıklar, asli başkanlık ve bakanlıklara dönüşmüştür. Ama Taliban, devleti yönetme ve idari konulara yeteri kadar vakıf olmadığı için ciddi sorunlar yaşamış, ülkeye ve halka da ciddi sorunlar yaşatmıştır. Çünkü örgüt içinde bulunan yönetici konumundaki kişilerin neredeyse tamamı köylerden ve taşradan gelmiş kişilerden oluşmuştur. Bunlar medrese eğitimi ve silah kullanma eğitimi dışında herhangi bir eğitim de görmemişlerdi. Dolayısıyla şehir hayatı, devlet yönetimi vb. kavramlar onlar için tamamen yabancı kavramlar olmuştur (Müjde, 2002: 20-21; Pamir, 2010: 70-72).

Taliban Hareketi, kanun ve anayasa konusunda Kabil’i ele geçirdikleri sırada hamileri Cemiyetü’l-Ulema-ı İslam’ın lideri Fazlurrahman, Taliban’ın isteği üzerine bir anayasa hazırlığı içerisinde olduklarını belirtmiştir. Örgütün Kabil’deki Yüksek Mahkeme Baş Kadısı Mevlevi Celaleddin Mevlevizade ise anayasaları konusunda kendisine yöneltilen bir soruya “*Bizim anayasamız şeriattır. Başka bir anayasaya ihtiyaç yoktur. Halk İslam’ı seviyor. Dolayısıyla Taliban’in uyguladıklarını da halk kabul etmektedir*” cevabını vermiştir (Raşid, 2008: 156-157). Örgütün Dışişleri geçici bakan yardımcısı Şîr Muhammed Abbas Stankzey İslami uygulamalarla ilgili Şeriat Radyosuna (Taliban öncesi dönemdeki Kabil Radyosu) verdiği röportajda “*Bu kanunları biz koymadık, şeriat kanunları Allah (cc) tarafından Hz. Muhammed’e (sav) vahiy edilmiştir. Bu kanunların uygulanmasını insan haklarının ihlali sananlar, bütün Müslümanlara ve onların inançlarına hakaret etmiş olacaklardır.*” diyerek din

adına hayata geçirdikleri, kendilerine özgü uygulamalarını savunmuştur. (Marsden, 2009: 98).

Bir taraftan örgüt yöneticilerinin bu beyanları havada uçurken diğer taraftan ise örgüt, 1997-2001 yılları arasında Afganistan İslam Emirliği'ne bağlı Resmi Gazete'de yayınlanan tavsiye, mesaj ve ferman başlıkları ile sosyal hayattan, iktisadi düzene ve dini hayattan fert ve devlet yapısına kadar bir dizi düzenlemeler ve kanunlar vaz etmiştir. Bu ferman ve kanunlar, merkezi şura (Kandahar şurası) veya Kabil şurası tarafından düzenlenerek yayınlanmıştır. Bu kanunlar ve düzenlemeler, Afganistan Resmi Gazete'nin 783-799 sayıları arasında genel ve özel sayı şeklinde yayınlanmıştır. Dolayısıyla bizim kanunumuz Kuran ve Hadis gibi söylemler, siyasi bir söylem olduğu kadar Taliban kadrolarının cehaletinin bir yansıması olarak da tebarüz etmiştir. Çünkü Resmi Gazete'nin 788. sayısında merkezi şura tarafından Molla Ömer imzalı 367 numaralı fermanın 1. Maddesinde, yürürlükte olan bütün kanunların, İslam şeriatı ve Hanefi fihına ters düşmeyenlerinin yürürlükte kalacağı belirtilmiştir (ARG, nr: 788. s. 66. frm. 367. md. 1. fkr. 1).

Taliban, hiçbir dönemde, içinde bulunduğu çağın gereklerine göre hareket etmemiştir. 21. yüzyılın her türlü imkân, anlayış ve teknolojik kolaylıklarına, şeriate aykırı diyerek sırt dönmüştür. Devlet yönetimi konusunda, sözcü ve dönemin dışişleri bakanı Vekil Ahmed Mütevekkil'in açıklamalarına göre Peygamber'in (sav) izlediği yolu izlemek istediklerini, o dönemi tekrardan yaşatacakları amacıyla olduklarını belirtmiş, particiliğe karşı olduklarını şu ifadelerle belirtmiştir (Mehdevi, 2014: 124):

“Şeriatı partiler ve particilik faaliyetleri caiz değildir. Bu sebeptendir ki biz, çalışanlarımıza ve askerlerimize maaş vermiyoruz. Sadece yemek, elbise, ayakkabı ve silahlarını temin ediyoruz. Biz, 1400 yıl önce Peygamber'in (sav) yaşadığı gibi yaşamak istiyoruz...”

Mütevekkil, sonraki süreçte parti ve particilik konusunda tersi yönde beyan bildirmiştir. O, 2004-2005 yıllarında kaleme aldığı *“Afganistan ve Taliban”* adlı eserinin sonunda, günümüzde kabul görülen yönetim şekilleri ile Hulefa-ı Raşidin ve sonrası dönemdeki veliaht seçimi vb. arasında benzerlikler olduğunu iddia etmiştir.

O, şura ve parlamento sistemini hem dinin tavsiyesi hem de günümüzün kabul gördüğü sistem olarak belirtmiştir. Parti ve particiliği bile olumlu biçimde yürütüldüğü takdirde gerekliliğine değinmiştir (Mütevekkil, 2005: 125). Maaş konusuna gelince örgüt, en azından örgüt içi konularda bu söylem doğrultusunda hareket etmiş; militanlarına, görevlilerine her on beş günde bir iâşe adı altında para dağıttığı vaki olmuştur. Diğer taraftan örgütün (1996-2001), devlet memurlarına sürekli gecikmeler yaşansa da örgüt militanından daha düşük miktarda aylık dağıtımını yaptığı görülmüştür (Müjde, 2002: 23).

Taliban Hareketi, ilk çıktığı günden itibaren hayatın her alanında türlü baskı, zulüm, işkence, şiddeti dini yönetim şekli adı altında halka uygun görmüştür (bk. Oğuz, 2001: 320-324). 2005-2006 yıllarından sonra din adına sürdürdüğü şiddet, baskı, yıldırma, sindirme ve terör eylemlerinin dozajını daha da artırmıştır. Bu süreçte örgüt içerisinde her şehrin, her bölgenin ve mıntıkanın yöneticisi tayin edilmiştir. Afganistan İslam Emirliği adıyla devlete paralel bir nizam içerisinde hareket etmiştir. Gayri meşru kabul ettiği Afganistan İslam Cumhuriyeti hükümetini, yabancı dostu olarak görmüştür. Örgüt yöneticileri ve Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekipleri dini aşırılıklarını, din adına uyguladıkları terörü meşrulaştırmak üzere sokakta, ovada ve çölde (özellikle devlet denetiminden uzak taşra bölgelerde) kendilerince mahkemeler kurarak karşıt pozisyondaki kişi/kişileri muhakeme etmiştir. Bu mahkemeler, genellikle ova ve çöllerde kurulduğu için “mahkeme-i sahrayı” olarak bilinmektedir (Bamyani, 02.01.2017; Afghantelex, 30.12.2017).

2. 4. Taliban Hareketi'nde Din ve Dini Hayat

İslam'ın yegâne savunucuları ve hakiki İslam söylemiyle çıkan örgüt, attığı her adımı din ve İslam'la temellendirmeye çalışmıştır. Zina fiilini işleyen kadın ve erkekler, şeri kurallara göre cezalandırılmış; taşlanmış ve kırbaçlamıştır. Fakat taşlama, kırbaçlama ve hırsızların elinin kesilmesi, hep tek taraflı bakılarak uygulanmıştır. Suçlu addedilen kimseye kendini savunma hakkı tanınmamıştır. Örgüte iletilen bir tek şikâyet bile meşkûk kişinin itham edilen suçtan dolayı ceza almasına yetmiştir (Mecruh, 2012: 4). Bu uygulamalarının köklerinin dinden, İslam'dan ziyade Pehtunvâli (Peştunculuk) ananesine dayandığı belirtilmiştir. Fakat örgütün bu uygulamaları, yıllardan beri süren sağ-sol davaları ve iç savaş yıllarında halk arasında oluşan husumetin kullanılmasına mümbit bir fırsat tanımıştır.

Taliban, kendi varlıklarını sürdürmek ve kabileci anlayışlarını hâkim kılmak fikriyle yenilikçiliğe, gelişmeye ve ilerlemenin her haline karşı çıkmıştır. Bu sebeple seriata karşı diyerek, içinde bulunduğu ortamın münasip olmadığı bahanesiyle her türlü modernizasyon ve yenilikçi fikir, düşünce ve hareketi ayaklar altına almayı ihmal etmemiştir (Kazim, 2005: 449). Pakistanlı gazeteci yazar Ahmed Raşid, Taliban Hareketi'nin din anlayışından bahsederken “Taliban, taassubun ve köktenciliğin yeni şeklini İslam adına bölgeye yaymıştır”, demektedir (Raşid, 2008: 14). Örgütün din anlayışını kimi araştırmacılar ise uygulamalarına bakarak, “onların attıkları her adım, Pakistan medreselerinde özel yetiştiklerine şahadet etmiştir” demişlerdir. İzledikleri model ise Suudi Arabistan gibi katı ve Vehhabi zihniyeti izlenimi uyandıran bir model olmuştur (Ülger, 1998/99).

2. 4. 1. Taliban Hareketi'nde Dini Kılık Kıyafet Şekli

Örgütsel hareket etmek için giyim kıyafet birliği, şekil şemail ortaklığı, davranış yeknesaklığı ve örgütsel bir jargon kullanımı elzem kabul edilen esaslardandır (Le Bon, 1997: 21). Taliban Hareketi, bu yönleri ile kendilerine has bir örgüttür. Örgüt militanları dünyadan tecrit, insanlardan uzak, kimsenin uğramadığı bir ortamda yetişmiştir. Hocalarından öğrencilerine kadar kendi arasında belirgin renklerde kıyafetler tercih etmekle birlikte, tek tip giyim kuşam giyen bir yapılanma olarak dizayn edilmiştir. Taliban militanları, her şeyden mahrum bir ortamda

kendilerinin en iyi Müslüman oldukları, bunu korumaya yönelik çabalarını gerektiği güdüsü ile yetiştirmişlerdir. Dolayısıyla dış görünüme azami önem verme, örgütün önemli değerlerinden birini oluşturmuştur (Müjde, 2002: 12).

Uzun, hiç jilet ve makas değmemiş sakal, büyükçe tek renk siyah veya beyaz sarık, pantolon paçalarının yaklaşık dizlere kadar uzun tutulması, sürmeli gözler Taliban militanlarının bariz özelliklerindedir (Ensari, 2012: 39). Taliban Militanları geleneksel kıyafetin, ülkenin güney bölgesinde giyilen şekliyle giyinmişlerdir. Bol dikilmiş geleneksel kıyafetlerin rengi çoğunlukla siyah, beyaz ve ağır kahve gibi koyu renklerdir. Başlarına ise ön tarafı açık olan takkenin üzerine tek renk siyah veya beyaz sarık, bu sarıkların bir ucu en az seksen santim (ya da daha fazla) uzatılmış vaziyettedir. Kimileri, elbise renginde yelekler, paçalar diz ile aşıklık arasında kaldırılmış durumda kıyafetler tercih etmiştir. Ön kısmı dizaynı ve açık olan takke, ülkenin güney bölgesi halkının tercih ettiği takkedir. Diğer bölgelerde bu tür takke giyilmemektedir. Üst düzey kadrolarının giydikleri elbise, militanların giydiği elbiseyle aynı dizaynı taşımaktadır. Fakat yönetim kadroları beyaz sarık ve çoğunlukla beyaz renk elbise tercih etmişlerdir. Militan kadrolarının sarıkları ise tek renk siyahtır. Örgüt militanlarının bir başka özelliği ise birkaç gün veya belli bir zaman Pakistan medreselerinde okudukları için örgütün yapısal davranış şeklini davranışlarında özümsemiş olduklarını yansıtmalarıdır. Bunun yanında Pakistan medreselerinde, kendilerine has örgütsel bir jargon edinmiş ve bu jargonu benimsemiş oldukları gerçeğidir. Örgüt üyeleri giyim kıyafetten kullandıkları jargona kadar tamamıyla İslam dinin gereklerine uygun hareket ettiklerini savunmuşlardır.

2. 4. 2. Taliban Hareketi'nde Dini Hayat

Taliban Hareketi, Afganistan'da birçok oyun ve eğlence sahalarına, dine mugayir olduğu gerekçesiyle kısıtlamalar getirmiştir. Dini açıdan doğru kabul etmediği için Nevruz'un bayram olarak görülmesi ve bu güne özel aktivitelerde bulunulmasını engellemiştir. Muharrem ayında yapılan aşure ve bu ayın onunda Müslümanlar tarafından özel kabul edilen gün de belli bir süreliğine Taliban'ın yasakladığı günler arasında yerini almıştır. 1 Mayıs İşçiler Günü, 8 Mart Kadınlar

Günü gibi günler ise İslamiyet'te yeri olmadığı gerekçesi ile yasaklanmıştır (Raşid, 2008: 170).

Taliban Hareketi, ülkenin büyük bir bölümüne hâkim olduktan sonra en çok mağduriyet yaşayanların başında kadınların geldiği tezi yaygın kabul gören tezdır. Hâlbuki mağduriyet yaşayan sadece toplumun bu kesimi değil; topyekûn bütün toplum örgütün hışmına uğramıştır. Fakat dünya kamuoyu, sadece kadınları gündeme getirmiştir. Selim'in aktardığı üzere Taliban'ın hışmına uğrayan bir kadının ağzından örgütün din istismarı şu şekilde tasvir edilmiştir (Selim, 2003: 131-132):

“... nikah konusunda değil kızların, ailelerin bile söz hakkı yoktu. Kararı onlar verirlerdi. ‘senin kızını falancanın oğluna nikâhladık’ demeleri kâfiydi. Hatta bazen yaptıkları nikâhtan anaların ve babaların haberi bile olmazdı. Kimse de sesini çıkaramazdı. Bütün bölgelerde ırzına geçilen kadınların, genç kızların sayısı o kadar çok ki... bazı yerlerde tecavüzü kendileri yapardı. Ertesi günü kirli işleri ortaya çıkmasın diye, o kadınları zina suçuyla taşlatarak cezalandırıyorlardı. Kaçırdıkları kızların sayısı binlerle ifade ediliyor. Yüzde 95'i hala kayıp...”

Afganistan'da en büyük acıları biz kadınlar yaşadık... yaşadığımız acılar, asırlardır devam etti. Ama en büyük acılarla tanışmamız, cihat döneminin bitimiyle başladı. Bizler dul, çocuklarımız yetim kalmıştı... kimsesizdik... açtık, susuzduk... sonra namuslarımız kirletildi... 11, 12 yaşlarındaki kız çocuklarımız, genç kızlarımız kaçırıldı. Yıllar sonra bulduklarımız, bedenlen yaşasalar bile son nefeslerine kadar yapayalnız kalmaya, acılarla her an yoğrulmaya mahkûmlar... bulamadıklarımızdan yaşayanların hallerini düşünmek bile istemiyorum. Ölenler ise, en şanslı olanlar...”

Yukarıda anlatılan olaya benzer olaylar Afgansitan'daki terör yönetimi döneminde çokça yaşanmıştır. Ceza vermek veya tutuklamak istedikleri kişi/kişilere bir suç isnat ederek şeriat kurallarını uygulamak adı altında, bu kişilerden hınçlarını almışlardır.

Müzik dinlemek, müzik aleti bulundurmak ve kullanmak dinde haram olduğu gerekçesiyle yasaklanmıştır (Selim, 2004: 188). Bu yasakla ilgili ise örgütün Eğitim Bakanı Hanefi, müziğin insan zihnine olumsuz etki edeceği ve İslami kitapların okunmasına engel olacağı için yasaklandığını savunmuştur (Raşid, 2008: 170). Fakat

kendileri, buldukları yerlerde, mahalli sanatçılara zorla çaldırarak sabahlara kadar eğlenmişlerdir. Bu eğlencelerinde çengi ve köçek bulundurmaya adet edinmişlerdir. Bu eğlence şekilleri ile aslında geldikleri bölgenin geleneğini yaşatmışlardır. Kapalı ortamlarda bu işleri yaparken, halka açık yerlerde ise kendilerini en iyi Müslüman ve hayatını din üzere yaşayan kişi olarak takdim etmeye çalışmışlardır. Gizliden gizliye yaptıkları bu faaliyetlerinin ifşası veya açığa çıkma tehlikesi söz konusu olduğu an, bu işe karışan yerel sanatçı ve aracılara bir bahane ile ölüme mahkûm etmişlerdir.

Getirilen yasaklar arasında içki ve uyuşturucu madde satmak, almak, yapmak, kullanmak ve bulundurmak yer almıştır. Esrar ve eroin gibi uyuşturucu madde kullananlara üç aydan altı aya hapis cezası verilmesine ve içki içenlere ise şeriat kurallarının uygulanmasına hükmedilmiştir. Bu maddeleri satan dükkânların kapatılması ve dükkân sahibinin de bir aya kadar hapse mahkûm edilmesi belirtilmiştir (ARG, nr: 783. s. 32. md. 4. fkr. 6. bnt. 1-2).

Otobüslerde kadınlar ve erkeklerin ayrı oturmaları kuralı getirilmiştir (Selim, 2004: 188). Televizyonu “şeytanın kutusu” olarak tanımlayıp fesat yuvası olduğunu savunarak buldukları yerde kırmışlar ve cadde başlarında teşhir etmişlerdir. Başkentte bulunan eski filmler, videokasetin çıktığı günden itibaren getirilip çekilen veya alınan sanat ve sinema tarihi açısından önemli görülen videokasetler yakılmış veya içi çıkarılarak tahrip edilmiştir (Fazil, 2003: 1-9). Taliban’ın ele geçirdiği şehirlerde televizyon, radyo-teyp, videokaset ve teyp kasetleri kırılmış ve içerileri dağıtılarak sokaklara atılmıştır. Bu kasetler ve eşyalar şehrin önemli merkezlerinin ağaç ve elektrik direklerinde sallandırılarak adeta idam sehпасına çekilmiştir. Bu manzaralar, Taliban Hareketi’nin hâkimiyetindeki şehirlerin olağan görüntüsü halini almıştır (Coll, 2013: 341). Kasetin her türüsünü bulunduran dükkân, araç veya şahıslara bir günden on güne kadar hapis cezası verilmesi, dükkânın kapatılması ve aracın durdurulması kanunlaştırılmıştır (ARG, nr: 786, s. 157-158. md. 4. fkr. 2. bnt. 1-2).

Toplumun hissiyatını zinde tutan düğün, sevinç, evlenme, kutlama merasimleri vb. sosyo-kültürel değerleri (Mardin, 2002: 106-107) yasaklanarak, toplumun kontrol edilmesi yoluna gidilmiştir. Müzik, oyun vb. eğlenceler yasaklandığı için düğünler sadece yemek ikramları dışında herhangi bir aktivitenin

icra edilmediği ritüellere dönüşmüştür. Bunun yanı sıra toplumsal yaşama dokularını güçlendiren bu olgular yasaklanarak toplumun sosyal bunalıma sürüklenmesi amaçlanmıştır. Çalgı aletlerinden tek izin verdikleri davul ile def olmuştur. Düğünlerde kadınlara, evlerin kadınlara mahsus bahçe kısmında çalıp eğlenmelerine izin verilmiştir. Fakat kadınların, şarkı söylemeleri ve oynamaları durumunda ev sahibinin cezalandırılacağı belirtilmiştir (ARG, nr: 783, s. 34. md. 4. fkr. 13). Daha sonraki süreçte ise büyük bir açılım yapılarak müziksiz şarkı dinlenilebileceği açıklanmıştır. Evlerde ise sadece radyo bulundurulmasına izin verilmiştir. Fakat onunla şarkı ve eğlence programlarının dinlenmesi yasaklanmıştır. Radyoyla ilahi, vaaz, nasihat ve haber programları dinlenilmesi tavsiye edilmiştir. Aksi ispat edildiği takdirde Talibanca cezalar verilmiştir. Taliban Hareketi'nin önemli ve dikkat çekici icraatlarından bir başkası ise spor müsabakalarında sporcular ve seyircilerin sevinçlerini alkışlarla veya sporcunun isminin çağırıldığı sloganlarla belirtmeleri yasaklanmış, bunun yerine Allahü Ekber nidaları ile sevinçlerini yaşamaları istenmiştir (Raşid, 2008: 156).

İnsanların sosyal ve dini hayatıyla ilgili denetim işini ise Emr-i bi'l-Maruf Nehiy ani'l-Münker ekipleri yürütmüştür. Terör yönetimi döneminde, camiye gitmeyen baliğ kişi, namaz vakitlerinde dükkânda bulunursa bir günden beş güne kadar dükkân mühürleme cezası verileceği yasalaştırılmıştır (ARG, nr: 783. s. 32. md. 4. Fkr. 4). Camilerde, yoklama uygulaması getirilmiş; namaz vakti camiye gitmeyenler cezalandırılmıştır. Soru cevaplarla halktan, Taliban'ın isteği doğrultusunda dini bilgilerini yenilemeleri istenmiştir. Erkeklerin beş vakit namazı camide cemaatle kılmaları emredilmiştir. Bu emrin yürütülmesi için imamlardan camiilerde yoklama yapmaları istenmiştir. Bu dönemde camilere Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekipleri gelerek insanlardan dini konularda sorular sormak; bilmeyenler veya hata yapanlara oracıkta Talibanca cezalar vermek adet olmuştur. Ceza şekilleri ise neredeyse her alanda olduğu gibi burada da şallak-kırbaç, elektrik kablosu ve silah dipçiğiyle dövmek olmuştur. Cezanın uygulanması konusunda büyük küçük, genç ihtiyar gözetilmemiş ve insanların itibar, saygınlık ve onurları ise akıllarına bile gelmemiştir (Peyam-ı Zen; 08.1997).

Örgütün Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ile ilgili çıkarmış olduğu kanunda, bu birimin Muhammedi Şeriat ve Hanefi fikhı üzere toplumu iyiliğe emredip kötülükten alıkoymaları gerektiği belirtilmiştir. Bu ekiplerin sosyal ve dini hayatla ilgili yapmaları gerekenler ise teker teker sıralanmıştır (ARG, nr: 783, s. 30-38). Kanun ve fermanlarla belirtilen diğer hususlar gibi bu konunun da sadece yazıda (hâkim oldukları sırada Afganistan Resmi Gazetesi'nde yayınladıkları) kaldığı, uygulamaya geçirilmediği görülmüştür.

Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker vazifesini üstlenen görevlilerle Taliban militanı veya Taliban adıyla örgüte yaranma yarışına girişen Talibancılar; halkın namazlarını cemaatle eda etmek üzere camiye gitmeleri gerekliliği, namaz vakitlerinde işyerlerinin kapatılıp mescide ve camiye gitmelerini kontrol eder olmuşlardır. insanların abdesti olup olmadığı ve caminin müsait olup olmadığı konuları üzerine pek durulmamıştır. Erkeklerin, evlerinde olsalar dahi namaz vakti camiye gidip cemaatle namaz kılmaları gerektiği emri, sakallarına makas ve jilet vurmamaları gerektiği vb. emirlerin ardı arkası kesilmemiştir. Hatta daha da ileri gidilerek sakal tıraş etme veya makas dokundurmanın büyük günah olduğu iddia edilmiş ve bu suçu işleyenlere, bölge yöneticilerine bırakılan çeşitli cezaların yanı sıra hapse çarptırılmaları bile istenmiştir (ARG, nr: 783, s. 9. frm: 3409 ve s. 31-32. md. 4. fkr. 3).

Bu birim, halkın dini vecibelerinin denetimi ile birlikte halkın kılık kıyafetinden yaşam şekline kadar hayatının her alanına müdahale etmeyi doğal hakları olarak görmüştür. Hatta şüphe duydukları veya şüphe duydukları bahanesi ile milletin evine kapı-duvar gözetmeksizin girip kontrol etme yetkisini kendilerinde görmüş ve evlere girmişlerdir. Afganistan kültüründe özellikle mahrem olmayan erkeklerin evlere girmesi, kabul edilebilir bir durum olmadığı gibi buna teşebbüs etmek bile hayâsızlık ve namus kavramına doğrudan yapılmış saldırı ve taciz olarak algılanmaktadır. Bu sebeple Taliban'ın bu davranışı, toplumsal değerleri çiğnediği için halk kitleleri tarafından tepki ile karşılanmıştır. Fakat can korkusu ile bu tepkilerini açıktan gösterememişlerdir. Örgüt içinde de Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekiplerinin bu hareketine karşı çıkanlar olmuştur. Örgüt içinden gelen

tepkilere Emri bi'l-Maruf Nehiy ani'l-Münker Bakanı şu cevabı vermiştir (Müjde, 2002: 35):

“İslam’ın ilk yıllarındaki halkla şimdiki halkı karşılaştırmayın. Şu anki halk sapkındır. Sapkınlık ve fesat genellikle evlerde yapılmaktadır. Halk, müzik dinliyor, evlerinde televizyon ve video bulunduruyor.”

Bakan, bu savunmasıyla kendilerinin vaz ettiği kanunlara ters davranışını meşrulaştırma çabasına girişmiştir (ARG, nr: 799, s. 17. frm. 1298. fkr. 8 md. 2-3). Hem de yaptığı yanlışa ve kabileci anlayışına İslami bir kılıf uydurarak ve günümüz insanı ile Asr-i Saadet’teki insanlar arasında karşılaştırma yaparak, bu çarpık zihniyetini doğrulamaya çalışmıştır.

Taliban Hareketi’nin lideri Molla Ömer, Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekiplerinin aleyhinde, giyaplarında dahi olsa konuşulmaması emrini vermiştir. Bu ekipler, istedikleri zaman ve istedikleri gibi devletin her kurumuna girebilir ve yoklama yapabilir, fermanını vermiştir. Bu ferman, diğer bakanlıkları dahi kapsamıştır. Bu sebeple Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekiplerinden korku, örgüt içinde ve halk arasında had safhaya çıkmıştır (Müjde, 2002: 36).

Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker müessesesi Taliban Hareketi’nin en önemli ve en hassas kurumlarının başında gelmiştir. Çünkü bu birim, gerçek anlamda istihbarat servisi görevini yürütmüştür. Bu birime bağlı ve bu birim adına çalışan binlerce ajanın ordu içerisinde, devlet dairelerinde, hastanelerde ve çarşı-pazarda görev yaptığını, kurumun başındaki kişinin kendisi itiraf etmiştir (Ensari, 2012: 69). Nitekim Dr. Necibullah döneminde İstihbarat servisinin önde gelen isimlerinden Garzey Hoahogi Taliban Hareketi’nin en önemli kişilerinden ve bu birimin en etkili ve kilit görevlilerinden birisi olduğunu; Taliban tarafından sorguya çekildiği sırada itiraf etmiştir (bk. Mamun, 2010: 94-107 ve 117-148).

Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekipleri, örgütün siyasette izlediği gibi kulaktan duyma bilgilerle hareket etmeyi yeğlemişlerdir. Yaptıklarını ise dünyanın en kutsal vazifesi olarak görmüşlerdir. Bu müessesenin haftalık toplantılarından birinde gündeme getirilen, erkeklerin altın kullanmasının caiz olmadığı konusu geçince, hemen ertesi gün, bu ekip düzenli olarak halkın

parmaklarını, elini ve boynunu aramaya koyulmuştur. Afganistan halkının yüzük ve saat takma meraklısı olduğunu da düşünürsek, Taliban için bu fetva karlı ve zevkli bir faaliyet olmuştur. İnsanların parmaklarından ve kollarından kıymetli altın saatlerini sorgusuz sualsiz çıkarıp zapt etmişlerdir. Başka bir toplantılarında elbise üzerinde canlı resminin haramlığı fetvası gündeme gelince ekipler hiç zaman kaybetmeden milletin üzerindeki mont ve elbiselerin çıkarılma, resimli kısımlarını yırtma işine yoğunlaşmışlardır (Müjde, 2002: 35).

Halkın neredeyse tamamı Müslüman olan ülkede zorla İslamiyet'i yaşatmaya çalışmak ve İslam adı altında kabileci algıyı hâkim kılmaya çalışmak (Cevadi, 2002: 449), halk tarafından tepki ile karşılanmıştır. Fakat halk, can ve mal güvenliğinin, Taliban militanının ve Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker görevlilerinin iki dudağı arasında olduğu dönemde, bu tepkilerini açıkça dillendirmek yerine dini değerlere karşı soğukluk göstermeyi çıkar yolu olarak görmüştür. Bu tepkileri, tamamı ile dine karşı verilen tepki olmamış, aksine Taliban Hareketi'nin din diye tahmil ettiklerine karşı verilen bir tepki olarak tebarüz etmiştir. Taliban militanı veya Talibancı kişilerin olmadığı özel sohbet alanlarında Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekiplerinin dini hayata yönelik uygulamalarına tepkilerini, şu minvalde ifadelerle göstermişlerdir: *“Eğer din, Taliban'ın uyguladığı şekilde olsa, ben bu dini sevmemdim, kabul etmiyorum... Dinde zorlama yoktur, Taliban'ın uyguladığı Talibanca dindir vb.”*

Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker adındaki din görevlileri ve yardımcılarını bölge mollaları ile birlikte dini vecibeler ve dini bilgiler konusunda toplumu sürekli sıkıştırarak bir korku yaratmayı, halkı sindirmeyi başarmışlardır. Din adına yürürlüğe koyduğu uygulamalarında sadece din ve şeriat kurallarına uygunluk esasına göre hareket edilmemiştir. Zor ve baskı ile kabul ettirmeye çalıştıkları kuralların sadece dini kaygıyla yaptıklarını düşünmek oldukça zordur. Çünkü burada dini değerleri öne sürerek örfi geleneğin yürürlüğe konulması ve halka bu kuralların zorla kabul ettirilmesi söz konusudur. Yani mesele sadece dini açıdan düşünülmemelidir. Bu dönemdeki icraatların örfi boyutu daha baskın olarak kendini hissettirmiş ve ön plana çıkarılmıştır. Örgüt, örfi kuralların da kendi çıkarları uğruna istismar etmiştir.

2. 5. Taliban Hareketi'nin İdeolojik Altyapısı

Taliban Hareketi öncesi dönemde de özellikle Arap dünyasında ortaya çıkan radikal örgütler, Afganistanlı kabile reisleri ve aşiret önderleri ile yakın temas halinde hareket etmişlerdir. Özellikle Pakistan'da toplanan, mücahit örgütlerin ilham aldığı, maddi ve manevi destek gördüğü örgütler çoğunlukla Mısır kökenli İhvan-i Müslimin ve Suudi Arabistan merkezli Vehhabilik yanlısı örgütler olmuştur (Cordovez ve Harrison, 1998: 123). Buna ek olarak Deobend ekolü ve bu ekolün Pakistan'daki takipçileri olarak şekillenen Cemaat-ı İslami-i Pakistan ve Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan dini hareketleri de siyasal ve dini saiklerle Afganistan siyasetinde (siyasetleştirilmesinde) etkili olmuşlardır. Sonraki süreçte ise Pakistan'daki bu örgütler daha da güçlenmiş, orada çok sayıda irtibat büroları, evler, medreseler ve üniversiteler açmışlardır. Özellikle Vehhabilik, her anlamda güçlendiği gibi belli bir dönemden sonra artık Pakistan İstihbarat Servisi (ISI) ile birlikte Taliban Hareketi'nin teşekkülünde aktif rol alarak, bu örgütü Afganistan'a seferber edilmesinde etkili olmuştur.

Mücahit örgütlenmelerin Afganistan'da hükümeti ele geçirdikleri ve birbirleriyle çatışmalar yaşadıkları yıllarda, Pakistan'da toplanan radikal, aşırı militanlar (el-Kaide ve diğer İslami örgütlenmeler), bu defa Taliban saflarına katılarak eski dostlarına karşı cephe almışlardır. Taliban Hareketi'nin çıkması, yayılması ve varlığını sürdürmesi pek çok nedene bağlanabilir. Fakat genel olarak yönetim kadrolarından militan kadrolarına kadar eski yapılanmalarla bir şekilde irtibatları olmuş kitlelerden oluşmuş oldukları da unutulmamalıdır. Bu sebeple gerek verdikleri röportajlarda gerekse sergiledikleri uygulamalarında her bir yapılanmanın izlerini taşıdıklarını göstermişlerdir. Sergiledikleri izlenimler, eğitim gördükleri medreseler ve verdikleri söylemler yüzünden Taliban, ilk günlerinden günümüze kadar çeşitli yapılanmalara benzetilmiş; farklı örgütlenmelerin takipçisi oldukları ileri sürülmüştür.

2. 5. 1 Deobend Ekolü İzinden Giden Bir Örgüt

Bu hareketin topluma sunmuş olduğu sosyal ve siyasal İslam, kendilerinden önce cihat mefkûresi ile hareket eden örgütlerin tamamından farklı olmuştur. Taliban Hareketi, Afganistan'da cumhuriyet dönemi ve Sovyetler Birliği işgali yıllarında sürdürülen cihat sonrası dönemde, İslami örgütler arasında güç paylaşımı esaslı savaşlardan, yönetim zafiyetlerinden, emniyetsizlikten, fesattan vb. yararlanarak ortaya çıkan kendine özgü bir örgüttür. Dolayısıyla bu örgütlerin hiçbirisine benzemediği gibi tam manasıyla hiçbirisinin takipçisi de olmamıştır. Aynı şekilde kendi İslam anlayışı dışında hiçbir İslami akımın takipçisi olmamıştır. Tek haklının kendi anlayışlarındaki İslam olduğu inancı ile hareket etmiştir. Burada tek istisna kabul ettikleri ise Deobend ekolüdür. Yetiştikleri Pakistan medreseleri ve hamilerinin de bu ekolün takipçisi olması dolayısıyla olsa gerek ki Deobend ekolünü tanıdıklarını ve takipçisi olduklarını söylemekten geri durmamışlardır (Raşid, 2008: 129).

Deobend Ekolü, Muhammed Kasım Nanâtavi (1833-1877) ve Raşid Ahmed Gengûhi (1829-1905) isimli iki âlimin, Hindistan'ın Deobend kasabasına Daru'l-Ulûm-ı Deobend medresesini kurmasına dayanmaktadır. Bu kasaba, Hindistan'ın Uttar Pradesh eyaletine bağlıdır. Günümüzde Deobend ekolü olarak bilinen medresenin temeli 30 Mayıs 1866 yılında atılmıştır. Özellikle 1857 Sipahi ayaklanmasından sonra Müslümanlar üzerine Hint-İngiliz baskısı gitgide artmıştır. Deobend ekolü, İngiliz mezalimine karşı koymuş, Müslüman toplumu doğru istikamette birleştirme ve halkı bir şemsiye altında toplamayı amaçlamıştır. Böylelikle bir birlik oluşturarak sömürgeci İngilizlere karşı koyabilme imkânı yakalamak düşüncesi ile dönemlerinde önemli adımlar atmışlardır. (Özcan, 1993: 554; Aman, 2014: 65-66)

Bu ekol Şah Veliullah Dehlevi'nin fikirleri etrafında (bölge) Müslümanları birleştirme ve Dehlevi'nin düşüncelerini yayma şeklinde faaliyetlerini sürdürmüştür. Kısa bir sürede Hindistan'ın dört bir yanına medreseler açarak hızla yayılmıştır. Bu medreselerde çok sayıda Afganistanlı talebeler de eğitim görmüştür. Deobend medreselerinde okuyan Afganistanlı talebeler ve Hindistan Müslümanları zamanla Afganistan'da da bu ekole bağlı birkaç medrese açmışlardır (Kazim, 2005: 431-432; Soyger, 2002: 119-120).

Deobend Ekolü, bölgede dini bir ekolden çok reformcu bir yapı rolünü üstlenmiştir. Gençlerin İslami ilimler ve modern ilimlerle donatılarak hareket etmeleri ve İngilizlere karşı koymaları istenmiştir. Fakat İslami ilimlere her zaman öncelik tanımışlardır. Bu hareketin sosyal ve siyasal hayatta kadınlara verdikleri rol oldukça sınırlı olduğu gibi Şiiler gibi İslami akımları ise tamamıyla reddetmişlerdir (Raşid, 2008: 130). İslamiyet'i ve İslami ilimleri korumak maksadıyla Hint gelenek ve görenekleriyle ilgili her türlü hurafe ve batıl inançlara şiddetle karşı çıkmışlardır. İslam'ın her tür modern gelişmelerden uzak ve ilk dönemlerine, Asr-ı Saadet'e uygun biçimde yaşatılması ve yaşanılması esası üzerine ısrarla durmuşlardır (Özcan, 1993: 554; Aman, 2014: 67).

Bu ekol, 1919 yılında, Cemiyetü'l-Ulema-ı Hind adı altında siyasi bir yapı kurma yolunu tercih etmiştir. Bu siyasal yapı Muhammed Ali Cinnah liderliğindeki özgürlükçü siyasal yapıya muhalif bir siyaset izlemiştir. Hindistan Müslümanları arasında Cinnah'ın özgür Müslüman devleti fikri kabul görmüş ve Deobend ekolünün siyasal yapısı, Müslümanlar arasında tartışılmaya başlamıştır. Buna paralel olarak 1945 yılında özgür Pakistan devletinin kurulmasından yana olan bir grup, Deobend ekolü taraftarı Mevlana Beşir Ahmed Osmani liderliğinde Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan'ı kurmuştur. Bu yeni grup Deobend ekolünden ayrılmış olmasına rağmen Deobend ekolünün reformcu yapısından uzak, daha çok dini mezhebi bir hareket olma yolunu tercih etmiştir. Osmani'nin vefatından sonra Mevlana Mufti Mahmud, özellikle Pakistan'ın kuzey-batı ve Belûçistan bölgelerinde medreseler açılmasını sağlamıştır. Bu hareket 1962 yılına kadar sadece dini bir cemaat olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Mevlana Gulam Gavs Hazrevi liderliğinde siyasi bir örgüte dönüşmüştür. Mufti Mahmud'un vefatından sonra örgüt, iki kola ayrılmıştır; Mevlana Fazlurrahman ve Mevlana Semiulhak grupları. Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam, dönemin Pakistan Cumhurbaşkanı General Ziyaülhak'ın desteğini de arkasına alarak 1984 yılında Sipah-ı Sahabe'yi kurmuştur. Pakistan'daki seçimlerde ise büyük dini-siyasi örgütlerden Cemaat-ı İslami Pakistan ile araları oldukça açılmıştır. Deobend ekolü takipçisi iki İslami örgüt arasındaki bu soğukluk ve husumet halen devam etmektedir (Raşid, 2008: 131; Mehdevi, 2014: 95-97; Aman, 2014: 19-140 ve 146).

Sipâh-ı Sehâbe, Diobend ekolünden ayrılan gruplar içerisinde en sert ve katı olanıdır. Azınlı Şii düşmanı olan bu grubun üyeleri ve militanları Taliban saflarında yer almış ve hala Taliban ile aynı saflarda savaşmaktadırlar. Hareketü'l-Ensar grubu da Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam'dan ayrılmış bir gruptur. Bu grup üyeleri aşırıcılıkları ve taassupları ile dikkat çekmiştir. Hareketü'l-Ensar üyeleri Afganistan, Keşmir, Çeçenistan gibi yerlerde savaşlara katılmışlardır (Raşid, 2008: 136-137) .

Taliban Hareketi'nin diğer cihat örgütlerine topyekûn cihat ilan etmesinin temelinde, onların hamileri ile diğerlerinin destekçileri arasındaki siyasi çekişme yatmaktadır. Bu iki dini-siyasi örgüt (Cemaat-ı İslami-ı Pakistan ve Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan) Pakistan'daki Deobend ekolünün takipçileri olmalarına rağmen dine yaklaşımları ve dünyaya bakışlarının farklılığı dolayısıyla birbirleri ile sürekli çekişme ve mücadele etmeyi sürdürmüşlerdir (Müjde, 2002: 13).

Cemaat-i İslami-i Pakistan ile Cemiyetü'l-Ulema-ı Pakistan örgütleri, önceleri sadece dini birer oluşum iken, zamanla siyasal bir zemine evirilmişler ve Pakistan siyasetine yön vermeye başlamışlardır. Birisinin güçlü olduğu yıllarda diğerini sahnedeki uzak tutma girişimi ve mücadelesi sürekli tekrarlanmıştır. Nitekim Taliban Hareketi'nin de bu çekişmenin ürünü olarak doğduğunu söylemek mümkündür. Çünkü mücahit örgütlerin ortaya çıktıkları yıllarda Pakistan siyasetinde Cemaat-ı İslami-i Pakistan etkin iken Benazir Butto'nun 1993 yılında iktidara yürümesi ile Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam Pakistan, Butto ile aynı safta yer almış ve böylelikle gücüne güç katmıştır. Bu gelişmeden sonra Pakistan'ın Afganistan'daki mücahit liderlere yaklaşımında da değişime gidildiğine şahit olunmuştur. Bu çatışmanın (Pakistan'daki) belirtilerinden birisi, bütün cihat örgütlerine karşı Taliban'ın cihat ilan etmesi olmuştur. Bir başka yansıması ise Taliban'ın Kültür ve Haberleşme Bakanlığı'nın sansürlediği kitaplarda kendini göstermiştir; Taliban, Ebu'l-Ala Mevdûdi ve İhvan-i Müslimin'e ait kitapların ülkeye sokulması, bulundurulması ve okunmasını yasaklamıştır (Müjde, 2002: 13-15).

Bu medreselerde özellikle Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan'a yakın Muhammed Yunus Halis ve Muhammed Nabi Muhammedi'nin partilerine bağlı kişiler tercih edilmiştir. Yunus Halis ve Muhammedi, zamanında Daru'l-Ulum-ı Hakkaniye medresesinde eğitim görmüşlerdir. Nitekim Taliban Hareketi'nin üst

düzyer yetkililerinin çoğunluğu bu medresenin rahle-i tedrisinden geçmiştir. Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan'ın, Pakistan devletine yakınlaşması ile bu medreseler, devletle işbirliği yaparak çalışmaya başlamıştır. 1970 yılında 900 olan bu medreselerin sayısı 1988 yılında 8000'e çıkmıştır. Talebe sayısı da bu süreçte hızla artmıştır; 1970'te 25000 iken 1988'de yaklaşık 500000'e yükselmiştir. Taliban Hareketi, bu medreselerin desteklediği ve eğittiği (dini-ideolojik ve askeri) kişilerden oluşmuştur. Ayrıca, mücahit gruplar içindeki küskün kimselerle Sovyetler birliği'nin işgali döneminde Afganistan Devleti'ne karşıtlığı sebebiyle dönemin iktidarı tarafından takibata uğrayıp Pakistan'a sığınan Peştunların faşistleri de Taliban saflarında yer almışlardır. Bunların ortak özellikleri ise Pakistan İstihbarat Servisi ile Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan'ın organizatörlüğünde hareket etmeleridir (Kazim, 2005: 432-433). Afganistan'da Peştun hâkimiyetini tekrardan kaim kılma gayretinde olan Nasrullah Babur'un bu isteğine Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam'ın verdiği yanıt olumlu olunca, yıllardır medreselerinde eğittikleri talebelerini devreye sokma girişimleri başlamıştır. Çünkü o dönemde Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam'ın liderinin, Taliban Hareketi'nin ana kadrolarını oluşturan ve Afganistan'da 1747 yılından beri devlet yönetimini elinde bulunduran Durrani aşiretinden olduğu ileri sürülmüştür (Recâ, 2003-2004: 294).

Deobend ekolüne bağılı bir başka büyük medrese ise Cemiyetü'l-Ulumi'l-İslamiye'dir. Bu medresenin merkezi Karaçi şehrine yakın Bennûri şehrindeyir. Bu medrese, Daru'l-Ulum-ı Hakkaniye gibi Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam'dan ayrılmış; bu hareketin bir kolu gibi varlığını sürdürmektedir. Taliban Hareketi bünyesinde bulunan militanlardan komutan ve bakanlara kadar birçok kişi, bu medresede eğitim görmüştür. Örgütün Afganistan'ın büyük çoğunluğuna hâkim olduğu yıllarda Deobend ekolünün Pakistan'daki temsilcisi konumundaki bu medrese, Taliban Hareketi'ne çok sayıda militan yollamıştır (Raşid, 2008 136).

Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam, Mevlana Mufti Mahmud denetiminde çoğunlukla Peştunların yoğunlukta yaşadığı Pakistan'ın kuzey bölgelerinde yüzlerce medrese açmıştır. Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam, Şah Veliyyullah Dehlevi'den etkilenmiş; fikhî konularda Hanefi, itikadı konularda ise İbn-i Teymiye ve Muhammed b. Abdulvehhab'ı takip etmiştir. Bu medreselerde Pakistanlı ve Afganistanlı muhacir

gençlerin eğitimi, barınma, yeme-içme, hatta ideolojik eğitime kadar her ihtiyaçları karşılanmıştır. Bazı araştırmacılara göre bu medreselerde, din ve şariat adına Peştun kabileciliği ve aşiret ananelerine öncelik tanıyan “Pehtunvali” esaslarının ağır bastığı bir eğitim uygulanmıştır. Bu medreselerde eğitim veren hocalar, Hanefi mezhebinin katı bir şekilde uygulanmasına şiddetle ısrar eden ve ilmi yeterlilikten olabildiğince mahrum kimselerden oluşmuştur. Diğer taraftan, ekonomik anlamda Suudi Arabistan merkezli destekler dolayısıyla Vehhabilik’ten de önemli derecede etkilenmiş oldukları belirtilmiştir (Mehdevi, 2014: 97).

Taliban Hareketi, kadınların eğitim almasına ve dışarı çıkmasına karşı çıkmıştır. Kadının ev işleri ile uğraşmak ve çocuk yetiştirmekten başka bir görevinin olmadığı fikrini savunmuştur. Bu yönleri ile Pakistan’daki Deobend ekolü medresesi mollalarının rahle-i tedrisinden geçtiklerini göstermiştir. Deobend ekolünün katı tutumlarından olan televizyon, CD, DVD, kaset, şarkı, müzik aletinin kullanılması veya bulundurulmasına karşı olma gibi uygulamalar yine Taliban Hareketi’nin ilk günden fiiliyata geçirdikleri icraatlardan olmuştur (Yusufzay ve Lamb, 2014: 124, 126, 128 ve 146).

Taliban Hareketi’nin Deobend ekolüne benzediğine yol açan bir başka husus ise Şiiilere karşı sergilediği yaklaşımı dolayısıyladır. Şii mezhepli Hazaraları, münafıklıkla suçlayıp öldürülmeleri gerektiğini savunmuştur. Şiiilere ve kendi ırklarından olmayanlara türlü mezalim uygulamış ve çeşitli işkencelere maruz bırakmıştır. Hazaralara uygulanan mezalimin aslında tarihi arka planını vardır. bu anlayışı, yirminci yüzyılın başlarında Afganistan kralı olan Abdurrahman Han dönemine kadar götürmek mümkündür. Abdurrahman Han, Hazaraların merkezi Bamyan ve etrafını ele geçirdiği sırada katliam yapmıştır. Geride kalanları ise evlerini tahrip ederek Kabil’e göç etmeye mecbur bırakmıştır. Kabil’de ise kölelik, amelelik vb. işlerde istihdam edilmelerini sağlamıştır. Taliban Hareketi’nin tutumu da yüz sene evvel ecdatlarının uygulamalarından farklı olmamıştır (Raşid, 2008: 103). Haleflerinden farkı ise bütün bu mezalimi ve diğer milletlere karşı uyguladığı zulümleri din adına yapmış olmasıdır.

Deobend ekolü, dini ilimlere öncelik tanımış ve beşeri ve fen bilimlerini neredeyse yok sayma yolunu seçmiştir. Bu yönleri ile Taliban Hareketi, Deobend

ekolü izlerini taşıdığı izlenimi vermiştir. Nitekim Deobend ekolü, ilim denildiğinde genel olarak tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve belagati, az da olsa astronomi ve mantık derslerini kastetmiştir. Modern ilimleri ise ya yok saymış ya da öğrenilmesine karşı mesafeli durmuştur (Kazim, 2005: 439-440).

Taliban Hareketi'nin Deobend ekolüne benzetilmesine yol açan bir başka özelliği ise kendisine “hareket” demesidir. Aynı şekilde yetiştikleri medreseler ve uygulamalarındaki katı Hanefi mezhepçiliği yapmalarına bakarak çoğu araştırmacı, onları Deobend ekolü takipçisi bir örgüt oldukları konusunda birleşmiştir. Fakat Deobend ekolü mensupları Taliban kadar katı ve zalim olmadıkları gibi daha ılımlı insanlardır. Bu ekol, terör ve terörizme hep sert tepki göstermiş ve bu yapılanmaların İslam dışı örgütlenmeler olduğunu ileri sürmüştür. Ama Pakistan'da temsil edilen Deobend ekolü uzantılı okullar ise zamanla farklılaşmış ve siyasallaşmışlardır. Taliban Hareketi kadrolarının yetiştiği ve her anlamıyla destek gördüğü Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam, Deobend ekolünün Pakistan'daki siyasallaşan bir koludur (Ensari, 2012: 37-38). Siyasallaşan bu kol, zamanla aslından ve temel kabul ettiği ekolden tamamıyla farklılaşmaya başlamıştır. Taliban Hareketi'nin Deobend ekolüne intisabı da bu dini-siyasi yapılanmaya bağlılığı ve bu dini-siyasi örgütün eseri olmaları dolayısıyladır.

Bütün bunlara rağmen Taliban Hareketi'nin, tamamıyla Deobend ekolüne bağlı bir örgüt olduğunu söylemek oldukça zordur. Söylemleri ve eylemleri ile Hanefi Deobend ekolünden ayrılmıştır. Kendisine hareket demesine ve siyasete karışmadan ülkeyi huzur, emniyet ve sapkınlıktan kurtardıktan sonra çekileceğini söylemesine rağmen kendisini hep ülke yönetiminin sahibi olarak görmüş ve buna göre hareket etmiştir. İlk çıktığı günden günümüze kadar ılımlı bir yol izlememiş, katliamlar yapma, adam kaçırma, haraç alma, terör estirme vb. işlere girişmiştir. Eğitim konusunu ise tamamıyla es geçmiştir. Hâlbuki Deobend ekolünün en önemli çıkış yolu, İngiliz işgalcilerine karşı donanımlı bireyler yetiştirerek karşı koymaktır. Deobend ekolü, işgalci İngilizlere ve onlarla birlikte hareket eden Hintlilere karşı mücadele vermiştir. Taliban ise Afganistan'da hamilerinin rakibi tarafından desteklenen Müslüman örgütlere karşı savaşım vermiştir. Aslında sadece bu özellik

bile Taliban Hareketi'nin, Deobend ekolü takipçisi olmadığını göstermesi bakımından yeterli bir veridir.

2. 5. 2. İhvan-i Müslimin İzleri Taşıyan Bir Örgüt

İhvan-i Müslimin Hareketi, Mart 1928 yılında Hasan el Benna ve altı öğrencisi, taraftarı tarafından Mısır'ın İsmailiyye şehrinde kurulmuştur. Bu hareket, Mısır'ın içinde bulunduğu sosyal ve siyasal gelişmelerden dolayı ortaya çıkmıştır. Çeşitli sosyal ve siyasal başkaldırıları ve eylemleri ile varlığını hissettirmiş, yanı sıra Nizâmü'l-Has (1948) gibi silahlı örgütlenmeler kurarak varlıklarını ve davalarını savunmaya çalışmıştır. 1932 yılına kadar faaliyetlerini bu şehirde yürütmüş ve ardından merkezilerini Kahire'ye taşımıştır. Örgüt, kısa sürede Mısır'ın dört bir yanına şubeler açarak yayılmıştır. Çok geçmeden başta Suriye, Lübnan ve Filistin olmak üzere çeşitli İslam ülkelerinde temsilcilikler açarak tebliğlerini ve örgütün davalarını yaymaya çalışmıştır. Mısır devleti ile bir barışık bir takibata uğrama şeklinde geçen yıllar boyunca çeşitli açıklamaları, faaliyetleri ve eylemleri yüzünden lider kadroları mütemediyen ya idam sehпасına gönderilmiş ya da hapisanelere atılmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise siyasi bir parti hüviyeti ile tebarüz etmiş ve Mısır'da yapılan seçimlerde (1984-1987) çeşitli partilerle ittifak ederek seçimlere katılmıştır. Fakat 1995 yılında illegal yapılanmalar ve terör örgütleri ile bağlantısı olduğu iddiası ile hükümetin hışmasına uğramış, liderleri hapse atılmış ve Kahire'deki büroları kapatılmıştır (Gânim, 2000: 580-582).

İhvan-i Müslimin Hareketi'nin siyasi bir örgütlenme olarak Afganistan'da belirmesi ise 1969 yılına rastlamaktadır. Bununla birlikte siyasal ve ideolojik olarak varlığı daha eskiye gitmektedir. Afganistan'daki Halk Partisi, Perçem Partisi gibi sol görüşlü partilere karşı sağ partilerin siyasal düşüncelerinin temellendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Sonraki yıllarda ise mücahit liderler direkt veya dolaylı olarak bu hareketten etkilenmişlerdir. Nitekim Sovyet rejiminin Afganistan'daki son cumhurbaşkanı Dr. Necibullah, mücahit örgütlenmeler aleyhine sürdürdüğü konuşmalarında ve propagandalarında, bu örgüte göndermede bulunarak mücahit partilerden "İhvanü'ş-Şeyâtîn" diye bahsetmiştir (Mehdevi, 2014: 107).

İhvan hareketi, siyasi, ilmi, sosyokültürel ve sportif alanlarda faaliyet göstermiştir. Dolayısıyla çok yönlü bir örgütlenme olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. Mısır'da İngiliz ve Siyonizm'in tahakkümünü kırmak ve ülke yönetiminin ıslahını; Mısır dışında İslam ülkelerinin diğer ülkelerle münasebetinin tanzimini savunmuştur. Toplumsal ıslah faaliyetleri fert, aile, toplum, devlet ve bütün beşeriyet şeklinde tebarüz etmiştir. Faaliyetlerini konferanslar, sohbetler, dergiler, gazeteler vb. ile sürdürmüştür. Eğitim konusunda ise mevcut müfredata belli düzenlemeler getirilerek ıslah edilmesini önermiştir. Parti ve particiliğe ümmeti böleceği kaygısıyla karşı çıkmıştır (Gânim, 2000: 582-583).

Taliban Hareketi, ortaya çıktıktan itibaren Afganistan'ın tamamını mücahit örgütlerin ve fırsatçıların boyunduruğundan kurtarmak maksadını güttüklerini savunmuştur. Kendisine katılmayan bütün mücahit örgütlere karşı cihat ilan etmiş, öldürülmeleri gerektiğine yönelik fetvalar yayınlamıştır (Raşid, 2008: 62-64; Coll, 2013: 325-326). O yıllarda, Afganistan İslam Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sıfatıyla Kabil Üniversitesi Şeriat (İlahiyat) Fakültesi eski hocalarından Burhaneddin Rabbani görev yapmaktaydı. Bununla birlikte hükümette görev yapanların tamamı Müslüman, Sovyetler Birliği işgaline karşı cihat etmiş kimselerden oluşmuştu. Örgüt, mevcut yapılanmalara muhalif olarak çıkmış, onları sapkın ve işbirlikçi olarak görmüş, onlar aleyhine cihat ilan etmiştir. Molla Ömer'den nakledilen şu söz bunun özeti niteliğindedir (Marsden, 2009: 96 ve 108); *“Ana hedefimiz Afganistan'ı Batı yanlısı ve sapkın fırsatçıların elinden kurtarmaktır.”* Bu düşüncesiyle Taliban Hareketi, Mısır menşeli İhvan-i Müslimin'in *“... hakiki İslam çizgisinden uzaklaşan devlet ve başındakilere karşı silahlanmak gerekir. Mısır'da Müslümanların menfaatlerine ters ve kâfirlerin emellerine uygun hareket eden Enver Sadat'ın ortadan kaldırılması için silaha davranılmalı ve onun başında bulunduğu hükümete karşı cihat edilmelidir...”* düsturuna benzetilmiştir. Bir başka örnek ise bilgili, takva sahibi olduğuna inanılan bir lideri Emri bi'l-Maruf olarak etrafında birleşmeleri bakımından İhvan-i Müslimin'e benzetilmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse bazı araştırmacılar, Taliban Hareketi'nin izledikleri dini siyaset ve uygulamalarından, üst kademedekilerinin açıklamalarından yola çıkarak bu örgütü Mısır'ın İhvan-ı Müslimin örgütüne benzetmişlerdir (Raşid, 2008: 126; Marsden, 2009: 107).

Taliban Hareketi, İhvan-ı Müslümin örgütünün takipçisi olmadığı gibi bu örgüte yakınlığı bile söz konusu değildir. Örgüt, her bakımdan İhvan-i Müslimin örgütünden ayrılmıştır. Çünkü hamileri, bu örgüte mesafeli durmuştur. Nitekim Taliban Hareketi, okunmasını istemediği kitaplar arasında ilk sırada Mevdûdi ve İhvan-i Müslimin'e ait kitapları koymuştur. Ali Şeriatî, Murteza Mutahhari gibi Şii âlimlerin kitaplarına sansür getirilmemiş ve hatta Müslüman olmayan yazarların kitapları bile Taliban'ın yasaklananlar radarına takılmadığı halde İhvan-i Müslimin'e ait kitapların yayınlanması, kitaplıklarda tutulması ve okunması yasaklanmıştır (Müjde, 2002: 15-16). Aynı şekilde İhvan-ı Müslimin, kadınların eğitimi ve sosyal hayata katılmalarını teşvik ederken Taliban, toplumun bu büyük kitlesini tamamıyla dışlamıştır. İhvan-ı Müslimin hareketi, dış siyasette ve İslami ekonomi konusunda çaba harcarken, Taliban bu konuları tamamıyla esgeçmiştir (Raşid, 2008: 127).

Cihat maksadıyla birçok Müslüman ülkeden Pakistan'a gelip dini örgütlenmelerin saflarında yer alan Müslümanlar vardır. Bunlar içerisinde İhvan yanlısı veya İhvan taraftarı köktenci örgütlere mensup militanlar da yer almış olabilir. Bu sebeple ve bu militanlara bakılarak Taliban, İhvan-i Müslimin örgütüne benzetilmiş olabilir. Hatta Taliban Hareketi öncülerinden bazıları, İhvan-ı Müslimin'e yakınlığı ile bilinen Cemaat-ı İslami-i Pakistan medreselerinde eğitim görmüş de olabilirler. Fakat Taliban Hareketi'nin bütün bu verilere rağmen İhvan-ı Müslimin hareketi ile herhangi bir bağı söz konusu olmamıştır. Taliban, izlediği siyaseti, uygulamaları, dini tutumları bakımından tamamıyla İhvan-ı Müslimin'den farklı hareket ettiklerini ortaya koymuştur.

2. 5. 3. Vehhabilik İzinde Bir Örgüt

Vehhabilik, Muhammed b. Abdulvehhab tarafından yaklaşık iki asır önce Necd bölgesinde kurulmuştur. Vehhabilik ismi ise Muhammed b. Abdulvehhab hayattayken rakipleri tarafından onun başlatmış olduğu harekete verilmiş ve sonraki yıllarda da bu isimle anılmaya başlamıştır. Vehhabiler ise kendilerine Muvahhidün demişlerdir. Muhammed b. Abdulvehhab, İbn-i Teymiyye'den etkilenmiştir. Kendilerini Hanbeli mezhebinin takipçisi olarak görmüşlerdir. Fakat günümüzde ise

mezhepler tarihçileri, Muhammed b. Abdulvehhab'ın başlattığı bu yolu ayrı bir mezhep olarak değerlendirmektedirler (Dalkıran, ts).

Muhammed b. Abdulvehhab, dini konularda kendisi ile aynı görüşte olmayanları kılıçla yola getirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Mezar ve türbe ziyaretleri, tarikatlara girme vb. şeylerin insanları şirke götürdüğünü ve kendisine inanan Muvahhidûn için bu kişilerin kan ve mallarının helal olduğunu savunmuştur. 1744 yılında Muhammed b. Suud ile anlaşarak Necd bölgesinde, bu düşüncelerini yaymaya fırsat bulmuştur. O günden beri Vehhabilik, Suudi Arabistan'ın resmi mezhebi durumundadır (Çağatay ve Çubukçu, 1985: 224). Vehhabilerin katı tutumları, mutaassıp yaklaşımları ve kendi inanışlarında olmayanları tekfir etmeleri, onların Haricilerin takipçisi oldukları yorumlarına da sebep olmuştur (Dalkıran, ts).

Afganistan'da Taliban Hareketi ile birlikte Hanefi mezhebinin içine Vehhabilik anlayış ve düsturları sokuşturulmaya çalışıldığı iddia edilmiştir. Vehhabilik, İngilizlerin hâkim olduğu yıllarda Hindistan üzerinden Afganistan'a girmiş olmasına rağmen Taliban dönemine kadar Afganistan coğrafyasında pek kabul görmemiştir. Fakat cihat yıllarında Suudi Arabistan'ın parasal desteği ve bu zihniyette hocaların Pakistan medreselerine gönderilmesi sonucu, bu mezhep az miktarda da olsa, özellikle bir kesim tarafından kabul görmeye başlamıştır. Pakistanlı gazeteci-yazar Ahmed Raşid'e göre cihat yıllarında Suudi Arabistan, orada yaşamış Abdurrah Resul Seyyaf'ı kendi anlayışlarını yansıtan dini-siyasi parti kurması için desteklemiştir. Suudilerin bütün bu çabalarına rağmen Seyyaf'ın hem kurduğu parti hem de yürüttüğü faaliyetleri, Afganistan halkı nezdinde beklenen karşılığı bulamamıştır (Raşid, 2008: 126).

Vehhabiler, İslam'ı ilk yıllarındaki haline getirmeyi, saf ve temiz haliyle Asr-ı Saadet'teki gibi bir İslam anlayışını hâkim kılmayı amaçlamışlardır. Fakat bu konuda akılcılıktan ziyade şekilciliğe daha fazla önem vermişlerdir. Tekke ve türbelere adak adama, ağaçlara ve türbelere çaput bağlama ve mum yakma, fal bakma, büyü yapma vb. işleri şirk olarak görmüşlerdir (Çağatay ve Çubukçu, 1985: 226). Taliban Hareketi'nin ortaya çıktığı sırada iddia ettiği de tam olarak Vehhabilerin iddia ettikleri gibi gerçek anlamda İslam'ı Afganistan'da kaim kılmak ve Asr-ı Saadet'teki gibi saf haliyle İslamiyet'i bölgeye tekrardan yaşatmak şeklinde

olmuştur. Tekkeler, zaviyeler, türbeler ve ağaçlara gidip çaput bağlama, mum yakma vb. eylemleri, şirk olarak görmüşler ve bu eylemleri gerçekleştiren kişileri kendi usullerince (Talibanca) cezalandırmışlardır. Bu tutumları yüzünden Vehhabilik mezhebine benzedikleri iddia edilmiştir.

Vehhabilik ile Taliban Hareketi arasında bulunan bir diğer benzerlik ise siyasi tutumlarıdır. Vehhabiler, Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanlık besleyen bir siyaset izlemişlerdir. Vehhabiler, Arabistan halkını Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtmış ve Suud ailesinin hilafetini desteklemişlerdir (Mehdevi, 2014: 102). Bu anlamda Taliban Hareketi'nin Vehhabiler ile az da olsa benzerlik taşıdıklarını söylemek mümkündür. Örgüt, halifeliği desteklediği gibi Afganistan'da Peştun olmayan devlet yönetimindekilere ve vatandaşlara hasım gözüyle bakmış ve düşman muamelesi yapmıştır.

Taliban Hareketi, önemli uygulama ve istihbarat ayaklarını oluşturan Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker (İyiliği Emretme ve Kötülüğü Yasaklama) müesseseleri sebebiyle Vehhabilere benzetilmişlerdir (Marsden, 2009: 111). Hâlbuki Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker, Vehhabilik ve Talibanca uygulanmasından önce bu şekliyle ilk defa Hariciler tarafından kullanılmıştır. Bu sebeple Taliban'ı bu uygulaması yüzünden Vehhabilik'ten ziyade Haricilerin çağımızdaki tebarüzü olarak görülmesine yol açmıştır. Bir diğer taraftan ise Afganistan'daki Peştun bölgelerinin özelliklerini yansıtan Taliban Hareketi, Vehhabilik anlayışında oldukları veya benzedikleri görüşüne tamamıyla karşıdır.

Bunu anlamak için Yüksek Mahkeme sekreteri ile bir vatandaş arasında geçen şu hadiseye bakmak yeterli olacaktır: Günlerden bir gün vatandaşın biri Yüksek Mahkeme'ye diş dolgusunun caiz olup olmadığı ile ilgili fetva almaya gelmiştir. Bu vatandaşa dişe dolgu yapılmasının caiz olmadığını söyleyen ise Taliban partizanı cami imamıdır. Taliban yanlısı bu imamın gerekçesi ise dolgulu diş ile boy abdestinin olmayacağı meselesidir. Bu kişi, imama duyduğu sonsuz güven yüzünden dişlerine yaptırdığı dolguyu ve dolgulu dişlerini kökünden çekmesi için dolgu yapan doktora müracaat etmiştir. Aynı şekilde doktordan, dolgu yaptırdığı sırada ücret olarak aldığı parayı iade etmesini istemiştir. Doktor, vatandaşa mahkemeden dolgunun caiz olmadığına dair yazı getirirse dolgulu dişlerini çekebileceğini ve

parasını da iade edebileceğini bildirmiştir. Bunun üzerine vatandaş elindeki dilekçesi ile Taliban yanlısı imamın caiz olmadığını belirttiği bir uygulamadan kurtulmak üzere mahkemeye müracaat etmiştir. Bu esnada mahkeme sekreteri ile vatandaş arasında şu diyalog geçmiştir (Müjde, 2002: 87):

“Sekreter: Kim sana dışına dolgu yapman için fetva verdi?”

Vatandaş: Doktorun arkadaşlarından bir din âlimi ki kendisi de daha önce kadı idi ve Mısır’da okumuştur.

Sekreter: Sen bir Vehhabi veya İhvan yanlısının fetvası ile bu işi yapmış ve kendini batırmışsın!”

İhvan-i Müslimin kadar Vehhabilerden de haz duymayan Taliban’a Vehhabi mezhebinin o bölgedeki temsilcisi gözü ile bakmak, doğru bir anlayış olmamaktadır. Taliban’ın içindeki el-Kaide Terör Örgütü ve Arap menşeli dini örgütlenmelerin örgütsel ve militan bazında etkileri yüzünden bu hareketin uygulamaları Vehhabi zihniyetine benzetilmiş olabilir. Taliban Hareketi’nin önemli hamilerinden Suudi Arabistan’ın maddi ve manevi destekleri sayesinde kimi Vehhabi âlimler ile Vehhabi anlayışındaki uygulamalar, Taliban’a kabul ettirilerek bu etki yaratılmış da olabilir. Bu yapılanmaya benzetilmelerine sebep, katı tutumları ve katı dini uygulamaları da olmuş olabilir. Fakat her şeye rağmen Taliban Hareketi, ne İhvan-i Müslimin takipçisi, ne Vehhabilik temsilcisidir.

2. 5. 4. Radikal İslamcı Bir Örgüt

18. yüzyılda literatüre giren radikalizm, “kök” anlamına gelen Latince “radix” sözcüğünden türetilmiştir. Radikalizm, toplumsal değişimleri ciddi anlamda etkileyen siyasi reformlar üretme çabası veya bunu desteklemedir. Bu sözcük, 18. yüzyılda kapitalizme karşı siyasi, sosyal ve ekonomik değişiklik isteyenler için kullanılmıştır (Bakan, 2010: 66). Radikalizmin temel özelliği, mevcut düzeni eleştirmeyi ve toplumsal düzeni kökten değiştirmeyi amaç edinmesidir. Radikalizm, kurulu düzenin ilke ve esaslarında temel değişiklikler getirerek kendi siyasi görüşüne uygun bir düzen kurma hedefini taşımaktadır. Bu özelliklere bakıldığında mevcut düzene uyum sağlayamamış, istediği ekonomik ve sosyal statüye sahip olamamış ve dışlanmışlık duygusuna kapılarak toplumsal düzene yabancılaşmış bireylerin bir

çıkış yolu olarak radikal hareketlere yöneldikleri öne sürülebilir (Çalışkan ve Meçik, 2010: 47).

Radikalizm ile köktencilik kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan kavramlardır. Batı'da her iki kavram da aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Hâlbuki İslami köktencilik, İslam'ın esaslarına vurgu yapan bütün hareket ve düşünceleri kapsamaktadır. Radikalizm ise *“mevcut rejimleri değiştirmeyi hedefleyen, devrimci yöntemi benimseyen ve bu kapsamda aktif eylemleri sergileyen siyasal hareketlerdir”* (Ateş, 2009: 66). Dolayısıyla bu çalışmada köktencilik kelimesinin yerine radikalizm kelimesi kullanılmıştır.

20. yüzyılın henüz başlarında rejimler, krallık ve monarşi ile yönetilen yapılardan milliyetçi ve ulus devlet şekline dönüşmeye başlamıştır. İslamcı Radikal örgütlenmeler, yeni gelen devlet düzenlerinin monarşi dönemindeki gibi dini kurallara ve dini yapılanmalara ters gelen uygulamalarına karşı tavır takınmaya başlamışlardır. Çünkü yeni yönetimler, monarşi idarelerinde olduğu gibi şeri kurallar yerine Batı ağırlıklı modern yasaları ön planda tutmaya çalışmışlardır. Bunun neticesinde radikallerin tepkileri halk tarafından da destek görünce, hızla bir güç olmaya başlamışlardır (Ateş, 2009: 64).

İslam ülkelerinde radikal hareketlerin ortaya çıkmasında Batı devletlerinin izledikleri sömürgeci politikalar da önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu örgütlenmeler, Batı devletlerinin sömürgeci politikalarına karşı bağımsızlık mücadeleleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Sömürü altındaki devletler, halkının haklı taleplerine karşı aşırı güç kullanarak bastırma, onları yok sayma ve zamanla şiddet kullanma yolunu izlemeye kadar gitmişlerdir. Haklarını savunan halk şiddeti, sömürgecilere karşı meşru bir mücadele yolu olarak görmüş ve bu yolu benimsemeye başlamıştır. Sömürgeci devletlerin adaletsiz, sert ve haksız davranışları ve aşırı güç kullanmaları, şiddeti çıkış yolu seçmek durumunda kalan radikal örgütlerin yayılmasına sebep olmuştur. Diğer taraftan bazı sömürgeci devletler, kendi politikalarına radikal örgütleri alet etme ve rakiplerine karşı kullanma yolunu seçmişlerdir (Baharçiçek, 2010: 29). Dolayısıyla radikal İslam, bir anlamda haksızlıklara, mahrumiyetlere tepki (Albright ve Woodward, 2004: 369) ve modern dünyanın getirdiği kargaşanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Radikal İslam denildiğinde genellikle küçümseme ve hor görme söz

konusu olmaktadır. Hâlbuki başka din mensupları arasında da radikal gruplar ve örgütler vardır. Onlarla ilgili yapılan çalışmalarda ise böyle bir mana yüklenmemekte ve bu şekilde anlaşılmamaktadır (Marsden, 2009: 104-105).

Taliban Hareketi de böyle bir zemin üzerine inşa edilerek seferber edilmiştir. İlk dönemlerde belirttikleri “hükmet etmek için değil, emniyet, huzur, barış ve gerçek anlamda İslam’ı kaim kılmak için medreselerden çıktık. Bunu temin ettikten sonra işi ehline teslim ederek medreselerimize döneceğiz” söylemleri ile siyasal amaç gütmeyen dini bir hareket havası yaratılmaya çalışılmıştır. Fakat söylemleri ile eylemlerinin her geçen gün artarak farklılaştığı görülmüştür. Bu minvalde masum ifadelerinin sadece kendilerini meşrulaştırmak için bir vaat olduğu, çok geçmeden anlaşılmıştır. Hâkimiyet kurdukları ve yönedikleri her bölgede uyguladıkları şiddet, acımasızca hareketler, saldıkları korku ve mevcut rejimi kökten değişime fikri ve uygulamalarıyla, masum İslami bir hareket olmaktan çok İslami radikal bir hareket izlenimi vermiştir.

Taliban Hareketi, Pakistan’da toplanan-kurulan radikal hareketlerin bölgedeki hamilerinin o dönem için Afganistan’da sahaya sürdükleri dini görünümlü aşırı bir örgüttür. Taliban, izlediği sosyal, kültürel ve dini siyasetleri ile İslam dünyasında ilk radikal hareket olarak gösterilen Haricilerle özdeşleştirilmiştir. Batı menşeli bazı yazarlar ise Taliban’ı, radikal İslamcı bir örgüt olarak tanımlamıştır (İsmetullahi, 1999: 20-22).

Her ne şekilde lanse edilirse edilsin Taliban Hareketi, ilk gününden günümüze kadar farklı dönemlerde siyasal, sosyal ve dini açıdan tutarsız bir politika izleyen bir örgüttür. Afganistan gibi halkının %99’u Müslüman bir ülkede Asr-ı Saadet ve gerçek anlamda İslam parolası ile ortaya çıkmış radikal bir harekettir. Mevcut İslami hükümete ve Müslüman halka karşı verdiği mücadele sırasında en büyük dayanak olarak dini görmüş, kullanmıştır. Hareketin bu mücadeledeki motivasyon kaynağı ise din adına cihat yapmak şeklinde belirlenmiştir. Fakat örgütün inşasından günümüze kadar geçirdiği evrelerde vazgeçmediği belki de tek realitesi din adına şiddet, aşırılık ve kendine özgümlükleri olmuştur. İlk gün ne kadar aşırı davranışlar sergilediyse günümüzde de daha katı bir şekilde bu tavrını sürdürmektedir. Bu konuda belki de söylenebilecek şey, tatbikatındaki aşırılıkları,

şiddet ve mezalimi kılıf değiştirerek sürdürmesi olabilir. Örgüt tarafından din adına halka verilen cezalar, dini olmaktan çok vahşet, korku ve usandırma amaçlıdır. Bu sebeple Taliban Hareketi, radikal İslamcı veya İslami köktenci ya da fundamentalist vb. tanımlamalarla tasvir edilmektedir.

2. 5. 5. Haricilerin Takipçisi Bir Örgüt

Taliban Hareketi, ortaya çıktığı günden yaptığı icraatlar ile Haricilerin kopyası bir örgüt izlenimi vermiştir. Her ne kadar bu örgüte benzemediğini iddia etse, Haricilere yakınlığını kabul etmese de ilk teşekkül döneminden beri zihinsel ve düşünsel yapısı, sosyal dokusu, siyasal ahlakı ve hatta görsel durumuyla dahi bu örgüte benzerlikler sergilemiştir (Ensari, 2012: 15).

Hariciler, Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali (r.a.) ile Hz. Muaviye (r.a.) arasında gerçekleşen hakem olayı sonrası ortaya çıkmıştır. Hz. Ali'nin (r.a.) saflarında Muaviye'ye karşı savaşırken hakem olayından sonra buna itiraz ederek Hz. Ali (r.a.) birliklerinden ayrılmıştır. Hariciler, kendilerini eş-Şurat yani “canlarını Allah yolunda satanlar” olarak nitelemiştir. Karşılarındakiler ise onları doğru yoldan ayrılanlar olarak görmüş; Hariciler, Havaric ve el-Marika diye nitelemiştir (Çağatay ve Çubukçu, 1985: 17 ve 36). İslam tarihinde, hakem olayından dolayı ayrıldıkları için Muhakkime, Hz. Ali (r.a.) saflarından ayrılıp ilk defa Harûrâ mıntıkasında toplandıkları için Harûriyye ve grubun başını çeken Abdullah b. Vehb'den dolayı ise Vehbiyye isimleri ile bilinmişlerdir. Haricilerin ortaya çıkması Sıffin Savaşı'na denk gelmiş olmasına rağmen aslında bu hareketin kökleri bundan önceki süreçte bölgede yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasal sebeplere dayandırılmıştır (Fığlalı, 1997: 169).

Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin (r.a.), Muaviye ordusunu hezimete uğratacağı sırada Amr b. As'ın (r.a.) zekice planladığı “Kuran-ı Kerim aramızda hakem olsun” önerisi Hz. Ali (r.a.) ordusunun buna rıza göstermesine ve savaştan düşmesine sebep olmuştur. Hz. Ali'nin (r.a.) bunun bir oyun olduğunu anlatmasına rağmen başta Eş'as b. Kays olmak üzere bir grup, ısrarla taraflar arasında hakemler tayin edilip çözüme gidilmesi üzerinde durmuştur. Hz. Ali (r.a.) tarafından Ebu Musa el-Eş'ari (r.a.) ve Muaviye tarafından ise Amr b. As (r.a.) hakem olarak seçilmişlerdir. Hakemlerin yaptıkları antlaşma metnini Eş'as b. Kays'ın, askerlerin yanında yüksek sesle

okumaya başlaması ile askerler arasından bir grup, “La hükme illa lillah-Hüküm ancak Allah’a aittir” diyerek muhalefet etmiştir. Bu grup, önce hakem konusuna gidilmesinde ısrar etmiş, sonra ise Hz. Ali’nin (r.a.) hakem olayında yanlış karar verdiğini ve tövbe etmesi gerektiğini söylemiştir. Aksi takdirde kendisine karşı savaacaklarını belirtmiştir. Halifeyi ikna etme konusunda başarılı olamayınca Hz. Ali (r.a.) saflarından ayrılıp Harûrâ mıntukasına çekilmiş ve böylelikle ilk Harici hareketi ortaya çıkmıştır (Fığlalı, 1997: 169-170; Çağatay ve Çubukçu, 1985: 19; Akyol, 2000: 15).

Emri bi’l-Maruf ve Nehiy ani’l-Münker prensibi (iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma), İslam’ın her Müslümana yüklediği bir görevdir. Buna göre bir Müslüman iyiliği teşvik ve tavsiye etmek ve kötülükten sakındırmakla yükümlüdür. Bu prensibin uygulanışında Hariciler ve onlara benzeyen veya benzetilen gruplar, sertlik ve şiddetle karışık bir yol izlemişlerdir. İslam öncesi dönemde bir eylemin tasvip edilmesi veya sakındırılması konusu örf ve gelenekler baz alınarak uygulanmıştır. Müslüman âlimler özellikle Ehl-i Sünnet âlimleri arasında Emri bi’l-Maruf ve Nehiy ani’l-Münker konusunda bilgi sahibi olanların yetkili olabileceklerini ve aksi takdirde iyiliği kötülük, kötülüğü ise iyilik zannedip hataya düşüleceğini belirtmişlerdir. Bu prensibin takip edilmesi konusunda Ehl-i Sünnet âlimleri zor kullanılmasının caiz olmadığı fikrinde birleşmişlerdir. Fakat Hariciler, kötülük yapan ve sapkın herkese karşı zor ve silah kullanılmasını savunmuşlardır. Buna karşılık Haricilerin her biri, kendisini bu prensipleri yerine getirmekte yetkili görüp şiddet ve kargaşaya sebebiyet vermişlerdir (Dalkıran, 2004: 200-203). Taliban Hareketi’nin bu isimle bir bakanlık teşkil etmesi ve milletin dini hayatından sosyal hayatına kadar yaşamının her alanına müdahale etmesi (ARG, nr: 786, s. 165-166. md. 13. bnt. 1-2 ve md. 14), Haricilere benzetilmesine yol açmıştır. Çünkü Taliban’ın iyiliği emredip kötülükten alıkoyma görevi ile vazifeli olan mililitanları, Haricilerde olduğu gibi ilmi yeterlilikten uzak, dini bilgiden yoksun ve milli değerlerden mahrum kişilerden oluşmuştur. Bu durum örgütün genel yapısı için de geçerlidir (Müjde, 2002: 34).

Taliban Hareketi’nin Emri bi’l-Maruf ve Nehiy anel-Münker idaresi Molla Kalemuddin tarafından yönetilmiştir. Bu birim, Kabil ve ülke genelindeki şehirlerde

etkili merkezlerin en başında gelmiştir. Taliban'ın lider kadrosu ve Molla Ömer tarafından en güvenilir birim olarak görülmüştür. Bu birime mensup Taliban militanları, ellerinde şallak-kırbaç, kablo, omuzlarındaki tüfeklerle halkı vaz ettikleri İslami denilen kurallara uyma konusunda yönlendirmişler, kontrol etmişlerdir. Bu birimin öncelikli görevi halkın dini vecibelerini yerine getirmesinin takibi ve Taliban'ın koymuş olduğu kuralların kontrol edilmesi olarak belirlenmiş olsa da asıl vazifeleri örgüte istihbarat görevi sağlamak olmuştur. Nitekim bu savı doğrulayan kişi, yine bu birimin başındaki insanın söylemleri olmuştur. Molla Kalemuddin, bünyelerindeki binlerce istihbarat elemanının devletin çeşitli kademeleri ve birimlerinde olduğunu, bunların da işlerinin ehli kişiler olduğunu açıklamıştır. Kendilerinin ise Adalet Bakanlığı veya başka herhangi bir birime bağlı olmayan müstakil bir birim olduklarını ve bağlı buldukları tek merciinin direkt Molla Ömer olduğunu beyan etmiştir (Raşid, 2008: 156).

Hariciler, kendilerini çok muttaki ve izledikleri yolda Allah'ın emirlerine daha doğru bir şekilde uyduklarına inanmışlardır. Hatta o derece kendilerini muttaki görmüşlerdir ki Yusuf Suresinin Kuran-ı Kerim'de olmaması gerektiği ve ilahi kitabın bir âşik-maşuk hikâyesini anlatacak kitap olmaktan daha ulvi olduğunu ileri sürecek kadar ileri gitmişlerdir. Hırsızın elinin kesilmesi hadisesinin de diğer bütün mezheplerin aksine hırsızın kolunun omuzdan kesilmesi gerektiğine inanmışlardır. Taliban Hareketi'ne bakıldığında da kendilerini herkesten daha muttaki ve daha iyi Müslüman olarak gördükleri ortaya çıkacaktır. Örneğin sakal bırakmak sünnet olduğu halde bu sünneti farz-ı ayn derecesinde uygulamışlardır. Berberleri ve sakalını tıraş edenleri (sakalına makas vuranlar dâhil) halkın huzurunda şallak-kırbaçla dövmüşler ve hapse atmışlardır. Peygamber (sav) döneminde kadınlar hayatın bütün alanlarında erkeklerin yanında yer aldığı halde kendilerini daha iyi Müslüman telakki eden Taliban Hareketi şeriatında, kadınlar hayatın bütün alanlarından silinmiştir (Ensari, 2012: 19-20).

Takva, ibadet ve amel konusunda kendilerince samimi olan Hariciler, ibadette o kadar mübalağalı hareket etmişlerdir ki çok fazla secdeye durmaları sebebiyle alınları yara olduğu ve elleri nasır bağladığı rivayet edilmiştir (Çağatay ve Çubukçu, 1985: 37). Fakat Taliban Hareketi'nde din ve diyanete takva derecesine bağlı

olduklarını söylemek oldukça güçtür. Taliban, militanlarından komutanlarına, yöneticilerine kadar herkes, dini konularda ve ibadetlerinde samimi ve içten davranmak yerine işin göstermelik boyutuna ağırlık vermişlerdir.

Hariciler, çocuk-büyük herkesin oyun ve eğlencesini kısıtlamışlardır. Uçurtmadan misket oyununa bütün oyunları yasaklamışlardır. Hâlbuki Hz. Muhammed (sav)'in eşleri ile birlikte Habeşilerin oyunlarını izledikleri bilinmektedir (Ensari, 2012: 20). Taliban Hareketi, oyun konusunda birtakım kısıtlamalara gitmiştir. Futboldan misket oyununa birçok oyunu yasaklamıştır (bk. Pamir, 2010: 57; ARG, nr: 799, s. 6. md. 4. fkr. 8). Sonraki süreçte futbola izin verildiyse de oyunlarda tercih edilmesi gereken kıyafetin yapısından duruşuna kadar dizayn etmeye çalışmışlardır. Hatta oyundaki tezahüratlara bile müdahale etmekten geri durmamışlardır (Raşid, 2008: 156).

Haricilerin kökleri Tamim ve Rabia kabilelerinden gelmiştir. Tamim ve Rabia kabileleri, yobaz, öfke dolu, kaba, mutaassıp, tahammülsüz; hayatlarını kan dökmekten, yağma ve yol kesicilikten kazanan; kimlikleri ve kişilikleri bu doğrultuda gelişen kimselerdir. Bu kabileler, Peygamber'in kendi kabilelerinden gelmesini bekledikleri için Mekke'nin fethine kadar İslamiyet'i kabul etmemişlerdir. Mekke Fethinden sonra Müslüman olmuş olsalar da Resulullah'ın (sav) vefatından hemen sonra İslam'dan dönmüşlerdir. İslam tarihinde irtidat olayları olarak geçen hadiseler yaşanmış ve bu isyanlar kanlı olaylar neticesinde bastırılmıştır. Bundan sonra Hariciler, kabileci taassuplarını ve bütün kabalıklarını din ve inanç maskesi altında sürdürmüşlerdir (Ensari, 2012: 21-25; Akyol, 2000: 54-55). Akyol'un belirttiği üzere Haricilik, gerilimin ve çatışmanın yoğun olduğu kabileci algının ürünüdür. Şehir ve modern hayatın getirdiği sorunları bilmedikleri gibi dini, sosyal, siyasal vb. değerlerle ilgili kavramları da hiç bilmemeleri dolayısıyla sosyal konuları yanlış yorumlamışlardır. Onlar, karşılaştıkları sosyal sorunlar, siyasal problemler ve dini hayattaki farklı olarak gördükleri değerleri dar kafalılıkla ve kabileci anlayışlarıyla halledebileceklerini düşünmüşlerdir (Akyol, 2000: 60).

Taliban Hareketi tıpkı Hariciler gibi kendi dillerine, adetlerine, geleneklerine ve kabilelerine duydukları bağlılığı her fırsatta gizlemeden yaşamış, karşısındakilere tahakküm etmeye çalışmıştır. Bu bağlılığı, taassup derecesine kadar götürmüş ve

ülke yönetiminin sadece kendi hakları olduğunu savunarak hareket etmiştir. Taliban Hareketi militanlarının neredeyse tamamı ve üst düzey komutanları ile karar mercii konumundakilerinin hepsi bir kavme mensup kişilerden oluşmuştur. Bunlar, en üst rütbeden bir ilçe komutanı ve son sözü söyleme yetkisine sahip kişisine kadar Peştun kökenlilerden oluşmuştur. Peştun kökenliler arasından da Abdali aşireti ön plana çıkarılmıştır (Coll, 2013: 275; Marsden, 2009: 73). Hatta terör yönetimi döneminde, okuma yazma bilmeyen fakat Peştun olduğu gerekçesi ile Taliban tarafından belediye başkanı olarak atananların çokça var olduğuna tarih şahitlik etmiştir. Gittikleri her bölgede nakil siyaseti gereği bölgeye yerleştirilen Peştun vatandaşlar, bir anda rütbe sahibi olmuş ve Taliban Hareketi'nce en seçkin ve güvenilir kişiler olarak kabul edilmişlerdir. Bu kişiler, buldukları bölgenin söz sahibi şahsiyetlerine dönüşüvermişler ve iktidarın getirdiği mükâfatlara boğulmuşlardır. Diğer milletlere mensup vatandaşlara kan kusturulurken bu vatandaşlar (çoğu) baş tacı edilmiş ve sözlerinden çıkılmayan yöneticiler ve işbirlikçiler olarak seçilmişlerdir.

Taliban Hareketi, Ahmed Şah Durrani döneminde (1747-1772) başkent olan Kandahar'ı tekrardan fiili olarak başkent yapmıştır. Diğer taraftan ise Peştun kökenli olan eski komünistleri isimlerinin başına bir "molla" veya "mevlevi" sonuna ise "ahund" ekleyerek saflarına almışlardır. Hatta bu kişilerin isimleri örgütün çoğu üyesi gibi değiştirilmiştir. Örnek vermek gerekirse Dr. Necibullah döneminin asker kökenli Milli Savunma Bakanı Şehnavaz Tanay, Taliban Hareketi içinde Molla Meyvend Ahund oluvermiştir. Örgütün en etkili ve yetkili kişilerinden sayılmış ve karar mercii konumunda bulunan kişiler arasında yer almıştır. Kendisi Sovyet rejimlerinde sol partinin önemli şahsiyetlerinden ve Dr. Necibullah rejiminin kilit kişilerinden birisidir (Mamun, 2010: 94-107).

Taliban Hareketi, genel anlamda Afganistan'ın güneyindeki bölgeleri ile Pakistan'ın Afganistan sınırını oluşturan kuzey bölgelerindeki aşiretçilik ve kabileciliğin yaygın olduğu bölgelerde kabul görmüştür. Bu bölgelerdeki bölgesel, sosyal değerler üzerine yükselmiştir ve halen de bu bölgeler, örgüt için can damarı niteliği taşımaktadır. Pakistan'ın kuzeyi, ülkenin ilk kurulduğu günden beri federal bir yapıda olmuş; çoğu durumda ise Pakistan devletini kabul etmemiştir. Taliban Hareketi, iki ülke arasındaki sınır bölgeleri (özellikle Pakistan'ın kuzey sınırlarını)

ortaya çıktığı günden günümüze kadar hem insan kaynağı hem de güvenli bölge olarak kullanmıştır (bk. Endişmend, 2013).

Taliban tarafından giyim kuşam konusunda da bu kavmin geleneksel giysileri geçerli kabul edilen tarz olarak dikte edilmiştir. Anane, adet ve oyunda yine geldikleri kabilelerin ananesi öne çıkarılmış; bunlar kabul edilen gelenek ve görenekler olmuş; eğlence tarzlarını oluşturmuştur. Bütün bunları yine İslam adı altında yapmışlardır. Taliban Hareketi'nin başından sonuna kadar taassup kokan bu hareketlerine, olsa olsa Haricilerin anlayışına uygun hareketler ve davranışlar olabilir, denilmiştir (Ensari, 2012: 26). Atan denilen ve davul eşliğinde daireler çizilerek topluca oynan oyun, Taliban Hareketi'nin en çok eğlendiği oyun olduğu gibi kendilerinin kabul ettikleri ve herkesi teşvik ettikleri bir eğlence oluvermiştir. Aslında bu oyun, Afganistan'ın güneyindeki Peştunların oyunudur. Esasen bu, ülkenin zenginlikleri ve değerlerinden birisidir. Taliban döneminde ise tek bu oyun kabul edilip dikte edilmiş ve İslami kisveye büründürülerek kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Diğer milletlerin ve kavimlerin giyim kuşamından oyun-eğlencesine kadar bütün gelenekleri İslam dışı görülerek yasaklanmıştır.

Hariciler, kendileri ile tartışan, görüşlerine karşı gelen ve delil sunanların fikirlerini inatla kabul etmeyip karşı çıkmışlardır. Diğer Müslümanlar, onlara karşı hak ve makul delil sunsalar dahi üzerinde düşünmek, doğru bulmak ve ikna olmak yerine kendi fikirlerini savunmaktan vazgeçmemişlerdir (Dalkıran, 2004: 212 ve 217). Aynı şekilde Taliban militanının her yaptığı ve her söylediği adeta İslam adına söylenen ve yapılan bir emir olarak algılanmış ve bu inanç üzere hareket edilmiştir. Taliban üyesi bir kişinin sözüne karşı gelmek; onu, yaptıkları yüzünden eleştirmek; İslami kaynaklardan yararlanılarak getirilen deliller çerçevesinde söylemleri ve eylemlerinin yanlış olduğunu ispat etmeye yeltenmek; kesinlikle şallak-kırbaç altında işkence sonucu ölüm sebebi sayılmıştır. Bu nedenle Taliban Hareketi'nin icraatlarına uymayan ve kabul etmeyen din adamları dahi seslerini çıkaramamışlardır. Bu kişiler, ya örgüt ve örgüt sempatzanı kişiler tarafından dışlanmış ya da zorunluluk gereği sesini çıkarmama yolunu izlemek mecburiyetinde kalmışlardır.

Bu dönemde bir kimse başka biriyle rejim hakkında konuşamaz duruma gelmiştir. En ufak eleştiriye tahammül gösteremeyen Taliban, halk arasında

ajanlarını yaydığı ve dolayısıyla kimin istihbaratçı ve ajan olduğu bilinmediği için herkes birbiriyle konuşmaktan korkar duruma gelmiştir. Artık herkes karşısındaki ve yanındaki ajan olabileceği endişesine kapılmıştır. Bu sebeple tedbirli davranma yolunu tercih etmiştir (Lemmon, 2015: 73).

Haricilerin İslam'ın aslî farizalarını fûru, fûru meselelerini ise aslî farizalar olarak görmesi ve bu doğrultuda hareket etmesi gibi Taliban Hareketi'nin de aynı yolu izlediği müşahede edilmiştir. Haricilerin bir sahabeyi kesmesi, fakat o sırada yolda düşen bir hurmayı, sahibine parasını ödemediği için yemeyip tekrar yere atması; domuzu öldürüp domuz sahibine parasını vermesi hadisesi; buna karşılık Halife'nin öldürülmesini mubah görmesi örneklerinde olduğu gibi (Ensari, 2012: 35-36; Akyol, 2000: 16). Taliban, namazların cemaatle kılınması için insanları şallakla-kırbaçla döverek, hakaretler yağdırarak camiye sürmüştür. Fakat insanların abdestli olup olmaması konusunda hiçbir şekilde sorgulama gereği duymamış ve önemsememiştir. Aynı şekilde camiye sığmayan halkın pis ve çer çöp dolu sokakta namaz kılmasına tedbir almamış veya bu konuda gerekli hassasiyeti göstermemiştir.

Hariciler, Abdullah b. el-Habbab'ı (r.a.) Hz. Ali'nin (r.a.) doğru yolda ve İslam Halifesi olduğunu söylemesi üzerine Kuran'ın hükmü diyerek boğazlamış ve hamile eşinin karnını deşerek şehit etmişlerdir (Çağatay ve Çubukçu, 1985: 24; Akyol, 2000: 15-16). Taliban Hareketi'nin insanları yine boğazlaması ve Allahu Ekber nidalarıyla kesmesi Hariciler ile örtüşen özellikleridir. İnsanları keserek öldürmek, romanlara konu olan ve özellikle son dönemlerde yaygın olarak yapmakta oldukları infaz şekillerinden biridir. Taliban Hareketi bunu yaparken ya yabancı şirketlerde çalışan Afganistan vatandaşlarını ya da Afganistan İslam Cumhuriyeti devlet dairelerinde çalışan kişileri veyahut Afganistan İslam Cumhuriyeti Milli Ordusu mensubu kimseleri hedef almaktadır. Yabancı ülke askerleri ile yardım kuruluşları dâhil iş için giden yabancılar (istisnalar hariç), Taliban'ın hedefleri arasında yer almaktadır.

Taliban Hareketi ile Hariciler arasındaki ilginç benzerliklerden bir diğeri ise her iki örgütün de gençlerden oluşmuş olması ve bu örgütlerdeki ilim adamlarının az olmasıdır. Rivayet edildiğine göre Hariciler arasında Resulullah'ın (sav) sahabelerinden kimse yer almamıştır. Taliban Hareketi'nin içinde ilmi yeterliliğe

sahip kişi ya hiç yer almamış ya da Arabistan destekli Pakistan medreselerinde bir müddet okumuş kimseler yer almıştır. Bu medreselerde okuyanları ise belli başlı birkaç kitap haricinde kitap okumayan ve ilmi derinliğe sahip olmayan kişiler oluşturmuştur. Aynı şekilde Taliban, isyancı davranışları dolayısıyla yine Hariciler ile aynı yolda olduğu izlenimi vermiştir. Nitekim Hariciler, İslam'ın ilk döneminde ortaya çıkıp üç yüzyıl gibi uzunca bir zaman diliminde İslam ülkelerinde terör estirmişlerdir. Yaptıklarını ise cihat adı altında gerçekleştirmişlerdir. Taliban Hareketi'nde de idareciler, önde gelenler -Haricilerin idareci ve yönetici kademesinde olduğu gibi- molla, müftü ve din adamı olduğunu iddia eden fakat bilgisiz kimselerden oluşmuştur (Ensari, 2012: 39-42).

Hariciler, Kuran-ı Kerim ayetlerini ve hadisleri keyfi tevillerle kendi menfaatleri ve çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. Hareketlerinde cahilce ve dik kafalı davranarak, ölüme susamışçasına hareket ederek tehlikelere göz kırpmadan atılmışlardır (Çağatay ve Çubukçu, 1985: 36; Akyol, 2000: 23). Taliban'ın bu firkaya benzetilmesinin bir diğer sebebi, dini ve İslam'ı kendi çıkarları ve örfi değerlerinin tahakkümü için kullanmaları olmuştur. Kendi dedikleri ve hareketleri haricinde herkesi yanlış bulmaları; getirilen dini delillere dahi itibar etmemeleri; hatta tahammül etmeyip dik kafalı davranarak halka, “dine ve İslam'a karşı çıktı” yaftalaması ile şiddet ve işkence yapmaları; terör dönemi ve sonrası süreçte örgüt açısından normal vakialar olarak görülmüştür (Muhammedi, 2002: 438-439). Örgütün din adına yaymaya çalıştığı gelenekler uğruna fedakârca ve ölümü göze alırcasına hareket etmesi, Haricilere benzetilmesine yol açan hususlardan olmuştur.

İslam mezheplerinde (özellikle Hanefi mezhebinde) Müslüman devlet başkanı, yöneticiye karşı isyan etmek ve başkaldırmak tasvip edilmemiştir. Tek bir şartla devlet başkanına başkaldırılabilceği kabul edilmiştir: hükümet başkanının dinden uzaklaşması ve dinin aleyhinde amel etmeye başlaması. Müslüman devlet başkanı zalim ve fesat ehli dahi olsa ona karşı gelinmemesi üzerinde durulmuştur. Çünkü ülkesi yönetimindeki kişiye yani hükümete isyanın daha fazla fesat ve kötülöklere yol açabileceği için, itaatın evla olduğu öngörülmüştür (Ensari, 2012: 27-30). Fakat Hariciler, kendi inancında olmayan hükümet başkanını tekfir ettiği gibi Müslüman devlet başkanına itaat edenleri de tekfir etmişlerdir. Dolayısıyla adaletsiz

ve zalim hükümdara karşı isyanın gerekli olduğuna inanarak hareket etmişlerdir (Dalkıran, 2004: 207).

Taliban Hareketi, ilk günlerden itibaren gerçek İslam'ı ve Asr-ı Saadet'i yaşatma söylemiyle hareket etmiştir. Fakat Hanefi Mezhebi'ne bağlı olduğunu ileri süren bu örgütün ortaya çıkıp mücadeleye giriştiği yıllarda, her ne kadar yetersiz ve Afganistan'ı idare etmeye muktedir olmayan bir hükümet olsa da İslami bir hükümet iş başında bulunmaktaydı. Buna rağmen Taliban Hareketi, hükümeti tekfir ettiği gibi aleyhinde cihat etmenin farz olduğunu ilan etmiştir. Aynı şekilde ülkenin dört bir tarafında kendilerine karşı gelecek Müslümanların aleyhine cihat edilmesi fetvasını vermiştir (Müjde, 2002: 33). Bunun sonucu Afganistan devleti ve halkı tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar zor günler yaşamak zorunda kalmış; Afganistan, kırk ülkenin bayrağının dalgalandığı bir ülkeye dönüşmüştür. Bu durum Taliban Hareketi'nin iddia ettiği İslam devleti ve sağladığı göreceli emniyetin, sonucu facia (NATO adı altında ABD'nin Afganistan'ı işgali) olan Ekim 2001 sonrası olaylara davetiye çıkarmıştır. Dolayısıyla ülke, bu proje örgüt ve halefleri sayesinde uçuruma itilmiştir (Rahmani, ts: 112-113).

Hariciler gayri müslimlere Zimmet-i Nebeviyye diye tolerans göstermişlerdir (Dalkıran, 2004: 210). Fakat Taliban Hareketi, gayri müslimlere karşı bu toleransı göstermemiştir. O dönemde gayri müslimlere getirilen baskı ve tahkirlerden dolayı Afganistan'da yaşayan Hintliler ve Sihler ülkeyi terk etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Birleşmiş Milletlere ait yardım kuruluşlarının, yardımlarda kendi komutanları ve üst düzey yöneticilerine öncelik tanımadığı için BM yardım kuruluşlarında çalışan gayri müslimlere tahkir, tazyik ve şiddet uygulamışlardır. BM yardım kuruluşlarına uyguladıkları baskı ve çıkardıkları kanunlarla onların ülkeden çıkmaları için zemin hazırlamışlardır (bk. Raşid, 2008: 168; Marsden, 2009: 135).

Haricilerin kabileci anlayışında aslında devlet yapısı ve anlayışının yeri yoktur. Fakat zaruretten dolayı görünürde bunun gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Nitekim Hz. Ali (r.a.) ve Muaviye'nin her ikisine birden karşı çıkmışlar ve ikisinin de Allah'ın (c.c.) hükmüne uymadıkları dolayısıyla öldürülmeleri gerektiği üzerinde birleşmişlerdir (Akyol, 2000: 68-69). Taliban Hareketi, devlet yönetimi konusunda da Hariciler'e tamamıyla benzemediklerini ortaya koymuştur. Cevadi'nin tabiriyle

Taliban, tarihi bir olaya gönderme yaparak (1929 Habibullah Baça-saka) kendilerini ülkeyi (Afganistan) yönetme hakkının Peştunlarda olduğu iddiası ile hareket etmiştir. Bu durum, özellikle ilk dönemlerinde bariz bir şekilde göze çarpmıştır (Cevadi, 2002: 449).

Taliban Hareketi'nin ilk ortaya çıkışı ve arkalarındaki önemli hamilerinin himayesi ile hareket etmesi; Haricilerden tamamıyla farklı olan bir başka özellikleridir. Taliban, Kur'an-ı Kerim'den kendi lehlerine ahkâm çıkarmak gereği duymamıştır. Bunun yerine örflerine uymayan ve tamamı Müslüman olup da Peştun olmayanları hedef almıştır. Kur'an ve Hadisler etrafında birleşmek yerine bir bölgenin ve kavmin (Afganistan'ın güneyi ve orada yaşayan kavim) sosyo-kültürel değerleri etrafında adını İslami diyerek birleşmiştir. Bu değerleri, din ve İslam değerleri ile eşdeğer görmüştür. Bunları ise din adına zorla kabul ettirmeye çalışmıştır.

Netice itibarıyla Taliban Hareketi, özellikle uygulamaları ve din adına tatbikatları yüzünden Hariciler fırkasına benzetilmişlerdir. Bunda Taliban'ın Hariciler kadar şiddet, baskı ve korku yaratmış olmalarının etkisi büyüktür. Bu tavırlarından dolayı Taliban'a günümüzün Haricileri nitelemesi yapılmıştır. Hâlbuki bu örgüt, yukarıda zikredildiği üzere ne tam olarak Deobend ekolü takipçisi, ne Vehhabi mezhebi temsilcisi, ne İhvan-ı Müslimin yanlısı, ne de Haricilerin günümüzdeki versiyonu bir örgüttür. Bu örgüt, bölgenin şartlarından, değerlerinden yola çıkılarak türetilen nev-i şahsına munhasir bir örgüttür. Bir diğer taraftan dış mihrakların ürettiği, Afganistan'ı ele geçirmek için kullandığı, bu doğrultuda eğitim seferber ettiği, her türlü desteği eksiksiz verdiği bir örgüttür. Tek bir cümleyle belirtmek gerekirse Taliban, dini, etnik ve bölgesel değerleri istismar eden dış güçlerin piyonu bir örgüttür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TALİBAN HAREKETİ'NİN TARAFTAR KAZANMA VE İDARE ETME YÖNTEMLERİ

3. 1. Taliban Hareketi'nin Taraftar Kazanma Yöntemleri

Terör örgütleri, genel olarak sorunlu ortamda yetişen gençleri hedef kitle olarak seçmişlerdir. Taliban Hareketi ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, militan kadrosundan partizan tabakasına kadar genç kesim üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Örgüt açısından Pakistan'a göç etmek zorunda kalan ailelerin din eğitimi alması için medreselere yolladığı çocukları ve genç bireyleri en uygun sosyal kesim olarak görülmüştür. Lemmon'ın da belirttiği üzere genç birey, inandığı zaman her şeyiyle inanmakta; bir inanca ve ideale inanan genç bireyler için inandığı şey onun için büyük güç kaynağı olmaktadır. Bu sebeple örgüt, çoğunluğu sakalı henüz çıkmış ve bıyığı taze terlemiş gençleri toplayıp, örgüt menfaatleri doğrultusunda yönlendirmiştir (Lemmon, 2015: 50). Taliban Hareketi'nin taraftar kazanmada kullandığı yöntemler; “Sosyal”, “Ekonomik” ve “Psikolojik” yöntemler olarak sınıflandırılmıştır:

3. 1. 1. Sosyal Yöntemler

Terör örgütleri kitleleri örgüte kazandırmak, militan sayısını artırmak ve taraftar toplamak için birtakım sosyal yöntemlerden yararlanmaktadırlar. Sosyal yöntemler arasında çalışmanın örneklem örgütü açısından da ön plana çıkan yöntemler, arkadaşlık ilişkisi, akrabalık ilişkisi, hemşehrilik ilişkisi, ülke içi ve dışındaki medreselerin rolü, etnik kökenin kullanılması ve halk arasında bir statü kazanma umudu şeklinde kısaca belirtilebilir.

3. 1. 1. 1. Arkadaş İlişkisi

İnsanlar, özellikle genç kesim hayatının hızlı değişimin yaşandığı yıllarında kendisiyle ve duyguları dâhil iyi veya kötü her türlü durum hakkında açıklıkla konuşup, dertleşebileceği akran ve arkadaşlar edinir. Bu dönemde genç birey kendi başına üstesinden gelemeyeceği şeyleri, arkadaş ortamında çözüme kavuşturmak

ister. Bu da onun gruba duyduğu güveni artırdığı gibi arkadaş grubu ona huzur verir. Özellikle ergenlik döneminde kurulan arkadaşlıklar, bu anlamda oldukça önemlidir (Alkan, 2002: 144).

Gençler, örgüt tarafından bir defa kazanıldıkları zaman bir daha kurtulamaz hale gelmektedirler. Özellikle örgütün istekleri ve direktifleri doğrultusunda bir eylemde bulduysa artık tamamıyla kendisini örgütün bir parçası olarak görmektedir. Bireyin örgüt içinde gerçekleştireceği ilk eylem, genel olarak onun yakın arkadaşının yönlendirmesi ile yaptırılmaktadır (Erdoğan, 1987: 19).

Bireyin hayatının her döneminde özellikle ergenlik yıllarında ihtiyaç duyduğu “bir gruba ait olma”, “sevip sevilme”, “adam yerine konma” ve “kendini gerçekleştirme” ihtiyaçlarında çevresinin etkisi oldukça büyüktür. Hatta topluma ergen bir birey olarak katılmaya başladığı yıllarda yaşlıları ve arkadaş çevresinin etkisi ana-baba ve öğretmeninin etkisinden daha fazladır. Birey çevresinin etkisiyle doğru yola gidebildiği gibi kaçakçılık, uyuşturucu veya terör örgütlerine katılma gibi kötü yollara da gidebilir (Alkan, 2008: 7). Taliban’ın liseler (özellikle Daru’l-Huffaz Liseleri), mahalle arkadaşlıkları, yurtdışındaki (Pakistan) ve yurt içindeki (Afganistan) medrese çevrelerinden doğrudan veya dolaylı olarak faydalanarak, yurtdışı medreseleriyle bağlantıları sayesinde militan çevresini genişlettiği görülmüştür. Bilhassa örgüt teorisyenleri ve üst kadrolarının genç bireylere gurbetelde gösterdikleri sıcak ilgi, arkadaşça yaklaşımları gençlerin örgüte katılımlarını kolaylaştırmış ve artırmıştır.

Dost ve yakın arkadaş anlamlarına gelen “endival” kelimesi ise Taliban Hareketi tarafından çok özel anlamlar yüklenerek kullanılmıştır. Terör yönetimi yıllarında örgütün şehir yönetimleri, savaş bölgeleri ile bakanlıkları dahil “endival” kavramı etrafında şekillenmiştir. Mesela, bir şehrin veya bir bölgenin emniyet sorumluluğu, bir “endival grubuna” tahsis edilmiştir. Bir şehrin il teşkilatı yine başka bir “endival grubuna” havale edilmiştir. Bir şehirden ve oradaki örgüte mensup kişilerden bahsedilirken, o şehirdeki en üst kademeli yöneticiye “filancanın endivalları” denilmesi adet olmuştur. Baştaki yöneticinin görev değişikliği esnasında da yine görevi değiştirilen yönetici A’dan Z’ye yönetimdeki bütün arkadaşlarını - endivallarını- beraberinde götürmüş ve yeni görevinde de kendi “endivalları” ile

devam ettiği görülmüştür (Müjde, 2002: 24; Raşid, 2008: 29-330). Örgütün merkezi şurasının bu durumdan duyduğu rahatsızlığı, bu uygulamadan bir an evvel vazgeçilmesine yönelik uyarısını yazılı olarak belirtmesi kayıtlara geçmiştir (ARG, nr: 799, s. 92-94. hkm. 413).

Örgüt mensubunun (Talib) işgal ettiği herhangi bir suçta da o suçu işleyen değil; suçu işleyenin bağlı bulunduğu yöneticinin adıyla “filancanın endivalı şu suçu işledi” veya iyilikte de yine ferdi değil baş kademedeki yöneticinin adıyla anılarak “filancanın endivalı takdire şayan bir iş yaptı” denilmiştir. Örgüt içindeki bu sıkı arkadaşlık ilişkisi, genç bireylerin hayranı olduğu, aynı zamanda kahraman olarak lanse edilen komutanlara yakınlık duyması konusunda kolaylık sağlamıştır. Peşton asıllı genç bireyler, Afganistan ve Pakistan’ın civar bölgelerinden Taliban’a katılarak kendi “endival” gruplarını oluşturmuşlardır. Bu “endival” grupları arasında bir yandan bir kitleye, gruba ait olma ihtiyaçlarını karşılamışlar, diğer yandan örgüt içinde belli bir değer kazanarak kendilerini gerçekleştirme fırsatını elde etmişlerdir.

Günümüzde örgütün değişen yapısı içerisinde yine arkadaşlık ve dostluk çerçevesi altında hareket edildiği ve küçük değişikliklerle bu yapının sürdürüldüğü görülmüştür. Bu dönemde eski yapının aynen sürdürülmesinin yanı sıra ağırlıklı olarak medrese merkezli arkadaş grupları etrafında şekillendiği müşahade edilmiştir.

3. 1. 1. 2. Akraba İlişkisi

Kan bağı, evlilik veya evlatlık bağlarıyla birbirine bağlanan insanlar arasındaki bağ olan akrabalık ilişkisi, terör örgütlerinin taraftar kazanmak için kullanılan sosyal yöntemlerden birisidir. Günümüz dünyasında bu bağlar özellikle köy ve aşiret yaşantısının ağır bastığı bölgelerde bariz bir şekilde etkisini hissettirmektedir (Alkan, 2008: 10). Bu yöntem, yurtiçi (Afganistan) ve yurtdışında (Pakistan ve İran-özellikle Pakistan) Taliban Hareketi’nin taraftar kazanmak için diğer örgütler gibi sıkça başvurduğu bir yöntemdir. Afganistan’ın akraba, hısım, köy ve aşiret yaşantısının ağırlıklı olarak yaşandığı özellikle güney bölgesi, Taliban Hareketi teorisyenleri tarafından açık bir şekilde kullanılmıştır. Bu bağlamda Pakistan’ın kuzey bölgelerindeki insanlar, Afganistan’ın güney bölgesindeki aşiretlerle soy ve aşiret bağları bakımından aynı oldukları için örgüt teorisyenlerinin

hedefi haline gelmiştir. Bu noktada Pakistan, tabiri caizse bir okla iki kuş vurmuştur; bir taraftan Afganistan'daki devlet ve yönetimi kendi güdümüne alma ve bu bölgeye tahakküm sağlama girişimi diğer taraftan ise kendi kuzey bölgelerindeki kargaşayı Taliban adındaki organizasyon ile eritme girişimidir (bk. Rahmani ve Hüseyini, 2012: 175; Faryabi, ts: 62-64; Reza, 2003-2004: 294).

Taliban Hareketi'nde akrabalık bağı üzerinde o kadar fazla işlenmiştir ki özellikle örgütün ilk çıktığı yıllarda bir kavmin (Peştun) örgütün kurucu kadrosu, tek ve yegâne sahibi olmaya kadar bu iş ileri götürülmüştür (Marsden, 2009: 73). Son yıllarda ise bu durum örgütün yüksek kadrolarında aynen devam ediyor olsa da eylemci kadrosunda az da olsa değişikliğe gidildiği görülmüştür. Çünkü örgütün planlı ve programlı olarak diğer kavimler arasında yayılması öngörülmüş, böylece ülkenin dört bir yanına genişletilerek istifade edilmesi sağlanmıştır. Fakat Taliban Hareketi'nin temel dinamiğini halen o eski taşralı militan çevre (güneyli) oluşturmaktadır. Diğer kavim ve milliyetler arasında da bir aileden bir kişinin örgüte katılmasıyla o aileden birkaç kişinin örgüte direkt veya dolaylı olarak mensubiyet duyduğu görülmektedir. Dolaylı katılım, bir kişinin fiili olarak Taliban Hareketi'ne katılmadığı halde düşünsel ve davranışsal anlamda örgütü savunduğu anlamında kullanılmıştır. Bir mahalle veya medrese çevresinde örgüte katılımın başlaması, beraberinde o mahalle ve medrese gençlerinin örgüte temayül etmelerini getirmiştir.

3. 1. 1. 3. Hemşehrilik İlişkisi

Aynı şehir veya aynı mahalleden olan kimseler için kullanılan hemşehri ve hemşehrilik kavramları, örgütlerin kullandığı en önemli taraftar kazanma yöntemlerinden biridir. Bu durum, Taliban Hareketi açısından da geçerlidir. Bu faktör özellikle yurt dışına (Pakistan) zorunlu göçün yaşandığı (hicret) yıllarında örgüt için önemli bir değer olarak görülmüş, istifade edilmiştir. Bu bağlamda Taliban Hareketi, Pakistan'da konuşlandırıldığı ve eğitildiği senelerde teorisyenleri tarafından Kandaharlı, Helmandlı, Ferahlı, Gurlu... şeklinde kategorize edilerek eğitilmiştir. Hemşehricilik, Taliban'ın sahaya sürüldüğü dönemde ve hâlihazırda örgütün önemli bir birliktelik motivasyonu olarak görülmüştür. Bu birlikteliğin yanı sıra hemşehrilik, bilhassa bir statü kazanma ve kendini daha yüksek addetme faktörü

olarak algılanmıştır. Kandahar'ın merkez kabul edilmesi dolayısıyla bir Kandaharlı'nın örgüt içindeki statüsü diğer şehirlilere nispetle bir adım önde görülmüştür. Örgüt içinde güçlü bir komutanın hemşehrisi olan birey, muhakkak başka bir örgüte katılmaması gerektiği gibi başka bir şehirden komutanın “endivalları” içinde de yer almaması yazılı olmayan kural olarak işlev görmüştür. Başka bir örgüte katılan bir Kandaharlı, Taliban Hareketi tarafından tekfir edilmiş ve ölüm fermanı verilmiştir. Bu durum aynı şehirden olanların Pakistan'da birbirlerini bulmalarını ve kendilerine özgü kamplarda toplanmalarını beraberinde getirmiştir. Aynı şekilde hemşehrilik ve ırk, mücahitler döneminde de en önemli üye kazanma yöntemi olarak kullanılmıştır. Taliban Hareketi'nde ise bu süreç geliştirilerek sürdürülmüştür.

Arkadaşlık ilişkileri başlığı altında bahsettiğimiz “endival” kelimesi genel anlamda aynı bölge, aynı şehir veya aynı mahalleden kimselerin oluşturduğu arkadaş grubu, dosttan ve arkadaştan daha yakın kişi anlamlarında kullanılmaktadır. Aşiret, boy ve kabileciliğin hâkim olduğu Peştunlarda aynı şehirden ve aynı mahalleden olmak özel anlam ifade etmektedir. Nitekim “endival” grupları genelde aynı mahalle veya aynı şehirden kişilerin bir araya gelmesiyle teşekkül bulmuştur.

3. 1. 1. 4. Ülke İçi ve Dışındaki Medreselerin Rolü

Terör örgütlerinin taraftar kazanmak için kullandıkları yöntemlerden bir diğeri ise; yeni üye olma potansiyeli olan kişileri bir toplantı, yemek dağıtma faaliyeti vb. etkinliklerle bir araya getirerek etki altına alınması şeklinde gelişmektedir. Bu etkinliklerin düzenlendiği alanlar, ülke içinde ve ülke dışında devlet ve yönetimler tarafından faaliyetine izin verilmiş yerler olmaktadır (Alkan, 2008: 12). Taliban Hareketi'nde kişileri bir araya getirme ve bir kitle faaliyetinde bulundurma yeri olarak ise özellikle Pakistan'daki medreseler kullanılmıştır (Kazim, 2005: 432-433). Ülke içi medreselerin bazıları, gerekli katkıyı sağlayan yardımcı üye kazandırma yerleri görevi görmüşlerdir. Örgüte yardımcı üye kazandırma yerleri ise bu işi aynen merkezlerde olduğu gibi tamamıyla din adına ve dini değerler adına yapmışlardır. Fakat yardımcı mekânların kazandırdığı örgüt partizanı bireyler, Örgüt içinde çok önemli denilebilecek karar mercilerinden uzak pozisyonlarda

görevlendirilmişlerdir. Taliban Hareketi içinde görev alabilecek liyakati gösteremeyenler ise örgütün fanatik taraftarı olarak kalmışlardır.

CIA ve Pakistan İstihbarat Servisi (ISI), öncelikle Pakistan'da bu medreselerin açılmasına ve Afganistan'daki Sovyet rejimine karşı mücahit adı altında bir cephe oluşturulmasına yardım etmişlerdir. Özellikle Ziyâülhak döneminde bu medreselerin sayısı hızla artmıştır. Bu medreselerde CIA yetkilileri tarafından gerilla eğitimi de verilmiştir. Sonraki yıllarda ise aynı medreselerdeki talebelere (militanlardan) Taliban Hareketi adı altında bir örgüt türetilmiştir. Aynı zamanda bu medreseler, Taliban Hareketi'nin can damarı konumunda görevlerini sonuna kadar sürdürmüştür (Necef-zade, ts: 139).

Afganistan iç savaşı yıllarında Pakistan merkezli medrese ve yardım ofisleri adı altında faaliyet yürüten mekânlar, radikal örgütlerin konuşlanıp sevk ve idare edildiği mekânlar olmuştur (Azzam vd. 2008: 210-211). Bu ofisler ve medreseler zamanla cihadın tamamlanıp, Afganistan devletinin mücahit örgütlerin eline geçmesiyle kapanmamıştır. Aksine faaliyetlerine kılıf değiştirerek devam etmiştir. Bu medreselerin zamanla militan sayıları artmış ve bu militanlar, geldikleri ülkelerin ve mıntıkların zihniyetini de kendileriyle getirmişlerdir. Bir süre sonra sayıları arttıkça Pakistan'daki özellikle Arap merkezli ofis-medreseler; buraları kurup yönetmekte olan fikri önderler ve ideolojik liderlerin tekelden faaliyetlerini sürdürmüştür. Aşırı militanlar, kendi bölgelerinden olan liderin arkasından gitmeye başlamışlardır. Böylelikle kendi aralarında anlaşmazlıklar, tartışmalar ve terör eylemleri yüz göstermeye başlamıştır (Azzam vd. 2008: 254). Abdullah Azzam'ın 1989 yılında iki oğluyla birlikte öldürülmesi buna en güzel örnektir. Bu hadise Azzam liderliğindeki Hizmet Büro'su ile b. Ladin liderliğindeki el-Kaide Terör Örgütü'nün hesaplaşması olarak yorumlanmıştır (Şahzad, 2014: 18).

Bu medrese-ofislerde görünürde dini eğitim verildiyse de arka planda yetkili ve alanında uzman kişiler tarafından askeri ve ideolojik eğitim verilmiştir. Konuyla ilgili Pakistan'daki Arap militanların dini ve ideolojik liderlerinden Musa el-Karni bir röportajında açıkça bu ofis-medreselerdeki askeri ve ideolojik eğitimden bahsetmiştir. Suudi Arabistan asıllı İslam Hukuku doktoru Musa el-Karni, Afganistan'da cihat adı altında sürdürülen savaşa fetvalarıyla ve bilfiil militanları

eğiterek göndermesiyle destek olmuştur. Kendisi o dönemlerde Suudi Arabistan'da Medine İslami Üniversitesi ve Peşaver'de ise Davet ve Cihat Üniversitelerinde hocalık yapmıştır. Röportajında Afganistan cihadına katılmak üzere gelen Arapların genel sosyolojik özelliklerinden bahsederken, bu medreselerde dini, ideolojik ve askeri eğitim verdiklerini ifade etmiştir. Gazeteci, el-Karni'ye Pakistan'daki ofis-medreselerde askeri kursların olup olmadığı ve askeri kurslar varsa hangi konular üzerinde durulduğunu sorduğunda, el-Karni'nin cevabı şöyle olmuştur (Azzam vd. 2008: 266-267):

“Evet, askeri kurslar da vardı. Bu kurslarda askeri uzmanlar eğitim veriyorlardı. Nizami kurslarda çoğunlukla bireylerin dayanıklılık ve fiziksel güç kazanmaları üzerinde durulurdu. Çünkü Afganistan, (özellikle cihadın yapıldığı bölgeler) genellikle hareket etmenin zor olduğu dağlık bölgelerden oluşmaktaydı. Bu sebeple silah, teçhizat ve temel ihtiyaçlarla birlikte uzun mesafeler süren yürüme antrenmanları yapılması elzem görülmüyordu. Aynı şekilde tabanca ve kalaşnikof gibi çeşitli hafif silahların taşınması ve istifadesi yöntemleriyle uçak, tank savar, top, roket atar gibi ağır silahların kullanılması ve mayın yerleştirme gibi imha yöntemleri öğretiliyordu...”

Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan medreselerine yönelim, özellikle Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi sonrası dönemde hızla artmıştır. Bu döneme kadar Pakistan kamplarında bulunan ve çoğunlukla Afganistanlıların denetiminde eğitimine devam eden medreseler, bu tarihten sonra Arap ülkeleri başta olmak üzere dış dünyadan gelen desteğini, kaybetme seviyesine gelmiştir. Bu medreseler maddi sorunlarla boğuştukları sırada, iyi imkânlarla sahip olan Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam medreseleri Afganistanlı gençleri medreselerine çekmişlerdir (Müjde, 2002: 13; Kundî ve Mir, 2002: 345). Şartların uygun olması ile bu gençler ve eskiden bu medreselerde eğitim görmüş ve halen eğitimine devam etmekte olan kişilerle birlikte Taliban adı altında Afganistan'a gönderilmişlerdir (Demirel, 2003: 88-89).

Taliban Hareketi militanları (üst kadrolarının neredeyse tamamı) Deobend Ekolü'ne bağlı özellikle Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan yanlısı medreselerde eğitim görmüşlerdir. Pakistan'ın dört bir yanına yayılmış olan bu medreselerin sayısı 13500 olarak bilinmektedir. Bu medreselerde devamlı olarak eğitim gören talebe

sayısı ise 1,8 milyon kişi olarak tahmin edilmiştir (Şahzad, 2014: 243). Verilen bu rakamın içerisinde Pakistanlı talebeler kadar Afganistanlı gençlerin de var olduğunu söylemek mümkündür.

Vekil Ahmed Mütevekkil, Taliban Hareketi'nin ilk günlerinden bahsederken, Pakistan'ın Kuviyte şehrinde bir medresede eğitim gördüğünden ve oradaki Afganistanlı talebeleri örgüte kazandırmak için yönlendirdiğinden bahsetmiştir. Kandahar'ın Taliban'ın eline geçmesi ile eğitim gördüğü medreseden Kandahar'a dönüş yapmış ve bu ilin Haberleşme ve Kültür Müdürlüğüne tayin edilmiştir. Bu göreve atanması şu şekilde gerçekleşmiştir: Mütevekkil, Kandahar'a gelirgelmez, Kandahar'daki mahalli radyonun faal hale getirilmesi önerisinde bulunmuştur. Haberleşme alanındaki attığı bu adım ile Mütevekkil, merkezi şura tarafından hem mahalli radyo sorumluluğu hem de haberleşme ve kültürel işlerin tanzimi görevlerine atanarak ödüllendirilmiştir (Mütevekkil, 2005: 91).

Militanların özellikle de eylemci genç kesimin neredeyse tamamı, Pakistan'daki kamplarda ve iç çatışmaların yoğun bir şekilde yaşandığı cihat yıllarında dünyaya gelmişlerdir. Bu gençlerin ülkeleri Afganistan'ı doğru dürüst görmedikleri, vatani değerlerden haberdar edilmeden yetiştirikleri dolayısıyla ülkeleri hakkında pek bir şey bilmedikleri açıkça ortadadır. Bu gençlerin eğitim aldıkları yerler, Pakistan'daki medreseler ve bu medreselerde kendilerine öğretildiği kadarıyla din eğitimi olmuştur. Bu gençlerin bildikleri tek yaşam şekli Asr-ı Saadet ve o yılları yaşatma emelleri ile yetişmiş olmalarıdır (Raşid, 2008: 38).

Afganistan'dan hicret edip Pakistan kamplarında yaşam mücadelesi veren ailelere mensup çocukların din eğitimi almak üzere gittikleri medreseler, mücahit gruplar ve Taliban Hareketi için en verimli militan kazanma ve yetiştirme yeri olarak kullanılmıştır. Burada eğitim gören gençler eğitimlerin Pakistan cemaatlerinin radikal hocaları tarafından almışlardır. Bu müesseseler mali olarak ise Suudi Arabistan başta olmak üzere birçok Arap ülkesinden destek görmüştür (Marsden, 2010: 73).

Taliban Hareketi'nin eğitim gördüğü medreseler hakkında örgütün önde gelen isimlerinden Mütevekkil, medreselerin birtakım kolaylıklar taşıdığından ve okutulan

kitap sayısında da modern mekteplerden daha az (kolay) müfredata sahip olduğundan bahsetmiştir. Büyük küçük, kimin veya nerenin mali desteğiyle ayakta durursa dursun bu medreselerin ana dersi din olmuştur. Fakat bunun yanında siyasi konuların da bu kurumlarda işlendiğini belirtmiştir (Mütevekkil, 2005: 15).

Taliban Hareketi'nin militan gücünün büyük bir bölümünü bu medreselerden gelen çoğunluğu Pakistanlı medrese talebeleri oluşturmuştur. Pakistan medreselerinden örgüt safına katılım ve savaflara iştirak, talebeler arasında dönüşümlü olarak cereyan etmiştir. Bu medreselerden direkt örgüte katılanların (1999 yılında yapılan tahminlere göre) örgütün %30'luk militan gücünü oluşturmuştur (Raşid, 2008: 147). Verilen bu rakam, sadece medrese mensubu talebelerin oluşturduğu rakamdır. Bu medreselerdeki hocaların, taşralı çocukların örgüte katılması için ideolojik ve parasal yöntemlerle teşvik ve yönlendirdiği gruplar bu oranın dışında kalmıştır.

Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam, Taliban Hareketi'nin Kabil ve Herat şehirlerinde uğradıkları yenilgi ve yaşadığı ağır militan kaybı yüzünden medreselerini bir müddet Afganistanlı talebelere kapatmıştır (Ensari, 2012: 51-52). Bu medresedeki talebeleri ise Taliban safına katılmaları için Afganistan'a sevk etmiştir. ISI ve bu cemaat, binlerce genci Taliban safına katılmaları için teşvik ve organize etmiştir. Cihat mefkûresi ile yanıp tutuşan bu gençler, liderlerinin de açık desteği ile Kandahar ve Kabil'in yolunu tutmuşlardır (Raşid, 2008: 81).

Pakistan ve zihinsel anlamda oradaki medreselere yakın Afganistan'daki (Pakistan sınırındaki taşra bölgelerde bulunan) medreseler, Taliban Hareketi için merkez kabul edilmiştir. Örgütün ana kadroları bu medreselerde yetiştikleri gibi militan kadrolarının çoğunluğu bu medreseler tarafından cezp edilip örgüte katılımları sağlanmıştır. Dolayısıyla Taliban Hareketi'nin taraftar kazanmada kullandığı arkadaşlık, akrabalık, hemşehrilik, etnik köken vb. sosyal yöntemlerin yanında bu medreselerin rolü oldukça büyüktür. Terör örgütlerinin taraftar kazanmada kullandıkları sosyal aktiviteler, programlar ve sohbet alanlarının yerine Taliban Hareketi Pakistan'daki medrese ve kampları kullanmıştır. Örgüt için medreseler, günümüzde dahi önemini ve etkinliğini kaybetmemiştir. Başka bir

ifadeyle günümüzde, ülke içi ve dışında bulunan örgüt yanlısı medreseler, örgütün önemli insan kaynağı olarak kullanılmaktadır.

3. 1. 1. 5. Etnik Kökenin Kullanılması

Taliban Hareketi, Pakistan devleti ve ISI tarafından dizayn edilirken etnik temel üzerine inşa edilmiştir. Bu durumu dünyadan ve Afganistan halkından gizlemek maksadıyla din faktörü kullanılmıştır. Pakistan, kuzey sınırındaki Peştun kitlelerini ve onların akrabaları olan Afganistanlı Peştun kökenli aşiretleri ve toplulukları ırk ve etnik temel etrafında toplamakta zorlanmamıştır. Taliban Hareketi Afganistan'da işe koyulduğu andan itibaren özellikle Peştun kökenli vatandaşlar bu örgütten yana olduklarını ilan etmekte gecikmemişlerdir. Peştun kökenliler, hangi mücahit grup içerisinde olurlarsa olsunlar, Taliban Hareketi saflarına geçmişlerdir. Taliban saflarına katılmayanları ise örgüte daha müsamahalı, örgüte dokunacak bir yaklaşımda bulunmadan hayatını idame ettirmiştir. Dolayısıyla Taliban Hareketi, etnik temeller üzerinde yükselerek amacına ulaşmayı başarmıştır (Faryabi, 2006: 122). Böylece mücahitler döneminde birkaç mücahit liderin partilerinde dağınık olan Peştun vatandaşlar Taliban Hareketi ile birlikte bir çatı altında toplanmışlardır.

Taliban Hareketi'nin Kandahar'ı ele geçirmesi sonrası dönemde Pakistan ve ISI'nin de yoğun desteği ile Belûçistan ve Sube Serhad bölgelerinden çok sayıda Peştun kökenli medrese talebesi ve taşralı halk, yeni ortaya çıkan örgüte katılmıştır. Örgütün önemli banilerinden olan Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan medreselerindeki gençler, büyüklerinin de yoğun teşvik ve telkini ile yığın yığın İslami ideal söylemiyle çıkan yeni harekete katılmak üzere birbirleriyle yarışmışlardır (Raşid, 2008: 47; İsmetullahi, 1999: 15).

Taliban Hareketi, başı her sıkıştığında hamileri ve teorisyenleri olan Pakistan'dan destek istemiştir. Kabil'deki yenilgi, Herat hezimet ve kuzeydeki büyük mağlubiyetleri sonrası, sürekli olarak Pakistan'dan maddi ve askeri destek istemiştir. Bu destek talepleri her defasında fazlasıyla karşılık bulmuştur. Mayıs 1997'de Afganistan'ın kuzeyinde verilen zayıt sonrası askeri bakımdan zor durumda kalan Taliban'a, Pakistan medreselerinden yani militan membaından sadece

bir kafilede 5000 militan gönderilmiştir. Bu militanların çoğunluğu Pakistanlı özellikle Peştun kökenlilerden seçilerek gönderilmiştir (Raşid, 2008: 89).

Taliban Hareketi, ilk çıktığı günden itibaren Afganistan'ın güney bölgelerindeki kişileri, saflarına katmak konusunda pek zorlanmamıştır. Bu kişilerin ırk, aşiret ve kabile duygularına hitap ederek onları saflarına çekmiştir. Özellikle aşiret ve kabile duygularının ağır bastığı güney bölgelerde (çevre mntikalardaki) yaşayan vatandaşları; kendilerinin Peştun ırkının temsilciliğini yaptıklarına inandırarak örgüte kazandırmıştır. Bununla birlikte örgüt, gittiği her bölgede Afganistan'ın dört bir yanına yayılan Peştunları siyasi bir plan dâhilinde bu duygularla yanlarına çekmiş; onlara öncelik tanımış ve seçilmiş birey/kitle muamelesi yapmıştır.

3. 1. 1. 6. Halk Arasında Bir Statü Kazanma Umudu

Afganistan'da devam eden cihat yıllarında Pakistan ve müttefiklerinden destek gören komutanlar, ülkenin harabeye dönüştürülmesi konusunda çözüm yolu aramaya yönelmemişlerdir. Bunun yerine halk arasında ve destekçileri/dünya nezdinde büyük komutan olarak anılmaları onlar için yeterli görülmüştür. Bu ismi hak etmek için aldıkları eğitim ve direktifler doğrultusunda hamilerinden elde ettikleri mühimmatı soyut olarak ülkenin kalbine ve somut olarak milletin kafasına sıkmaya devam etmişlerdir. Bu mücahit komutanlar, yaptıkları bu eylemlerle statülerini kazanmış ve aynı eylemlerle de bu statülerini koruma yoluna devam etmişlerdir. Bu kişiler, Taliban Hareketi'nin Afganistan'da gücü eline geçirmesi ile bu defa Taliban saflarında yer alarak, buldukları bölgenin komutanı unvanını korumuş ve halka kan kusturmaya devam etmişlerdir (Pamir, 2010: 43-44). Buna benzer birçok komutan (özellikle Hikmetyar'ın İslami Partisi komutanları, Halis ve Muhammedi vd. mücahit örgütlerin komutanları) Taliban Hareketi'ne katılmışlardır. Bu katılım karşılığında canlarının bağışlanmasının yanı sıra iyi bir para karşılığında buldukları savaş hatlarını satmışlar, eski konumlarını ve statülerini korumayı da başarmışlardır.

Taliban Hareketi kadrolarının neredeyse tamamı medrese tahsilli kişilerden oluşmuştur. Afganistan'da devam eden medreseli ve mektepli algısı sebebiyle uzun

yıllardan beri medreseliler, devlet dairelerinde bekledikleri derecede söz sahibi olamamanın suçlusunu mekteplileri olarak göstermeye başlamışlardır. Medreseliler devlet ve halk tarafından özel saygı ile karşılanmalarına rağmen bu, onlar için yeterli görülmemiştir. Medrese talebeleri olarak lanse edilen ve medreselerin üzerine titrenilen Taliban döneminde bu kesimin devlet yönetimi içerisindeki statüsü bir anda yükselmiştir. Mamafih örgüte karşı medreselilerin rağbeti de artmıştır. Bu eğilimde arkadaşlık, akrabalık, şehir ve etnik köken faktörlerinin rolü de eklenince medreseliler için örgüte katılım adeta zorunlu olmuştur. Taliban Hareketi bu kişilere henüz ele geçirmediği bölgelerin bile koltuklarını ve devlet dairelerinin sorumluluğunu vermiştir. Örgütün dizayn edilmesi ve bir bölgeye yönelmesi ile bu atamalar çoktan yapılmaya; örgüt tarafından atanan kişilere kendi aralarında o bölgenin valisi, komutanı, belediye başkanı... sıfatları ile hitap edilmeye başlanmıştır. Bu durum örgüt içinde halen de geçerliliğini korumaktadır. Bu yapılanma ile örgüt, adeta gölge devlet gibi Afganistan'ın dört bir tarafında varlığını sürdürmektedir.

3. 1. 2. Ekonomik Yöntemler

Sanayileşmenin doğru biçimde gerçekleştirilemediği geri kalmış ülkelerde ekonomi, toplumun bir numaralı sorunu olarak ön plana çıkmıştır. Bu toplumlarda özel sektörün gelişmemesi; buna bağlı olarak devlet dairelerinin tek gelir kaynağı olması, işsizlik oranının artmasına ve dolayısıyla fakirliğin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Buna yıllarca süren iç savaş ve kargaşa da eklenip devlet düzeni, ilkel biçimde sürdürülen tarım, hayvancılık, sanayi ve el sanatları da tahrip edilince durum daha da vahim bir hal almıştır. Bu ortamlar, sömürgeci devlet/devletler tarafından bilinçli ve planlı olarak oluşturulmuştur. Başka bir ifadeyle sömürgeci devletlerin kontrollü olarak hedef bölgedeki devletleri geri kalmasını öngören politikalar geliştirmesi neticesinde, hedef bölgelerde işsizlik, açlık ve sefalet artmıştır. Afganistan, 1970'li yıllardan sonra bu hale getirilmiştir. Dolayısıyla ülke halkı perişan edildiği gibi ülkenin devlet düzeni ve siyasal yapısı da ciddi anlamda tahribata uğratılmıştır. Ayrıca ülke, sömürgeci güçlerin kontrolünde gelişip varlığını sürdürmesi için illegal örgütlenmelere hareket alanı olarak sunulmuştur. Halkın da kontrollü ve planlı bir şekilde eğitimsiz ve aç bırakılarak illegal örgütlenmelere

katılmaları teşvik edilmiş, buna alıştırmıştır. Sömürgeci ve istismarcı devletler, bölge insanını illegal yapılanmalara bağlamak için ekonomik faktörleri kullanarak istediği gibi organizasyonunu yürütmüştür.

3. 1. 2. 1. İşsizlikten Kurtulma ve Dolar Bazlı Dolgun Maaş

Taliban Hareketi'ne tanınan geniş imkânlar sayesinde ırk ve sosyal statü temelli taraftar kazanma yöntemleri daha bir işler hale gelmiştir. Yıllardır süren savaşın getirdiği ağır şartlarla başetmeye çalışan Afganistan halkı, kendilerine (güney bölgesinin taşralı kesimi) teklif edilen dolar bazlı maaşlara kayıtsız kalamamıştır. Ülkede krallıktan cumhuriyete geçiş, gecikmeli olarak gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak modernizasyon faaliyetleri de kabile ve aşiret geleneğinin katı tutumundan dolayı hep ertelenmiştir (Mehdevi, 2014: 142). Bu sebeple ülkede sanayileşme hamlesi yapılamamış ve iş imkânları da haliyle sınırlı düzeyde kalmıştır. Halkın gelir kaynağı olarak çiftçilik, bahçecilik, hayvancılık, memurluk vb. işler de dış destekli mücahit örgütlerin ülkeyi kişisel çıkarları yüzünden yokuşa sürüklemeleri sayesinde akamete uğramıştır. Devlet memurluğu merkezi yerlerde ve belli bir kesim tarafından gelir kaynağı olarak değerlendirilirken, çiftçilik ve hayvancılık taşralı kesimin temel gelir kaynağı olmuştur. Ülkede çıkan çatışma, yaratılan kargaşa ve emniyetsizlikten dolayı halk, çiftçilik ve hayvancılık gibi gelir kaynaklarından da büyük oranda mahrum kalmıştır.

Böyle bir ortamda halktan bazıları dolar bazlı maaş, özellikle haşhaş ekimine tanınan kolaylık ve sağlanan güvenlik ile Taliban'dan yana tavır almaya başlamıştır. Örgütün bölgeyi (güney) ihtiraslı bölgesel komutanlardan temizleyip tekeline alması ile bir anlamda bölge halkı derin bir nefes almıştır. Çünkü halk, izin verildiği kadarıyla ekim (haşhaş) ve bahçecilikten kazandıklarını birkaç bölgesel zorba komutana vermektense bir tek örgüte vermeyi yeğlemiştir. Aslında o komutanlar, dışarıdan veya başka bir bölgeden gelen kişiler değil, o bölgenin insanlarıdır. Fakat güçlü bir merkezi devlet olmadığı için bölgelerinde zorbalıkla kolay para kazanma ve güçlerinin karşılığını alma yolunu tercih eden kişilerdir. Örgütün güney bölgeleri zorba komutanlardan temizleyip çiftçilik yapılmasına uygun bir hale getirmesi sonucu bu bölgede, örgütün prestiji bir anda artırmıştır. Rüzgârı arkasına

alan örgüt, hızlı bir şekilde militan gücüne güç katmaya devam etmiş; sayıları kısa sürede binleri geçmiştir (Raşid, 2008: 173, 175-176).

Taliban Hareketi, militanlarına sağladığı sosyal ve siyasal statüsünün yanında, onlara dolar bazlı maaşlar tahsis etmiştir. Bir de bu militanlara tanınan sıfır (pick up tipi) araçlarla örgütüne yönelmeleri kolaylaştırılmıştır. Bu bölge insanları için örgütün uygulamaları ve anlayışının pek yabancı olmadığı da düşünülürse, örgütün dolar dağıtımını ekstra cazibe kaynağı oluşturmuştur. Buna işsizlik, eğitimsizlik vb. diğer faktörler de eklenince, o bölge gençlerinin örgüte katılımı her geçen gün artmıştır. Bu gençlere hayatlarında görmedikleri kadar para kazanma ve toplumda sözleri dinlenen kişi olma fırsatı verilmiştir. Kendi mahalle ve çevreleri dışında bir yeri görmemiş olan bu gençlere önemli bir misyon yüklenerek sıfır masrafın yanında cepleri de doldurularak ülkenin dört bir yanına gönderilmeleri, onlar tarafından heyecanla karşılanmıştır.

3. 1. 2. 2. Devlete Bağımlılıktan (Maaşlı Memur) Kurtulma

Taliban Hareketi, militanlarına tanıdığı geniş maddi imkânlar ile onları örgüt içinde tutma konusunda oldukça başarılı olmuştur. Örgütün ortaya çıktığı yıllarda merkezi hükümetin zayıf olması; devlet memurlarına maaş ödemelerinde yaşanan büyük sorunlar yüzünden halk, ciddi sıkıntılar çekmiştir. Mamafih her bölgenin bir mücahit liderin denetimine geçmesi ve özellikle güney bölgelerin birkaç mücahit lideri ve bölgesel komutanlar arasında paylaşılabilmesi, halkı perişan hale soktuğu, hayatı felç ettiği kadar devlet dairelerinin işlevselliğini de durma noktasına getirmiştir. Bu komutanların ve mücahit liderlerin genel olarak devlet yönetimi ve devlet memurlarıyla ilgilerinin olmaması, memur maaşlarındaki aksamaları had safhalara çıkarmıştır. Bu durum, her adımında para saçan yeni bir örgütün işini kolaylaştırmıştır.

Taliban Hareketi, karşılaştığı her kesimden insanları dolar karşılığında saflarına bağlamış ve muhalefet edebilecekleri, uyguladığı şiddet ve estirdiği terör ile susturmayı başarmıştır. Merkezi devletten ve mücahit liderlerin kendi aralarındaki çekişmelerden dolayı onlardan tamamıyla umudunu kesen devlet memurları (bir kısmı), Taliban tarafına geçmekte tereddüt yaşamamıştır. Dolar dağıtan bu yeni

örgütün lider kadrosu, Kandahar ve Helmand bölgelerinden ve onların tanıdıkları kişilerden oluşmuştur. En önemlisi ise yeni ortaya çıkan örgütün zengin ve paralı bir örgüt olması; memurların hiç olmazsa maaşlarını düzenli alabilme umutlarını tazelemiştir.

Maaş dağıtımı konusunda örgüt, kendi tarafında bulunan kişilere özel davranmış; ödemelerini (iaşe adı altında) dolar olarak her on beş günde bir aksatmadan elden vermiştir. Örgüte bağlı memurların maaşları, devlet memurlarının maaşından yüksek tutulmuştur. Örgüt mensubu olmayan devlet memurlarının maaşları ise düşük tutulmuş ve dağıtımı da her birkaç ayda bir yapılmıştır (Müjde, 2002: 23). Taliban, güney bölgede yaşayan Peştun kökenli vatandaşlara ve akrabalarına öncelik tanımıştır. Bu kesimi, ellerinde bulunan şehirlerdeki önemli görevlere tayin etmiştir. Fakat bu tayinleri yaparken örgütün üst kademesini oluşturan kadroları ise ülkenin güneyinde yaşayan medrese kökenli ve taşralı kesimden seçmeyi ihmal etmemiştir.

Taliban Hareketi'nin önemli bir bölümünü de komünist rejimin küskün memurları oluşturmuştur. Bunlar, 1990 yılında Dr. Necibullah'a başarısız darbe girişiminde bulunan dönemin Savunma Bakanı Şehnavaz Tanay ve taraftarlarıdır. Bu kafileye katılan bir başka memur grubunu ise çeşitli sebeplerle komünist rejim tarafından takibata uğrayan ve ceza gören kişiler oluşturmuştur. Aynı zamanda mücahitler döneminde mücahit komutanlar ve militanlar tarafından hedef alınan kimi memurlar için onlara benzemeyen örgüt, heyecan vermiştir. Dolayısıyla bu kesim de örgüte katılma konusunda tereddüt yaşamamıştır.

3. 1. 3. Psikolojik Yöntemler

Terör Örgütleri, bünyelerinde görmek istedikleri ve örgütsel anlamda yararlanabilecekleri bireyleri belli bir araştırma ve inceleme sonucu örgüte dâhil etmektedirler. Bu anlamda bireyin yaşantısını, hobilerini, ihtiyaçlarını, ailevi durumu ile ekonomik durumunu özellikle mercek altına almaktadırlar (Alkan, 2008: 16).

Taliban Hareketi'nin daha sonraki süreçte bölgenin en iyi din âlimi olacak bir kişinin evinden alınıp örgüte bağlanması olayı buna en güzel örnek olmuştur. Fakir bir ailede yetişen, ailede kimsenin okuma yazma bilmediği; okuma yazmaya özellikle

dini ilimlere çok ciddi anlamda ilgi duyan; aynı şekilde ailesinin de dini ilimlere sıcak baktığı bir genç, bu özellikleri ile Taliban Hareketi radarına girmiştir. Bu genç bireyin ve fakir ailesinin bütün ihtiyaçlarını bilen örgüt, önce kendilerine yakın medrese ve o medresede bulunan düşünsel anlamda kendilerine yakın bir hoca vasıtasıyla genci medreseye cezbetmiştir. Bu genç, dini ilimler alanında kısa bir sürede sivrildiği için ailesine maddi destekler verilmeye başlanmıştır. Belli bir müddet sonra genci, eğitimini tamamlaması için bütün masraflarını karşılayarak Pakistan'daki medreselerinden birine götürüp bir yıl boyunca dini eğitim verilmiştir. Pakistan'daki eğitimini tamamlayıp döndükten sonra ona önemli ölçüde destek çıkılmıştır. Zeki ve çalışkan olan yeni üye, Taliban Hareketi tarafından kendi şehrinin bir numaralı imamı ve din adamı payesine yükseltilmiştir.

Taliban Hareketi, ilk teşekkülleri sırasında kayıtsız şartsız Peştun olan herkesi saflarına çekmeye çalışmıştır. Bu anlamda örgüt militanı olacak kişinin Peştun olması önemli bir kabul nedeni olarak görülmüştür (Raşid, 2008: 149; Mehdevi, Mehdevi, 2014: 148). Bununla birlikte ekonomik durumu iyi olmayan, fakir, ana kadroları gibi etraftan olması ve kendi zihniyetlerine yakın medreseli olması kıstaslarını gözetmişlerdir. Bu durum özellikle son dönemlerinde bariz bir şekilde gözetilen faktör olarak ön plana çıkarılmıştır.

Taliban Hareketi, terör örgütlerinin taraftar kazanma konusunda seçtikleri sosyal, siyasal ve ekonomik yöntemlerin yanı sıra psikolojik yöntemlerden de istifade etmiştir. Bu doğrultuda bireyin fizyolojik ihtiyacından psikolojik ihtiyacına, grup ortamına çekmekten grup ortamında tutum değişikliğine zorlanmasına, militan kimlik ve kişiliği kazandırılmasına kadar birtakım psikolojik süreçlerden geçirerek örgüte kazandırma yolu izlenmiştir.

3. 1. 3. 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Taliban

İnsan davranışını etkileyen çevresel ve içsel faktörler vardır. Bunlar, dışarıdan gelen bir ses veya ışık uyararı ile anında sesin veya ışığın yönüne bakmamız yani ona tepki vermemiz gibi dış etmenler de olabilir. Aynı şekilde acıktığımızda yemek arama, yorulduğumuzda dinlenme isteği, susadığımızda su arama, canımız sıkıldığında dertlerimizi paylaşacağımız bir dost arama vb. iç etmenler olabilir.

Bunlar gibi iç ve dış etmenler birleşerek insanın davranışlarını şekillendirmektedir (Baymur, 2004: 69). İnsan davranışını şekillendiren ve insanı belli bir davranışa iten etmenler toplamına ise güdü ve güdülenme denilmektedir. Güdüler, insan davranışını etkileyen ve davranışın temelini oluşturan etmenlerdir (Alkan, 2002: 159).

İnsanların davranışlarını etkilemede içsel güdülerin dışarıdan gelen güdülere oranla daha etkin olduğu bilinmektedir. Yani insan davranışına dışarıdan gelen yönlendirmelerden ziyade içsel ihtiyaçları daha çok yön vermektedir. Güdü, genel olarak istek, arzu, amaç, ideal, ihtiyaç, dürtü ve ilgileri kapsamaktadır. *“Organizmanın gelişimi ve çevresi ile uyumlu bir ilişki kurabilmesi için gereken koşulların eksikliğine ihtiyaç”* denilmektedir. *“Bu eksikliği gidermek için organizmada beliren güce dürtü”* ve *“organizmanın ihtiyacını gidermek için belli bir yönde etkinlik göstermesi eğilimine ise güdü”* denilmektedir (Baymur, 2004: 70-71). Başka bir tabirle insanların açlık, susuzluk, cinsellik vb. içsel ve fizyolojik kökenli güdülere “dürtü”, eksikliğini duyumsadığı, başarıya gibi ulvi dürtülere ise “ihtiyaç” denilmektedir. Güdüler genel olarak organizmanın uyarılmasını ve belirli yöne harekete geçmesini sağlamaktadır. Yani güdü, organizmanın davranışları altında yatan güçtür. Organizmanın uyarılıp belli bir amaca doğru yönelmesine ise güdülenme denilmektedir (Cüceloğlu, 2006: 229-230).

Terör örgütleri emellerini gerçekleştirmeye yarayacak olan gençleri kazanmak için onların fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayarak kendi saflarına çekmektedirler (Alkan, 2008: 19). Fizyolojik güdüler, organizmanın canlı kalması için duyumsanan ihtiyaçlardan meydana gelen güdülerdir. Sosyal ve psikolojik güdüler ise benliğin savunulmasından kişilerle ilişki kurmaya kadar çok boyutlu ve çeşitlidir. Sosyal ve psikolojik güdülerin karmaşık olması sebebiyle çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Sosyal güdüler, fizyolojik güdülerden farklı olarak farklı toplum ve kültürlerde az çok farklılıklar taşımaktadır (Baymur, 2004: 73).

Güdüler ve güdülenme ile ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmış ve kuramlar geliştirilmiştir. Yaygın olarak kullanılan organik-fizyolojik güdüler ve psikolojik-sosyal güdüler sınıflamasının yanı sıra fizyolojik güdüler, sosyal güdüler ve psikolojik güdüler olmak üzere üç kategoride değerlendirilmiştir. Güdüler üzerinde yapılan sınıflamaların kabul görenlerinden birisi ise Maslow’un beş basamaklı

İhtiyaçlar hiyerarşisidir. Bu araştırmada çalışmanın örneklem örgütü, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi baz alınarak değerlendirilmiştir. Maslow, insanları davranışa iten güdülerin alttan üste bir merdiven şeklinde sıralanan ihtiyaçlar piramidi ile açıklamıştır. Buna göre en altta fizyolojik ve bir üst kademelerinde ise psikolojik güdülere yer verilmiştir (Cüceloğlu, 2006: 236; Eroğlu, 1995: 41 ve 46):

1. Kendini Gerçekleştirme
2. Değer, Başarı ve Kendine Saygı
3. Ait Olma ve Sevgi
4. Emniyet, Güven, Düzen ve Değişmezlik
5. Fizyolojik (açlık, susuzluk, cinsellik)

Bu sıralamada ilk basamakta “fizyolojik İhtiyaçlar” yer almaktadır. Fizyolojik ihtiyaçlarını giderememiş bir birey, bir üst sıradaki “Güvenlik İhtiyacına” geçememektedir. Çünkü fizyolojik ihtiyaçlar, insanın fiziksel işlevselliğine hizmet eden gereksinimlerdir. Bu ihtiyaçların giderilmesi, diğer ihtiyaçlara nazaran daha önemli ve elzemdir. Birey fizyolojik ihtiyacını giderdiği zaman ise kendini güvende hissedeceği bir ortam ve geleceğini sağlama almak üzere güvenli bir iş ortamı aramaktadır. Güvenlik ihtiyacını da gideren birey, “bir gruba aidiyet hissi duymakta, sevmek ve sevilme istemektedir.” Ait olma ve sevilme ihtiyacı, toplumun diğer fertleri tarafından kabul edilip yakınlık kurma, arkadaş ve dost olabilme, sevip sevilme ve toplu yaşama içgüdüleri ile kendini gösteren ihtiyaçlardır. Sevilip sayıldığını hissettiği bir ortam bulduktan sonra bireyde kendini “değerli ve saygın hissetme”, belirli bir statü kazanmak ihtiyacı belirlemektedir. Burada bireyin hem kendisi hem de çevresi tarafından saygı görme gereksinimi ön plana çıkmaktadır. Bu dört basamağı sırasıyla giderebilmiş birey “kendini gerçekleştirme” düzeyine ulaşmaktadır. Birey, bütün yetenek, beceri ve bilgisini tamitamina hayata geçiremediği hissine kapıldığı ve içinde en iyiye ulaşamadığı duyumsaması belirlediği sürece kendi içinde bir boşluk; eksikliğe bağlı olarak huzursuzluk ve hoşnutsuzluk duyacaktır. Bireyleri bu gereksinime iten ihtiyaçlara kendini gerçekleştirme ihtiyacı denilmektedir (Alkan, 2002: 161-162; Eroğlu, 1995: 42-45).

Taliban Hareketi, gurbette bulunan gençlerin “temel ihtiyaç” dediğimiz fizyolojik ihtiyaçlarını giderdikten sonra onları kendilerine bağlı medreselere

çekmiştir. Bu medreselerde dış dünyadan tamamıyla tecrit bir hayat sunularak onların dış dünya ile olan bağlantısı koparılmış ve medrese ortamı içerisinde kendilerine özel bir ortam oluşturulmuştur. Taliban Hareketi, bu medreselerle bağlantılı ülkenin güney bölgelerindeki taşralı kesimi de saflarına çekmiştir. Yıllardır süren içsavaş ve çekişmeden temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda dahi büyük zorluklar çekmekte olan bu kesimin temel ihtiyacı olan açlık, susuzluk vb. temel ihtiyaçları, örgüt tarafından yüklü miktarlarda dolar dağıtma da dâhil farklı şekillerde giderilmiştir (bk. Kazim, 2005: 437; Pamir, 2010: 40-41; Pejvak vd. 2010: 117).

Taliban komutanları ve lider kadroları, sundukları para ve türlü imkânlar ve gösterdikleri sevgi, muhabbet ile gençleri ve yeni ergenleri etraflarına toplamış, örgütün istekleri doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Elleri geçen ciddi imkânlar, halk arasında örgüte karşı korku veya başka sebeplerle gösterilen saygı, her sözünün kesin hüküm telakki edilme sarhoşluğu ile gençlerin örgüte katılımları ve örgütü özümsemeleri her geçen gün artmaya devam etmiştir. Bıyığı henüz terlemiş bu kesimin örgüt içinde çokluğu ve her komutanın özel koruması olarak yanında yeni ergen gençleri buldurmasına istinaden Molla Ömer, bu çocukların örgütten uzaklaştırılmasını içeren fermanlar yayınlamıştır (ARG, nr: 788, s. 9-11).

Emniyetsizlik ve güvenlik ihtiyacı, yıllardır ihlal edilmesi sebebiyle o bölgede (Afganistan'ın güneyi) fizyolojik ihtiyaçtan sonra en çok hissedilen ihtiyaçların başında gelmiştir. O dönem (mücahitler dönemi ve Taliban'ın ilk ortaya çıktığı dönem) için bu ihtiyaç, sadece bölgesel olarak güneyde değil, ülkenin her bölgesinde farklı derecelerde hissedilmiştir. Güney bölgelerinin birkaç mücahit örgüt ve komutanın arasında sürekli olarak el değiştirmesi, o bölgede bu ihtiyacın diğer bölgelere nispetle gereksinimini daha çok artırmıştır. Taliban Hareketi, medrese talebeleri ve bölge halkının fizyolojik ihtiyaçlarını, hamilerinden sağlanan dolarları dağıtmakla, bir nebze olsun gidermenin yanı sıra bölgeye sağladığı emniyetle bölge (özellikle taşralı) halkının gönlünde yer etmeyi başarmıştır.

Örgüt, Afganistan'ın güney ve Pakistan'ın kuzey bölgelerinde yaşayan Peştun kökenli vatandaşlara din ve ırk temelli ideolojisiyle hitap ederek onları tek çatı altında toplayıp organize etmiştir. Bu bölge insanının hayatlarını şekillendiren din-ırk-aşiretçilik duyguları, bilinçli ve düzenli olarak işlenerek Taliban'ın saflarına

katılmaları sağlanmıştır. Militanlar belli bir amaç ve ideoloji uğruna örgüte katılmış, aidiyet duydukları ve örgütsel yapı içerisinde birbirlerine gösterdikleri sevgi ile bir gruba ait olma ve sevgi ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Bu durum medrese ve eğitim kamplarında daha da pekiştirilmiştir. Taşralıların (özellikle ülkenin güney kesimlerindeki halk) dine ve ırklarına gösterdikleri yüksek ilgi, onların örgüte katılmalarını kolaylaştırmıştır. Örgüte katılınca, kendilerine gösterilen ilgi ve duyulan güven ile kendilerini özel görmeye ve değerli hissetmeye başlamışlardır. Bireylerin örgüt içinde yapay olarak hazırlanmış olan faaliyetlere katılmaları sağlanarak onların bir işe yaradığı hissi uyandırmış; çevresi tarafından saygı gören birisi duygusuna kapılmaları sağlanmıştır. Özellikle neredeyse tamamı okuma yazmadan uzak bir kitlede, bunların gerçekleştirilmesi örgüt açısından zor olmamıştır. Çünkü okuma yazmadan uzak, kendi medrese ve köy çevresinden başka hiçbir yeri görmemiş bireylere karınlarını ve ceplerini doldurarak ırk ve din misyonu ile motive etmek, onların kendilerini özel insanlar olarak algılamalarına yeterli olmuştur. Ülkede yaşanan kargaşa ve dini istismarların sonlandırılması adı altında bu gençlere (medreseli ve taşralı) sınırsız sorumluluklar ve yetkiler verilmiştir.

Küçük çevreleri içerisinde sınırlı sayıda aktivite ile hayatlarını idame ettirmekte olan medreseliler ile en büyük derdi fizyolojik ihtiyacını gidermek olan ve köyündeki yaşamdan daha fazlasını bilmeyen taşra halkı için din ve ırk değerleri uğruna savaşmak ve mücadele etmek özellikle anlamlı hale gelmiştir. Hele ülkenin onlarca yıldan beri Peştun hegemonyasında olup da artık ülke yönetiminin başka milletlerin gaspına uğradığının söylenmesi ve bu uğurda mücadele etme iddiasındaki bir örgütün içinde olmaları; onlar açısından yaptıkları işin anlamına anlam katmıştır. Din adına her türlü şiddet ve ırk temelli terör eylemlerine izin verilmesi ise bu kesimin yıllardır besledikleri nefreti ve diğer milletlere duydukları öfkeyi körüklemiştir. Yarattıkları korku ve estirdikleri terörü, doğal haklarını savunmak ve dini (aşiret geleneğini) uygulamaları kaim kılmak uğruna yaptıklarına inanarak hayatlarını anlamlandırmışlardır. 2005-06 yılından sonraki süreçte de durum bundan pek farklı gelişmemiştir. Örgüt tarafından önceleri bilinçli ve planlı olarak ülkenin güney bölgesi kullanıldığı halde, bu tarihten sonra belli bir plan çerçevesinde ülkenin dört bir tarafına yayılmıştır. Örgüt teorisyenleri bu bölgelerde cihat yılları ile

başlayan yatırımlar sayesinde (Vehhabi ve Pakistan zihniyetli medreseler) çeşitli etnik yapıdaki kitleler arasında örgüt ile ilgili organizasyonlar yapmayı ve örgütü yaymayı başarmışlardır.

3. 1. 3. 2. Grup Dinamiği Kapsamında Taliban Hareketi

İnsan kitlelerinin grup olabilmesi için ortak amaçlar, ortak normlar ve kendilerini bir takım olarak hissetmeleri ön koşulu ileri sürülmüştür. İnsan topluluklarının grup olabilmesi için en önemli şart, birbirleri ile etkileşim halinde olmaları gerekliliğidir. Nitekim birbirleri ile etkileşim halinde bulunan birden fazla insan, grubu oluşturmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 284).

Birey, hayatını belli bir sosyal ve kültürel çevre içerisinde geçirmektedir. İnsan, sosyal bir varlık olması dolayısıyla tek başına yaşamak yerine bir toplumun içinde yaşamayı ve bir topluma üye olarak hayatını idame ettirmeyi yeğlemektedir. Bundan dolayı bireyler her daim gruplar oluşturmakta ve bu grupların bir ferdi olarak yaşamaktadırlar. Dolayısıyla toplumsal çevresi ile sürekli bir etkileşim ve alışveriş halinde yaşamını sürdürmektedir. Bu durumda insan kişiliği ve davranışları toplumsal kitlelerin etkileri ile şekillenmektedir. Çünkü birey, içinde bulunduğu toplumun özelliklerine, gelenek ve göreneklerine göre şekillenmekte ve davranış kalıbı; içinde yetiştiği toplum normlarına uygun olarak gelişmektedir (Baymur, 2004: 293-294).

Bu doğrultuda Afganistan'daki örgüt militanları ve özelde ise Taliban Hareketi militanları, Afganistan ve coğrafyanın değerlerine özgü davranış kalıpları içerisinde hareket etmişlerdir. Örgüt üyeleri, medrese normları içerisinde Peştunculuk gelenek ve görenekleri etkisi altında yetiştirilmişlerdir. Taliban Hareketi'ne katılım, öncelikle medrese talebesi grubuna katılım, doğru yol temsilcisi bir kitleye katılım olarak algılanmıştır. Bir diğer önemli toplumsal realite ise örgütün ana kadroları Peştun olduğu için etraf (güney) kesimlerde yaşayan kitleleri kendine çekmesi ve Pehtunvâli duyguları etrafında toplaması kendiliğinden gelişmiştir. Böylelikle medrese talebesi kişiler ve kendisini ana kadroya yakın gören taşralı Peştun vatandaşlar, Taliban Hareketi'ne katılarak kendilerini güvende hissedebilecekleri bir kimlik şemsiyesi altında birleşmişlerdir.

Terör örgütleri kazanmak istedikleri bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılarken bir taraftan da gençleri önceden hazırlanmış ve rolleri önceden biçilmiş olan bir grubun içine çekmektedirler. Grup içerisinde gencin ailesi ve sosyal çevresinden koparılarak militan kimliği kazandırılması hedeflenmektedir (Alkan, 2002: 165). Grup içerisine çekilen birey, gruba katıldıktan sonra artık bir fert olarak düşünmekten çıkıp, grubun beyniyle hareket etmeye başlayacak duruma gelmektedir. Eski kimliğinden yavaş yavaş arındırılan genç, örgütün yılmaz savunucusu olmaktadır.

Bireylerin örgütlere katılmaları, onların çaresizlik duygusuna kapılmaları ve bunun sonucu yaratıcı olma ve düşünme yetisinden uzaklaşmalarıyla orantılıdır. Birey, kendisi olmaktan ve kendini gerçekleştirmekten ne kadar yoksun bırakılır/kalırsa o nispette örgüte katılma eğilimi artmaktadır. Aynı şekilde örgüte bağlılık seviyeleri de bu orantı ile paralel şekilde gelişmektedir. Bunun yanı sıra bir kişiyi kendi nefisinden arındırmak için onun bireysel kimliğinden uzaklaştırılması elzemdir. Bireyin bireysel benliğinden uzaklaştırılıp örgüt içinde eritilmesi ve kolektif bir kişilik kazandırılması olmazsa olmazlardandır. Örgütün emelleri doğrultusunda hareket etmesini sağlamak için kişinin kendisini bir birey olarak düşünemez hale gelmesi veya getirilmesi gerekmektedir. Bireysel farklılıklar yok edilerek kitlesel hüviyet kazandırılmalıdır. Hayatındaki herşey artık örgüt için olmalıdır; onun sevinci örgütün sevinci, üzüntüsü örgütün üzüntüsü ve başarısı ile başarısızlığı da örgütün başarısı ve başarısızlığı olarak addedilmelidir. (Hoffer, 2014: 44 ve 71).

Taliban Hareketi militanlarına medreselerde gördükleri eğitim sırasında sürekli olarak birlikte yaşamaları, eve gidip aileleri ile görüşmektense ilim öğrenmeleri ve ilim yoluyla hizmet etmeleri gerektiği empoze edilmiştir. Militanlara dini ilimler öğretme adı altında aynı ortamda yaşama alışkanlığı ve birlikte hareket etme yetisi kazandırılmaya çalışılmıştır. Örgüt üyelerinin tek başlarına karar verip bir yere gitmeleri veya bir konuda üstlerinde bulunan hocanın onayı olmadan adım atmaları hoş karşılanmamıştır. Hocaları konumundaki kişilerin sözlerini dinlemeyen ve medrese düsturu dışına çıkanlar ise sert bir şekilde cezalandırılmıştır. Tek sözü dinlenenin başlarındaki hocaları olarak gösterilmiştir.

Böylece örgüt ideolojisi, grup psikolojisi kullanılarak; bireyin tutumu, algı sistemi ve kimliği üzerine işlenerek militanlara aşılannmıştır. Örgüt ideolojisini benimsedikten sonra kişi, birey olarak hareket etmekten uzaklaşmaktadır. Beyni yıkanan örgüt üyesi gençler ise örgütün emirleri doğrultusunda robotlar gibi sorgusuz sualsiz adam öldürmekten, intihar saldırısına kadar birtakım eylemleri gerçekleştirmekten kaçınmamaya başlamaktadırlar (Alkan, 2002: 178). Bütün bu süreçlere rağmen örgüt normlarını tamamıyla özümsememiş ve içselleştirmemiş militanların da olması kaçınılmazdır.

Fikri anlamda bir örgüte yakın olmayan; çıkar sağlamak için örgüte yakın durmaya çalışan ya da kendini örgüte kabul ettirmeye çalışan kişiler de vardır. Bu kişiler, grubun tepkisini çekmemek, dışlanmamak için örgütün bütün normlarına “itaat etmek” zorundadır. Bunun yanı sıra birey, katıldığı örgüt içerisinde hayranlık duyduğu kişiye benzemeye, kendisini onunla “özdeşleştirmeye” yönelik tutum geliştirerek gruba uyma davranışında bulunmaktadır. Bir başka uyma davranışı ise “benimsemedir”. Birey, örgütün kurallarına ve görüşlerine gerçekten inandığı için onu benimsemekte ve ona uymaktadır. Buna da benimseme davranışı denilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2010: 100-101). Kısaca anlatmak gerekirse bu üç sürecin arkasında üç farklı güdülenme yatmaktadır; itaatın temelinde ödüllendirilmek ve cezalandırılmamak, özdeşleşmenin temelinde beğenilen kişi gibi olmak ve benimsemenin altında ise kişinin inandığı ve doğru olarak kabul ettiği şeyi yapma isteği yatmaktadır (Alkan, 2002: 172; Kağıtçıbaşı, 2010: 101).

Taliban Hareketi militanları bu üç süreç çerçevesinde örgüt menfaatleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Medrese talebe gruplarının çoğunluğu ise kendilerini beğendikleri liderleri ve onun gittiği yolda onun gibi olma gayreti ile hareket etmişlerdir (Seriyye, 2013: 15). Unutulmamalıdır ki örgüt içerisinde medrese kapısı görmemiş kişiler de yer almıştır. Bu kişiler, adının başına molla ve sonuna da ahund (molla, imam, din adamı) ekiyle örgüt için göz kırpmadan canını verebilme seviyesine gelmiştir. Bu kişilerin harekete geçmesinde iki faktör ön plana çıkmıştır. Bunlardan biri; din faktörü diğeri ise Peştunculuktur (Pehtunvâli). Bu iki faktörün örgüt mensubu kişilerin hemen hemen hepsi tarafından benimsendiğini söylemek mümkündür. Fakat Peştunculuk (Pehtunvali) geleneğini bilmeyen Afgan Araplar için

ise teokratik yönetim şekli ve tek hâkimin kendileri olma hayalleri örgütü benimsemelerine sebep olmuştur. Afgan Araplar, önce mücahit örgütler içerisinde; Taliban ile birlikte Taliban saflarında cihat adı altında savaşan Afgan olmayan aşırı militanlara denilmiştir. Yurtiçi ve yurtdışındaki medreselerde okuyan talebeler için ise benimsemenin yanı sıra kendilerini güçlü, sözünü her durumda söyleyen ve heybetli Taliban ve dini motifli örgüt liderlerine benzetme ve özdeşleştirme durumu daha ağır basmıştır. Taliban Hareketi'nin ana kadroları ve yetiştikleri medreselerden olmayıp da örgüte katılanlar için ise çoğunlukla itaat faktörü ön plana çıkmıştır.

3. 1. 3. 3. Taliban Hareketi ve Kitlese Ortamda Tutum Değişikliği

Tutum, sözlükte tutulan yol, davranış; bireylerin insanlar, olaylar ve cansız varlıklar karşısında takındığı davranış biçimi; belirli birtakım kişi, nesne ve olaylara karşı sürekli olarak aynı biçimde davranmasına neden olan öğrenilmiş bir eğilim; davranışları güdüleyen kalıplı ve kazanılmış eğilim ya da yatkınlık... olarak açıklanmıştır (TDK, 14.03.2017). Tutum kavramı doğrudan gözlenmeyen ve insan davranışını yönlendiren bir yapıdır (Alkan, 2002: 178). Psikolojik bir tanımlamayla tutum, *“bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duyu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir”* (Kağıtçıbaşı, 2010: 110).

İnsanların tutumları çevrelerindeki kişilerden öğrenilmektedir. Bu anlamda bireyin tutumunun oluşmasında anne-baba, arkadaş ve çevrenin önemi büyüktür. Bireyin tutumları, çevresini taklit ve özenmeyle gelişmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin tutumlarının oluşmasında; buldukları pozisyonun, verilen görevin ve yüklenilen sorumluluğun rolü vardır (Kağıtçıbaşı, 2010: 128-129).

Bir bireyin tutumu hayatının ilk yıllarında ana-babalarının taklidi şeklinde gelişmekte; 12-30 yaşları arasında ise arkadaş gurubu, iletişim ve haberleşme araçları ve aldığı eğitimle kazanılmakta ve şekillenmektedir. Otuz yaşına kadar tutumları son şeklini alan bireylerin tutumlarında bu yaştan sonra çok az değişiklik yaşanmaktadır (Alkan, 2002: 180).

Taliban Hareketi'nin menşee bulduğu Pakistan'daki medreseler (Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam medreseleri) çocukları, medreseye adımlarını attıkları gibi gruplar halinde yaşamaya; din ve medrese adına kimi faaliyetlere katılmaya sevk etmiştir.

Talebelere hep birlikte dersleri takip etmek, vaaz dinlemek, ders çalışmak, birlikte kalmak ve hareket etmek, birlikte mahallelere gidip erzak toplamak vb. faaliyetler yaptırılmıştır. Uygulanan bir başka husus ise dua ve ibadetlerde talebelerin öne sürülmesi ve yaptırılmasıdır. Talebelere yemeklerden sonra dua yapmaları, buldukları yerde veya mahallelere gönderilerek imamlık yapmaları istenmiştir. Böylece bireyin (talebenin) medresedeki genel normlara uyum sağlaması ve kendini o ortamda hissetmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Taliban Hareketi kendi ideolojisini empoze etmek için yeni gelen üyelerin tutumlarını, örgüt emelleri doğrultusunda değiştirmiş ve buna yönelik düşünsel ve uygulamalı süreçler uygulamıştır. Örgüte katılan bir militan adayının örgüt içerisinde taassup duyguları, dini hissiyatı ve yaşadığı mağduriyeti ortadan kaldırma fırsatının kendisine verileceği düşüncesi ile çeşitli sına görevlere gönderilmesi söz konusu olmaktadır. Örneğin; bölgedeki bir kişiye uyarı vermesi, bir etkinlikte örgütten yana tavır takınması, örgüt karşıtı kişi veya kişiler hakkında muhalif konuşma ve davranışta bulunması, kendi üzerinde belli oranda örgüte benzer davranış değişikliklerine gitmesi istenmektedir. Böylelikle bireyin, insanlara ve kurumlara karşı tutumunda bariz bir şekilde örgütün istediği yönde değişim yaşanmaktadır.

BM'nin 1999 tarihli araştırmasına göre Taliban Hareketi saflarında 18 yaş altı 300'den fazla çocuk katılmıştır (Raşid, 2008: 160). Buna bakıldığında örgütün özellikle militan kadrolarının tamamı henüz otuzuna adım atmamış kişilerden seçilerek eğitilmiş ve faaliyet için sahaya sürülmüşlerdir. Bu, özellikle ilk çıktıkları günler için geçerli bir tezdır. Bu yaşlardaki genç bireyler, ailelerinden uzakta ve eğitim için gittikleri Pakistan medreselerinde hocalarının ve büyüklerinin istedikleri yönde hareket ederek medrese ve hocaları tarafından takdir almak için yoğun bir çaba göstermişlerdir.

İllegal kitle hareketlerinde örgütün ana kadroları ve eğitmen-hoca takımı mutlak yetkiye sahiptirler. Örgüt içerisinde bu şahıslara ve bu şahısların izledikleri yöntemlere itiraz etmek katı cezalara çarptırılmak anlamını taşımaktadır. Taliban Hareketi, militan adaylarını kamplara alıp dini ve ideolojik eğitimin yanı sıra çeşitli silahların kullanımlarına, çevre şartlarından yararlanmadan harita ve koordinat bilgilerine kadar bir dizi eğitimden geçirmiştir. Bu eğitimler, alanında yetişmiş

özellikle asker kökenli kişiler tarafından verilmiştir. Eğitimler esnasında bireyin örgüte bağlılığını artırmak amacıyla örgüt içinde çeşitli aktiviteler ve üstesinden gelebileceği görevler verilerek militanın hazırlanması sağlanmıştır. Başarı kazananlara ödül verildiği gibi başarısız olanlara ise cezalar verilerek eğitimler sürdürülmüştür. Ödüller çoğunlukla başarılı militanın kendi kampında ve yakın kamplarda efsanevi biçimde tanıtılması ve kendisinden övgülerle bahsedilerek din, örgüt, cihat gibi konularda konuşmalar yaptırılması şeklinde gelişmiştir. Diğer ödül şekilleri ise iyi bir ziyafet çektirilmesi, bir gün gibi talimden muaf tutulması, ideolojik babalarına ait bir kitabın hediye edilmesi, bir eyleme gözlemci olarak katılmasına izin verilmesi vb. şeklindedir. Örgütün ve eğitimin gerekleri konusunda yetersizlik gösteren, savsaklayan, tembellik eden militan, kamp ustası tarafından belirlenen yere kadar gidip gelme, tayin edilen süre boyunca koşma, sınav çekme, kampta nöbet sayısının artırılması vb. cezalara çarptırılmıştır (Seriyye, 2013: 71-72).

Örgüt içine çekilen bireylere örgütün direktifleri ve telkinleri doğrultusunda kitaplar, dergiler okutulduğu gibi lider kabul ettikleri komutanlarının ve üst makamların konuşmalarını içeren videolar ve yapılan eylemlerin videoları izlettirilmektedir. Bu araçlar vasıtasıyla militanların beyinleri yıkanmakta ve örgütsel davranışlara şartlandırılmaktadırlar (Alkan, 2008: 27).

Taliban Hareketi'ne yeni katılan bir birey, katılmadan önce medrese veya dini eğitim alan bir arkadaş tarafından bir müddet örgüte hazırlanmaktadır. Çoğunlukla medreseler yoluyla örgüte katılan yeni üyenin tutumu istendik ideoloji doğrultusunda ilk günlerde din eğitimi verilme bahanesiyle getirildiği kamp havalı medreselerde belli bir eğitimden geçirilmektedirler. Bu eğitim esnasında uygulanan şiddet ve yaratılan korku ile otoriteye kuşkusuz bir itaat ve hayranlık, dolayısıyla örgüte bağlılık gelişmektedir. Bu dönemde Kuran-ı Kerim kıraatinin yanı sıra örgüt ideolojisini benimsetecek Hadis derlemeleri okutulmakta ve topluca, yüksek rütbeli (Mevlevi) hocaların ateşli sohbetleri dinlenmektedir. Ders halkaları oluşturularak bir talebeye, kendisinden ders olarak bir alt kademedeki talebeye ders verdirilmektedir. Ezbere dayalı bu sistem, belli bir kitaba kadar sürmektedir. Bu sırada eğitime başlayan talebeler çeşitli camilerde belirlenmiş olan bir konu hakkında vaazlar verdirilerek hazırlanmaktadır. Bu esnada talebeler arasında birlikte hareket etme,

aynı şekilde giyim kuşam kullanma ve kılık kıyafet benzerliği önemli görülmektedir. Örgüt mensubu birey, yalnız bırakılmadığı gibi topluma da karışmasına pek müsaade edilmemektedir. Birlikte hareket etme ve sürekli beraber oturup kalkma, beraber yiyip içmeye önem verilmektedir. Çarşıya gidilse dahi yalnız gidilmemekte, kesinlikle arkadaşlardan biriyle gidilmesi adet haline getirilmektedir. Bütün bunlardan amaç, Alkan'ın tabiriyle bireyin tutumlarını oluşturan duygu, düşünce ve davranışını istenilen şekle getirebilmektir (Alkan, 2002: 179).

Günümüzde tutumların oluşmasında medya önemli rol oynamaktadır. Medya, hem tutumun oluşmasında hem de var olan tutumun pekiştirilmesinde etkili olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 129). Taliban Hareketi'nde ilk başlarda eğitim gördükleri medreselerde dönemin ve bölgenin şartlarına uygun olarak radyo ve vaaz kaset ve CD'leri dağıtılarak militanların istenilen yönde tutum geliştirmeleri sağlanmıştır. Günümüzde ise vaaz kaset ve CD'lerinin yerini MP3 çalar cihazlar ve akıllı telefonlara yüklenen materyaller almıştır. Örgüt, bu konuda kendini aşarak artık yapılan her eyleminin görüntülerini kaydederek militanlara dağıtmaktadır. Aynı şekilde militanların ve örgüte katılmaya meyilli kimselerin kullanımı için sosyal medya üzerinden de vaazlar, konuşmalar, naşidler (müziksiz şarkı) ve eylemlerin görüntüleri paylaşılmaktadır.

3. 1. 3. 4. Algılama ve Taliban Hareketi'nde Algılama

Algı sözlükte *“bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma, idrak”* anlamlarına gelmektedir (TDK, 2005: 72). Psikolojide ise algılama, alınan bir duyum ile meydana gelmektedir. *“Çevreden gelen etkiler duyu organlarını uyarmakta, böylece meydana gelen sinir akımı, beyne ulaşır ulaşmaz duyum olayı ile birlikte bir algılama da meydana gelmektedir.”* Yani uyarıcılardan duyu organları vasıtası ile giden sinyaller beyinde algılamaya dönüşmektedir. Beyne gönderilen uyarımlar bir bütün halinde örgütlenip belli bir anlam ifade etmektedir (Baymur, 2004: 137).

Terör örgütleri kendi ideolojileri doğrultusunda bireyin tutum ve davranışını değiştirdikleri gibi onun algılama dünyasında da kendi amaç ve idealleri hariç başka bir şey düşünmemesini sağlamaktadırlar (Alkan, 2002: 184). Nitekim Taliban Hareketi, mensuplarına aynı kılık kıyafet tercih etmeleri, aynı tutum ve davranışı

sergilemeleri üzerine önemle durdukları gibi aynı konuları konuşmalarına, aynı hususları tartışmalarına (dini konular) ve hatta aynı jargon kullanmalarına oldukça önem vermiştir. Örgüt militanının algı dünyasını sürekli olarak istendik yönde tutmaya çalışmıştır.

Algılamanın oluşmasında çevreden gelen duyumların rolünün yanı sıra bir de işin sosyal boyutu vardır. Birincisini, “bireysel etmenler” bunlar, bireyin ihtiyaçları, değer yargıları, inançları, geçmiş yaşantısı, tutumları, kişiliği ve beklentileri oluşturmaktadır. İkincisini ise “çevreden gelen etmenler” teşkil etmektedir. Bunlar, renkler ve boyutlardır. Reklam ve propagandada sıkça kullanılmaktadır. Terör örgütleri de en çok propagandadan istifade ettikleri için çevresel etmenlerden fazlasıyla istifade etmektedirler (Alkan, 2002: 185-186).

Taliban Hareketi'nin örgüt mensuplarını ilk başta ideolojik bir eğitimden geçirdiği bilinmektedir. Bu esnada dış dünyayla irtibatları tamamen kesilen bireyler, yavaş yavaş istenilen ve beklenen seviyeye gelip tek tip düşünen, tek tip algılayan ve tek tip davranan topluluk olarak ortaya çıkmaktadırlar. Bu sebeple sahaya indiklerinde (Afganistan) kendileri gibi eğitim görmeyen ve kendileri gibi düşünmeyen medrese hocalarına (geleneksel dini eğitim alan) ilk planda saldırmışlardır. Çünkü onların algılamalarına göre dünya kendileri ve diğerleri olarak vardır. Onlara kamplarda ve yetiştikleri medreselerde verilen uyarımlarla kendileri haklı ve diğerleri haksız, hor görülesi, tekfir edilesi ve öldürülesi kişilerdir. Dolayısıyla haksız görülen ve nefret duyulan kişilere din adına birtakım müeyyideler uygulanması gerektiği mesajı verilmiştir. Böylelikle kendilerine sunulan doğrulara uygun tutum geliştirme ve davranışta bulunma fırsatı verilmiştir. Nitekim kendileri gibi düşünmeyen aydınlar ve önde gelenler, örgüt mensuplarından kınanma, aşağılanma, alay edilme ve dayak yeme gibi küçük düşürücü şeylerden nasiplerini almışlardır.

Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri, izletilen eylem ve vaaz videoları; gerçekleştirilen şehadet ameliyesi ve istişhad eylemleri videoları; lehte ve aleyhte yapılan konuşmalarla militanlarının algı dünyalarını yönetmektedirler. Canlı canlı ölüme gitmesine razı olan bireyi cennet ve hurilerle motive ederek yeni elbiseler ve parfümler sürerek eyleme çıkmasını teşvik etmektedirler. Dolayısıyla militanların

yeni kıyafet ve parfüm sürünerek cennet motivasyonu ve şehitlik güduları ile ölümü kabullenmelerini kolaylaştırmakta ve ölümün acılığını unutmaları sağlanmaktadır.

3. 1. 3. 5. Militan Kimliği ve Kişiliği Kazandırma

Kişiliğin çok yönlü bir kavram olması sebebiyle çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Bu bağlamda kişilik, kısaca *“ferdin yaşama biçimidir”* denilmiştir. Bir başka yerde *“kişinin zihinsel, bedensel ve ruhsal farklılıklarının hepsinin kendi davranış biçimlerine ve yaşama tarzına yansımaları”* şeklinde tanımlanmıştır. Başka bir tanımlamaya göre kişilik, *“zamanın insanlara birer biyolojik ve sosyal özellikler olarak yüklediği ve belirli bir zaman içerisinde de sürekliliğini koruyan psikolojik davranışlarındaki-düşünceler, duygular ve eylemlerdeki- farklılıkların ve ortaklıkların hepsini belirleyen eğilim ve karakterlerin tamamına verilen addır.”* Kişilik özelliklerinin zaman ve mekâna bağlı olarak değişime uğrayabileceği ön görülmüştür. İktisatçılıkta bu değişimlerin uzun soluklu olduğuna dikkat çekilmiştir. Fakat çevresel şartların hızlı değişmesi ve farklılaşmasına bağlı olarak kişilik özelliklerinin de daha kısa sürelerde değişebileceği ileri sürülmüştür. Bu değişim, çocuk ve genç nesilde yaşlılara oranla daha hızlı gelişmektedir (Eroğlu, 1995: 138-139).

Genç bir bireyi kendi saflarına çekebilmek için terör örgütlerinin ilk işleri ona o yaşa kadar ailesi, çevresi ve yetiştiği toplum içinde kazandığı kimliğinin yerine yeni bir kimlik kazandırma çabasına girmeleridir (Alkan, 2002: 187). Terör örgütlerinin kendi amaçları uğruna eylemlerde bulunacak ve gecesini gündüzüne katıp örgüt idealleri uğruna hareket edecek bireylerin, aile ve çevresinden koparılması sağlanmaktadır. Militan, eski çevresinden koparıldıktan sonra örgüt içinde ona duyulan sevgi, saygı ve güven sayesinde yeni çevresine ve kendisine verilen yeni kimliğine alışmaya ve bundan memnuniyet duymaya başlamaktadır. Bu süreçte artık bireyin/militanın eski kimliği tamamıyla pasifleştirilmiş ve yerine bambaşka bir kişi olarak çıkması sağlanmaktadır. Kitle içerisine çekilen bireyin durumu ise uyutulan bir kimsenin durumuna benzemektedir. Bu kişide artık kimi melekeler (yeti) uyutulmakta, kimi melekeler ise yapılan yönlendirmeler ve

telkinlerle karşı konulmaz, önlenemez bir coşkunluğa dönüştürülmektedir (Le Bon, 1997: 23 ve 27).

Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri'ne katılacak olan bireyler aylar belki de yıllar öncesinden aşırıcı yapıların yoğun eğitiminden geçmişlerdir. Bu süreçte eski kimliğinden bunalan birey, yeni bir kimlik arayışına girmiştir. Bu esnada onu sohbetlere ve dini eğitimlere iştirak etmesini sağlayarak dini yapının kalıbına uydurmaya çalışmışlardır. Terör Örgütü el-Kaide ve Taliban'a katılmak için hazır hale geldiğinde ise gitmesi için ona gerekli maddi destekler sağlanmakta ve dualarla uğurlanmaktadır. Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri'ne katılmak üzere yola çıkan bir Türk teröristin anılar adı altında kaleme almış olduğu kitabının ilk cümlesi onun yeni bir kimlik arayışı içerisinde olduğunu açıkça göstermektedir (Seriyye, 2013: 9):

“Fırsat bulabilirsem abilerimizin hafta sonu sohbetlerine, mitinglere, şehadet gecelerine gidip kendimi tatmin edecektim... Bugün, bundan sonraki bütün hayatımı değiştireceğini düşündüğüm muaskerdeki (karargah-eğitim kampı) ilk günüm.”

Birey kazandırıldığı bu yeni kimlikle örgüt içine katılmaktadır. Örgüt kimliği kazandıktan sonra bireysel ve geleneksel hareket etmekten çıkıp örgütsel hareket etmeye; yani kitlenin kimlik ve kişiliğiyle hareket etmeye başlayacaktır. Bunu yapabilmek için ise kişinin bireysel kimliğinden uzaklaştırılması gerekmektedir. Bunu Eric Hoffer *“Kesin İnançlılar”* adlı eserinde şöyle tasvir etmiştir (Hoffer, 2010: 71):

“Bir insanı nefsinden fedakârlık yolunda geliştirmek için bireysel kimliğinden ve kendisine özel başkalıklarından ayırmak gerekir... Bunu sağlamak için uygulanacak en etkili yol, kişinin kolektif bir topluluğa tam bir şekilde uydurulmasıdır. Tam bir şekilde uydurulmuş olan kişi, kendini ve başkalarını birer birey olarak görmez. Kendisine kim olduğu sorulduğunda onun otomatikman vereceği cevap kendinin bir Müslüman, bir Alman, bir Rus, bir Japon, bir Hristiyan, bir ailenin veya kabilenin üyesi olduğudur...”

Yukarıda da zikredildiği gibi Taliban Hareketi için de bireyden ziyade arkadaşlar gurubu veya özel tabiri ile “endival” kavramı önemlidir. Örgüt üyesi bir kişiye kim olduğu sorulduğunda, vereceği ilk cevap, kimliğini beyan etmesi yerine

hangi gurubun üyesi olduğu ve hangi “endivalın” ekibinden olduğu şeklinde olmuştur. Kendi aralarında bir iş veya görüşme yapılırken de bu kaide (endivallik) önemli ve geçerli bir olgu olarak sürdürülmüştür.

Örgütler, ideolojilerini tam olarak aşamadıkları militanlarını özellikle önemli görevler için sahaya sürmemeye özen göstermektedirler. Beyni yıkanan bir örgüt mensubu için hayat artık bir robottan farklı olmamaktadır (Alkan, 2002: 191). Kendi vatandaşlarını kırbaçlamaktan ve öldürmekten zerre kadar nedamet duymamaktadır. Bunun örneklerine Taliban Hareketi'nin, Afganistan'ın %90'ı üzerinde bir bölümü hâkimiyet altına aldığı dönemde açıkça rastlanmıştır. Özellikle Afganistan'ın merkezi kesimleri ve kuzeyinde örgütün ana kadrolarının bulunduğu ırk ve kabileden olmayan ve kendileri gibi düşünmeyen insanlar için bu durum bütün açıklığıyla yaşatılmıştır. Bu bölgelerdeki insanları kırbaçlamaktan, insanlarla alay edip küçük düşürmekten, yüzünü siyaha boyayıp kırbaçlayarak çarşıda gezdirmekten duydukları haz o esnada attıkları mutluluk naralarından açıkça görülmüş ve anlaşılmıştır (Pamir, 2010: 141 ve 230).

Terör örgütleri, militanlarını ve eylem ekibini yanlarında tutmak, sadakat ve bağlılığını artırmak için ilk iş olarak onu suça ortak etme metodunu uygulamaktadırlar. Bu metot terör örgütleri tarafından sıkça kullanılan ve kamuoyu tarafından da en çok bilinen bir metottur (Doğan, 1987: 81). Taliban Hareketi, bunun için çeşitli eylemlerle militan kadrolarını sürekli olarak hazır ve örgüte sadık bireyler olarak kalmalarını sağlamaktadır. İlk yıllarında her şehirde gerçekleştirdikleri çeşitli eylemlerle bunu sağlamışlardır. Günümüzde ise her bölgede adam kaçırma, yollara mayın yerleştirme, telefon tehditleri ile milletten para vb. alma, saldırılar düzenleyip etraf bölgeleri ele geçirme ve şehadet ameliyesi ve istişhad eylemi gerçekleştirme gibi faaliyetlerle militanlarını eyleme dâhil etmektedirler. Bu eylemlere bizzat katılanlara yardım etmesi için militanlarının terör eylemine/eylemlerine ortak etmektedirler. Bu ve benzeri eylemlerle hem militanlarının örgütten soğuması ve bağlılığında zayıflaması önlenmekte hem de emelleri olan korku salma, dehşet yaratma ve milleti pustumayı başarılı bir şekilde sürdürmektedirler.

3. 1. 3. 6. Taliban Hareketi'nde Eğitim

Taliban Hareketi'nin çeşitli sosyal, ekonomik ve psikolojik yöntemlerle kazandığı üyelerinin teorik ve pratik eğitimine büyük önem verdiği belirtilmiştir. Örgütün teorik ve pratik eğitimi için mekân olarak medreseler ve eğitim kamplarının önemi inkâr edilemez bir gerçektir. Bu noktada önemli hususlar, ideolojik ve teorik eğitim, silahlı pratik eğitim ve bu eğitimin verildiği yerlerdir.

3. 1. 3. 6. 1. Militan Yetiştirmede İdeolojik ve Teorik Eğitim

Terör örgütleri, kazanmış oldukları militan adaylarını, örgütün ideolojisi doğrultusunda, belli bir eğitim sürecinden geçirmektedirler. Bu ideolojiler sol görüşlü terör örgütlerinde mevcut düzenin yerine Marksist-Leninist sol bir düzen kaim kılmak şeklinde gelişmiştir. Sağ motifli terör örgütleri ise iki şekilde tebarüz etmiştir: Birincisi, etnik motifli bölücü örgütler ve ikincisi ise dini motifli örgütlerdir. Birincisi mevcut düzenin yerine mağduriyet yaşadığını belirten bir etnik kökenin, terör yöntemini kullanmak suretiyle isyan bayrağını kaldırması ve savunduğu etnik yapıyı mevcut düzenin yerine geçirmek istemesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Dini motifli terör örgütlerinde ise durum mevcut düzenin yerine dini bir düzenin hâkim kılınması istemi söz konusudur. Araştırma örneklemini oluşturan Taliban Hareketi öncelikli olarak dini motifli terör örgütü olarak görülmektedir. Hâlbuki bu örgüt aslında etnik ve dini motifli bir terör örgütüdür. Militanlarını dini ideoloji etrafında birleştirmeye çalışmakta; bu bağlamda etnik köken faktöründen de yoğun biçimde yararlanmaktadır.

İdeoloji basit manasıyla “*sistematik bir fikir yapısı veya anlatısı*”, “*gerçekleri olduğu gibi yansıtmayan fikir yapısı*” şeklinde belirtilmiştir. Günümüzün toplumsal iletişim araçları göz önünde bulundurularak ideolojiyi “*toplumsal iletişim şartları altında çalışan, geniş kapsamlı iletişim ağları içinde şekillenen simgeleştirme kümesi*” şeklinde tasvir etmek mümkündür. Genel manasıyla ideolojiyi, görüş açısı, inanç sistemi, sistem, fikir hareketi ve program şeklinde belirtmek mümkündür (Mardin, 2002: 13-14).

Taliban Hareketi, diğer örgütlerde olduğu gibi kazandığı bireyin öncelikle beynini yıkamak üzere bir ideolojik eğitimden geçirmektedir. Bu bağlamda militan

toplama merkezi olan medrese (görünümlü kamp) ilk yapılan iş, Kuran-ı Kerim’i kıraatle okumayı öğretmektir. İlahi kitabın okutulması ve devamında okuma yazma öğrenilmesi için birkaç dini kitabın okutulması ve Arapça dil bilgisinin öğretilmesi, medreselerin geleneksel ders müfredatını oluşturmaktadır. Okutulan dini kitapların ağırlıklı konuları veya örneklerinin cihat, mücahit ve din adına verilen mücadeleler şeklinde olmasına özen gösterilmiştir. Yeni talebe, belirli bir program dâhilinde medreselerde okutulan kitapları kendisinden eğitim olarak üst birinden veya bağlı bulunduğu medrese-camiinin birinci hocasından günlük olarak okumaktadır. Dersler esnasında ve derslerden kalan boş zamanlarda hocaları veya başka medreselerden gelen misafir hocaların vaazı ise onların ideolojik eğitimi için önemli bir yer teşkil etmektedir. Özellikle Cuma günleri, vaaz dinlemek ve vaaz vermek için ideal günlerdir (bk. Ensari, 2012: 51-52; Müjde, 2002: 29).

El-Kaide Terör Örgütü kampında eğitim gören bir militan, eğitiminin henüz ilk aşamasında yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır. (Seriyye, 2013: 19):

“Dört gün önce kampımıza Taliban’dan iki âlim geldi. Üç gün boyunca belli saatlerde seminerler düzenlendi. Ana hatlarıyla takva eksenli tevhit dersleri yapıldı. Mücahitlerin birbirlerine karşı olan görevleri, zaferi etkileyen etmenler derslerin ana konusuydu...”

Bu ideolojik dersin yapıldığı kamp, örgüte yeni katılan mücahitlerden oluştuğu için ideolojik dersin konusu takva, tevhit, örgütsel birliktelik ve gelecekle ilgili muzaffer olma umudu aşlamak olarak belirlenmiştir. Bu dersler, vaaz verenler ve ideolojistler tarafından zamanı ve mekânına göre ayarlanmıştır.

Kitleler, abartılı ve aşırı duygulardan etkilendikleri için legal veya illegal yapılanmaların teorisyenleri, kitleleri etkileyici konuşmalar yapan vaizlerden istifade etmektedirler. Bu vaizler, konuştukları her konuda tek bilgili kendileriymiş gibi, konuştukları konunun doğruluğundan asla şüphe duymayarak konuşmalarını sürdürmektedirler. İdeolojik eğitimle aynı konuları ve iddialarını defalarca tekrar etmek; sürekli olarak akıl yürütmeye ve muhakemeye karşı set çekmek; iddialarının ispatı konularına yanaşmamak yöntemlerini kullanmaktadırlar. Çünkü kitleler, örnek

aldıkları ve bağlılık duydukları hocalarının da kendileri gibi olayları abartılı ifade etme şeklini tercih etmektedirler (Le Bon, 1997: 46).

Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri'ne militan kazandırmak maksadıyla başvurulmuş yollardan birisi ise takva, tevhit, cihat, cihadın faziletleri, İslami düzen ve İslami bir yaşam şekli, İslam uğruna cihada katılmış sahabe, tabiin vb. şahsiyetlerin hayatlarından örnekler verilerek anlatılmakta ve bu konular, vaazların önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bu ve benzeri konuları içeren kitaplar kaleme alınmakta; militan adaylarının okumaları için temin edilip kendilerine sunulmaktadır. Kitaplar genelde örgütlerin ideologları konumundaki şahıslar tarafından kaleme alınmıştır. Diğer taraftan cihada katılanların anı kitabı da bir militanın kampa hazırlanmasında ve kampa giderek seçtiği yol konusunda, doğruluğu kuşku duyulmayan bir yolda olduğu hissiyatı uyandırmak için kullanılan materyal türlerindedir. Örgüt militanları ve partizanlarına göre bu tür kitapların duygu dolu olduğu, içtenlikle ve gönülden yazıldığı, bu sebeple hakikatleri yansıttığı inancı hâkimdir. Bu eserlerde tek doğru yolun kendi yolları ve kurtuluşun işte bu eserlerdeki düstur üzerine hareket etmekten geçtiği açıklanmaktadır. Militanlar büyük bir hayranlıkla bu gibi eserlerde yazılıp çizilenlere uyma gayretine girmektedirler. Bu kitaplar ise onlar için özdeşleşecekleri, benimseyecekleri ve gidecekleri yolun kılavuzu olarak görülmektedir.

İdeolojik eğitimini alan örgüt mensubu bir bireyin ilk pratiğini yapmak; ilk ateşli konuşmalarını yapması için tercih edilen yerler medrese camii ve yakın mahallelerdeki camiiler olmaktadır. Özellikle Cuma günleri, Cuma namazı öncesi vaaz vermek, stajını yapacak olan örgüt mensubu için tercih edilen gün ve mekânlardır. Camii kürsüsüne vaaz vermek gayesiyle çıkan stajyer (militan), hocaları gibi sözü dinden açıp sosyal ve siyasi mecraya çekmekte ve dini pasajlarla dolu ateşli konuşmalar yapmaktadır. Bu vaazlarda örgüt ve örgüt mensubu kişilerin sosyal, siyasi ve eğitim bakımından her zaman haklı olduğu; örgüte mensup olmayanların ise ağır ifadelerle aşağılandığı, küçümsendiği ve hatta tahkir ve tekfire kadar götürülmesi söz konusu edilmektedir.

İdeolojik eğitim konusunda onlarca eser kaleme alınmıştır. En önemli ideologlardan birisi Filistinli din adamı Abdullah Azzam'dır. Bu zat, önceleri Afganistan'daki cihadın Arap ve Müslüman dünyasına farz-ı ayin olduğunu

belirterek Müslümanları, canları ve malları ile cihada çağırıştır. Azzam'ın izlediği yol sonraki yıllarda ise el-Kaide Terör Örgütü'ne dönüşmüştür. Onun Müslümanları cihada çağrıda bulunduğu onlarca eseri, makalesi ve katıldığı seminerleri vardır. Bu eserlerden bazıları; *“Mesud der Cehan-ı Arap-Arap Dünyası ve Mesud”*, *“Emperyalist İşgallere Karşı Topraklarımızı Savunmak Her Müslümanın En Önemli Görevidir”*, *“Afgan Cihadında Rahmanın Ayetleri”*, *“Cihad Kervanı”*, *“Cihadın Ahkâmı”*, *“Cihad Adab ve Ahkamı”*, *“Müslüman Halkın Cihadı”*...

Dini motifli örgütlerin ve terör örgütlerinin kullandıkları bir diğer ideolojik eser ise; *“Cihad Ansiklopedisi”*dir. El-Kaide Örgütü üyelerinden birisinin belirttiğine göre, bu çalışmada cihadın farz olmasından cihat yolunda çekilecek çilelere, savaş taktiklerinden silah kullanma tekniklerine ve istihbarat mevzularından ilk yardıma kadar bir militan için gerekli görülen her konu en ince ayrıntısına kadar işlenmiştir. Bu ansiklopedi, 10 cilt 7000 sayfadan oluşmuştur (akt. el-Kureşi, 2013: 41).

Taliban Hareketi ve el-Kaide Terör Örgütleri'nde militanları cezbetme materyallerinden bir diğeri ise yukarıda ismi zikredilen kişilerin hayat hikâyelerini içeren eserlerdir. Bu kişilerin hayatları kerametler ve veciz anılarla duygu dolu bir biçimde yazılarak kamplarda militanların okuması ve etkilenmesi sağlanmaktadır. Buna bir örnek olması açısından Defne Bayrak'ın Türkçe olarak kaleme aldığı *“Usame”* adlı hacimli biyografi eserini gösterebiliriz.

Örgütler açısından Cihada katılan mücahitlerin kaleme aldığı anı yazıları da ideologların yazdıkları eserler kadar değerli görülmektedir. Bu tür eserlerden bazıları; Taliban ve el-Kaide Terör Örgütü saflarına katılmak üzere bu örgütlerin eğitim kamplarına giden; kendisi tarih öğretmeni olan Salih Seriyeye'nin *“Saatlar Şehadete Ayarlı-Bir Mücahidin Cihad Günlüğü”* adlı eseri günlük notlarla kampın durumu hakkında bilgi verdiği kadar hayranlık dolu ifadelerle bu kampları cazip göstermeye çalışan bir eserdir. *“Guantanamo Pakistan”*, 11 Eylül 2001 hadisesini metheden *“11 Eylül-Dünyayı Sarsan Hadiseye Genel Bir Bakış”*, *“Türk Mücahidlerinin Sorularına Cevaplar”*, *“Bosna'dan Afganistan'a Cihadın Mahrem Hikayesi”* ...

Özet olarak belirtmek gerekirse terör örgütleri, kitleleri etkilemek ve bünyesine katmak üzere ideolojik ağırlıklı konuşmalar, vaazlar, pankartlar, afişler, kitaplar, makaleler ve dergiler çıkarmaktadırlar. Taliban Hareketi, ilk oluşum ve gelişim aşamalarında bu materyaller arasından ağırlıklı olarak vaaz, kitap ve dergileri kullanmıştır. Materyallerin çoğunluğu Arap ve Pakistanlı ideologları tarafından hazırlanarak örgüt militanlarının kullanımına sunulmuştur. Günümüzde ise vaaz, kitap ve derginin yanı sıra internetin imkânlarından da yararlanılmaktadır.

3. 1. 3. 6. 2. Silahlı Pratik Eğitim

Terör örgütleri, ideolojik eğitimin yanında silah ve mühimmat ile ilgili eğitimleri de yapmaktadır. Çağın sağladığı savaş ve tahrip materyalinden azami ölçüde istifade etmektedirler. Bu açıdan günümüzde varlığını sürdüren terör örgütleri militanlarını, silahların tanıtılmasından kullanılması ve bakımına, ağır silahlardan hafif silahlara, mayın ve patlayıcı madde yapımı ve yerleştirilmesinden işlerine yarayacak türlü savaş tekniklerine kadar uzun ve çetrefilli bir eğitimden geçirmektedirler.

Afganistan'da cereyan eden Sovyet işgali yıllarında Arap dünyasının dört bir yanından gelen mücahitler ve Afganistanlı mücahitler, Pakistan'daki eğitim kamplarında çeşitli eğitimlerle savaşa ve cihada hazırlık yapmışlardır. Çoğunluğu Arap dünyasının ve dünyanın dini motifli legal ve illegal örgütlerinin mensubu olan bu kişiler, savaş sahasına gitmedikleri zaman sabahtan akşama kadar askeri eğitime benzer almaya devam etmişlerdir. Kamplarda gün boyu ağır pratik eğitimin yanı sıra akşamları ise liderleri ve ideologları tarafından vaazlar ile cihada motive edilmeye çalışılmışlardır. Bu vaazlarda Arap dünyası ve Müslüman ülkelerdeki sorunlar gündeme getirilerek silahlı eylem ve cihat tek çözüm yolu olarak sunulmaya çalışılmıştır (Şahzad, 2014: 16-17; Aman, 2014: 165). Bu süreç Taliban'ın hazırlandığı, sahaya sürüldüğü dönemlerde de sürdürülmüştür.

Eğitim kampları da yine militanların kat ettikleri kademeye göre temelden üste doğru çıkmaktadır. Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri mensuplarının öncelikli görevi, dini farizalarının zamanında yerine getirilmesidir. Silahlı eğitim dâhil ameliyeler (saldırı organizasyonları), fiziksel aktiviteler, silaha aşinalık, silah söküp

takma işlemleri, silahların yağlanması, kullanım şekilleri, özellikleri, silah atışları ise bu farizalara göre programlanmıştır. Örgüte yeni katılan bir militanın anlattıklarına göre bir militan adayının örgüte katıldığı gibi eğitim alacağı kamplara dağıtımı sağlanmaktadır. Bu kamplarda fiziksel ve silahlı eğitimden sorumlu bir hoca bulunmaktadır. Eğitimin her aşamasında kampların değişmesi ile eğitmen hocalar da değişmektedir. Eğitmenler fiziksel egzersizleri ve silahlar konusunda uzman ve yıllarını cihat yoluna adanmış kimselerden oluşmaktadır. Militanlar fiziksel egzersizlerde yürüyüşle başlayıp silahın sökölüp takılması ve yağlanması alıştırmalarıyla eğitimlerine devam etmektedirler. Günlerce süren bu egzersizlerin ardından eğitimler, yavaş yavaş silahlı beden eğitimi ve egzersizleri, atış ve nişan alıştırmaları ile devam etmektedir. Atış vaziyetleri almak, yüzüstü sürünme, sırt üstü sürünme şekilleri ile militanın hem silahlı eğitim konusunda bir asker kadar gelişmesi sağlanmakta hem de dayanıklılığı artırılmaya çalışılmaktadır. Silah kullanımı ve kamplardaki disiplini, örgüt militanlarından birisi anı defterinde şu ifadelerle anlatmıştır (Seriyye, 2013: 13, 15-16, 22-23, 44):

“Üstad bugün, üzerinde birkaç gündür çalıştığımız bazı hafif ve ağır silahlarla atış yaptırdı. Tabanca atışlarım tam bir fiyasko olsa da ağır silahlarda kısmen iyiymişim... Üstad sabah içtima yaptığında ona kadar sayıyor. O, on demeden yetişemezsek geç kalma süresine göre değişik cezalar veriyor. O, on demeden yetişebilmek ve her durumda çatışmaya hazır olabilmek için silahımız koynumuzda, kemer bendimiz başucumuzda yatıyoruz.”

Örgüt, militanlarını örgüte bağlamak ve onlara kendilerini rahat hissetmelerini sağlamak maksadıyla her türlü eğitim vermektedir. Gerilla savaşı eğitiminden saldırı ve savunma eğitimine, taktik eğitimden strateji ve savaş tertibi alma eğitimine, harita okuma eğitiminden koordinat eğitimine, dağ hayatı ile kamp hayatından silahsız hayatta kalma teknikleri ve ilk yardım teknikleri gibi her türlü eğitim verilmektedir. Bu eğitimler, son derece modern ve son derece ciddi bir biçimde uygulanmaktadır. Bu haliyle her bir militanın kendini özel hissetmesi ve savaş alanında elzem olan her nevi donanıma sahip olması sağlanmaktadır (Konuk, 2012: 265). Eğitimlerde askeriyede verilen eğitim gibi titizlikle her ayrıntı düşünülerek sürdürülmekte ve militanların özgüveni yüksek bireyler olarak

yetişmesine özellikle önem verilmektedir. Bu eğitimlerde, bireyin örgüte aidiyeti artırılmaya ve örgüt için özel biri olduğu hissi verilmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda bu eğitimlerle militanların kendisini savunabildiği kadar düşmanını ekarte edebilecek güce ve yeterliliğe kavuşma imkânı da sunulmaktadır.

Eğitimler sırasında yorgunluk sonucu yılgınlık, bıkkınlık ve bezginlik belirtilerinde hemen ya eski militanlar devreye girip motive edici konuşmalarla militanların moralini yüksek tutmaya çalışmakta veya belirli aralıklarla topluca yapılan moral ve motivasyon sohbetleri ile militanların moralleri yüksek tutulmaya çalışılmaktadır. Konuyla ilgili Taliban ve el-Kaide Terör Örgütlerine katılan bir militan, şöyle bahsetmektedir (Seriyye, 2013: 15):

“...Zaruri haller dışında bir hafta boyunca yıkanmayacağımız, elbiselerimizi de değiştirmeyeceğimiz söylenince moralimiz iyice bozuldu. Bu moral bozukluğunu fark eden bir kardeş birkaç dakika ayaküstü Allah yolunda tozlanmanın faziletinden bahsetti. Resulullah'ın (s.a.v.) ateşin Allah yolunda tozlanan ayakları yakmayacağını söylediğini hatırlattı. Kardeşin bu güzel nasihatlerinden sonra üstümüzü başımızı temizlemeyi bıraktık. Allah, bütün amellerimizi yalnız kendisi için yapmış kabul etsin.”

3. 1. 3. 6. 3. Militan Yetiştirmede Pakistan ve Afganistan'daki Eğitim Kamplarının Rolü

Mücahitlerin Sovyet Birlikleri ile savaştıkları sırada CIA, Pakistan-ISI ve Suudi Arabistan vd. tarafından mücahitlere yardım adı altında yapılan eğitim kampları, sonraki yıllarda Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri'nin önemli mevzileri haline gelmiştir. Buralar, terör örgütlerinin askeri eğitim almak için kullandıkları en önemli merkezlerden olmuştur. Bu kamplardaki eğitimler kampın durumu, pozisyonu ve uygunluk durumuna göre farklı aşamalarda silah ve savaş eğitimi verilen mekânlar olarak kullanılmıştır.

Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan medreseleri de Taliban Hareketi için militan yetiştirme merkezi olarak kullanılmıştır. Bu medreselerde okuyan gençlerin çoğunluğu şehit olmak için can atan birer militan olmuşlardır (Marsden, 2009: 202).

Taliban Hareketi'nin maddi ve manevi olarak arkasında bulunan bu müesseselerde sağlanan eğitimle örgütün militan kadroları yetiştirilerek gönderilmiştir.

Militan yetiştirmede eğitim kamplarının yanı sıra (potansiyel) militanların altyapılarının oluşturulduğu medreseler de mevcuttur. Bu medreselerdeki talebelerin yaşları küçük olduğu için henüz dini dersler ve hıfız birincil görevleri niteliğindedir. Pakistan'daki el-Kaide eğitim kampına yakın ve yine el-Kaide'nin kontrolünde olan bir medresede talebelerin silahla pratik yapmaları canlı şahitlerden birisinin anılarında şöyle tasvir edilmiştir (Seriyye, 2013: 53):

“... Bu çocuklar cihadın içinde, mücahidlerin yanında, fitratları bozulmadan, bütün zorlukları görüp yaşayarak yetişiyorlar elhamdülillah. Bayramın birinci günü ellerinde bizim silahlarımızı alarak tek sıra halinde dizilmişlerdi. Aralarında silah taşıyamayacak kadar küçük olan da vardı. Onlara da pimi alınmış el bombaları verilmişti. Hocalarının sebiluna sebiluna (yolumuz) sesine hep bir ağızdan gür sesle el cihad el cihad, düsturuna düsturuna (metodumuz) sesine de yine hep bir ağızdan gür sesle el-Kuran el-Kuran diyerek karşılık veriyorlardı. Onların bu hali birçok mücahidin duygulanıp ağlamasına neden olmuştu.”

Başta Arap ve Pakistanlılar olmak üzere dünyanın dört bir yanından ve Afganistan'dan cihada katılmak için gelen, sonraki yıllarda Taliban saflarına katılacak olan aşırı militanlar, askeri ve ideolojik eğitimlerini bu kamplarda sürdürmüşlerdir. Seksenli yıllarda mücahitler ve sonraki yıllarda Taliban adı altında Afganistan'daki komünist rejime karşı verilen savaşlara ve Pakistan için ise Keşmir'deki savaşa katılarak uygulama fırsatı da yakalamışlardır. Dillerinden düşürmedikleri ise zalim ve zorba İslami yönetimlerin aleyhinde propaganda yapmak ve bu yönetimleri halkın nezdinde itibarsızlaştırmak şeklinde olmuştur. Bir diğer stratejik söylemleri, önceleri komünist rejimlerin kötülenmesi üzerinde durulurken sonraki yıllarda ise İslam adına ele geçirdikleri ülke yönetiminde (mücahit örgütler) fesada ve sapkınlık batağına battıkları için aleyhlerine cihat edilmesi gerektiği verileri işlenmiştir. Günümüz propagandasını ise ABD'nin zorba ve emperyalist tavırları üzerinde durulması; militanları ve halkı mücadeleye çağırılması oluşturmaktadır (Şahzad, 2014: 17).

Cihat yıllarında Sovyetler birliği askerine karşı mücadele etmesi için CIA ve ISI tarafından Pakistan'ın Afganistan sınırı yakınları (Pakistan'ın kuzey sınırı) ve Afganistan'ın güney sınır bölgelerinde çok sayıda kamp inşa edilmiştir. Bu kampların yapımı ve bu kamplarda sürdürülen dini-ideolojik eğitimler, Arap ülkelerinden gelen hocalar tarafından yapılırken diğer yandan CIA, bu kampların yapımında maddi yönden katkıda bulunmuştur. Arap ülkelerinin maddi ve ideolojik katkıları yine CIA'nin isteği üzerine olmuştur. Kamplarda sürdürülen askeri eğitimler, Pakistan ordusu mensubu ve bu ordunun emekli generalleri tarafından verilmiştir (Coll, 2013: 136).

Silahın tanıtılması ve kullanımı Pakistan'daki eğitim kamplarında başlamıştır. Önceleri mücahit örgütlerin cihatçıları, bu bilgilerle donatılırlarken sonraki süreçte bu tecrübelerini Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri için de kullanmışlardır. Arap asıllı bir mücahit, cihat yıllarındaki hatıralarını yazdığı yazısında kamp eğitimi ve silah kullanımından şu şekilde bahsetmiştir (Azzam vd. 2008: 198):

“Babi kampında silah kullanmasını öğrendim. Öyle ki her birimiz Afganistan’da askeri faaliyetlere katılabilecek kadar öğrenmiştik. Her bir mücahide birer kalaşnikof tüfeği verilir ve nasıl kullanılacağı öğretilirdi. Çünkü kafilenin (mücahit) Rus askeriyle karşılaştığında kendi silahlarına davranması gerekirdi...”

Bu kamplardan biri olan Drunte kampı, Celalâbâd şehri yakınlarında bir bölgede kurulmuştur. Taliban döneminde bu kamp özellikle el-Kaide Terör Örgütü militanlarının kimyasal silah eğitimi ve zehirler konusunda deneme yaptıkları ve eğitim gördükleri yer olarak kullanılmıştır (Coll, 2013: 525). Afganistan'ın Güneyi ve Pakistan'ın kuzey bölgelerinde bulunan bu kamplar kurulduğu günden beri adeta terörist yetiştirme merkezleri olarak işlev görmüş ve halen de bu işlevini başarı ile sürdürmektedir (Pamir, 2010: 277-278; Aman, 2014: 178-179). Eskiden el-Kaide Terör Örgütü, Pakistan ve Arap menşeli dini motifli illegal örgütlenmeler, Taliban ile birlikte bu kampları paylaşmışlardır. Günümüzde ise bu örgütlerin yanı sıra IŞİD Terör Örgütü de bu mevzilerden istifade ederek o bölgelerde adından söz ettirmektedir.

3. 2. Örgüte Bağlılık ve Fedakârlık Davranışını Artıran Psikolojik Faktörler

Taliban Hareketi'nin taraftar kitlesini elinde tutma ve onları eylem, ameliye (terör saldırısı, eylem) ve sahaya inip örgüt adına savaşmasına iten sebeplerin neler olduğu, önemle üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Bu bağlamda eylemci kitleyi harekete geçirmek, örgüte bağlı bireyler haline dönüştürmek ve fedakârca hareket etmesini sağlamak için uygulanan psikolojik yöntemler kazanmaktadır.

3. 2. 1. Örgüte Bağlılığı Artıran Faktörler

Terör örgütlerinde genel anlamda birbirlerine bağlı ve birbirlerini koruyucu ve kollayıcı militanlar tercih edilmektedir. Bununla birlikte militanın örgüt ve arkadaşları hakkında gizliliği ihlal edecek en küçük davranışta en yakını tarafından infaz edildiği de yaygın bir uygulama olarak bilinmektedir (Erdoğdu, 1987: 18).

Örgüt içi birlikteliği ve bireyin örgüte bağlılığını artırmak amacıyla örgüt içerisinde eylemler ve dini ritüellerin genç bireyler tarafından hassasiyetle yapılması teşvik edilmektedir. Namaz kıldırma, yemek duası ve örgüt içindeki ideolojik konuşmaların çoğunlukla gençler tarafından yapılmasına teşvik edilmektedir. Bu konularda büyükler, sadece gençleri eğittikten sonra onları örgüte bağlı ve örgüte sadık birer nefer olmaları için bu yolu seçmiş ve seçmektedirler (Konuk, 2012: 264).

3. 2. 1. 1. Nefret Oluşturmak

Her kitle hareketi, nefret duyulan ortak bir düşmana karşı ortaya çıkmıştır. Çünkü nefret, toplum arasında paylaşılsa güçlü bir birleştirici duygu haline gelmektedir. Büyük başarılar kazanan liderlerin kazandıkları başarılar incelendiğinde, kendi taraftarlarını ortak bir düşman etrafında topladıkları görülmektedir. Bu liderler kazandıkları her zaferi ortak düşmana karşı kazanılan bir zafer ve karşılaştıkları her olumsuzluğu da ortak düşmanın komplosu olarak taraftarlarına yansıtmaktadırlar (Alkan, 2002: 208-209).

Taliban Hareketi militanları, Afganistan'daki mevcut hükümetin ve bölgesel komutanların İslam dışı davranışlarına karşı duydukları kızgınlık ve onlara

besledikleri nefret ile hareket etmişler/ettirilmiştirlerdir. Devlet dairelerinde çalışan memurlar ve ordu mensubu kişilerin de mürtet olduklarını söyleyerek istişhad ameliyesi, şehadet eylemi ve saldırılarını, bu inanç doğrultusunda yapmaktadır.

Örgüt üyeleri kendileri ile aynı safta yer almayan herkesi mürtet ilan etmişlerdir. Örgüt, Afganistan'daki dönemin İslami Hükümeti ve eski cihat örgütleri komutanlarının yanı sıra Afganistan halkının da dinden uzak hareket ettikleri iddiasıyla; onlara karşı topyekûn cihat edilmesi gerektiği düşüncesiyle hareket etmiştir. Terör yönetimi veya örgüt anlayışına muhalefet eden, ele geçirmediği herkesi ve her bölgeyi küfürle itham etmiştir. Küfre karşı ise cihat edilmesi; yollarını kaybetmiş bu insanları doğru yola getirmenin vazifeleri olduğunu iddia etmiştir. Onlara karşı koyan ve Taliban gibi düşünmeyenler ise öldürülmesi farz olan kâfirler ve mürtetler olarak gösterilmiştir.

Terör örgütleri, karşıt olan kişileri gözlerini kırpmadan ve herhangi bir nedamet duymadan öldürmeleri; onların karşılarındakilere karşı duydukları sonsuz nefret sayesinde mümkün olabilmektedir. Örgüt militanları tarafından rakip pozisyonunda bulunan kimselerin ölümü ve öldürülmesinin normal görülmeye başlanması hatta karşıt durumdaki kişinin ölümünün büyük bir başarı olarak görülmesi; arkasından nefret dolu ifadelerle cehennemlik olduklarını belirterek naralar atılması; terör örgütlerinin uygulamaları arasındadır (Bal, 2014: 27).

Terör örgütü militanları kendilerine aşılana nefret duygusu yüzünden sevgi, saygı, empati gibi insancıl duygulardan uzaklaştırılarak nefretin birleştirici gücü etrafında birleştirilmektedir. Diğer taraftan bu duygu sayesinde bireyin kendisini unutmaya sağlanmaktadır. Nefret söylemleri ile beyni yıkanmış birey, artık kendi geleceği ile ilgili düşünmekten uzaklaşarak aynı duyguları taşıyan kitle içerisinde birlikte hareket etme eğilimine kapılmaktadır (Hoffer, 2014: 103). Bu bağlamda Taliban ve el-Kaide Terör Örgütü'ne katılan bir militanın anı defterinde arkadaşının istişhad ameliyesi sonrası yaşadığı duyguları oldukça dikkat çekicidir. Militan, arkadaşının bir kamyon dolusu patlayıcı ile NATO karargâhlarından birine saldırmasından bahsederken, saldırıya katılan militanın nefret duyduğu ABD askerlerinden birkaç kişiyi öldürmek isteği ile yanıp tutuştuğundan söz etmiştir. Böyle söylemler ve eylemler sürekli olarak militanlara izlettirilmekte ve heyecanları

canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Mezkûr militan anılarını anlatan eserde bahsi geçen olayı şu şekilde anlatmıştır (Seriyye, 2013: 81):

“Son karşılaşmamızda bana en büyük isteğinin çok sayıda Amerikan askeri öldürmek olduğunu söylemişti. Şehadet haberi onu tanıyan bütün kardeşleri sarstı. Herkes bir süreliğine sessizleşti ama sonra her şey aynı ve eskisi gibi devam etti. Burada kimse kimsenin gidişine şaşırıyor. Çok sevdiğin, birlikte ameliyelere gittiğin, derdini anlattığın, sırrını paylaştığın arkadaşının şehadet haberi geliyor, şaşırılmıyorsun. İlginç ama olması gereken de bu. Ameliyeye gitmeden önce son görüntülerini izledim; son derece sevinçli, heyecanlıydı. Allah, şehadetini kabul etsin.”

Taliban Hareketi, taraftarlarını ve militanlarını ortak bir düşman etrafında birleştirmiştir. Bu ortak düşman ise ilkin Afganistan’da yıllardan beri İslami bir hayat tarzı getiremeyen, İslami bir devlet kuramayan mücahit grupları ve yoğunluklu olarak modern bilimleri öğreten okullarda ve üniversitelerde okuyanlar olarak belirlenmiştir. Örgüt, düşman ilan ettiği bu insanlara karşı cihat yapılması gerektiği; bunlara karşı cihadın da sevap olacağı inancını militanlarına aşlamıştır. Onlara göre Afganistan devletinin İslami bir devlet hüviyetinden uzaklaşması, ülkede İslami yaşamın zayıflaması, güvensizliğin müsebbibi ve bütün musibetlerin baş amili ortak düşman olarak belirlenen, mücahit örgütlerdir.

Taliban Hareketi’nin Afganistan’daki Türk kökenli vatandaşlara karşı nefretle yaklaşması ve sebepli sebepsiz şallak-kırbaç ile ölesiye dövmesi ise onları (Türkler ve Peştun olmayanlar) kendilerine düşman olarak belirlediklerinden kaynaklanmıştır. Örgütün bir diğer nefret kustuğu kesim ise Afganistanlı Şii vatandaşlar olmuştur. Ülkenin kuzeyini ele geçirdikleri zaman (kendi tabirleri ile fethettikleri zaman) çekik gözlü, yuvarlak yüzlü, kısa boylu ve konuşmaları ile Şii Hazara veya Türk olduğunu ele verenleri, tuttukları yerde kurşuna dizmiştir. O günler için yegâne düşmanları bu kesim olmuştur. Bu nefretlerinde 1997 yılındaki kuzey bölgelere girdiklerinde yaşadıkları ağır mağlubiyet ve yaşanan ağır yenilginin etkisi önemli ölçüde rol oynamış olabilir.

Taliban Hareketi, karşısındaki nefret duyduğu ve antipati beslediği mücahit örgütleri; örgüte göre İslamiyet'i tam olarak yaşamadıkları için nefret duyduğu halkı dize getirince artık kendisi de o nefret duyduğu cihat örgütlerine dönüşmüştür. Mücahit komutanların yıllardan beri halka münasip gördükleri baskı görevini bu defa Taliban Hareketi, şiddetle ve terörle süsleyerek kendisi üstlenmiştir. Bu, Hoffer'in "hakikatte nefret etmenin arka planında nefret edilene özenme ve ona benzemeye çalışma duygusu vardır" deyişine uygunluk göstermektedir (Hoffer, 2014: 110). Örgüt, hâkimiyetini ilan ettiği yerlerde hırsızlık, yol kesmek vb. güvenlik sorunlarını göreceli olarak çözmüştür. Fakat bu defa bütün her şeyi kendi ellerine almıştır. Artık güvenlik, emniyet, huzurun yanında emniyetsizlik, huzursuzluk, kargaşa vb. de Taliban tarafından yapılmaya başlamıştır.

Ülkenin büyük bölümünü ele geçirdikten sonra artık yeni düşmanlar oluşturulması ve nefret duyabilecekleri yeni mecralar geliştirilmesi icap etmiştir. Bu esnada el-Kaide Terör Örgütü ile de birleşince hedefler büyümüştür. Örgütün düşman kitlesi ABD ve Müslümanlığı yaşamayan ülkeler ve toplumlar olmuştur. Kendi düşüncelerine sahip olmayan herkes tekfir edilmiş ve onlara karşı savaş ilan edilmiştir. Çünkü örgütün dinamik kalabilmesi için nefret uyandıracak, mağlup ettikleri eski düşmanların yerine kaim kılacakları yeni düşmanlar bulmaları gerekmektedir. Günümüzde ise başta ABD olmak üzere Afganistan Milli Ordusu ve devlet erkânı ile örgüte muhalefet edebilecek herkes hedef tahtasına konulmuştur. Özellikle yabancı güçler ve işbirlikçileri onlar için nefretlerini çeken kitleler olmuştur.

3. 2. 1. 2. Taklitçilik

Taliban Hareketi militanları, kendine güveni olmayan, toplum içine giremeyen taşralı kesimlerden ve ataerkil ailelerden gelmektedirler. Alkan'ın belirttiği üzere bireylerin kendine güvensiz olması taklit davranışını tetiklemektedir. Taklit, emek istemeyen önceki örneği olduğu gibi kabul edip ona birebir uymak ve kendini ona benzettir (Alkan, 2002: 210). Örgüt, bir düşmana karşı duyulan nefret duygusunun yanı sıra liderleri ve önderlerini taklit yoluyla bu birlikteliği sağlamıştır. Bu gençlerin çoğunluğu hayatının baharını, ya hocaların sözlerinin

kanun hükmünde telakki edildiği medrese ve kamplarda geçirmişler ya da ataerkil ailede babanın (eğer savaşlarda hayatını kaybetmediyse) tahakkümü altında yetişmişlerdir. Dolayısıyla bireysel düşünmek ve hareket etmek yerine baba veya yönetici kişi/kişilerin takipçiliğine ve taklitçiliğine alışarak büyümüşlerdir.

Taklit, aynen nefrette olduğu gibi birlikteliğin ve birlikte hareket etmenin güçlü bir motivasyon kaynağıdır. Taklit, çoğu durumda kendine güveni olmayan ve kötü bir çocukluk geçirmiş bireylerde daha fazla baş gösteren bir olgudur. Çünkü kendine güveni olmayan ve kendi benliğinden nefret duyan, kaçmaya çalışan bir kişi hayranlık duyduğu kişinin yerinde kendini hayal etmekte ve onun hareketlerini, konuşmalarını ve davranışlarını taklit etmektedir. Ayrıca taklit etmeye meyyal olanlar, çoğunluğu yıllarca toplum içinde bir statüye sahip olmayan, zengin ve saygın olan kesim değil de genel olarak topluma katılamayan, uyum sağlamakta güçlük çeken, sosyal statü olarak alt seviyede bulunan fakir kesimden gelen kişiler olmuşlardır (Hoffer, 2014: 115-117).

Taliban Hareketi üyelerinin çoğunluğu sosyal statü olarak ortanın altında olan kesimden gelen insanlardan oluşmuştur. Bu kesimin yegâne emeli komutanlarına veya liderlerine benzemektir. Giyim kuşamdan kullandıkları jargona, benimsedikleri oyundan sergiledikleri davranışlara ve yedikleri yemekten gittikleri yerlere kadar her hal ve durumda liderlerini taklit etmiş ve taklit etmektedirler. Örgüt liderleri dini nutuk atmaktan, camilere gitmekten, pota güreşine gitmekten, camilere gidip namaz kıldırırmaktan vb. hoşlandığı gibi militanları da aynı yolu tercih etmeye çalışmışlardır. Çoğu durumda bu taklitçiliklerini gizleme gereği bile duymamışlardır; “Molla falanca çok muttaki bir insandır. O, güreşi sever, camilere gidip namaz kıldırılmayı ve halkın arasına karışmayı sever. Ben de onun yolunu takip etmeye çalışıyorum...” ifadeleri, bu durumun yansımasıdır. Taliban militanları terör yönetimi döneminde ve günümüzde söylemleri ve eylemleri ile liderlerini ve örgüt içinde bayrak kişileri taklit ve takipçisi olduklarını göstermişler ve göstermektedirler.

Taliban Hareketi militanları, dış dünyadan tamamıyla tecrit edilmiş bir ortamda yani dış dünyayla hemen hemen hiç ilişkisi olmayan kamplarda eğitimlerini idame ettirmişlerdir. Dış dünyayla bağı olmayan bu ortamlarda karizmatik lidere ve güçlü figür olarak karşılarında duran hocalarına benzemeye çalışılması beklenen bir

değişikliklerdir. Bu ortamlarda militanların sadece konuşma ve okudukları kitapları değil aynı zamanda kıyafetlerine dek belli bir şemaya uyması yönünde yönlendirmelerde bulunulmuştur. Bu sebeple örgüt üyesi olan kişiler, sahaya indiklerinde her yönleri ile birbirlerine benzeyen kişiler, birbirlerinin kopyası bireyler halini almışlardır.

3. 2. 1. 3. İkna Etme ve Zor Kullanma

Taliban Hareketi, militanlarını kazanmak ve etrafında tutabilmek için sıkça propagandaya başvurursa da propagandanın ve reklamın yetersiz kaldığı yerlerde şiddet yolunu tercih etmiştir. Taliban Hareketi'nin yeni ortaya çıktığı yıllarda, önce ılımlı ve adaletli bir örgüt olduğuna Afganistan halkı inandırılmaya çalışılmıştır. Belli bir süre bu propagandayla halkı ikna etmeye çalışan güçler, sonra da ele geçirdikleri (bakış açısına göre fethettikleri veya işgal ettikleri) yerlerde insanları kestiklerinden, biçtiklerinden, kadınların diri diri memelerini kestiklerinden, öldürdüklerinden, zorbaları sindirdiklerinden, iyileri kolladıklarından, zalimleri ağır bir şekilde cezalandırdıklarından söz etmeye ve bu doğrultuda propagandalar yürütmeye başlamışlardır. Yani kitleleri kendi taraflarına çekmek için hem ikna etmeyi tercih etmişler, hem de şiddet ve terör estirme yolunu kullanmışlardır.

Terör örgütleri taraftar ve militan kazanma sırasında, ikna için çabaladığı gibi kazandıktan sonra militanı elde tutmak ve örgütün ideolojisi doğrultusunda sorgusuz sualsiz hareket etmesini sağlamak için şiddet de kullanmışlardır (Alkan, 2002: 212). Taliban Hareketi'nin militanlarını, para karşılığı ve din-ırk temelli yollarla ikna etmenin yanında zorla saflarına katmaya çalıştığı iddia edilmiştir. Komutanlarına memleketlerinden kendine bağlı savaşçı ekibini belli bir ücret karşılığı veya zorla almalarına izin verilmiştir. Her komutanın militanlarına ödeyeceği para, vereceği silah ve mühimmat, kullanacağı araç ve yakıt kadar her ihtiyaç Askeri şura tarafından karşılanmıştır (Raşid, 2008: 147).

Taliban Hareketi, kazandığı üyelerin teorik ve uygulamalı eğitimlerle yanında tutmaya çalışmıştır. Diğer taraftan eylemsel boyutta aksaklıklar gösteren üyelere, suçlu kabul edilen bir kişinin ölümünün izlettirilmesi gibi alıştırmaya, şiddete alışma yöntemlerini kullanmıştır. Bir sonraki seferde ise düşmandan esir alınan veya örgüte

ihamet eden kişiyi; örgüte ısınması ve alışması istenen yeni üyeye silah ve pala verip önündeki suçlu gösterilen kişiyi işkence ve şiddet uygulayarak öldürmesi istenmiştir. Örgüt üyesi bu eylemde tereddüt yaşadığı an eski bir üye tarafından öldürülme tehlikesi sebebiyle ölmek ile öldürmek arasında kalarak öldürmeyi seçmek zorunda kalmıştır. Bu durumda tereddüt yaşayanların ölüm emri verilmiştir. İnfazı için ise militanlar arasında yine bir alt kademeli yani öldürmeye teşne (aç) yeni üyenin eliyle gerçekleştirilmesi yolu tercih edilmiştir. Böylece örgüt üyesi kişi, bir canlıya kıymaya alıştırılmış, örgüt tarafından yeni silahla ya da örgüt içinde bir basamak üstü çıkarılmakla taltif edilerek yüceltilmiştir.

Taliban Hareketi militanlarının kahir ekseriyetini Afganistan ve Pakistan Peştunları oluşturmuştur. Örgütün dönem dönem ülkenin güney kesimlerinde zorunlu asker alımına başvurduğu vaki olmuştur. Ülkenin kuzey bölgesinde yaşadığı ağır yenilgi ve çok sayıda militanını kaybetmesi sonrası 1997 yılında Afganistan ve Pakistan'dan parayla militan alma yolunu tercih etmiştir. Para ve Peştunvali akidesinin (Peştun gelenek ve görenekleri) gücü ile ikna edemediklerini ise zor kullanarak örgüte kazandırma yolunu izlemiştir (Raşid, 2008: 90 ve 147). Bundan dolayı o yıllarda Kandahar ve Helmand illerinde bölge halkı ile Taliban militanları arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalarda halktan ölen ve yaralanan kişilerin olduğu kadar örgüt militanlarından da ölen ve yaralananlar olmuştur.

3. 2. 1. 4. Telkin ve Teşvik

Kitle hareketlerinin kullandığı telkin, muhatap alınan bireylere doğruluk ve yanlışlığı üzerinde durmaksızın belirli bir fikrin veya inancın aşılmasına yönelik çabalar olarak tanımlanabilir. Telkin, kitleleri harekete geçirme ve belirli bir hedefe yöneltme konusunda etkili bir silah olarak görülmüştür. Fakat bu konuda gözden kaçırılmaması gereken husus telkinin hedef kitlenin değerlerini ön plana çıkararak ve ilgisine mazhar olacak şeyler üzerinde yoğunlaşması gerekliliğidir (Brown, 2000: 22-23). Gustave Le Bon'a göre telkinin doğru ve uygun biçimde kitlelere işlendiği durumlarda telkin onları, *kahramanlığa, nefsi fedaya ve feragate yetenekli* bireylere dönüştürmektedir (Le Bon, 1997: 45).

İstenilen yönde telkin olunan bireylerde örgütün ideolojisi fiile dönüştürülmeye uygun hale gelmektedir. Telkin yoluyla etki altına alınan kitleler/militanlar, normal şartlarda kabul edilmesi ve inanılması imkân dışı olan hikâyeler ve mitlerin etkisi altında kalmaktadırlar (Le Bon, 1997: 35-36). Bu doğrultuda rüyalar, şehit düşenlerin kahramanlık anılarının destansı anlatımları ve yapılan eylemler sonrasında yaşanan kutlama etkinlikleri, telkin ve teşvikler için ön plana çıkan vesilelerdir. Özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren Taliban Hareketi dâhil illegal örgütlenmelerde militanların motivasyonunu yüksek tutmak ve örgüte bağlılığını artırıp fedakârca davranmasını sağlamak için gerçekleştirilen her eylemin, lider kadrolarının yaptığı her konuşmanın ve her operasyonun videoya çekilip militanlara izletilmesi adet olmuştur. Militanların, örgütün ön gördüğü ve istediği materyaller haricinde başka verilerle iştilgal etmemelerini sağlamak amacıyla sıkı bir biçimde kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.

Telkin yoluyla kitlelerin istenilen tarafa yönelmesini sağlamak maksadıyla belirli bir otoriteden güç alınması icap etmektedir. Bu, din olabileceği gibi siyasi, sosyal vb. bir değer de olabilir (Brown, 2000: 26). Taliban Hareketi'nde bu otorite söylem safhasında din olarak ön plana çıkmıştır. Arkasından ise siyasi beklenti ve haklılığın kullanılması ile etnik kökenin servis edilmesi gelmiştir. Afganistan ve Pakistan'daki Peştun kökenlilerin örgüte katılması ve örgütü benimsemesini, bu iki unsur artırmıştır. Günümüzde ise lider kadrolarında eski etnik (Peştun ırkçılığı) duygular aynı şekilde devam etmesine karşılık alt tabakalarda dini değerler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Taliban, komutan kadroları ve militan güçlerini teşvik etmek maksadıyla iâşe adı altında normal devlet memuru ve askerin alacağı maaşın üstünde bir maaş dağıtımını yapagelmiştir. Bunun yanında üyelerine kabileleri ve aşiretlerinin algı ve anlayışını yayma serbestisi verilmiştir. Tek dikkat etmeleri gereken ise hayata geçirdikleri eylemlerini, faaliyetlerini, isimleri ve iddialarına uygun düşecek şekilde dine bağdaştırarak yapılmasıdır. Raşid'in anlattığına göre örgütün önde gelenlerinden birisi, militanlarını teşvik etme ve yanlarında tutmayla ilgili olarak kadınlar konusunda şöyle bir açıklama yapmıştır: *“Eğer biz kadınlara karşı bu tavrımızı sürdürmezsek militanlarımızı yanımızda tutamayız. Onların şu an bizim saflarımızda*

savaşmalarına ihtiyacımız var.” Bu sebeple uluslararası toplumun kadınların eğitimi ve iş hayatıyla ilgili ısrar ederek kendilerini (örgütü) zor durumda bırakmak istedikleri yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Raşid, 2008: 163).

Taliban Hareketi ve dini motifli terör örgütleri, militanlarını teşvik ve telkin etmek, örgüt içerisinde tutmak ve onların örgüte bağlılıklarını artırmak üzere örgüt açısından bayrak kabul edilen kişiler ve örgüt üyelerinin rüyalarından istifade etmeye çalışmışlardır. Hakikatte rüyalar, militanların bir şekilde kitlesel hareket etmelerini sağlamak, örgüte motive etmek ve bağlılığını artırmak için kullanılan en önemli telkin yöntemlerinden biridir. Rüyalar, bir yandan örgüt militanlarının birlikte hareket etmelerini telkin ederken diğer yandan da arkadaşlarının ve sırasıyla kendilerine gelecek olan ölüm korkusunun hafiflemesini sağlamaktadır. Örgüt kamplarındaki militanlar arasında anlatılan rüyalardan birisi, örnek teşkil etmesi bakımından aşağıda verilmiştir (Seriyye, 2013: 128):

“Kardeşler onun bir yıl önce bir rüya gördüğünü ve bu rüyayı bir yıl boyunca hiç kimseye anlatmadığını, şehid olmadan birkaç gün önce bir kardeşe anlattığını söylediler. Rüyasında bir saraydan içeri giriyormuş. Sarayda şimdiye kadar bir benzerini görmediği çok güzel bir kız elinde bir elmayla ona bakıyormuş. Kıza yaklaştığında ise kız ona, sen şimdi değil Cuma günü geleceksin, demiş. Bir Cuma gününde de şehid oldu inşallah...”

Militanların örgüt içinde sürekli motive olması ve örgüte bağlılığını artırmak maksadıyla kullanılan ideolojik eğitimler, seminerler ve derslerin yanı sıra etkili bir şekilde kullanılan ve mücahitlerin büyük bir özenti ve hevesle birbirlerine anlattıkları konu ise rüyadır. Başarılı geçen bir eylem sonrası, biri şehit olduğunda ardından eğitim kampına kendilerince büyük bir zatin gelip ders ve seminer vermesi muhakkak bir rüya ile bağdaştırılmaktadır. Bu durumu muhakkak birileri rüyalarında görmüşlerdir ki dilden dile o rüyayı gören kişinin fazileti ve Allah’ın ona bu durumu rüyasında gösterdiği anlatılmıştır. Bu rüyalar, büyük bir hayranlıkla ve hamd-ü senalar, rahmet dilekleri ve gözyaşları ile mücahitler arasında günlerce paylaşılmıştır (Seriyye, 2013: 27 ve 58).

Örgütün sosyal medya üzerinden etkin bir şekilde kullandığı bir başka teşvik ve telkin yöntemi ise örgüte bağlı internet sayfalarından yayınlanan makalelerdir. Bu makaleler, genel olarak örgütü öven ve cihadı yücelten üslupla yazılmaktadır. Köşe yazısı niteliğindeki bu yazılarda Allah (c.c.) yolunda örgüte katılıp bir eylem esnasında ölen kişilerin (örgütün tabiriyle şehit düşen mücahitlerin) örgüte katılış hikâyeleri, örgüt içindeki durumları ve hayatları anlatılmaktadır. Örnek vermek gerekirse Türkiye’den Taliban Hareketi’ne katılmak üzere İran üzerinden giden bir kişinin hikâyesi şu şekildedir; Vatandaşın biri Taliban Hareketi’ne katılmak üzere Türkiye’den vize ve pasaportla İran’a geçmiştir. Oradan da kaçak yollarla tek başına, kaçakçılardan destek almadan, dil bilmediği halde ve yolu yordamı bilmeden cihat etmek maksadıyla Taliban’a katılmak üzere İran-Afganistan sınırındaki dağların yolunu tutmuştur. Yorgun düşüp bir kayanın dibine uyuyakaldığı sırada kaçakçılar tarafından yakalanıp Taliban Hareketi’ne teslim edilmiştir. Evrensel dil (beden dili) ile anlaşmış ve örgüte kabul edilmiştir. Bir müddet sonra eylemin birinde öldürülmüştür/shehit düşmüştür. Makale, Ankebut Suresi 69. Ayeti “*Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız.*” kullanılarak başlamıştır (Ankebut, 29: 69). Allah’ın (c.c.) bu ayette verdiği vaadini tuttuğu belirtilerek makaleye başlanmış ve yol, yordam, dil vb. bilmemesine rağmen bu kişinin örgüte katılabildiğinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda mezkûr şahsın “*Kim Allah’a tevekkül ederse, O kendisine yeter.*” Ayeti (Talak, 65: 3) ile müjdelenen ve çok istediği şehadet şerbetini içtiği belirtilmiştir (Muhacir, 31.01.2012).

3. 2. 1. 5. Eylem

Örgütlerde militanların, yaptığı işin kutsiyetine ve ulviliğine inandırılması en önemli konudur. Bu bağlamda ona uygun eylem ve işler bulunup, yaptırılması elzemdir. Konumuna, istek ve arzusuna ve duruma göre uygun bir eyleme kanalize edilmesi militanın kalıcılığı ve verimliliğini artırmaktadır. Bütün bunları yaparken bireyin yaptığı ve yapacaklarına tamamiyle inanması ve inanarak yapması örgütün başarılı olması için gereklidir (Hoffer, 2014: 76).

Taliban Hareketi, militanlarının eğlence ve hâkimiyet duygularını okşamak maksadıyla çeşitli ceza uygulama organizasyonları da düzenlemekten geri

durmamıştır. Kandahar’da futbola izin verildikten sonra yabancı yardım kuruluşlarınca tamir edilen stadyumun açılışını, futbol müsabakası ile yapmak yerine adam kesme töreni koyarak yapmışlardır. örgüt, adını İslami koydukları Talibanca cezalandırma biçimleriyle hem kendi militan kadrolarını coşturmuş hem de halkı hipnotize etmiştir. Taraftarlarını coşturma ve halkı hipnotize etme görevini ise molla veya mevlevi lakaplı birisi aracın (pick up tipi Totoya) arkasında kurulan hoparlörler yardımı ile vaazlar ve nasihatler vererek pekiştirmiştir. Talibanca ritüeller din ve İslam adına yapılmış olsa da tamamıyla dini değerlerden uzak bir şekilde uygulanmıştır.

Taliban Hareketi’nin kadınların işlerine son vermesi, kız okullarını kapatması ciddi anlamda eleştirilince dönemin (ilk) dışişleri bakanı Molla Muhammed Gavs, militan güçleri ile taahhüt ettikleri üzere kadınların okul ve iş hayatından uzaklaştırmaları gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde savaşçı militanlara karşı verilen sözün çiğnendiği için onların köylerine ve kabilelerine döneceklerini belirtmiştir. Bakan, kadınlara karşı izledikleri siyaseti, militanlarını elde tutmak ve onların örgüte bağlılığını artırmak üzere sürdürdüklerini açıkça beyan etmiştir (Müjde, 2002: 89).

Her eylem, militanlar tarafından bir suçun yok edilmesi; dolayısıyla doğru yolda oldukları şeklinde anlaşıldığı izlenimi uyandırmıştır. Bir kişi tarafından hırsız olarak Taliban yetkililerine tanıtılan kişinin, yüzleri siyahlara (tencere isi ile) boyandıktan sonra bir kamyonetin arkasına konularak teşhir edilmiştir. Hırsız olduğu, bir başka vatandaş tarafından belirtilen kişinin başında duran iki Taliban üyesi, kişiden mütemadiyen şu cümleleri tekrarlamasını istemişlerdir: “*Kim hırsızlık yaparsa benim gibi olacaktır*”, “*Hırsızlık yapanın sonu işte böyle olacaktır.*” Bir yandan da zanlıyı (kendilerine göre suçluyu) ellerindeki şallak-kırbaç ve tüfek kundağı ve namlusuyla dövme ve dürtmeyi ihmal etmemişlerdir. Şahsı, arabanın arkasında bu şekilde döverek ve alay ederek bütün çarşığı gezdirirken, militanlar sarhoşlar gibi eğlenmişler ve örgüt için büyük iş yaptıklarını düşünmüşlerdir. Bu eylem, bir yandan halka bir gözdağı olarak “bize karşı gelerseniz böyle olursunuz” mesajı verirken diğer taraftan Taliban militanlarına kendilerini özel hissettirmiş ve kişiliklerini okşamıştır.

Örgütlerde eylem, hep birleştirici güç ve dinamizm kazanma mekanizması olarak kullanılmıştır. Örgüt üyesi bireyler hep birlikte hareket ederek, eylemler icra ederek ve birlikte oturup birlikte kalkarak bunu göstermişlerdir. Örgüt üyelerinin yaptıkları eylemler, diğer üyeler tarafından kutlamalarla yüceltilmiştir. Taliban Hareketi'nin Afganistan'da gerçekleştirdiği bir eylem, telsiz yardımıyla Pakistan'daki Taliban ve el-Kaide Terör Örgütleri kamplarında bulunan militanlara müjdelenmiş ve kamptakiler telsiz vasıtası ile bu müjdeyi Allah-u Ekber nidaları eşliğinde kutlamışlardır. Örnek olarak verilen bu eylem, Seriyeye'nin anlatımıyla şu şekilde gelişmiştir (Seriyye, 2013: 106):

“Dün, Taliban mücahidleri telsizden sevinçli bir şekilde yüksek sesle konuşuyor, konuşma aralarında durmadan tekbir getiriyorlardı. Ne olduğunu merak ederek araya girip neden bu kadar sevinçli olduklarını sorduk. Onlar da büyük bir ameliye gerçekleştirdiklerini ve otuzdan fazla mürtet öldürdükleri gibi iki araba da dâhil çok sayıda askeri mühimmat ganimet aldıklarını söylediler. Bunları duyunca biz de telsizden tekbir diye bağırdık. Onlar da neşeli bir şekilde Allah-u Ekber diye karşılık verdiler.”

3. 2. 1. 6. Şüphe

Şüphe, bütün örgütlerin mensuplarını etrafında tutabilmek için kullandıkları en önemli yöntemlerden biridir. Örgüt içerisinde birbirinden kuşku duyan militanlar yapacakları konuşmada ve attıkları her adımda çok dikkatli davranmaktadırlar. Çünkü atılacak her adım, örgüt militanlarının birisi tarafından yüksek makamlara ulaştırılması durumunda, ağır cezalar alma hatta ölümle sonuçlanacak kadar ciddi cezalarla karşılaşmak anlamına gelmektedir. Terör örgütü liderleri veya lider kadro, kendi etrafında bir işpiyoncular kadrosu kurarak örgüt içi çözümleri ve laubali hareket etme olasılıklarını tespit edip ortadan kaldırma yolunu izlemektedir. Böylece örgüt içinde herkes herkesten kuşku duyar hale gelmektedir. Örgütler ise bundan azami oranda yararlanmaktadırlar; Örgüt üyeleri kendilerinin izlendikleri ve işpiyonlandıklarını düşünerek verilen görevi eksiksiz olarak yapma gayreti ile kendilerini kurtarma çabasına girmektedirler. Diğer yandan bu durum, örgüt militanının kayıtsız şartsız itaatkâr davranmasına sebep olmaktadır. Lider kadro

tarafından bilinçli-kontrollü olarak kitle içerisinde derin şüpheden kaynaklı bir korku hali hâkim kılınmaktadır. Bunu sağlamak maksadıyla kimi zaman örgüt içindeki masum insanlar, duyulan bir şüphe veya uyduruk bir itham ile kurban edilerek diğerlerine gözdağı verilmektedir (Hoffer, 2014: 140-141).

Taliban Hareketi, Nisan 1998'de Kabil'de örgüt militanlarından iki kişiyi eşcinsel davranışları yüzünden cezalandırmıştır. Örgüt, bu iki militanını oğlancılık yaptığı iddiası ile ispiyonlayıp önce ağır biçimde dayaktan geçirmiş; iki kolunu arkadan bağlamış; yüzünü siyahlara boyayarak çarşı-pazar dolaştırmıştır. Ardından bir duvarın altına yerleştirerek üzerine araçlar yardımı ile duvarı itmiştir (Raşid, 2008: 169).

Örgüt lider kadrosu kimi zaman sırf diğerlerine gözdağı olsun diye bir militanını ajanlık vb. bir suçla itham ederek öldürmekten geri durmamakta ve bu şekilde örgüt içi disiplini sağlamaya çalışmaktadır. Örgüt liderleri, düşmanın her yerde olabileceği endişesi taşımakta ve kimseye güven duymamaktadırlar (Alkan, 2002: 218-219). Taliban Hareketi de bu yöntemden en üst seviyede istifade etmiş ve aktif olarak da bu yöntemi kullanmaktadır. Örgüt, ele geçirdiği bir şehri elde tutmak ve korku salarak o şehirde aksi bir hareketin oluşmasını önlemek üzere o şehirde sivrilen birkaç kişiyi veya ispiyonlanan birkaç masumu gözlerini kırpmadan öldürmüş ve öldürmektedir. Örgüt militanları arasında, örgüte aykırı bir iş yapacak kişinin anında infazını gerçekleştirmektedirler. Örgütün ilk lideri olarak bilinen Molla Ömer, ABD ve müttefik güçlerin 7 Ekim 2001'de Taliban'a karşı ortaklaşa başlattıkları saldırılarda, örgütü komuta etmeyi bıraktığı gibi telsizi bırakarak gizlice Pakistan'ın yolunu tutmuştur. Molla Ömer'in bu hareketinden en yakınındaki kişilerin bile haberi olmamıştır. O, 23 Nisan 2013 tarihinde Pakistan'ın Belûçistan eyaletinin merkezi Keraçi'deki bir hastanede vefat etmiştir. Molla Ömer, Ekim 2001'den sonra gizlendiği, örgütü organize ettiği (!), hastalanıp tedavi gördüğü ve vefat ettiği tarihe kadar Pakistan'da bulunmuştur. Molla Ömer'in vefat haberi ise iki yıl boyunca hamileri ve örgüt üst kadroları tarafından gizli tutulmuştur. Vefat haberinin açıklanmasıyla vefat nedeni olarak sadece hastalık yüzünden denilerek geçirilmiştir (BBC, 30.07.2015).

Taliban üst düzey yetkililerinden birisinin yaptığı açıklamaya göre örgütün lider kadrosu, militanlar ve halka kendilerini, siyasetlerini ve nüfuzlarını kabul ettirmek için yarattıkları korku ve dehşet halini sürekli olarak canlı tutmuşlardır. Örgüt içerisinde ve halk arasında ciddi bir istihbarat ağı olarak çalışan Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l Münker ekipleri istihbarat görevini yürütmüşlerdir. Örgüt aleyhinde yapılan en ufak konuşma ve eylemde cezalandırılma korkusu ve vahşeti yaratılmaya ve yaşatılmaya çalışılmıştır (Mehdevi, 2014: 143):

“Taliban militanlarının çoğu korku ile yaşıyorlardı. Çünkü örgüt içerisinde güçlü bir istihbarat ağının var olduğunu biliyorlardı. Her an istihbarat birimlerinin suizannına maruz kalabilirlerdi ve ihanetle suçlanmaları mümkündü. Eğer böyle bir şüpheyle yakalanırlarsa en ağır şekilde cezalandırılacaklarını biliyorlardı.”

Örgüt içerisinde istihbarat görevi ise Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekiplerine verilmiştir. Bu sebeple örgüt içindeki üst makamlardan alt makamlara kadar herkes, bu ekiplere hep bir şüphe ve korku ile yaklaşmış; bunlardan sürekli çekinerek hareket etmiştir. Dolayısıyla Emri bi'l-Maruf ekipleri örgütün bel kemiğini oluşturan birim olarak sivrilmiştir. Bunlara verilen yetki, örgütün merkezi şurası tarafından örgütün bir numarasının imzasıyla verilmiştir.

3. 2. 2. Fedakârlık Davranışını Artıran Psikolojik Faktörler

Kitle hareketleri özellikle illegal örgütler, taraftar kazanmak ve kazandığı militanını elinde tutabilmek için birtakım yollara başvurmaktadırlar. İlegal örgütler, taraftar seçerken asla bir şirket veya kurumsal bir iş yeri gibi ona gelecek vadetme, kariyer vs. sözünü vermemektedirler. Bireyin kendini geliştirmesi ve kişisel olarak gelişmesini de baz almamaktadırlar. Aksine illegal örgütler, militan kadrosunu kendi kişiliğinin bir yönünü beğenmeyen ve bundan kurtulmak çabasında olan bireyleri seçme yolunu tercih etmektedirler. Kendi olmaktan çekinen ve öz kimliğinden rahatsız olan (nefret eden) bireyler, başka olma ve başka bir kimliğe bürünme çabası içerisindeyler. Bu tür kişiler, kitlesel bir kimlik ve yeni bir dünya görüşü umudu ve heyecanı ile birlikte kutsal bir amaca hizmet şevki de aşıl原因arak örgüte katılma konusunda motive edilmektedirler (Hoffer, 2010: 21).

3. 2. 2. 1. Örgütsel Bir Kişiliğe Sahip Olmak

Bir kişiyi, örgüt emelleri doğrultusunda kendini feda edebilecek örgüt üyesi olarak yetiştirmek için öncelikle örgüte katılan bireyin eski kimlik ve kişiliğinden arındırılması gerekmektedir. Birey, çocukluk ve gençlik yıllarında ailesinden, çevresinden ve içinde yetiştiği toplumdaki koparılabilir kitle kimliği kazandırılmaktadır. Militan, hayatının örgüt eksenli devam ettiğine inandırılmaktadır. Örgütler, militanı bireysel düşünmekten alıkoymak için onun her gününü koyduğu programlarla tamamen doldurmayı ihmal etmemektedirler. Çünkü sıkı bir örgütsel ağda yoğrulan militanın özel hayatı ve kişisel amaç ve ideali ortadan kalkmaktadır. O, tamamen örgütün amaç ve idealine uygun hareket etmek zorundadır (Alkan, 2002: 197 ve 214). Böylelikle örgüt içine alınan ve kendini kitlenin bir ferdi kabul eden birey, haliyle önceki kişilik ve kimliğinden uzaklaşmış olmaktadır. Örgüt üyesi olan birey, artık örgütün aklıyla düşünecek ve artık örgütün emellerine göre hareket eden bir piyona dönüşecektir (Altıntaş, 1987: 66).

Gustave Le Bon'a göre örgütün genel yapısı içerisinde kişiliği törpülenen birey, artık kendisi olmaktan çıkmakta ve bir makine gibi kumandaya göre hareket eder hale gelmektedir. Ona göre bu durumdaki bireylerin genel özellikleri şu şekildedir (Le Bon, 1997: 28):

1. Bilinçli bir kişilikten yoksunlaştırılmaktadır,
2. Hareket ve davranışları bilinçaltının tahakkümüne geçmektedir,
3. Bulaşıcı biçimde duygu ve düşünceleri aynı istikamete yönelmektedir ve
4. Aşılabilir fikrin feliyata geçirilmesinde aceleci davranmaktadır.

Örgütlerde bireyin kimliğinin kitle içinde erimesini sağlamak ve başkaları tarafından tanınmaması amacıyla genel anlamda yeni katılan bireyin önceki ismi değiştirilmektedir. Örgüt içinde veya terör örgütleri arasında kod ad kullanımı oldukça yaygın bir gelenektir. Bu isim, genellikle bireyin kendi tercihinden ziyade örgütün lideri, ideolojisti veya önde gelen yetkilisi tarafından örgüte katılan bireyin örgüte kabulü esnasında verilmektedir. Bu seçilen isimlerde, çoğunlukla örgütün ideolojisine hizmet eden eski fedakâr veya öncü niteliği taşıyan kişilerin isimleri tercih edilmektedir. Dini motifli bir örgüt olan Taliban Hareketi için bu durum açıkça

görülen bir olaydır. Dini motifli bir örgüt olduğu için örgüte yeni katılanların eski kimliklerinin gizlenmesi ve örgüte bağlılıklarını artırmak maksadıyla eski bir Müslüman liderin, komutanın veya kahramanlıklar kazanan bir askerin adı verilmektedir. Örneğin Usame b. Ladin, Müslüman cihat örgütleri ve sonraki yıllarda el-Kaide terör örgütü içerisinde Ebu Abdullah olarak bilinmektedir. Taliban döneminde istihbarat dairesi işlerinden sorumlu Garzey Hoahogi, Hacı Molla Muhammed kod ismiyle bilinmektedir. Bir başka isim Dr. Necibullah döneminin içişleri bakanı Şehnavaz Tanay Taliban Hareketi içinde üst düzey görevlerde bulunan kişilerdendir. Tanay'ın Taliban içindeki bilinen ismi ise Molla Meyvend Ahund'dur.

Bu durum sadece Taliban Hareketi için geçerli bir realite değildir. Kitle hareketi olarak faaliyetlerini sürdüren sosyal ve dini örgütler de benzer özellikleri taşımaktadırlar. Hatta eski kitle hareketlerini incelediğimizde bunu, açıkça görmek mümkündür. Örneğin, Türkiye'de dini bir cemaatin üyesi olan Türk vatandaşı bir kişi, ismi ve soyadı tamamıyla Türkçe olduğu için ismini, Arapça kökenli bir isim olarak İslami bir isme dönüştürmüştür. Kendisiyle konuşulduğunda yeni isminin Abdusselam olduğunu ve ismini hocasının verdiğini söylemiştir. Bu şahıs, kendi cemaatinin fanatik bir üyesi olduğu gibi bu cemaatin üye kazandıran biriminde çalışan aktif bir bireyi olduğunu da farklı cümlelerle söylemekten kaçınmamıştır.

Kitle hareketlerinde kimliği kazandırmak için olmazsa olmazlardan birisi de kılık kıyafet ve örgüt arasında kullanılan jargon konusudur. Örgüte yeni katılan bireyin, öncelikle yeni jargona alıştırmaya çalışmaları ile onu örgütsel anlamda belli bir seviyeye getirdikten sonra artık kıyafetini değiştirme sırası gelmiş demektir. Kendi ismiyle değil, örgüt lideri tarafından konulan isimle alışmaya başlayan birey, örgüt jargonunu da kazandıktan sonra artık o başka bir kişilik olarak çıkmaktadır. Eski kimliği ve kişiliği bastırılan genç birey, artık eskiden taşıdığı ukdelerini (içine dert olan olayları) gerçekleştirmek için örgütün her türlü eylemsel faaliyetlerine katılmaktan kaçınmaz.

Körü körüne taklitçilik, özentisi, yabancı sevdası, geldiği yere ve özüne yabancılaşma ve kendini unutmama, ahlaki temellerin kökünden sarsılmasına sebep olmaktadır (Büyükkaragöz, 1987: 29). Taliban Hareketi militanları ve Taliban yanlısı kimselerde özellikle Arap hayranlığı, Pakistan medreselerine duyulan bağlılık,

onların özlerinden kopmalarına ve asıllarıyla çelişki yaşayıp düşman kesilmelerine sebep olmuştur.

Kendi kişiliğinden koparılan genç birey, örgüt için ve örgütün amaç ve ideolojisi için hayatını idame ettirmektedir. Bu sırada örgüt içinde mertebesini yükseltmek için mükemmel olarak gösterilen ve dolayısıyla mükemmel olarak gördüğü lidere özeni duymaktadır. Taliban Hareketi'nde lider Molla Muhammed Ömer'i gerçekte hayatta görmeyen, görebilmek için de örgüt içinde çok ulvi konuma gelmek gerektiğini bilen ve buna inandırılan genç birey, öncelikle gözünde mükemmel olarak lanse ettirilen kendi liderine özenmeye ve her şeyiyle onun gibi yaşamaya çalışmaktadır. Bu durum, kimi zamanlar yetkili bir komutan olabileceği gibi kendi komutanı da olabilir. Halk içinde onun gibi konuşma, davranma ve hareket etme gayreti içerisinde. Kılık kıyafetini, jest ve mimiklerini, zevklerini ve ilgisini liderine göre dizayn etmektedir. Yani kısaca genç birey, hayatını kendi kimlik, kişiliğinden yoksun, liderinin örgütünün ideolojisi altında şekillendirmekte ve o şekilde yaşamaktadır. Çünkü örgüt içine katılan ve örgütün ideolojisi doğrultusunda yetiştirilen genç birey, örgüt içinde taklit ettiği dünyadan başka bir dünyayı (genellikle görmediği için) bilmemektedir.

3. 2. 2. 2. Tek Haklının Kendileri Olduğuna İnanma

Örgütlerin taraftarları ve eylemci militanlarını etraflarında tutabilmek için kitle içine çektikten sonra ona iddialı ifadeler kullanması, lider kadro tarafından salık verilmektedir. Örgüt üyesi muhakeme ve düşünmekten uzak, ispat kabiliyetinden yoksun olarak sade ve basit iddialarla halkın karşısına çıkmaktadır (Altıntaş, 1987: 68).

Örgütler, üyelerini kendi ideolojilerinin doğruluğu üzere yoğunlaşmasını ve buna göre hareket etmesini sağlamaktadırlar. Kendi fikirleri ve düşüncelerini kabul eden bireyi, bu düşünce üzerine hareket etmesi için onun, mümkün mertebede hakikatlerden uzak ve gerçek dünyadan tecrit bir hayat yaşamasını sağlamaktadırlar. Militanlara tek doğrunun kendileri, kendi fikir ve düşünceleri olduğu her fırsatta ısrarla hatırlatılmaktadır. Bu düşünceler, hem söylemlerle hem de eylemlerle sürekli taze tutulmaya çalışılmaktadırlar. Böylece üyelerinin düşüncelerini meşgul ederek

dış dünyayı görmesini ve dış dünya ile bağlantı kurarak gerçeklerin öğrenilmesini önlemiş olmaktadır (Hoffer, 2014: 90). Kendilerinden önceki cihat örgütleri ve Müslüman Afganistan halkının doğru yolda olmadığını ve tek haklının kendileri, kendi izledikleri yol olduğunu söyleyen Taliban Hareketi için durum bundan farklı gelişmemiştir. Taliban militanı için kendilerinden başka doğru ve hakikat üzere hareket eden kişi veya örgüt kesinlikle yoktur. Şimdiye kadar gelenler ve şu andaki mevcut yönetimler (dış devletler) kâfir ve sapkındırlar. Dolayısıyla onların da doğru yola getirilmeleri gerekmektedir. Sonuç olarak Taliban Hareketi üyeleri için yapılacak iş oldukça fazladır; onlar, dünyayı kurtarmak için çok çalışmaları ve çok çabalamaları gerektiğine inandırılmaktadırlar.

Örgüt organizatörleri, militanların yalnızca hayalleri ile düşünebildikleri esas üzerinden hareket etmektedirler. Buna bağlı olarak kitleler üzerinde hayaller aracılığıyla etki sağlanılabileceği esas alınmaktadır (Le Bon, 1997: 61). Nitekim Taliban da hayallerin, kitleleri örgüt şemsiyesi altına çekebildiği, korkuttuğu ve harekete geçirebildiği gerçeğine önemle ve itinayla riayet etmiştir. Örgüt, üyelerine birlikte hareket etme ve eylemsel alana sevki sırasında büyük hayaller ve gerçekdışı hülyaları gerçekmiş gibi göstererek başarı sağlamıştır.

Bireysel düşünmekten yoksunlaştırılan birey, kolektif düşünmeye başlayınca artık örgüt ve kitle beyniyle hareket etmeye başlamış demektir. Kendini örgüt mensubu olarak gören ve hisseden birey, yukarıda da bahsedildiği gibi lideri taklit, örgüt içinde kabul görmek ve liderin takdirini kazanmak için kendisine verilen görevi layıkıyla yerine getirmek maksadıyla her türlü özveriye ve fedakârlığa göğüs germektedir. Bunu Necati Alkan'ın şu ifadelerinde bütün açıklığıyla görmekteyiz (Alkan, 2002: 199):

“...bir grubun kolektif kimliğini kazandıktan sonra bireylerde kendini feda etme davranışının geliştiğini görüyoruz. Çünkü insanlar, ne zaman kendilerini sahnede rolünü oynayan bir aktör olarak görürlerse, ancak o zaman ölüm, bütün korkunçluğunu kaybeder ve insanlar, ölümü dahi göze alabilecek fedakârlıklara katlanırlar.”

Örgüt mensubu birey için örgütünün fikrinden, ideolojisinden ve benimsediği yoldan başka doğru yol yoktur. Birey, buna inanmakta ve buna göre yaşamını idame ettirmektedir. Bireyin izlediği yol ve benimsediği ideolojiden başka bütün yollar ona kötü olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla örgüt militanı bir birey için iki tür insan vardır: Birincisi, bireyin de içinde bulunduğu, örgütü için çalışan ve mücadele veren haklılardır. İkincisi ise bireyin benimsediği örgüte mensup olmayan diğerleridir. Örgüt üyesi militan için her zaman örgüt idealleri doğrultusunda yaşayanlar haklı ve bunun dışında kalanlar ise her zaman haksızdırlar; onlara karşı yapılacak her türlü hakaret, aşağılama ve işkence mubah görülmüştür

3. 2. 2. 3. Şimdiki Zamanın Hâkimi Olma Duygusu

Örgütler, mensubu olduğu bireyleri sürekli heyecan içinde tutmaya çalışmaktadırlar. Sürekli değişkenlik arz eden, basit, şiddetli ve aşırı heyecanları canlı tutmak için sloganlar, mitsel anlatılar, gösterişli şovlara başvurmaktadırlar. Örgütün yaymak istediği kanaat ve inancı kitle içindeki bireyler arasında yayarak kitleyi bir arada tutmaktadır (Altıntaş, 1987: 67). Taliban Hareketi, gerek koyduğu dini kurallar ve gerekse din adına yaptığı icraatlar ile bunu uygulamış ve uygulamaktadır. Mesela, bir hırsız yakaladığı zaman onu teşhir ederek ve cezalandırarak kendi üyelerinin heyecanını zinde tutmuştur. Böylelikle örgüt üyeleri arasında kendilerine olan güveni tazelemiş ve örgüte bağlılığı tetikleyen bir faaliyet gerçekleştirmiştir.

Bir örgüt, her isteğini üyesine yaptırabilmek için yukarıda da zikredildiği üzere onu kendi kişiliğinden uzaklaştırması gerekmektedir. Eski kişiliğine dönmemesi için de ona hayali bir kişilik aşılması, içinde bulunduğu zamanın değerini küçümseyici telkinlerde bulunulması, gelecekte elde etmesi gereken şehitlik ve cennet gibi umutlar ve dikkatini var olmayan şeylere kaydırarak gerçekle arasına perde örmesi gerekmektedir (Hoffer, 2014: 70).

Taliban Hareketi militanlarının çoğunluğunu genç bireyler oluşturmuştur. Bu gençler, Sovyet işgali yıllarında Pakistan'daki kamplarda yetiştikleri gibi bir kısmı da bu kamplarda doğup büyümüşlerdir. Bu kamplardaki Pakistan ve Arap ülkeleri destekli medreseler ve Pakistan medreseleri eğitim aldıkları kurumlar olmuştur.

Bundan dolayı Taliban militanlarının çoğunun geçmişle (Afganistan'ın geçmişi ki bu da kendilerine gerekenler dışındaki değerler) ilgili hiçbir alakaları yoktur ve gelecek planlaması konusunda da pek bir düşünceye sahip değildirler. Onlar için sadece şimdi vardır. Bir de şimdinin uğruna ölürlerse ebedi cennet ve huriler vardır. Bunun için ise savaşmaktan başka bir çıkar yolları yoktur. Tek bildikleri İslam'ı doğru yaşamak ve yaşatmaktır. Bu sebeple şimdiki zamanda ve inandıkları gerçek İslam'ı en büyük dayanakları yaparak mücadelelerini sürdürmüş ve sürdürmektedirler (Raşid, 2008: 50).

Taliban ve el-Kaide Terör Örgütü'ne katılan bir militan, kendi durumunu ve içinde bulunduğu duygu dünyasını ifade ederken silahı ile ve izzetiyle yaşamaktan memnuniyet duyduğunu şu şekilde ifade etmiştir (Seriyye, 2013: 206):

“... Geçen yıl ramazanda yazdıklarına baktım da o zaman baya duygusalmişim. Neredeyse bütün yazdıklarında aileme olan özlemimi dillendirmişim. Aradan sadece bir yıl geçti ama benim düşünce dünyamda çok şey değişti. Geçen yıl olaylara duygusal bakıyordum, şimdi ise daha gerçekçi. Onların yanında zelil bir şekilde yaşamaktansa, burada elimde silahımla izzetli bir şekilde yaşamak daha gerçekçi geliyor bana.”

Taliban Hareketi, Afganistan'ın büyük bir bölümüne hâkim olduğu dönemde mensubu olduğu militanlarında görülen en bariz özellik; döneminin yegane hâkimi ve dolayısıyla adeta iktidar sarhoşu konumunda olmalarıdır. Bu aşamaya gelirken elbet ki ütopyik liderler, militanlar ve kahramanların hikayesi de hiçbir zaman eksik olmadan ağızdan ağıza anlatılagelmiştir. Taliban militanı genel olarak oturduğu her yerde söz alıp “Talib”in (tekil, bir tek Taliban üyesi) iftiharlarından ve kahramanlıklarından bahsetmiş ve ardından da hevesle “keşke onun gibi olabilsek” diye hayalini belirtmiştir. Bir başka taraftan da hayatın sonuna kadar hâkimiyemiş gibi hareket etmiş ve reayaya o şekilde muamele etmiştir. Yani tabiri caizse “astığım astık, kestiğim kestik” mantığıyla hareket etmiştir.

Taliban Hareketi yöneticisi veya militanının sözünün üzerine söz söylemek mümkün olmadığı gibi onların sözü her zaman kanun hükmü taşımıştır. Bunun verdiği özgüven ile istediği gibi hareket etmiş ve kanun, kural, kitap ve sünnet yerine

kudretin tadını çıkarmıştır. Çoğu zamanda din ve diyanet adı altında kendilerini tatmin yarışına girmiştir/girmektedir. Yaşamlarını bu şekilde sürdürürken hep Asr-1 Saadeti örnek aldıklarını iddia etmiştir. “Peygamberimiz (s.a.s.) döneminde bunlar yoktu” tezini öne sürerek modern çağın getirdiklerine tümünden karşı çıkmıştır. Ama söylemleri Asr-1 Saadet hevesiyle ve o dönemi inşa etmek üzere olsa da eylemleri bol bol kabilecilik ve etnik taassup duygusu ile terör estirmek şeklinde gelişmiştir. Bugün ise “Asr-1 Saadet’te yoktu” söylemi ile muhalefet ettiği birçok modern imkânlardan sonuna kadar istifade etmektedir.

3. 2. 2. 4. Umut Oluşturmak

Umut, insanı hayata bağlayan önemli bir duygudur. Örgütler, gelecekle ilgili başarılı olacaklarına umut beslemedikleri; emellerine erişeceklerine duydukları inançları tam olmadığı sürece başarılı olamayacaklardır. Nitekim bir bölgeye hâkim olmak için yola çıkanlar veya yenilik sloganı ile ortaya çıkan örgütler, kitlelere aşıladıkları umut ve geleceğe duydukları inanç ölçüsünde başarılı olmuşlardır (Hoffer, 2010: 18).

Taliban Hareketi mensubu yönetici ve militanlar, yaşadığı dönemin fazlasıyla keyfini sürmenin yanı sıra gerçek bir İslam devleti kurma umuduyla motive olmuşlardır/edilmişlerdir. Başka bir tabirle çevrelerine Asr-i Saadeti yeniden getirme ve o dönemi yaşama umuduyla yanıp tutuştuklarını, verdikleri beyanatlarda belirtmişler, sergiledikleri davranışlarda göstermeye ve yaşamaya çalışmışlardır. Çıktıkları yolda başarılı olurlarsa hakiki manada İslam’ı yaşatma umudu taşımış ve ölür/öldürüldükleri takdirde ise kendilerini bekleyen hurilerle dolu cennet bahçeleri umudu ile motive olmuşlardır. Taliban militanları bu hayal ile hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış; ölümü şهادet şerbetini tatma ve şehitlik mertebesine erişme olarak görmüş; bu doğrultuda hareket etmişler/ettirilmişlerdir. Dolayısıyla görev başındayken veya cephedeyken ölmek her bir “Talib”ın diline pelesenk ettiği hayali olmuştur. Taliban Hareketi militanları, eğitim gördükleri medreselerde içinde buldukları anı yaşama, İslami bir devlet kurma ve bu uğurda ölünmesi durumunda ise şehitlik mertebesine kavuşma umuduyla motive edilip sahaya sürülmüşlerdir.

Bireylerde umut oluşturma ve gelecekle ilgili büyük beklentiler ve umutlar varedebilme, bunun sözünü verme durumu bir örgütün cazibesini artıran faktörlerden birini oluşturmuştur (Hoffer, 2010: 24). Taliban Hareketi militanları da kesin olarak inandıkları zafere kavuşacakları umuduyla hareket etmişlerdir. Nitekim Afganistan'a geldikleri günden terör yönetimi günlerine kadar bunun keyfini doyasıya çıkarmışlardır. Bu uğurda ölümlerse cennete gitme umudu, kararlılıklarını daha da artırmış; izledikleri yolda bu beklentilerle yürümüşlerdir. Bu açıdan ise Taliban Hareketi militanları için kaybedecekleri hiçbir taraf yoktur.

Bir örgütün birlikte hareket etmesine ve eylemlerini ardı sıra cesurca sürdürmesine motivasyon kaynağı olarak umudu gösterebiliriz. Örgütler, üyelerine aşılabilir umut kadar kitle olabilir; üyelerine veya militanlarına emellerini gerçekleştirebildikleri kadar başarılı olabilirler. Çünkü örgüt üyelerinin gelecekte umutlu olması ve yaptığı işin sonucu güçlü bir gelecek umudu taşıması, onların örgüte bağlılığını daha fazla artırmakta ve örgüte fedakârca sarılmaya güdülenmektedir. Aynı şekilde militanlarda umut aşılabilir onlar arasında bir birlikte hareket etme ve beraber hareket etmekten memnun olma duygusu yaratılmaktadır (Hoffer, 2014: 80). Taliban Hareketi'nde Afganistan'a tek başına hâkim olma ve gerçek manada İslamiyet'i yaşatma arzu ve istekleri, örgütün gelecekle ilgili daha umutlu hareket etmesini sağlamıştır. Afganistan'da Peştun hakimiyetini tekrar kazanma ve ülkeyi Peştunların yönetmesi umudu ise örgütün bir başka önemli motivasyon kaynağını olmuştur. Örgüt, şehadeti de üyelerine bir başka umut kaynağı olarak göstermiştir. Bu motivasyonla ölüm korkusunu, şehitlik aşkıyla unutmuş ve cennet umuduyla ölüme koşmaktan kaçınmamıştır. Sadece cihat ve şehadet fikri bile medresede yetişen militan kimlikli bireyler için yeterli bir motivasyon kaynağı olmuştur. Yahya Konuk'un kaleme aldığı "*Bosna'dan Afganistan'a Cihadın Mahrem Hikâyesi*" isimli hatıra kitabında Pakistan'daki Arap orijinli, Tacik kökenli, Pakistan asıllı mücahitlerden bahsedilmiştir. Konuk'un anlatısında Afganistan'a cihada gitmek için birbirlerinden ayrılırken bu durumlarda kullandıkları ifade ise çok nettir (Konuk, 2012: 245): "*See you in Cenneh-Cennette Görüşmek Üzere*".

Örgütlerde özellikle kısa vadede olabilecek şeylere kavuşma umudu aşılanmaktadır. Ardından kitleye katılan fertleri birarada tutabilmek için ulaştırılması

uzak umutlar verilmesi elzemdir. Bu durumda birey, kitlenin bir parçası olarak gösterilen umut sarhoşluğu ile örgütün emre amade neferi olmaya devam edebilir (Hoffer, 2014: 39). Yukarıda zikredildiği üzere Taliban Hareketi de diğer örgütler gibi öncelikle para ve saygınlık şıklarını öne sürerek genç bireylerin dimağını bulandırmıştır. Parasal kaygıdan kurtulan ve örgüt sayesinde belli bir sosyal statüye sahip olan militan için hayatta kalarak örgütün kutsal emelleri doğrultusunda hizmet etmesi ve bu uğurda ölürse de şehitlik mertebesine nail olacağı umudu aşılacaktır. Bu iki ulvi hedef, bireyin örgütün etrafında pervaneler gibi dönmesine, koşulsuz şartsız örgüt adına eylemlerini sürdürmesine ve bağlılığını ispat için çabalamasına yeterli olmuştur/olmaktadır.

3. 2. 2. 5. Yobazlık

Taliban Hareketi, her durum ve şartta sertlik, acımasızlık ve yobazca anlayışından vazgeçmemiştir. Şiddet yanlısı tutumlarını kazandığı, hâkimiyet kurduğu bölgelerde sürdürmüştür. Hatta mağlubiyet yaşadığı anlarda bile bu tavrından taviz vermemiştir. Hâkim olduğu bölgelerde kendilerine karşı ayaklanma olmasın düşüncesi ile bu tutumlarını sürdürmüştür; yeni ele geçirdiği şehirlerde kendilerine karşı konulmasını önlemek istemiştir. Asıl önemlisi ise uyguladıkları acımasızlıklar ve yobazlıklarla militanlarının moral ve motivasyonunu yüksek tutmaya çalışmıştır. İzlediği siyasetten ve takip ettiği yoldan zerre kadar taviz verme veya yumuşama göstermek gibi bir eğilim göstermemiştir (Raşid, 2008: 164). Nitekim yobazlık, kendi inandığı din haricindeki dinleri yok sayan, kendi dini anlayışı dışındaki kişilere yaşama hakkı tanımayan ve sırf kendi dini anlayışına körü körüne bağlı kişilerin hastalıklı dini yaklaşım tarzlarıdır (Bahadır, 2010: 121).

Taliban Hareketi belirli dönem ailesinden ve eski çevresinden soyutlayarak verdikleri eğitim sayesinde militanlarına, istedikleri eylemi yaptırabilmiştir. Çünkü yoksul ve toplum içinde kendini kanıtlayamayan genç birey (böyle bir ailede yetişen genç birey) saygınlık ve değer gördüğü örgüt içerisinde, örgütün fikir ve düşüncesine sorgusuz sualsiz uymuştur. Beyni örgüt tarafından sürekli yıkanan birey, sahaya indiği zaman örgüt beyniyle (direktifiyle) hareket etmeye başlamıştır. Nitekim Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker biriminin en yetkili kişilerinden birisi, bulunduğu

bir toplantıda anlattığı hikâye ile adeta hem cehaletlerini beyan etmiş hem de din adına sergilenen yobazlığı açığa vurmuştur (Müjde, 2002: 34):

“Günlerden bir gün camiinin birinin yakınındaki bir caddeyi yoldan geçenleri cemaatle namaz kılmaya sevk üzere kapattık. Bu esnada bizim görevlilerden birisi Sih bir kişinin yolunu keserek amca niye camiye gitmiyorsun? dedi. O şahıs ben Sih'im, diye cevap verdi. Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker görevlisi ona şöyle karşılık verdi: Sih misin, başka bir şey misin beni ilgilendirmez. Müslümansın camiye gitmen gerekir.”

Bu örnekte görüldüğü gibi kullar için farz kılınan namazı her erkek cemaatle kılsa sevabı tek başına kılmaktan 27 kat daha fazla olduğu öğretilen örgüt mensubu militanlar, insanları namaz vakitlerinde yakaladıkları zaman onlara inanmadan, inançlarına bakmadan namaz kılmaları ve namazı kesinlikle camide kılmalarını istemişlerdir. Bu da örgüt mensubu militanların kendi beyniyle hareket etmediğini, taraftarı olduğu ve eğitimini aldığı örgüt emirlerine harfiyen uyduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Taliban Hareketi, bu ve benzeri çok sayıda aşırı davranışlara başvurmakla kitleleri bıktırmış ve kendi üyelerini ise sürekli eylem içinde oldukları için zihinlerini canlı tutmuştur.

Temel felsefesinde aşırılık ve yobazlık bulunan ve bu anlayış üzere inşa edilmiş bir örgüt, üyeleri için uğruna kendilerini düşünmeden feda edebilecekleri kutsal bir yapıdır. Böyle bir örgüt üyesi birey, acımasız, gözü pek olduğu kadar kendi nefsinden fedakârlık etmeye meyilli davranmaktan da kaçınmaz (Hoffer, 2014: 84). Taliban Hareketi'nin militanlarına sunduğu bu yobazlık ve aşırılık düşüncesi ve bunun fikri ve eylem boyutuna taşınmasına göz yumulması, üyelerinin örgüte kayıtsız şartsız bağlılıklarını artırmıştır. Örgüt içinde yapılan aşırılıklar düzeltileceği yerde, bunu dini bir zemine çekerek hem eylemi gerçekleştireni teşvik etmiş hem de aşırılıkların artarak devam ettirilmesine neden olunmuştur.

Bunun gibi hadiseler-her ne kadar yukarıdaki örnekte olduğu gibi traji-komik olamasa da- ülkenin dört bir tarafında defalarca yaşanmıştır. Namaz kılmaları için zorla camiye götürülen vatandaşların namaz çıkışı abdestsiz oldukları ve mecburiyetten camiye gittikleri sözlerine defalarca şahitlik edilmiştir. Cami sahası

dışındaki uygunsuz yerlerde namaz kılanlara, neredeyse her öğlen namazında şahit olunduğu gibi kimi zaman bizzat kendimin de camiye ezan okunduktan sonra gittiğim için namaz kılmaya elverişli olmayan yerde birkaç defa namaz kılmak zorunda kalmışlığım olmuştur... Örgütün aşırıçılıktan yana tavırları hala sürmektedir. İlk dönemleri ve Ekim 2001 yılına kadarki süreçte kadınlara karşı tutumlarından erkeklerin kılık kıyafetlerine kadar her alana müdahaleleri şiddet ve aşırılıktan yana olmuştur. Günümüzde ise çok az farklılıklarla bu şiddet ve aşırılıktan yana tavırları devam etmekte ve aşırılık ve yobazlıktan beslenmeyi sürdürmektedirler.

Netice itibarı ile kitle hareketine katılan bireylerin, bu hareketlere devamlılığı ve kalıcı olması, onların bu hareketler içinde tatminkâr bir karşılık bulmalarına bağlıdır. Örgüt mensubu birey, örgüt içerisinde ne kadar beklentilerine karşılık bulduysa o oranda örgüte bağlılığı ve örgüt içerisinde eylemsel sürekliliği artmaktadır. Taliban Hareketi açısından baktığımızda bu durumun örgüt tarafından büyük bir oranda karşılandığını söylemek mümkündür. Örgüt militanlarının kabileci ve dini duyguları okşanarak motive oldukları söylenebilir. Her dediğinin bir emir ve her yaptığının makbul karşılanması, Taliban Hareketi mensubu bireyin toplum içindeki saygınlık duygusunu okşamıştır.

Taliban Hareketi, ilk çıktıkları günden günümüze kadarki süreçte dönem dönem savaş, kargaşa, düzensizlik, emniyetsizlik, işsizlik ve sefalet içinde hapsolmuş Afganistan halkı ve özellikle genç kesimi için bir umut oluşturmuştur. Bilhassa ülkenin güney bölgelerinde cereyan eden kargaşa ve çatışmalar, o bölge insanının Taliban Hareketi'ne katılımını kolaylaştırmış ve artırmıştır. Taliban Hareketi'nin o bölgeden tebarüz etmesi de buna paralel bir gelişme olarak görülebilir. Örgüt, söylemlerinde eskilere ve eski düzene nefret uyandıracak ifadeleri ısrarla ve sürekli kullanmıştır. Bütün gizleriyle taraftar kazanmaya ve kazandığı taraftarlarını elinde tutmaya çalışmıştır. Özellikle genç kesim için bu tavırlar, bir cazibe görevi görmüştür. Genç kesim (örgüt yanlısı medrese çevrelerindeki), anın tadını çıkarmanın yanı sıra gelecek kaygılarını, bir an için de olsa ortadan kaldıran örgüte daha da şevkle özümsemiş ve sarılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Din ve terör ilişkisinin din psikolojisi açısından Taliban örnekleme bağlamında ele alındığı çalışmanın bu bölümünde, konunun genel bir değerlendirmesine yer verilmiştir. Çalışmanın üç bölüm başlığı, sırasıyla bu bölümün ana başlıkları olarak belirlenmiştir. Değerlendirmelerde ise metin içindeki konuların işleniş sırası gözetilmek suretiyle hem çalışmanın genel yapısına riayet edilmiş hem de konunun değerlendirilmesindeki olası dağınıklıklar önlenmiştir.

4. 1. Din ve Terör

Din, insan topluluklarının yaşamına yön veren, hayatını düzene koyan kurallarla hep var olagelmiştir. İnsanların birlikte yaşamalarını, beraber hayat sürdürmelerini sağlayan emirler vaz etmiş; toplulukların gelişmesine ve ilerlemesine vesile olacak vecibelerle onların hayatlarını şekillendirmiştir. İnsanların karşılaştığı sosyal, siyasal, psikolojik vb. sorunlara karşı hep bir çıkış yolu sunarak, onların huzur ve mutluluk içinde yaşam sürdürmelerini sağlayıcı bir müessese olarak var olagelmiştir. Dolayısıyla din, doğru ve hakiki anlamda algılanıp yaşandığında toplulukların gelişmesine, ilerlemesine vesile olmuş; yanlış anlaşıldığında veya suiistimal edildiğinde ise her türlü gelişmenin önüne set olarak görülmüştür.

Dinin, çok boyutlu bir yapı olması sebebiyle farklı disiplinler tarafından türlü şekilde tanımlanmıştır. Din psikolojisi perspektifinden yapılan din tanımlarında öne çıkan hususlar ise insanın doğaüstü bir varlık ile ilişkisi, tabiat olayları karşısında yaşadığı çaresizliği ve bunalımına bir teselli kaynağı, hayatını anlamlandıran ve düzene koyan kanunlar bütünü, insanların bireysel anlamda yaşadıkları psikolojik ve manevi tecrübeleri olarak sunulmuştur.

Yaşamın bilgi, duygu ve davranış boyutunu da kapsayan dindarlık, dini inancın birey veya toplum hayatına çeşitli tutum ve davranışlar biçiminde yansımalarıdır. Bu kavram, kişi veya grubun hayatında dinin önemine işaret etmekte ve inandığı dine duyduğu bağlılık düzeyini göstermektedir. Dolayısıyla dindarlık, dinin birey veya toplum tarafından yaşanma halidir. Dindarlık, tek tip, değişmeyen

ve sabit bir durum olmayıp kişilere, gruplara ve kültürel geleneklere göre değişkenlik gösteren ve gelişen bir süreçtir. Kişinin dindarlığında, cinsiyetinden yaşına, medeni haline ve dini bilgi düzeyine, sosyal çevresinden ekonomik ve eğitim durumuna, kişilik özelliklerinden yaşadığı travmatik olaylara kadar birçok faktör etki etmektedir.

Dindarlık, araştırmacılar tarafından kendi ilgi alanlarına, dinin yapısına, bireyin dini içselleştirme ve uygulama şekline, kültür içerisinde yansıma ve anlaşılma şekline göre farklı boyutlarda ele alınıp incelenmiştir. Bu çerçevede her bir dindarlık sınıflaması, dindarlığın farklı bir yönüne dikkat çekmiş; insanların dini hayatlarının anlaşılmasına ışık tutmuştur. İslam geleneğindeki taklidi ve tahkiki dindarlık tiplmesi bunlardan birisidir. İç güdümlü dindarlık ve dış güdümlü dindarlık tiplmesi ile duygu, inanç, ibadet, bilgi ve etki boyutu şeklinde geliştirilen beşli tasnif de en çok tutulan dindarlık tiplmelerindendir. Yapıcı'nın geliştirdiği dördü dindarlık tiplmesi ise konunun zihinsel ve davranışsal yansımasına dayandırılarak geliştirilmiştir. Liberal, muhafazakâr, dogmatik ve fanatik dindarlık şeklinde sınıflandırılan bu tiplmenin, yapılan arşiv taramasına, edinilen gözlemlere istinaden çalışmanın örneklem örgütünün dindarlık yapısına münasip düştüğü görülmektedir.

Liberal dindarlar, inançlı, kutsal metinlere saygılı olsalar da hayatlarını dinin etkisinde sürdürmez; dini kimlik konusunda hassas, ama dinin sosyal hayata müdahalesine mesafeli; yeniliklere karşı açık ve diğer inanç mensuplarına karşı toleranslıdırlar. Muhafazakar dindarlar, inançlı ve kutsal metinlere saygılı; gündelik hayatlarında dini tutum ve inançlarını açıkça belli eden; dini, hayatı anlamlandıran en önemli unsur olarak gören; diğer dini inançlara karşı kendilerine bir tehdit olmadığı sürece saygılı ve hoşgörülü; manevi değerlere önem veren; yenilikleri toplumsal bakımdan olumlu sonuç vereceğini gördüklerinde kabul eden kimselerdir. Dogmatik dindarlar, dini inanç ve metinlere saygılı; davranışlarını belirlemede dini tutumların etkili olduğu; dini konuları kesin ifadelerle değerlendiren; ötekilere karşı sert, müsamahasız ve hoşgörüsüz; değişime, yeniliklere ve yeni fikirlere kapalıdırlar. Bu, onların zihinsel yapısından kaynaklanmaktadır. Nitekim bu katı, tutucu,

hoşgörüsüzlüğe götüren zihinsel yapı, dindarlarda olabileceği gibi ateistlerde de olabileceği tespit edilmiştir.

Dogmatizmin bireysel ve toplumsal anlamda sorun olarak tebarüz etmesi davranış boyutuyla belirgin hale gelmektedir. Çünkü içsel ve kişisel boyutu bakımından bireyin sadece kendisini alakadar eden, belli bir yere kadar rahatsızlık vermeyebilen bir sorunken somut davranışlarla sosyokültürel çevreye aksedildikten sonra asıl tehlikeli yüzü ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte dogmatik zihniyetli kişiler, toplum içerisinde herkesi ilgilendiren ve etkileyen her türden argümanı kendi çıkarları için kullanmaktan geri durmazlar. Katı, hoşgörüsüz ve tutucu yapısıyla dogmatik zihin yapısının bir sonraki aşaması ise dini fanatizmdir. Çünkü fanatizm, şiddet, saldırganlık ve yıkıcı yönüyle dogmatizmden daha ileri seviyede bir kişilik ve davranış bozukluğudur.

Fanatik dindarlar, dini dogmatizmin bir sonraki noktasında bulunan; zihinsel anlamda son derece katı, inandıkları şeylere aşırı bağlı ve kendilerinden olmayan kişilere/dini gruplara, onların fikir ve düşüncelerine karşı ciddi anlamda müsamahasızdırlar. Başkalarının fikir, düşünce ve inançlarını zor ve baskı yoluyla da olsa kendilerine benzetmeye çalışırlar. Kendi fikirlerini ve inançlarını kabul ettirmek ve öteki gördüklerini kendilerine benzetmek için sözlü veya fiili şiddete başvurma gereği duyarlar. Bu yönleriyle, dogmatiklerden ayrılmaktadırlar. Dini ve sosyal olayları, zihinsel saplantıları dolayısıyla objektif değerlendirebilme yetisinden yoksundurlar. Tek doğrunun kendileri ve hakkın savunucusunun da sadece kendileri olduklarına inanırlar. Bunlar, hayatlarını bağlılık duydukları inanç veya kişilerin öğretileri etrafında şekillendirmektedirler. Dini konulardaki bilgi ve birikimleri ise genel olarak sığdır.

Taliban Hareketi, dini ve ideolojik bakımdan kendisinden başkasının fikir, düşünce ve görüşünü asla kabul etmeyen ve benimsediği siyasal, dini ve ideolojik görüşlerini tek ve yegâne doğru olarak tahakküm eden bir karakter ile hareket etmiştir. Bu düşüncelerini aşırı şiddet ve korku salarak yaymaya devam etmiştir. Taliban kadroları en üst kademeden en alt kademeye kadar doğru dürüst eğitim görmemiş; devlet ve düzenden uzak kalmış; kamplarda ailevi sıcaklıktan uzak; taşra kesimlerde yetişen bireylerden oluşmuşlardır. Örgüt üyelerinin neredeyse tamamı

dini konularda sığ, güncel meselelerden uzak, yönetim bilgi, beceri ve yetisinden bihaber kimselerden oluşmuştur. Kendilerine yetecek kadar bilgiyi ise medreselerde görmüş oldukları için her türlü yeni fikir, düşünce ve anlayışa şiddetle karşı çıkmış, reddetmiştir. Örgütün işine yarayacak konularda ise ulaştıkları ilk bilgiyi, tartışmasız kabul ve uygulamaya koymuşlardır.

Taliban ve Talibancı kesimler zor, şiddet ve terör estirerek şiddetle savundukları fikirlerini halka kabul ettirmeye çalışmışlardır. Örgüt, insanları evlerinden kaçırarak işkence, zulüm, şiddet altında öldürmüş; karşı çıkacakları veya tamamıyla kendilerine uymayanları, adına dinî dedikleri bir bahane uydurarak evinden alıp öldüresiye dövmüş ya da öldürmüştür. Böylelikle toplumu pasifize etme ve sindirme siyasetini izlemiştir. Örgütün, din adına sergilediği katı tutumu, sert yaklaşımı, şiddet ve teröre varan uygulamaları, dini menşeli olmaktan ziyade zihinsel yapılarının sorunlu olmasından kaynaklanmıştır. Örgüt militanlarının gerek yetiştiği ortam, gerek geliştiği şartlar, gerek ideologlarının beyinlerini yıkama girişimlerinin neticesi ve gerekse bölgenin içinde bulunduğu kaotik ortamın etkisiyle bu aşamaya gelmiş olabilecekleri ön görülmüştür.

Dini temsil etmek veya dini değerleri savunmak iddiasıyla ortaya çıkan kişi/kişiler/grupların attıkları her adım, sadece kendilerini bağlamayacaktır. Tam aksine onların attığı her olumlu adım temsil ettiklerini iddia ettikleri genele mal edilecektir. Aynı şekilde sergileyecekleri her olumsuz tutum ve davranış da savundukları asıl değere atfedilecektir. Birey veya örgütlerin hata eseri veya çıkar amaçlı olarak din adına sergiledikleri olumsuz davranışlar, belli bir süre sonra alışkanlık haline alacak ve dini, yaşantılarını şekillendiren bir değerden ziyade dini istismar eden dini motifli terör örgütleri gibi onu amaca giden bir araç olarak görmelerine sebep olacaktır.

Terör, özellikle 20 ve 21. yüzyılın sorunlarına doğru sosyal ve siyasi sorunlar arasında ilk sıraya yerleşmiştir. Bu süreçte terör, ideolojiler ve etnik yapılar vb. araçları kullanmanın yanı sıra bilhassa son dönemlerde dini istismar etmektedir. Ortadoğu ve Orta-Güney Asya menşeli terör örgütlerinin son yıllarda sıklıkla kullandıkları din ise İslam dini olmuştur. Bu terör örgütleri için özellikle Batı kamuoyunda, bilinçli olarak dini motifli terör örgütü ifadesi yerine İslami Terörizm,

İslami Terör Örgütü ve İslamist Terör gibi ifadelerin sıklıkla tercih edildiği görülmüştür. İslam dini ile terörü bir arada kullanma projesi ise hassaten 11 Eylül 2001 İkiz Kuleler hadisesinden sonra yüksek sesle dillendirilmeye başlamıştır.

Batılılar, İslam'ı savaşçı ve saldırgan bir din ve Müslümanları ise zor kullanarak, kan dökerek dinlerini kabul ettirmeye çalışan savaşçılar olarak görmüşlerdir. Batılıların bu yaklaşımlarına zemin hazırlayan ise İslam Dinini kullanan aşırı ve dini motifli terör örgütlerinin, yaptıkları eylemlerin arka planını Kuran ayetleri ve Hadisler ile kutsallaştırma çabasına girişmeleri olmuştur. Dini motifli terör örgütlerinin sıklıkla kullandıkları cihat kavramı, bu bağlamda İslam ile terörün Batılılar tarafından yan yana kullanılmasına yol açan nedenlerden birisi olarak görülmüştür. Batı dünyası İslam'ın cihat kavramını yanlış anlama veya bilerek yanlış yorumlar ile İslam'ın savaşa ve çatışmaya izin verdiği konusunu kasıtlı olarak işlemeye çalışmıştır. Öncelikle İslami bir terim olan “cihad”ı “mukaddes savaş” nitelemesi yanlına düşmüştür. Hâlbuki cihadın her zaman savaş anlamında ve kâfirlerle savaş anlamında olmadığı gibi savaşın mukaddes olarak algılanması da İslam dini açısından doğru bir tavır değildir. İslam ve Müslümanlar, savaş yerine barışı her zaman ilk seçenek olarak görmüşlerdir. Ancak, can ve mallarının güvenliğini temin etmek, hak ve hukuklarını korumak ve İslam dinine ve Müslümanlara yapılan saldırılara karşı önlem olarak cihada başvurmuşlardır. Savaş da bu şartlarda meşru kabul etmişlerdir. Böylelikle bu eyleme savaş kelimesi yerine cihat ismini vermişlerdir.

İslam dini, ona “inanmamayı” savaş sebebi olarak görmemiştir. Yani İslamiyet, gayri müslimlere karşı inanacakları zamana kadar kendileri ile savaşılmasını ve cihat edilmesini öngörmemiştir. Hatta Allah (c.c.) müminlere, inanmayan kişinin mümin bir kişiden yardım talebinde bulunması durumunda mümin kişinin ona yardım etmesini ve güven içinde istediği yere ulaşmasına yardımcı olmasını bile emretmiştir (Tevbe, 9: 6). Savaş esnasında bile bu duruma riayet edilmesi istenmiştir. Müminlere, kendilerine karşı dini güdülerle savaşmayan ve Müslümanların yurtlarına saldırmayanlarla iyi ilişkiler kurmaları ve onlara karşı adil davranmalarında bir bahis olmadığı (Mümtehine, 60: 8) bildirilmiştir. Bir başka husus ise Hz. Peygamber (sav), Bedir Gazvesi'nde inanmayanların, zorla

Müslümanların karşısındaki saflarda yer aldıklarını ve Müslümanların bunlara karşı daha müsamahakâr davranmaları gerektiğini ümmetine söylemiştir. Savaş esirlerine gösterilen tolerans da inanmamanın savaş sebebi olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Cihadın inanmayanlara karşı savaş olmadığını gösteren bir başka veri ise İslam'daki zimmi hukukunun olması meselesidir.

Terör ve terörizmin siyasal ve ideolojik amaç uğruna en çok başvurduğu yöntem zor kullanma, baskı uygulama ve şiddet tatbiki yollarıdır. Bu yöntemlerle toplumların bezdirilmesi, yıldırılması ve sindirilmesi amaçlanmakta ve istenilen siyasal ve ideolojik hedeflerinin kabulü dikte edilmektedir. Fakat ilahi kelamda belirtildiği üzere bir müminin başka bir mümini öldürmesi kabul edilebilecek bir durum değildir. Mümin bir kimseyi öldürmenin cezasının ise ebedi kalacağı cehennem olduğu bildirilmiş ve katil olanın, Allah (c.c.)'ın gazabına, lanetine uğrayacağı ve kendisi için hazırlanmış olan büyük azaba çarptırılacağı belirtilmiştir (Nisâ, 4: 92-93). Allah (c.c.) bir insanın suçsuz yere öldürülmesinin bütün insanlığın öldürülmesi ile eşdeğer tutmuş ve bir insanın hayatını kurtarmanın ise bütün insanlığı kurtarmakla muadil olduğunu belirtmiştir (Mâide, 5: 32).

Söylemleri, şekilsel durumları (kılık kıyafet, sakal sarık vb.) genel yapısıyla savunucusu olduğunu iddia ettiği din, örgütün savlarını, şiddet yanlısı bağnazca hareketlerini ve terör estirmelerini kesinlikle desteklememektedir. Çünkü bir canın kurtulmasını âlemin kurtuluşu olarak gören, öldürmeyi büyük günahlar listesinde değerlendiren, savaşta dahi ölümlere müsle vb. şiddet ve taşkınlıktan kaçınılması gerektiğini söyleyen bir dinin; şiddet, baskı, korku yaratma ve sindirme davranışlarına izin vereceğini düşünmek, dini cehaletin ve dine yapılan en büyük haksızlığın göstergesi olacaktır. Dolayısıyla Taliban Hareketi ve benzeri dini motifli terör örgütlerinin yaptıkları ve izledikleri terör menşeli politikayla İslam'a zarar verdikleri görülmektedir. Bu illegal yapılanmaların tamamı dini istismar eden dış mihrakların maşası olarak faaliyetlerini yürütmektedirler. Bu sebeple Taliban gibi sözde din adına hareket eden illegal örgütlenmelerin din ve dini değerlerle uzaktan yakından alakaları olmadığı gibi din adına yürüttükleri eylemleri ve söylemleri de hamilerinin menfaatleri ve direktifleri ile cereyan ettirilmektedir. Buna en güzel örneği yine çalışmanın örneklemine oluşturan Taliban Hareketi oluşturmaktadır.

Günümüzde Afganistan'ın fiili hükümeti, ABD ve NATO güçleri ile birlikte hareket etmektedir. Daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse Afganistan devleti, NATO Birlikleri adı altında ABD'nin güdümünde hareket etmektedir. Bu duruma zemin hazırlayan sebeplerin başında, istismarcı odaklar ve Taliban'ın mevcut devlet sistemini tahrip ederek yerine çağın tamamıyla dışında hareket eden zulüm, işkence, baskı, şiddet ve devletsizlik anlayışı gelmektedir.

Terör ve terörizmin tarifi konusunda uluslararası kamuoyunun farklı sebeplerle çekimser kalmasından dolayı tanımlama yapılamayacağı fikri yaygınlık kazanmıştır. Fakat genel olarak kabul gören şekliyle terör kelimesi tedhiş, yıldırı, korku salma, baskı, şiddet, yıldırma ve sindirme anlamlarına gelmektedir. Terörist ise terör eylemini gerçekleştiren, insanları acımasızca korkutan, yıldırma, şiddet uygulayarak öldüren kişilere denilmiştir. Terörizm ise sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal sorunlardan menşe bularak bir grubun, toplumun bir kesimine veya devlete siyasal, ekonomik, sosyal ve ideolojik amaçları doğrultusunda baskı ve şiddet uygulamak yoluyla kitlelere korku salan ve onları yıldırma başarıları bölgesel veya uluslararası bir örgütlenmedir. Bu genel yaklaşımdan yola çıkarak terör, terörist ve terörizmin tanımının yapılamamasından ziyade terör, terörist ve terörizme karşı sergilenen tutum ve izlenen siyasetin farklılık göstermekte olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Bu olguyu günümüzün en büyük sorunu haline getiren sebeplerin başında, bu hadiseye takınılan tavrın etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir. Çünkü emperyalist güçler teröre tanım yapılamadığı tezini ileri sürerek bu yapılanmaları kurup istifade etme, menfaat gütmeye, çıkar sağlama peşindedirler.

Tarihsel sürece bakıldığında terörün yöresel, bölgesel ve en fazla ulusal bazda ama genel olarak küçük bir grup veya topluluk tarafından sürdürüldüğü görülmüştür. Bu sebeple teröre yapılan tanımlamalar da bu doğrultuda geliştirilmiştir. Fakat geçtiğimiz ve içinde bulunduğumuz yüzyılda ise bu durum tamamen değişmiştir. Terör, son iki yüz yıldan beri varlığından sıklıkla söz ettirmesinin yanı sıra hareket alanını yöresel, bölgesel ve ulusal düzeyden uluslararası boyuta taşımıştır. Terörün bu gelişmesinde, devletlerin izledikleri siyasetleri, zayıf düşürmek ve sömürmek istedikleri rakip devletleri kontrolleri altına tutmaya yönelik politikaları etkili olmuştur. Çünkü artık terör, istismarcı devletlerin keskin kılıcı olarak kullanılmaya

başlamıştır. Bu doğrultuda istediği örgütlenmeyi belirli bir ideoloji ve anlayış etrafında destekleyerek, hedef bölge veya devlet üzerine musallat etme yöntemi tercih edilmiştir. Buna paralel olarak (açıktan veya gizliden gizliye) senin teröristin benim teröristim sınıflaması oluşmaya başlamıştır.

Bütün bu gelişmelerle birlikte terör örgütlerinin gerçekleştirdikleri eylemlere göre birtakım sınıflamalara gidildiği görülmüştür. Genel olarak örgütlerin yaptıkları eylemlerine; birleştikleri siyasal, sosyal ve kültürel değerlerine ve bölgesel durumlarına göre kategorize edilmiştir. Bu sınıflamalar, en genel manasıyla devlete karşı terör ve devlet terörü olarak ön plana çıkmıştır. Devlet terörü, çoğu otorite tarafından kabul edilmemiş olsa da bu tavır, bu terör türünün varlığının inkârı anlamına gelmemelidir. Devlete karşı terörü ise sol ve sağ olmak üzere ikiye; sağ motifli terör örgütleri de etnik ve dini motifli olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Yaptıkları, sergiledikleri, gerçekleştirdikleri eylemler ve söylemlerle terör örgütlerinin genel özelliklerini taşıyan Taliban Hareketi, dini söylem ve iddia üzerine hareket ettiği, etnik değerlerden temel bularak yükselip varlığını sürdürdüğü için sağ motifli terör örgütleri kategorisine girmektedir. Yani Taliban Hareketi, “etnik ve dini motifli terör örgütü” olarak ön plana çıkmıştır.

Günümüzde çağın en büyük sorunu olarak telakki edilen terörün, değişen yapısına ve teröre karşı takınılan tavra bakarak, sınıflaması konusunda yeniden bir yaklaşım getirilmesi zarureti doğmuştur. Çünkü yöresel, bölgesel ve ulusal düzeyden uluslararası düzeye çıkan terörün amaçları, hedefleri ve emelleri de değişmiştir. Terör, artık tamamıyla bir grubun veya devlet/devletlerin kontrolü altında gelişmekte ve bu doğrultuda faaliyetlerini sürdürmektedir. Aynı şekilde ilgili grubun ve devlet/devletlerin emelleri doğrultusunda varlığını sürdürmektedir. Maşa konumunda bulunan bu örgütlenmelerin kontrolü ise ilgili devletlerin istihbarat birimleri tarafından sağlanmaktadır. Buna, Suriye’deki IŞİD, PYD ve Türkiye’deki PKK terör örgütlerini örnek göstermek mümkündür. Aynı sav, Afganistan açısından yürütülürse Taliban Hareketi ve fraksiyonları ile IŞİD ve el-Kaide Terör Örgütleri’nin her biri, birkaç ülkenin istihbaratı tarafından silahtan eğitime, teçhizata ve ideolojik eğitime varana kadar her yönüyle desteklenmektedirler. Bu verileri göz önünde bulundurarak artık terör sınıflaması içerisinde bir tür daha eklenmesi gerektiği kanaatindeyiz;

“İstihbaratlar Terörü/Gölge Güçler Terörü.” Gölge Güçler Terörü’nü ise şu şekilde tanımlamak mümkündür: Güçlü, sömürgeci bir devletin istihbaratı vasıtasıyla, hedeflediği bölgede bir terör örgütü inşa etmesi; bu sayede amaçladığı coğrafyayı direkt işgal etmesi veya dolaylı yollarla yani ürettiği terör örgütü sayesinde kontrolü altında tutması ya da o bölge ve coğrafyanın gelişmesine mani olmayı amaçlaması gayesiyle kurduğu örgüttür.

Uluslararası düzeye çıkan terör örgütlerinin kullandıkları araçlar ne olursa olsun, kesinlikle kendilerini var edenlerin isteklerini yerine getirmeden, eylem ve faaliyetlerini yürüttüklerini söylemek oldukça güçtür. Terör örgütlerinin meşruiyet araçları, soğuk savaş yıllarının başlarında ideolojiler iken soğuk savaşın sonları ve bitimi aşamalarında etnik değerler, ardından da yoğunluklu olarak dini değerler olagelmıştır. Etnik veya dini değerleri savunduklarını iddia ettikleri halde bu değerlerin icabı gereği hareket etmemiş ve bu değerleri sadece çıkarları uğruna veya hamilerinin çıkarı doğrultusunda kullanmışlardır. Dolayısıyla din adına çıkıp terör estiren veya etnik temel üzerine çıkıp, güya savundukları halklara baskı, şiddet ve terör uygulayan bu örgütlenmelerin, yaptıklarıyla kullandıkları değerlerin esaslarının birbirine karıştırılmaması gerekmektedir.

Ülke (Afganistan) gençliği, uzun yıllardan beri cereyan eden savaşın getirdiği zorunlu göçler; ekonomik, siyasal ve sosyokültürel değerlerin tahrip edildiği bir ortamda yaşamış ve yetişmiştir. Bu durum, gençlerin hayatlarını derinden etkilemiştir. Bu ortam genç bireylerin suça meyilli ve illegal örgütlenmelerin ağına düşmeye eğilimli olarak yetişmelerini sağlamıştır. Taliban Hareketi de bu boşluktan örgütsel çıkar uğruna fazlasıyla faydalanmıştır. Genç bireylerin ailesinden, çevresinden ve milli değerlerinden uzaklaşmasını sağlayarak kitle içerisinde eritmiş; bireysel sorunlarından uzak kolektif düşünce ile hareket etmeleri sağlanmış; intikam duyguları depreştirilerek bu duygunun birleştirici gücünden yararlanılmıştır. Örgütsel birliktelik ve bütünlüğü sağlamak üzere geniş istihbarat ağıyla (Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker) militanlar arasında korku ve şüphe üzere hareket etmeleri sağlanmış ve sağlanmaktadır.

Terör örgütlerinin şahıs özelliklerinden olan yönetici kadroları ile şehadete, ölüme can atan cennet ve huriden başka bir şey düşünemeyen militan kadroları,

haklarının yenildiği, mağdur oldukları ve ezilmişlik edebiyatlarıyla örgütsel hareketlere yönlendirilmişlerdir. Ekonomik gelirlerini ise uyuşturucu kaçakçılığı, transit mafyası, adam kaçıma, telefonla siparişli para isteme vb. illegal yollar ve hamileri yabancı güçlerden elde etmişlerdir.

Teröristlerin özelliklerine gelince, bunlar toplumdan tecrit edilmiş, aile yapısı zedelenmiş, toplum tarafından ezilmiş ailelerde yetişen bireylerdir. Aynı şekilde çocukluk yıllarında baskıya, şiddete maruz kalan, horlanan ve dışlanan bireylerdir. Bu bireyler, çeşitli benlik savunmasına girmekte ve biraz olsun eskiden kurtulma çabalarıyla terör örgütlerine katılmaya daha açık olmaktadır. Teröristler, acımasız, hoşgörüsüz, nefret ve intikamla doludurlar.

Terör örgütlerinin genel geçer özellikleri ise ortaya çıktıkları bölgenin sosyokültürel yapısıyla coğrafi ve konjonktürel şartları dâhilinde şekillenmiş olmalarıdır. Çalışmanın örneklemini oluşturan Taliban örneğinde olduğu gibi coğrafyanın ve toplumun şartlarına uygun olarak da bir senaryo üzerine ortaya çıkmaktadırlar. Taliban Hareketi, devlet otoritesinin zayıflatıldığı Afganistan'da mevcut düzeni beğenmeyip dini, etnik ve kültürel değerlerin korunması, yüceltilmesi ve eskiye yeniden dönüş iddialarıyla ortaya çıkmıştır. Bütün terör örgütlerinde olduğu gibi kendilerini haklı diğerlerini ise haksız, sapıtmış ve ölümü hak eden grup olarak görmüştür. Terör yönetimi yıllarda, hâkim olduğu bölgelerde mevcut düzene ve kendisine muhalefet edenlere karşı nefret, hiddet, baskı ve şiddetle muhalefetini sürdürmüştür. Kendi anlayışlarını ve düşüncelerini empoze etmek üzere şiddet, baskı ve korku salarak kitleleri yıldırma ve püstürmeyi amaçlamıştır. Kitleleri yıldırma, sindirmek için şiddetten fazlasıyla istifade etmiştir. Bu amaçları uğruna tek merkezden idare edilmiş; kitlesel anlamda benmerkezcilikten çıkıp biz merkezci bir anlayış ile hareket etmiştir. Yani bireysel duygu, düşünce ve hareketten uzak, kolektif ve kitlesel hareket etmiştir. Eylemlerini de bireysel ve ferdi sahada değil kitlesel zemin üzerinde sürdürmüştür.

Afganistan'da cereyan eden uzun süreli savaşlar ve iç çatışmalar, ülke ekonomisini alt üst etmiştir. Cihat adı altında verilen savaşın neticesinde, ülkede bulunan alt yapılar tahrip olmuş; siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik dengeler tamamıyla yok edilmiştir. Monarşi rejimi ve büyük güçlerin kısıkcındaki cumhuriyet

dönemlerinde sanayileşmenin yaşanmadığı ve özel sektörün geliştirilemediği ülkede, devlet düzeninin tahrip olması ve savaşın uzamasıyla işsizliğe bağlı olarak ekonomik çöküntü tavan yapmıştır. İç savaş ve emniyetsizlik, ilkel düzeyde yapılan hayvancılık ve tarımı da felç etmiştir. Böyle bir süreçte halk, çıkar yolu olarak kendilerine emniyet, güvenlik, barış, iş vb. imkânlar sunma sözü veren örgütü; legal veya illegal olmasına bakmaksızın kurtarıcı olarak görmeye başlamıştır. Taliban Hareketi'nin uyuşturucunun membaı haline getirilen Afganistan'ın güney bölgelerinde emniyet sağlama sözü ve uyuşturucu ekimine fırsat yaratması, bölge halkının örgüte sempatiyle bakmasına sebep olmuştur. Buna bir de örgüt militanı veya örgüte bağlı kişilere dağıtılan dolar bazlı iâşe adı altındaki maaşlar eklenince, yıllardır ekonomik buhran içindeki medreseli ve taşralı kesim, örgüte daha da yaklaşmıştır.

Ülke o dönemde, bilinçli ve kontrollü olarak sürüklendiği idaresizlik, emniyetsizlik vb. siyasal nedenlere bağlı olarak gelişen eğitimsizlik, işsizlik, açlık, zorunlu göçün getirdiği felaketler gibi sosyokültürel nedenlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda uzun süreli savaş-iç savaş sırasında geleneksel dini medreselerin bilinçli olarak yıpratılma, sindirilme ve zayıf gösterilme girişimleri ile örgüte katılanlara tek haklının kendileri oldukları belirtilerek kesin zafere kavuşacaklarının aşılması yolu izlenmiştir. Cihat adı altında halkın dini duyguları istismar edilerek, ülke iki büyük gücün savaş alanına dönüştürülmüştür. Bu sayede milyonlarca vatandaş, işleri, aşları, evleri ve yurtlarından olmuştur. Gurbet ellerinde her türlü dini, milli ve kültürel değerlerden yoksun olarak yetişmiştir. Bu şartlarda, uzun süreli iç savaşın getirdiği ölümler, yurtdışı kamplarında gerçekleşen doğumlar, çocukların genel olarak aile denetiminden uzak ortamlarda yetişmesini doğurmuştur. Onlardan, etkili konuşmacıların ve hocalarının sözlerine inanmaları ve örgütün cazibesine kapılacak kitleler olarak yetişmeleri sağlanmıştır. 11 Eylül 2001 hadisesi sonrası ABD'nin 7 Ekim 2001 tarihinde başlattığı kalıcı özgürlük ve demokrasi söylemiyle ülkeyi işgal etmesi sonucunu doğurmuştur.

4. 2. Taliban Hareketi'nin Dini ve İdeolojik Altyapısı

Afganistan, Orta ve Güney Asya bölgesinin geçiş güzergâhında olmasından dolayı asırlarca büyük güçlerin hedefi haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası yıllarda Orta Asya'nın bakir pazarı, bölge ve dünya devletlerinin iştahını kabarttığı gibi petrol ve doğalgaz rezervleri de büyük güçlerin bölgeye teveccühünü celp etmiştir. Petrolün ve doğalgazın membaı konumundaki bu ülkelere en kısa geçiş güzergâhı, şüphesiz tarihi ipek yolu üzerinde bulunan Afganistan'dır.

ABD önderliğindeki Batı Bloku 1963-1973 yılları arasında Vietnam'da ağır bir yenilgi almıştır. Bu yenilgiye götüren sebebin ise Doğu Blokunun lideri Sovyetler Birliği'nin etkisiyle geliştiğini söylemek mümkündür. Bu sebeple ABD, tek rakibi Sovyetler Birliği'ne, bunun cevabını vermek fırsatını kollamaya başlamıştır. Vietnam Savaşı'nın bitimi sırasında Afganistan'da Sovyetler Birliği'nin dolaylı desteğiyle rejim değişikliğine gidilmiştir. Böylece Sovyetlere aynı kaderi yaşatmak ve öcünü almak için fırsat kollayan ABD, amacına ulaşmak için kullanacağı coğrafya ve kitleyi bulmuştur. Afganistan'da kurulan yeni cumhuriyetle devlet yönetimi, artık eskiye nazaran ruhani kesimin kontrolünden çıkmaya ve onları belli bir çerçeveye içerisine çekmeye başlamıştır. Bunun üzerine dini ve ruhani çevreler, Afganistan devletine karşı memnuniyetsiz tavırlar göstermeye ve yeni teşekkül cumhuriyete karşı koymaya başlamışlardır. Bu sebeple Muhammed Davud Han liderliğindeki cumhuriyetin takibatına uğramışlardır. Bu sırada ruhani kesimin liderlerinden bir kısmı tutuklanıp hapishanelere konulmuş, bir kısmı idam edilmiş, kurtulanlar ise Pakistan'ın ve İran'ın yolunu tutmuştur.

Davud Han'ın Sovyetler yanlısı tutumundan kaynaklanan siyaseti neticesinde Sovyetler Birliği Afganistan'ı adeta kendi eyaleti gibi görme hayallerine kapılmıştır. Davut Han, bu noktada ülke bağımsızlığını gözeterek halkın selameti için Doğu Blokundan uzak durup Batı Blokuna yakınlık göstermeye başlamıştır. Bu esnada medrese merkezli protestoların ardı arkası kesilmeden sürmüştür. Bir yandan da protestocular kurtuluş yerleri olarak gördükleri Pakistan'ın yolunu tutmaya devam etmişlerdir. ABD, stratejik ortağı Pakistan üzerinden Afganistan rejimi muhaliflerine doğrudan veya dolaylı yollarla desteğini her geçen gün artırmıştır. Yani ABD,

Vietnam’da uğratıldığı yenilginin müsebbibi Sovyetler Birliği’nden öcünü almaya adım adım yaklaşmaya başlamıştır.

Davud Han’ın Batı yanlısı tavır değiştirmesi Sovyetlerin tepkisine neden olmuştur. ABD, Sovyetler Birliği’ni Afganistan coğrafyasına çekmek için strateji geliştirmiştir. Sovyetler Birliği, Davud Han’ı dolayısıyla Afganistan’ı kaybetmemek için Afganistan’a yoğunlaşmıştır. Sovyet görünümlü ABD yanlısı bir darbe ile Davud Han ortadan kaldırılmış, onun yerine gelen Nur Muhammed Teraki, kısa bir süre sonra bir başka darbe ile indirilmiş ve ABD’de okuyan Hafızullah Amin, Afganistan’ın Sovyet yanlısı rejimin Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır. Amin’in üç ay gibi kısa süreli cumhurbaşkanlığı, Sovyet Askeri’nin bizzat müdahalesiyle sonlandırılmış ve Amin öldürülmüştür. Sovyetler Birliği ülke yönetimine; sürgün edilmesinde Amin’in doğrudan etkisi olan Babrek Karmel’i getirmiştir. Aralık 1979’dan sonra ise artık Sovyet askeri Afganistan’da bilfiil bulunmaya başlamış ve böylelikle ABD’nin yıllardır istediği de gerçekleşmiştir.

Pakistan’ın Afganistan sınırında yaşayan Peştunlar, Pakistan (1947) kurulalı beri çoğu zaman otonom hareket etmişlerdir. Bu kesim kimi dönem (Davud Han [1973-1978], Dr. Necibullah [1986-1992] dönemlerinde olduğu gibi), Afganistan devletinden destek de görmüştür. Pakistan, arkasına ABD’yi alarak istihbarat birimi (ISI) ile birlikte mücahit adı altında Afganistan devleti muhaliflerine sonuna kadar destek vermiştir. Batı Blokunun önderliğinde başta Suudi Arabistan olmak üzere İslam ülkelerinin maddi ve manevi her türlü desteği de Pakistan’a seferber kılınmıştır. Bu destekler içerisinde Arap din adamlarının cihat fetvaları, mücahitleri yücelten konuşmaları ve cihadi kutsayan seminerleriyle Arap ve İslam dünyasındaki legal ve illegal örgütlenmeler, militanlarını Pakistan üzerinden Afganistan’daki Sovyetler Birliği’ne karşı verilen cihada katılmaları için teşvik, telkin ve yönlendirmelerde bulunmuşlardır. Arap ve İslam ülkeleri dâhil ABD liderliğindeki Batı ülkelerinden maddi olanaklar, Afganistan’daki cihada ulaştırılmak üzere Pakistan’a su gibi akmaya başlamıştır.

ABD’nin dünya kamuoyunu da arkasına alarak yöneldiği oç alma emeli ve savaşı, on yıl gibi bir sürede sonuç vermiştir. Sovyetler Birliği, öncelikle 1989’da Afganistan’dan tamamen çekilmiş ve Sovyetler Birliği’nin tamamen dağılması da

Aralık 1991'i bulmuştur. Bu sırada Afganistan hızla bir iç savaşa sürüklenmiş ve milyonlarca insan işinden, aşından ve ülkesinden olmuştur. Afganistan halkı, başta Pakistan ve İran olmak üzere dünyanın dört bir yanına göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Kısaca Afganistan'da verilen mücadelede, ABD eski düşmanından öcünü almış; bu arada Afganistan devleti mahvedilmiş; halkı da perişan halde yaşamaya mahmuk olmuştur. Pakistan ise istediği gibi kendi kuzey bölgelerini kontrolü altına alıp Afganistan konusunda söz sahibi olmaya yönelik önemli bir ilerleme kaydetmiştir.

Sovyetler Birliği yanlısı hükümetin düşmesiyle önce Pakistan'da kurulan partilerin birleşerek Pakistan'da anlaşmaya vardıkları bir mücahit hükümeti Afganistan devletinin başına geçmiştir. Ardından yıllardan beri İslam ülkeleri ve Pakistan'ın kendisinin direkt veya dolaylı yollarla desteklediği aşırı militanların oluşturduğu Taliban Hareketi sahaya sürülmüştür.

Cihat ve direniş yılları olarak nitelenen yıllarda başta Arap ülkeleri olmak üzere İslam ülkelerinden Pakistan'a akın eden özellikle illegal yapılanmalar ve aşırı militanların da uygun bir mecraaya yönlendirilmeleri zarureti hissedilmiştir. Bunların yanı sıra Pakistan'ın kendi içerisinde bulunan ve özellikle kuzey sınır bölgelerini oluşturan aşırı toplulukların da etnik ve dini duyguları kullanılarak, Taliban saflarına katılımları sağlanmıştır. Bu bağlamda Taliban Hareketi, bölgeye suni bir risk olarak türetilmiş, desteklenmiş ve yollanmıştır. Böylelikle hem ABD'nin bölgeyi işgal emelleri meşru bir zemine çekilmiş hem de Pakistan'ın yıllardan beri ağırlıklı olarak kendi kuzey sınırlarında bulunan aşırı militanlardan, Pakistan'daki Afganistanlı muhacirlerden, kendi içindeki yobazlardan kurtulma ve bölgede söz sahibi olma stratejileri tutmuştur.

ABD ve emperyalist güçlerin, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonraki stratejileri ise bakir pazarlara, yer altı zenginliklere sahip, bağımsızlığını yeni kazanmış olan Orta Asya Türki Cumhuriyetlerine yakın olma ve faydalanma doğrultusunda şekillenmiştir. Bu istikamette atılacak adımın ise iç savaş halinde olan; sosyal, siyasal, ekonomik ve dini, her anlamda bunalım içinde bulunan Afganistan üzerinden gerçekleşmesi kararlaştırılmıştır. Nitekim Taliban çıkışında kullanılan ISI destekli 30 kamyonluk Pakistan emtiasının Orta Asya ülkelerine

gönderilme stratejileri de buna en güzel örnektir. Aynı şekilde Arjantinli Bidas ile ABD’li Unocal ve Suudili ortağı Delta Oil’in Orta Asya’daki akaryakıt madenleri üzerine yaptıkları anlaşmalar ve Afganistan üzerinden Pakistan’a oradan da açık denizlere götürerek dünya piyasasına sunma tasarıları, kendiliğinden gerçekleşmiş gelişmeler değildir. Buna bağlı olarak imal edilmiş riske destek vermeleri de oldukça anlamlı bir gelişmedir.

Örgütün geçmişi, özellikle güney bölgelerdeki manevi önderlerin önceki yıllarda sosyokültürel ve siyasi etkinliği ve gücünden destek alma çabasına dayandırılabilir. Bununla birlikte, manevi önderlerin ilmi anlamda eski döneme nazaran daha sığlaşmış ve ilmi yetkinliklerini yitirmiş olmaları da bir gerçektir. Bu kesim, dini bilgiler konusunda Kuran-ı Kerim ile medrese müfredatında bulunan birkaç dini kitap dışında sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarla ilgili eğitim ve uzmanlaşmadan uzak bir ortamda yetişmiştir. Kendileri, çevreleri, devlet, yönetimi ve dış dünya ile ilgili bildikleri ise yetiştikleri muhitte gördükleri kabilecilik ve aşiret algısının ötesine geçememiştir. Çünkü bunların devlet, yönetim, toplum vb. konulardaki bilgilerinin kaynaklarını radyo ve lider diye inandıkları kadroların sohbetleri oluşturmuştur.

Taliban, asli ideolojisi ve düşüncesi çok eskilere dayansa dahi eylemsel boyuta getirdiği militanları ile asıl kadrolarının çoğunluğunu cihat yıllarında savaş, kargaşa ve çatışma ortamında yetişmiş bireylerden oluşturmuştur. Dolayısıyla bunlar için savaşın ve çatışmanın olağan olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda baskı, şiddet, işkence ve terör estirmek, bu kesim için sıradan bir iş olarak görülmüştür. Sadece emniyeti, barışı getirmek ve silah deposuna dönüşen ülkeyi bu dertten kurtarmak için çıkan bir hareket olmadığı ve “iktidar emeli taşımıyoruz” söylemlerinde samimi olmadığı çok geçmeden anlaşılmıştır. Diğer taraftan her ne kadar uygulamada terör estirmiş, kabileci algılarını dikte etmeye çalışmış ve ülkeyi patronlarının emelleri uğruna terörize etmiş olsalar da terör rejimi dönemde (1996-2001), Afganistan’ın Resmi Gazete’sinde (Resmi Ceride) sosyal hayattan dini hayata, idari yapıdan yargısal konulara kadar her alanda kanunlar ve fermanlar yayınladıkları gözlemlenmiştir. Bu verilere bakılarak örgütün sadece basit kabileci bir örgüt olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla militan kadrolarının da belirttiği üzere

gizliden gizliye hedefledikleri Afganistan'ın Peştunlar tarafından yönetilmesi gereken bir coğrafya olduğu fikri ağır basmıştır.

Afganistan, bugünkü coğrafi yapısını 1747 tarihinde Nadir Afşar'ın Peştun asıllı komutanı Ahmed Şah Abdali ile elde etmiştir. Örgütün “eski kral” söylemi “işin ehline teslim edeceğiz” ifadesi ve “burası Peştunların yurdu; Tacikler Tacikistan'a Özbekler Özbekistan'a ve Türkmenler Türkmenistan'a vb.” söylemleri gelişi güzel söylenmiş laflar değildir. Bu söylemler, tarihi arka planı olan söylemlerdir.

Taliban Hareketi, rakip konumundaki örgütleri fasit olarak gördükleri için onlara karşı savaşılmasının zaruri-farz olduğunu iddia etmiş, karşılarında duranlara topyekûn cihat ilan etmiştir. Terör yönetimini ise İslam dinine, Hanefi mezhebinin esaslarına uygun olduğunu iddia etmişlerdir. Kanun olarak da İslam'ın esaslarına ters düşmeyen kanunların yürürlükte kalmasını öngören fermanlar yayınlamışlardır. Fakat yazılı olan bu kanun, fermanlara rağmen ülke yönetimini kendilerinin hakları olduğu, onlara muhalefet edenlerin ise haksız yere hareket edip başkaldırdıkları için öldürülmeleri gerektiği iddiasıyla taraftar toplamayı ve onları elde tutmayı başarmıştır. Afganistan'da Peştun hegemonyası altında bir hükümetin iş başına gelmesi, en önemli motivasyon kaynaklarını oluşturmuştur.

Örgüt, savaş ve kargaşadan bıkmış olan halkın dini duygularını; emniyet, huzur ve iş gereksinimlerini bildikleri için hep bu doğrultuda çalışmıştır. Bu uğurda halkı barış ve huzura kavuşturma söylemiyle, hamilerinin isteği doğrultusunda silahsızlandırmayı yerine getirmiştir. Farklı isimler ve sıfatlarla yıllardır ülkeye sokulan silahların toplatılması ve kontrollü tehlikenin kontrol altına alınması sağlanmıştır. Toplanan silahlar, hamilerinin belirlediği araçlarla belirlediği yerlere intikal ettirilmiştir.

Taliban, devlet yapısından dini ve sosyal düzene Muhammedi Şariat ve Hanefi fikhî üzerine hareket edeceğini çıkardığı kanunlar ve söylemlerle belirtmiştir. Buna karşılık eylemsel alanda aşırıcılığa, şiddete, baskıya ve din adına katliamları hiç eksik etmeden sürdürmüştür. Söylem bağlamında ideolojisine sadık kalmışsa da eylemsel alanda yetersiz bilgi ve becerileri yüzünden İslam'ı şekilsel boyuta

indirgemıştır. İslam'ı sadece saç, sakal, sarık, cemaatle zorunlu olarak namaz kılma vb. boyutlara indirgemıştır. Bu tatbikatlarındaki dayanak, dini olmaktan ziyade Pehtunvâli geleneği üzerine olduğu iddia edilmiştir. Kimi araştırmacılara göre örgüt, bilgi yetersizliği ve cehaletleri dolayısıyla geleneklerini din olarak dikte etmiştir.

Militanlar arası birlikteliğin sağlanması amacıyla gerekli olan tek tip giyim kuşamdan, birbirine benzer davranış sergilemeye ve aynı jargonu kullanmaya kadar bir dizi dışsal görünüş yeknesaklığına gidilmiştir. Halk da dini denilen bu görünüş, davranış ve şekilsel yeknesaklığa zorlanmıştır. Bunun yanı sıra sosyal hayatı şekillendiren her konuda “dini” söylemiyle belirli düzenlemeler, kurallar ve yasaklamalar getirilmiştir. Bu işi ise Emri bi'l-Maruf Nehiy ani'l-Münker ekipleri özelinde örgüt militanlarının tamamı üstüne vazife görerek takip etmiştir.

Taliban Hareketi'nin en büyük parasal kaynağını ABD, Pakistan, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri vb. ülkelerden gelen paralar oluşturmuştur. Kaçakçılık, uyuşturucu üretimi, satımı ve günümüzde ise hâkim oldukları bölgelerde ticari araçlara yaptıkları eskortluk faaliyetlerinden elde etmektedir.

Taliban özelinde terör örgütleri, hedeflediği mesajları iletebilmek için şiddet, baskı ve tazyikten azami derecede istifade etmeyi sürdürmüştür. Şiddet, baskı ve terör eylemlerinin hedefi olarak rakip gördüğü kişi veya kurumlara doğrudan muhalefet etmek yerine dolaylı yollarla mesajlarını iletme yöntemlerini seçmiştir. Karşı çıkan devlet veya şahısların direkt hedef alınmaması ve bunun yerine günahsız kimseleri öldürerek varlıklarını hissettirmiş ve mesajlarını iletme yolunu seçmiştir. İlk çıktığı yıllardan Ekim 2001 yıllarına kadar kitle iletişim araçlarını aktif bir şekilde kullanmak yerine dolaylı yollarla kullanmayı tercih etmiştir. Bu dönemde örgütün bütün propaganda işleri, dolaylı bir şekilde destekçileri tarafından yürütülmüştür. Fakat günümüzde ise propagandalarını yürütmek üzere sosyal medyanın ve telekomünikasyon araçlarının her çeşidinden azami oranda istifade etmektedir.

11 Eylül 2001 hadisesi ise örgütün fişinin çekilmesine sebep olan bir olay olarak tarihe geçmiştir. Bu hadiseden sadece iki gün önce Ahmed Şah Mesud'a düzenlenen suikast, ülke tarihinde ilk canlı bomba eylemi olarak kayıtlara geçmiştir.

Fakat ülke ve bölge açısından korkunç ve vahşet verici olan bu hadise, 11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terör saldırısının gölgesinde kalmıştır.

El-Kaide Terör Örgütü mensubu 19 teröristin gerçekleştirdiği 11 Eylül 2001 hadisesi, dünyayı sarsan ve 21. yüzyılın siyasi, idari, örgütsel vb. anlamda şekillenmesini sağlayan bir hadise olmuştur. Bu hadise başta ABD olmak üzere bütün dünya devletleri tarafından bir terör hadisesi olarak görülmüş; el-Kaide Terör Örgütü cephesi ise bu olayı kutsal bir saldırı olarak görmüş ve doğru yaptığını savunmuştur. O dönemde Usame b. Ladin'in Afganistan'da Taliban'ın misafiri olarak kaldığı ileri sürülmüştür. ABD, bu hadisenin failini Taliban'dan kendilerine teslim etmesini veya sınır dışı edilmesini istemiştir. Fakat Taliban Hareketi'nin merkezi şurasının kararı veya kararsızlığı yüzünden Usame b. Ladin ile ilgili edilen talep, olumsuz yanıt bulmuştur. Taliban Hareketi, misyonunun bir kısmını tamamladığı sahneden, geldikleri yerlere sürülmüştür. Afganistan, bu örgüt sayesinde ABD'nin "kalıcı özgürlük ve demokrasi"sinin kurbanı olmuş ve NATO Birlikleri adı altında ABD sömürüsüne maruz kalmıştır. Bu tarihten sonra ABD, bekası ve stratejik ortağının emelleri doğrultusunda önce malum örgütü rafa kaldırmış ve ardından tekrar sahneye inmesine müsaade etmiştir.

Taliban Hareketi, kimi uygulamalarıyla bazı örgütlere benzerlikler veya farklılıklar göstermiş olabilir. Fakat bu hareket tamamıyla kendine özgü bir harekettir. En fazla etkilendikleri odak, yetiştikleri kamp alanları, medreseler ve bu medreseleri besleyen, yöneten anlayış olmuştur. Kamp ve özellikle medrese ortamında karşı cinsi görmeden, hatta ailelerinden uzak oldukları için yıllarca kendi yakınları olan kadın ve kızları görmeden yetişmişlerdir. Bu sebeple kadınlar onlar için farklı ve uzak durulması gereken yaratıklar olarak gösterilmiş ve algılanmıştır. Toplumdan tecrit ve milli değerlerden uzak yetiştirme tarzları, bir anda ülke siyasetinde söz sahibi olmalarından sonra bocalamalarına sebep olmuştur. Yani ülkeyi büyük bir medrese avlusu olarak görmüş ve gittikleri medreselerdeki tavırlarını sergilemekten başka bir şey yapmamışlardır. Diğer taraftan uygulamalarında Peştun geleneği ve göreneğini takip etmişlerdir. Onu da tam anlamı ile yaptıklarını söylemek oldukça güçtür. Hamilerinin çıkarları için din ve dini değerleri ne kadar istismar ettilerse, etnik değerleri ve Pehtunvâli geleneğini de bir o kadar istismar etmişlerdir.

Taliban Hareketi'nin ideolojik anlamda bölgesel ve Arap dünyasındaki İslami örgütlenmelere benzetilmeleri, yetiştikleri alan, izledikleri dini ve sosyokültürel siyasetleri yüzünden olmuştur. Örgüt hakkındaki en önemli iddia, Deobend ekolü takipçisi olmalarıdır. Örgütün kendisi de bu iddiayı reddetmemiştir. Aksine kendisini Deobend ekolü yanlısı olarak lanse etmiştir. Örgütün bu ekole mensubiyeti olsa olsa eğitim gördüğü, destek gördüğü ve tasarlandığı Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan etkisi sebebiyledir. Önceleri dini bir yapılanma olan Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam, sonradan siyasal bir yapıya bürünmüştür. Bununla birlikte Taliban, ilk kurulduğundan beri Deobend ekolü takipçisi olduğunu söylese de bu ekolün esaslarından uzak bir görüntü sergilemiştir.

Taliban'a, din adı altında kabileci anane üzere yaptıkları uygulamalarından; onu da tamamıyla şekilci bir yapıya bürüyerek sürdürmelerinden dolayı günümüzün Haricileri yakıştırmaları yapılmıştır. Örgüt yöneticilerinden militanlarına kadar hepsi kendini din âlimi olarak görmüştür. Örgüt üyelerinin dini sıfatlarla faaliyet yürütmeleri, kabileci algıları, kendilerini haklı ve dini doğru yaşamak üzere oldukları ve diğerlerini tekfir etmeleri, Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker ekibi oluşturup bağnazca ve fanatikçe kullanmaları vb. onların Haricilere benzedikleri ve yeni Hariciler oldukları tezini güçlendirmiştir. İhvanü'l-Müslimin veya Vehhabilik takipçisi oldukları yönündeki iddialar ise ilk teşekküllerinden günümüze kadar örgüt içerisinde bu yapılanmaya yakın aşırı militanların yer alması ve bu örgütten etkilenen terör örgütleri militanlarının yer alması dolayısıyladır.

Kısaca belirtmek gerekirse örgüt, yaptığı uygulamalar, izlediği siyaset ve benimsediği tutumla kendisinden önce gelen aşırı örgütlere benzetilmiştir. Bu yakıştırmalar, bir yandan izlediği siyaset, dini tutum ve davranışları ile diğer yandan örgüt içerisinde bulunan aşırı örgütlenmelerin çokluğu dolayısıyla yapılmıştır. Fakat örgüt, her yönüyle kendine özgü, anomik bir örgüttür. Ne kendisinden önce gelen herhangi bir dini, etnik motifli yapılanmanın takipçisi ne de doğrudan herhangi bir yapılanmadan etkilenen bir örgüttür. Taliban, hem dini istismar eden hem de toplumun etnik ve manevi değerlerini istismar eden piyon bir yapılanmadır.

4. 3. Taliban Hareketi'nin Taraftar Kazanma ve İdare Etme Yöntemleri

Terör örgütleri, sorunlu ortamlarda yetişen, ailevi ve toplumsal sorunlar yumağı içerisinde büyüyen genç kesimi kazanmaya yönelik çalışmalar yürütmektedir. Normalde genç kesimin örgütü doğrudan bulma durumunun (örgütlerin gizlilik ilkesinin oldukça katı olduğu için) zor olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. Bir başka açıdan genç kesimin örgüte ihtiyaç duyması, örgütün genç kesime duyduğu ihtiyaçtan kat kat fazladır. Dolayısıyla terör örgütlerinin gençleri bulması hususundaki tespitler, akla ve mantığa daha uygun görünmektedir. Genç bireylerin örgütlere katılmalarında, onların içinde bulunduğu fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçların da rolü yadsınamayacak derecede önemlidir.

Taliban Hareketi, militan kazanmak, militanlarını ölümü göze alan kişiler olarak örgüte kazandırmak ve örgütün çıkarlarını kendi çıkarlarına tercih eden kişiler olarak çıkmalarını sağlamak üzere sosyal, ekonomik ve psikolojik bir dizi yöntemlerden istifade etmiştir. Bütün terör örgütlerinde olduğu gibi taraftar kazanmada sosyal yöntemler içerisinde arkadaş, akraba, hemşehri, etnik köken ve toplum içerisinde bir statü kazanma umudu yöntemlerini kullanmıştır. Bu bağlamda Peştun geleneğinde önemli bir yere sahip olan “endivallık” (dostluk ve arkadaşlık) ilişkisi ön plana çıkmıştır. Örgütün genel yapısı içerisinde bu faktör, hemşerilik faktörü ile birlikte bariz bir şekilde ön planda tutulmuştur. Ayrıca Taliban Hareketi'nde, teşekkülünden tebarüzüne ve günümüze kadar etnik kökenin önemi oldukça fazla olmuştur. Bu anlamda Afganistan'ın güneyi ve Pakistan'ın kuzey sınır bölgelerindeki Peştun kökenlilerin, örgütü kendi değerleri olarak görmeleri sağlanmış ve örgüte yönelmeleri söz konusu olmuştur. Örgütün aynı geleneği takip ettirmesi ve yaşatma çabaları, bu kesimin örgüt içerisindeki bağlılık, sahiplenme, benimseme ve özümsemelerini beraberinde getirmiştir.

Taliban'ın, terör örgütlerinin taraftar kazanmak üzere kullandıkları kitap evi, tevkifhaneler, sivil toplum kuruluşları vb. yerleri pek kullanmadığı görülmüştür. Bunun yerine Afganistan (güney) ve Pakistan'daki (kuzey) medreseleri taraftar kazanma yerleri olarak kullanmıştır. Pehtunvâli ananesinin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değerleri belirlediği ülkenin güneyindeki Peştun aşiret geleneği, Cemiyetü'l-Ulema-ı İslam-ı Pakistan medreselerinde yoğun bir şekilde işlenerek

örgütün alt yapısı oluşturulmuştur. Yani Pakistan tarafından din adına Afganistan'ın güneyi ve Pakistan'ın kuzeyindeki Peştun aşiretlerinin ananelerini şekillendiren Pehtunvâli geleneği istismar edilmiştir. Pakistan güdümündeki medreseler, eskiden olduğu gibi bugün de örgütün en önemli militan kazanma alanı olarak kullanılmaktadır. Bu medreselerin sayısı günümüzde, Afganistan'da da çoğalmış ve dört bir tarafa yayılmıştır. Bu medreseler sayesinde hala toplumun ve genç dimağların dini hassasiyetleri istismar edilmektedir. Taliban Hareketi militanları, bu medreselerde yetişmişlerdir. Onlara Afganistanlı ve özellikle Pakistanlı radikal hocalar tarafından din eğitimi verilmiştir. Bu militanların tek bildikleri katı, mutaassıp, aşırı hocalarının öğrettiği kadarıyla Kuran, Hadis, şeri kurallardır. Bu medreselerde eğitim görenlere genellikle dini dersler yüzeysel tutulmuş ve örgütsel hareket etme konuları ise özenle ve önemle aşılanmıştır. Bunlar, vaaz veren kesimleri tarafından verilen yüzeysel ve çoğu zaman kulaktan dolma birkaç hadis veya siyer konusu -ki o da işlerine geldiği şekliyle- haricinde pek bir bilgi ve birikime sahip değillerdi.

O güne kadar halkın gelir kaynağı olarak kullandığı devlet memurluğu, ilkel biçimde dahi olsa çiftçilik, bahçecilik, el sanatları vb. ülkenin sürüklendiği iç savaş dolayısıyla sekteye uğratılmıştır. Buna bağlı olarak gelişen ülke içi ve ülke dışı göçler; bu paralelde gelişen ekonomik sorunlar, her geçen gün artarak devam etmiştir. Taliban Hareketi, ülkenin her bölgesinin paramparça edildiği, devlet düzeninden söz edilmesinin zor olduğu, emniyetsizliğin kol gezdiği, işsizliğin had safhalara çıktığı Afganistan'da, bir çözüm yolu getireceği propagandasıyla sahaya sürülmüştür. Böyle bir ortamda etnik ve dini değerleri kullandığı gibi geniş ekonomik imkânlarla hedef kitleleri etkilemeyi başarmıştır. Örgüt, adına iâşe dediği dolar (ya da Pakistan Rupisi) bazlı maaşlar; özellikle ülkenin güney kesimlerinde haşhaş ekimine sağladığı kolaylıklar yüzünden bölge halkının teveccühünü üzerine çekmeyi başarmıştır.

Taliban, mücahit komutanlar arasında parsellenen ülkenin genel durumundan bezen ve bıkan kitleleri, örgüt içerisine çekerek kendisine bir kitle hareketi havası vermiştir. Çıkar yolu olarak birlikte hareket etme ve bölgelerini ve ülkelerini bu durumdan kurtarma umudu da aşılanınca eğitimden mahrum, açlık vb. zorluklar

içerisinde hayatlarını idame ettiren bu kesimin kazanılması zor olmamıştır. Fakat Taliban Hareketi, genç bireylere gelecekle ilgili gerçekçi umut verebilmiş değildir. Taliban Hareketi, genç bireylere kendi yetersizliklerini giderici çareler sunmuş ve onların kişisel sorumluluklarından kurtulmalarını sağlamıştır. Yani onlara kendilerini ve gerçekliklerini unutturarak hayali bir dünyaya sürüklemek suretiyle onları örgüte bağlamıştır.

Taliban Hareketi içerisinde fikri ve eylemsel anlamda örgüte benzemeyen kişiler de yer almıştır. Fakat bu kişiler örgütün sağladığı imkânlardan istifade etmek veya örgüt tarafından dışlanmamak için örgütün genel yapısından yana tutum geliştirerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yani örgüt içerisinde kabul görmek, dışlanmamak için örgütün normlarına itaat etme davranışı göstermişlerdir. Örgüt militanlarına, kendilerine vaaz veren dini liderler ve başta eğitimci hocaları olmak üzere komutanlar mütemadiyen muttaki ve çok değerli insanlar olarak sunulmuşlardır. Bu yönlendirme sonucu militanların özel olarak sunulan şahsa benzeme ve kendilerini onunla özdeşleştirme durumu ortaya çıkmıştır. Bir diğer taraftan örgütün etnik ve dini temelli siyasetini benimseyen kitleler ise bunu benimseyerek örgüte katılmayı; örgütün istekleri doğrultusunda hareket etmeyi kabul etmiştir.

Pratik eğitimlerin özellikle belli bir düzeyden sonra verildiği yerler cihat yıllarındaki Pakistan ve Afganistan sınır bölgelerinde kurulan eğitim kampları olmuştur. Eğitim kamplarında ideolojik eğitimin yanı sıra silahlı pratik eğitimlerle militanları yetiştirmişlerdir. İdeolojik eğitimlerinin temelini ise cihat, şehit olurlarsa kendilerini cennette bekleyen huriler, din ve iman konuları ile mücahit nitelemesi verilen kişilerin menkıbeleri oluşturmuştur. Pratik eğitimlerinde en basitinden en çetrefillisine silahların tanıtımı, kullanımı ve genel bakımı gösterilmiş; beden eğitiminden dayanıklılık eğitimine kadar bir dizi eğitimler verilmiştir. Bu kamplar dün olduğu gibi günümüzde de Taliban, el-Kaide, IŞİD vb. terör örgütleri tarafından kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle cihat yıllarında Sovyetlere karşı ABD ve ISI (Pakistan İstihbarat Servisi) denetiminde yapılan bu eğitim kampları, Afganistan ve Pakistan'ın terör yuvasına dönüşmesinde etkili rol oynamıştır.

Militanların örgüte bağlılığı artıran faktörlerden biri nefret duygusunun birleştirici gücünden istifade edilmesidir. Taliban Hareketi'nde nefret duyulacak cephe olarak önceleri, düzeni ifsat eden mücahitler, bölgesel komutanlar, Şiiler, Türk kökenli vatandaşlar ve Peştunların hakkı olan ülke yönetimini gasp eden (bakış açısına göre) diğer milletler olarak belirlenmiştir. Örgüt militanları bu cepheye karşı nefretle ve kinle hareket ettirilmiştir. 2001'den sonra ise bunlara Afganistan'daki NATO Birlikleri adı altında, ülkede bulunan yabancı güçler ve bu güçlerle işbirliğine girenler eklenmiştir.

Örgütsel hareket etme ve kitle düşüncesinin oluşmasında önemli olarak görülen bir diğer amil ise örgüt önderi veya hocasını taklittir. Taliban Hareketi'nin militan kadroları kendine güveni olmayan, sosyal statü konusunda sorunlu olan ve taşrada, ataerkil aile düzeni içerisinde yetişen bireylerden oluşmuştur. Örgütün bireyleri yanına çekme yollarından bir diğeri ise ikna ve zor kullanma şeklinde gelişmiştir. Örgüt, gençleri propaganda yoluyla elde etmek üzere çabaladığı yerlerde dönem dönem ikna için şiddet ve baskıya da başvurmuştur. Dini ve etnik faktörü ön plana çıkararak ikna edemediği kitleleri şiddet, baskı, korku uygulayarak örgüte kazandırmaya çalışmıştır. Kimi zaman bireyleri örgüte bağlamada, paranın gücünden de istifade edilmiştir.

Dini motifli kitle hareketlerinde, kitleleri cezp etme, yanında tutma ve onları sahaya sürebilme gayesiyle telkin ve teşvik yöntemlerinden de yararlanılmıştır. Bu bağlamda Taliban Hareketi'nin ilk çıktığı dönemde ön plana çıkan ve örgüt üyelerinin eğitimlerinin bir parçası olarak görülen rüyalardan azami oranda istifade edilmiştir. Bir şeyhin rüyası, Molla Ömer'in "harekete geçme zamanı" gibi rüyası, şehadet ameliyesi vb. eyleme gidip ölen militanın "cenneti ve hurileri gördüğü" rüyası vb. rüyalar sürekli olarak militanlar arasında anlatılan konular olarak ön planda tutulmuştur. En çok da kitleleri etkilemek, örgüte katılmalarını sağlamak için dini naslar fazlasıyla istismar edilmiştir.

Terör örgütlerinin kitleleri etkilemek, militan birliklerini yanında tutmak için önemli gördüğü faktörlerden biri de eylemdir. Bu bağlamda Taliban Hareketi, her dönemde militanlarını din adına türlü eylemlere yönlendirerek onları örgüt şemsiyesi altında tutmayı başarmıştır. Her dönemde çeşitli bahanelerle üretilen eylemlerle, bir

tarafından halka gözdağı verilmiş, diğer taraftan ise militanlarının güçlülük, haklılık ve hâkimiyet duygularını okşamıştır.

Kitle hareketlerinin taraftarlarını yanında tutmak için kullandığı bir diğer etkense şüphedir. Örgüt içerisindeki militanların, birbirinden şüphe duymaları sağlanmaktadır. Böylelikle örgüt içi bozulmaların, kopmaların ve başıboşluğun önü alınmaktadır. Taliban Hareketi içerisinde ciddi istihbarat birimlerinin çalıştığı çeşitli ortamlarda örgüt mensupları tarafından kabul edilmiştir. Bu görev, Emri bi'l-Maruf Nehiy ani'l-Münker ekipleri adı altında yürütülmüştür

Afganistan'da Sovyet işgali yıllarında ülke dışındaki muhacir kamplarında dünyaya gelen ve Pakistan medreselerinde eğitim gören genç bireylere tek gerçek olarak hakiki manada İslam'ı yaşamaktan başka bir çıkar yolu gösterilmemiştir. Fırsatı kendilerine sunan Taliban Hareketi, onlar için hayata tutunma yolu ve kendilerini gerçekleştirebilme fırsatı vermiştir. Bu gençler, ülkelerinin dünü ve bugünü ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadan yetişmişlerdir. Dolayısıyla genç dimağlar için tek gerçeklik ve tutunabilecekleri tek hakikat kendilerine göre öğrendikleri, kabul ettikleri hakiki ve saf İslam olmuştur. Bu motivasyonla canları pahasına savaşmışlardır. Kamplarda ve medreselerde başka bir dünya ve gelecekle ilgili herhangi bir bilgi ve amaçları olmadan yetiştirilen bireyler için İslamiyet adına savaşmak, hayatlarına büyük anlam katmıştır. Hayatın cihatla anlamlandırılması, onların yaptıkları işe daha da güdülenerek sarılmalarını sağlamıştır. Kendi düşünceleri dışında bir fikre sahip olmadıkları için başkalarının (aile, çevre, toplum ve rakipleri konumundakiler), onları etkilemesi de imkânsız hale gelmiştir. Neticede, İslam ve din adına yapılan icraatlardan büyük bir haz duyarak yapmışlardır. İnsanları öldüresiye dövmeleri, canlı canlı kesmeleri, derilerini yüzmeleri ve kemiklerini kırmaları, İslam ve din adına kendilerini haklı çıkaran motivasyon kaynakları olarak uygulanmıştır.

Terör örgütlerinde, militan kadronun motivasyonunu zinde tutmak için zamanlarının hâkimi; içinde buldukları zamanın ise tadını çıkarmaları gereken bir an olduğu empoze edilmektedir. Bu düşünceleri onlarda, hayattayken hakkı savundukları ve önemli bir iş yaptıkları hissi uyandırmakta; bu uğurda öldükleri takdirde ise cennetle mükâfatlandırılacakları (özellikle dini motifli terör örgütlerinde)

umudu yaratılmaktadır. Üyelerine kendilerini haklı göstermenin yanında kesin zafere kavuşacakları vaadi verilmektedir. Örgüt içerisinde haklı olarak kabul ettikleri yolda kesin kazanma umuduyla hareket etmeleri sağlanmıştır. Çünkü örgüt militanı, kazanma uğruna hayatını kaybederse bile cennete ve hurilere kavuşma umudu, motivasyonunu yüksek tutmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda bilinçli, planlı, seçilmiş şahıslar ve bölgelerde eylemlerini sürdürmüşlerdir. Çünkü eylem, terör örgütlerinin üyelerine özgüven sağladığı gibi varlıklarını sürdürmeleri, örgüt içi birlikteliği pekiştirmeleri, kitleleri korkutup sindirmeleri ve mütemadiyen mesajlarını iletmek istedikleri mecralara iletmeleri için zaruri ve zorunludur. Eylem yöntemleri ise duygusallıktan uzak, nefret ve öç alma üzerine inşa edilmiştir.

Taliban Hareketi, üyelerini kazandıktan ve örgütsel zemine çektikten sonra onların eylemsel alana kanalize etmek üzere belli başlı süreçlerden geçirmiştir. Bunlar, genel olarak militanın örgüte bağlılığını ve fedakârlık davranışını artıran psikolojik faktörlerdir. Bu süreçler sayesinde terör örgütleri, militanlarını türlü eylemlere yönlendirme ve canlı bomba, suikast, adam kaçırma, gerilla savaşı vb. aktivitelere sorgusuz sualsiz gitmelerini sağlamaktadır. Bunlardan en önemlisi ise bireyi kitlenin içine çekerek ferdi düşünmesinin önüne set çekilmesi ve kişiliğinin kitlesel ortamda eritilmesi sürecidir. Bu doğrultuda kişiliğinde beğenmediği bir yönünden dolayı kendisi olmaktan çekinen bireylere, yeni heyecanlar ve yeni kimlikler kazandırılarak gruba sıkı sıkıya bağlanması başarılmaktadır. Bunu sağlamak üzere tek haklının ve doğru yolda olanın kendileri olduğu savının işlenmesi devam ettirilmektedir. Kitle içerisine çekilip bireysel muhakeme gücü elinden alınan birey, kitle hareketi liderinin iddialı ve ateşli savlarının sorgusuz sualsiz savunucusu olmaktadır.

Örgüt, militanlarını silahlı eğitimlere tabi tutarak onları eyleme hazır hale getirmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra verilen silahlı eğitimle örgüte katılan militanları kitlesel kimlik kazanmaları sağlanmıştır. Örgüte katılan bireye ciddi anlamda bir emek verilmiş; buna karşılık onun örgüte bağlılığının artması istenmiştir. Kendisine verilen emeğin karşılığında militanın minnet ve şükran duyguları ile örgütün emellerini içselleştirmesi ve benimsemesi beklenmiştir. Bu eğitimin yanı sıra ideolojik eğitimlerin de kesintisiz olarak verildiği aktarılmıştır. İdeolojik eğitimler,

ağırlıklı olarak vaaz, nasihat, örgüt içerisinde bilinen bir komutanın konuşması, başarılı bir militanın konuşturulması vb. şeklinde cereyan etmiştir. Aynı şekilde ideologlarının anı, cihadı kutsayan kitapları, militanlar tarafından yazılan anı vb. eserleri ideolojik eğitimin bir parçasını oluşturmuştur.

Cihat yılları olarak bilinen 1980'li yıllarda toplanan Arap ve Müslüman fanatikler buldukları kamplarda türlü organizasyon, eğitim ve ideoloji ile beslenmeye devam etmişlerdir. Bu cihatçıların merkez üssü Pakistan olup kimi kamplarını ise sonraki dönemlerde Afganistan'ın Pakistan sınır bölgelerinde açmışlardır. Militanlar, başta Arap ve Pakistanlılar olmak üzere dünyanın dört bir yanından ve Afganistan'dan cihada katılmak için gelen; sonraki yıllarda Taliban safalarına katılacak olan aşırı militanlar, askeri ve ideolojik eğitimlerini bu kamplarda sürdürmüşlerdir. Seksenli yıllarda mücahitler ve sonraki yıllarda Taliban adı altında Afganistan'daki komünist rejime karşı verilen savaşlara ve Pakistan için ise Keşmir'deki savaşa katılarak uygulama fırsatı da yakalamışlardır. Dillerinden düşürmedikleri ise zalim ve zorba İslami yönetimlerin (Suudi Arabistan, Mısır vd.) aleyhinde propaganda yapmak ve bu yönetimleri halkın nezdinde itibarsızlaştırmak şeklinde olmuştur. Bir diğer stratejik söylemleri, önceleri komünist rejimlerin kötülenmesi üzerinde durulurken sonraki yıllarda ise İslam adına ele geçirdikleri ülke yönetimini (mücahit örgütler), fesada ve sapkınlık batağına batırdıkları için aleyhlerine cihat edilmesi gerektiği verileri işlenmiştir. Günümüz propagandasını ise ABD'nin zorba ve emperyalist tavırları üzerinde durulması; militanları ve halkı mücadeleye çağırılması oluşturmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Terör, 20. yüzyılın başlarından itibaren ulusal düzeyden hızla uluslararası boyuta evrilmiş bir olgudur. Bu süreçte terör, önceleri etnik motifli ve sol motifli iken 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başları itibarıyla bu terör örgütleri hızla yok olmuş; onun yerine dini motifli terör örgütleri adından sıklıkla söz ettirmeye başlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın örneklemini oluşturan Taliban Hareketi, ortaya çıktığı günden günümüze kadar hamilerinin plan ve direktifi doğrultusunda İslam dinini istismar ederek taraftar kazanma ve kitleleri etkileme konusunda başarılı olmuştur.

Terörü kendisine yol ve yöntem olarak seçen Taliban Hareketi'nin ortaya çıktığı 1994 yılından günümüze; tarihsel süreç içerisindeki dönüşümünü genel olarak dört evrede özetlemek mümkündür:

1. Evre: Başlangıçta bölgesel bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. O yıllarda belirledikleri hedefleri, ortaya çıktıkları/ortaya sürüldükleri bölgenin birincil sorunu olan emniyetsizlik, fesat, savaş ve yolsuzlukları ortadan kaldırmaktır. Bu doğrultuda militan kadrolarının neredeyse tamamının, o bölge insanının değerleri üzere birleşerek örgüte katıldığını, bağlandığını ve çıkar sağladığını söylemek mümkündür.

2. Evre: Eylül 1996'da Kabil'in ele geçirilmesi ve el-Kaide Terör Örgütü ile direkt temastan sonra örgütte önemli derecede değişiklikler meydana gelmiştir. Bu aşamadan sonra örgütte İslami bir devlet kurma düşüncesi gün yüzüne çıkmıştır. Dini uygulamaları hızla çeşitlenmeye ve değişiklikler göstermeye başlamıştır. Örgüt militanlarının tutumlarında hissedilir oranda sertlik ve bağınazlık görülmüştür. Örgütün hâkim olduğu her şehirde ve her sahada artık el-Kaide Terör Örgütü'nün ağırlığı ön plana çıkmıştır. Örgüt, bu süreçte hâkimiyet sahasını, Peştunların yoğun olarak yaşadığı güney bölgelerinden ülkenin batı ve doğu bölgelerine doğru genişletmiştir.

3. Evre: Ekim 2001 sonrası süreçte ise örgüt Pakistan'a çekilmiş ve toparlanıp organize edildikleri Pakistan'da terör estirmeye devam etmiştir. Bu dönemde el-Kaide Terör Örgütü ile aynı çizgide faaliyet yürütmesi daha da belirginleşmiştir. Hâlbuki örgüt, bu tarihe kadar el-Kaide Terör Örgütü'nün misafirleri olduğunu savunmuştur. Artık tamamıyla el-Kaide ve benzeri terör

örgütleri ile birlikte hareket etmiştir. Bu tarihlerden sonra ülkede daha önce hiç görülmemiş canlı bomba ve bomba yüklü araçla hedefe yürüme gibi intihar eylemleri baş göstermiştir.

4. Evre: 2005-2006'lı yıllardan itibaren ise tekrardan Afganistan'da hareket alanı bulmaya başlamışlardır. Örgüt, ABD ve Afganistan devletinin yetersiz ve yanlış politikalar yürütmesi dolayısıyla öncelikle ilk çıktıkları bölgelerdeki taşralı kesim ve medreseliler arasında kabul görmüştür. Çünkü bu kesimler sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda devletten beklediği oranda destek görememiş ve dolayısıyla örgütün kucağına itilmiştir. Bu tarihten sonra yine eski hamilerinin gizliden veya açıktan desteğiyle ülkenin dört bir köşesine organize bir şekilde yayılması sağlanmıştır. Bu süreçte ilk dönemlerinde örgütten nemalanan örgüt fanatikleri veya Talib-nümalar (Taliban yanlısı kimseler) ile Pakistan kaynaklı medreselileri de yanına çekmesi etkili rol oynamıştır. Örgütsel yapılanmasını mevcut devlete paralel bir şekilde dizayn etmiş; hedeflerini ise yabancı güçler, devlet daireleri, Milli Ordu ve kendisine muhalefet edebilecek kişiler olarak belirlemiştir. Eylem biçimleri, adam kaçırmaya, insanları evinden çıkararak veya yolda durdurarak öldürme, yollara mayın düşürme, canlı bomba eylemleri biçiminde şekillenmiştir. Çöllerde kurdukları mahkemelerde insanları muhakeme etmiş; bu yargı şekilleri ile "Mahkeme-i Sahrayı" tabirini literatüre kazandırmıştır.

Örgüt, genel olarak ortaya çıktığı bölgenin sosyal ve etnik değerlerini, din olarak halka dikte etme yolunu seçmiştir. Pehtunvali ananesi olarak nitelenen bu değerleri, bölge halkının susturulması, korkutulması ve yıldırılması için suiistimal etmiştir. Bu bağlamda Taliban Hareketi, hem dini kullandığı hem de etnik temel üzere eylemlerini sürdürdüğü için "etnik ve dini motifli terör örgütü" olarak değerlendirilebilir.

Taliban, dış mihrakların amaçları için çalışan ve bu uğurda bölgesel değerleri kullanan bir örgüttür. Günümüzde vekâlet savaşlarının aktörleri olan terör örgütlerinin dış güçler ve istihbaratların oyuncağı olarak tasarlandığı göz önünde bulundurulursa, bu örgütün de her ne kadar farklı görüntü vermeye çalışsa da özünde dini ve milli duygu ve düşünceden yoksun bir yapılanma olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü örgüt, bölgenin ABD ve yandaş devletlerin menfaati

doğrultusunda işgal edilmesi ve kontrol altına alınması için hizmet etmiştir ve halen de bu doğrultuda hizmet etmektedir.

Taliban Hareketi'nin, illegal kitle hareketlerinin belirli bir siyasal amaca ulaşmak üzere verdikleri mücadelelerde olduğu gibi, Afganistan'da Peştun hegemonyasını tekrardan sağlamak üzere hareket ettiği söylenebilir. Örgüt, görünen ve bilinen komutanlarından militan kadrolarına kadar Peştun ağırlıklı bir yapı olarak tasarlanmıştır. Örgütün yönetici kadroları ile ölüme can atan militan kadroları, haklarının yenildiği, mağdur oldukları ve ezildikleri düşüncesine sahiptirler. Örgüt, dün olduğu gibi bugün de farklı söylem ve stratejilerle aynı düşünceleri savunarak kitleleri yanına çekmeyi amaçlamaktadır.

Taliban, diğer terör örgütleri gibi hedefledikleri mesajları iletebilmek için şiddet, baskı ve tazyikten azami derecede istifade etmiştir. Örgüt üyelerinin karşı çıktığı devlet veya şahısları direkt hedef almama, bunun yerine günahsız kimselere şiddet uygulayarak varlıklarını hissettirme ve mesajlarını iletme yolunu izlemiştir.

Örgüt elemanları, ortaya çıktıkları ilk yıllardan Ekim 2001 tarihine kadar sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmak yerine dolaylı yollarla kullanmayı tercih etmişlerdir. Bu dönemde örgütün bütün propaganda işlerini hamileri yürütmüştür. Günümüzde ise propagandalarını yapmak üzere sosyal medyanın ve telekomünikasyon araçlarının her çeşidinden azami oranda istifade etmektedir.

Örgütün militan kadroları özellikle psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlarla boğuşan genç bireylerden oluşmaktadır. Ülke gençliği, uzun yıllardır cereyan eden savaşın bir sonucu olarak zorunlu göçlerin yaşandığı, ekonomik, siyasal ve sosyokültürel değerlerin tahrip edildiği bir ortamda yetişmişlerdir. Bu durum gençlerin hayatını derinden etkilemiştir. Onların suça ve illegal örgütlenmelerin ağına düşmeye eğilimli olarak yetişmelerine neden olmuştur. Taliban Hareketi de bu boşluktan örgütün menfaatleri doğrultusunda fazlasıyla faydalanmıştır. Genç bireylerin ailesi, çevresi ve milli değerlerinden uzaklaşmasını sağlayarak örgüt içerisinde eritmiş, bireysel sorunlarından uzaklaştırarak kolektif düşünce yapısı içerisinde hareket etmeleri sağlanmıştır. Nefret duyguları depreştirilerek bu duygunun birleştirici gücünden yararlanılmıştır.

Taliban Hareketi, örgütsel birliktelik ve bütünlüğü sağlamak üzere geniş istihbarat ağıyla (Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker) militanların kendi

aralarında korku ve şüphe ile hareket etmelerini sağlamıştır. Bunun neticesinde, birbirinden korkan ama aynı zamanda birlikte hareket etmek zorunda olan hastalıklı bir örgütsel yapı ortaya çıkmıştır.

Terör örgütlerinin ideolojilerini genç nesle aktardıkları mekânlar, genel anlamda legal toplantılar ve görüşmelerin yapıldığı yerler, hapishaneler ve her türlü denetimden uzak eğitim kurumları olagelmıştır. Taliban Hareketi'nin taraftar kazanma konusunda diğer illegal kitle hareketlerinden ayrıldığı yönü ise, medreseleri aktif bir şekilde üye kazanma kurumlarına dönüştürmüş olmasıdır.

İstihbarat örgütünü (Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker müessesesi) görünürde bir bakanlığa dönüştüren örgüt, bu kurumla toplum hayatının her alanını kontrol altında tutma ve şekillendirmeye çalışmıştır. Aynı şekilde bu birime verilen sınırsız yetkiler ve görevler sayesinde, bir istihbarat ağı gibi çalışması ve toplumdan militanlara kadar her kesimin denetlenmesi ve kontrol edilmesi sağlanmıştır. Örgüt, Emri bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker kurumunda görevlendirdiği militanları sayesinde şiddet, baskı ve zorlamayla toplumu, din adına kendine özgü birtakım kıstaslar ile bunaltmıştır. Bu doğrultuda erkeklerin sakalından kılık kıyafetine, oturup kalkmasından konuşmasına, dini hayatından sosyal hayatına; kadınların iş hayatından sosyal hayatına, kıyafetlerinden kullandıkları takılara kadar hayatının her alanına müdahale etmiştir.

Örgütün toplum mühendisliği çalışmaları sadece dini ve sosyal hayat üzerinde olmamıştır. Buna ilave olarak idari yapıdan eğitim konularına kadar her alanda yıkıcı etkiler bırakacak uygulamalar ve tasarımlara girişmiştir. Bu çerçevede kadınların eğitim hayatından uzaklaştırılmasından modern okulların kapatılmasına kadar bir dizi bağınazca uygulamalara imza atmıştır.

Örgütün meşru siyasal bir zemine evrilmesi; aksi takdirde yapılacak mücadele ve konuyla ilgili yapılacak çalışmalara yararlı olması için şu çözüm ve öneriler öngörülmüştür:

1. Taliban Hareketi, ülke ve halkın menfaatlerini gözetken bir örgüt olmayı amaçlıyorsa, terör faaliyetlerine bir an evvel son vererek Afganistan İslam Cumhuriyeti devletinin 2004 yılında başlatmış olduğu “barış sürecine” olumlu

karşılık vermelidir. Böylece hem siyasi zemine gelerek faaliyetlerini siyasi sahada sürdürme fırsatı bulacak hem de vatan ve millete yararlı bir iş yapmış olacaktır.

2. Terörle mücadele etmek için öncelikle bu yapılanmaların propaganda yapması engellenmeli, seslerini duyurdukları imkânlar sınırlandırılmalıdır. Bunun için propaganda yapan örgüt yanlısı kişilerin tespit edilerek gerekli müeyyidelere tabi tutulması gerekir. Bu minvalde bir başka husus ise medyada terör örgütlerinden sık sık bahsedilmesinin önüne geçilmelidir.

3. Terörist ile mücadele aslında devletin güvenlik güçlerinin görevidir. Terörizmle mücadele ise bir bütün olarak devlet ve milletin ortaklaşa yürüteceği bir görevdir. Bunu sağlamak için Afganistan'daki Taliban Hareketi ve bu örgütün eylemsel sınırlarını kontrol altında tutmak üzere öncelikli olarak ülkedeki emniyet ve güvenlik sorunu çözülmelidir. Ardından halkın, çeşitli örgütlerin sunduğu imkânlarla yönelmesini önlemek gayesiyle iş imkânlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda kitlelerin, legal sosyal organizasyonlar ve örgütlenmelerin içerisine çekilmeleri sağlanmalıdır. En önemlisi ise milli düşünme ve milli değerlerin gözetilmesine yönelik bir eğitimin verilmesi üzerinde önemle durulmalıdır. Buna bağlı olarak ülke sevgisi ve vatandaşlık bilincinin oluşturulması gerekmektedir. Vatandaşlar, demokratik, özgürlükçü ve kapsayıcı merkezi bir hükümet etrafında birleştirilmeli ve her türlü taassup ve bağnazlıktan sıyrılmaya yönelik politikalar izlenmelidir.

4. Terörle mücadele konusunda uzun yıllardır bu alanda savaşım veren Türkiye Cumhuriyeti'nin tecrübelerinden yararlanılması yoluna gidilebilir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yıllardan beri ASALA'dan DHKP/C, Hizbullah'a ve PKK'ye kadar sol ve sağ motifli illegal örgütlenmelerle başarılı bir şekilde mücadele yürütmektedir.

5. Afganistan'da, genel olarak devlet dairesinden sosyokültürel alana kadar etnik temelli düşünce ve davranışlardan önemle kaçınılmalıdır. Ülke yönetimi, etnik ve veraset temelli olmaktan çıkarılarak liyakat esaslı olarak tanzim edilmelidir. Devlet içerisindeki her türlü yolsuzluk, fesat ve adam kayırma işleri tarihe gömülerek halkın isteklerine cevap verecek demokratik yollar izlenmelidir. Böylelikle vatandaşların kendini dışlanmış hissine kapılarak devlet ve devlet adamına küsmesinin, illegal yapılanmaların ağına düşmesinin önüne geçilmiş olacaktır.

6. Afganistan’da din eğitimi, medreselerin ve mollaların tekelinden çıkarılmalı ve devlet denetimi altına alınmalıdır. Resmi ve gayri resmi faaliyet yürüten eğitim kurumlarının eğitim müfredatı devletin yetkili birimleri tarafından tayin ve denetim altına alınmalıdır. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı’nın faaliyetleri ve Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığının İmam Hatip Okulları örnek olarak alınabilir.

7. Terör yönetimini (1996-2001) Afganistan’ın resmi devleti olarak tanıyan ülkelerin (Pakistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap emirlikleri) bölgesel siyasi, iktisadi ve içtimai çıkarları bağlamında ele alınması ve incelenmesi, Taliban ve bölgede birlikte hareket ettiği terör örgütlerinin arkasında yatan amacın gün yüzüne çıkarılmasında ciddi anlamda yarar sağlayacaktır.

8. Mücahit örgütler ve cihat yılları objektif ve gerçekçi bir bakış açısı ile ele alınmalıdır. Ülkenin kırk yıldır savaşa boğuşmasına, bütün değerlerini kaybetmesine, milyonlarca insanın ölmesine ve yurtdışında dağınık ve perişan hayat sürmesine asıl etkenin ne ve kimlerin olduğu araştırılmalı ve incelenmelidir. Günümüzde ülkenin içinde bulunduğu duruma gelmesinde “mücahit” olarak nitelenen örgütlenmelerin etkisinin olup olmadığı araştırılmalı, objektif bir şekilde ortaya konulmalıdır.

9. Taliban Hareketi’nin, menşe bultuğu Pakistan’ın kuzeyi ve Afganistan’ın güneyinde bulunan aşiretlerin ananelerini oluşturan Pehtunvâli geleneği bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle o bölgede gelişen dini siyasi yapılanmaların bu bağlamda ele alınması, bu örgütün/örgütlerin tatbikatından dini, siyasi vb. anlayışına kadar önemli yönleri hakkında bize bariz ipuçları verecektir. Ayrıca bu değerleri istismar eden mihrakların meşum planlarının ayyuka çıkarılması sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

Basılı Kaynaklar

- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (hş 1376- m 1997). S. 1, nr: 783. s. 1-52.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (hş 1376- m 1997). S. 2, nr: 784. s. 1-105.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (hş 1376- m 1997). S. 3, nr: 785. s. 1-42
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (hş 1376- m 1999). S. 1, nr: 786. s. 1-168.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1420- m 1999). S. 2, nr: 787. s. 1-76.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1420- m 1999). Özel Sayı, nr: 788. s. 1-214.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1420- m 1999). S. 3, nr: 789. s. 1-78.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1420- m 1999). S. 4, nr: 790. s. 1-124.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1420- m 2000). S. 5, nr: 791. s. 1-284.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1421- m 2000). S.6, nr: 792. s. 1-266.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1421- m 2000). S. 7, nr: 793. s. 1-332.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1421- m 2000). nr: 794. s. 1-147.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1421- m 2000). nr: 795. s. 1-333.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1422- m 2001). nr: 796. s. 1-318.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1422- m 2001). nr: 797. s. 1-314.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1422- m 2001). nr: 798. s. 1-196.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (h 1422- m 2001). nr: 799. s. 1-142.
- AFGANİSTAN RESMİ GAZETESİ** (hş 25.02.1396- m 15.05.2017). Kod-i Ceza, nr. 1260. s. 1-791.
- AKDENİZ**, Habban Çetin (2012). **Guantanamo Pakistan**. İstanbul: Ark Yay.
- AKYOL**, Taha (2000). **Hariciler ve Hizbullah-İslam Topluluklarında Terörün Kökleri** (3. Baskı). İstanbul: Doğan Kitapçılık Yay.
- ALBAYRAK**, Ali (Eylül-Aralık 2004). “Terör-Din İlişkisi(zliği) Üzerine.” **Dini Araştırmalar Dergisi (Din ve Terör Özel Sayısı)**. C. 7. S. 20. s. 291-301.
- ALBRİGHT**, Madeleine ve Bill **WOODWARD** (2004). **Madeleine Albright**. Ankara: Elips Yay.
- ALKAN**, Necati (2002). **Gençlik ve Terörizm**. Ankara: Terörle Mücadele ve Harekât Dairesi Başkanlığı Yay.
- ALKAN**, Necati (2008). **Söz Bitmeden Terörle Mücadelede Önleme Stratejileri**. Ankara: Uluslararası Strateji Araştırma Kurumu Yay.
- ALTINTAŞ**, Hayrani (1987). “Anarşi ve Kitle Psikolojisi.” Anonim. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 65-69.

- ALTUNIŞIK**, Remzi; Recai **COŞKUN**; Serkan **BAYRAKTAROĞLU** ve Engin **YILDIRIM** (2007). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri-SPSS Uygulamalı (5. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık Yay.
- ALTUĞ**, Yılmaz (1995). **Terörün Anatomisi**. İstanbul: Altın Kitaplar Yay.
- AMAN**, Sohaila (hş 1393- m 2014). Mekteb-i Deobend ve Bünyad-gerâyi der Afganistan ve Pakistan. Kabil: Merkez-i Mutaliât-ı Stratejik Vezâret-i Umur-i Harice-i Cumhuriyi İslami-i Afganistan Yay.
- ARDOR**, Hakan (2008). “Terör ve Ekonomi”. Editör: Haydar ÇAKMAK. **Terörizm**. Ankara: Barış Platin Yay, s. 99-122.
- ATAY**, Mehmet (Sonbahar-Kış 1998/99). “Avrasya’nın Balkanlar’ı Afganistan’da İç Çatışma Dinamikleri”. **Avrasya Dosyası Dergisi (Afganistan ve Pakistan Özel)**. C: 4, S. 3-4. s. 10-25.
- ATAYİ**, Muhammed İbrahim (hş 1389- m 2010). **Nigâhi Muhtasar be Tarih-i Muasır-ı Afganistan**. Çev: Cemilurrahman KÂMGÂR. Kabil: İntişarât-ı Maiwand.
- ATEŞ**, Davud (2009). “İslam Köktenciliği-Kökeni, Genel Nitelikleri, Tanımlar ve Sınıflamalar.” **Akademik Orta Doğu Dergisi**, C. 3. S. 2. s. 63-96.
- AYAN**, Sezer (2006). “Şiddet ve Fanatizm.” **Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. C. 7. S. 2. s. 191-209.
- AYDIN**, İsmail Hakkı (2006). “Dogmatizm ve Çağdaşlık Bağlamında İslam.” **EKEV Akademi Dergisi**. Yıl: 10. S. 27. s. 169-182.
- AYİJ**, W. (hş 1384-m 2005). **Afganistan-Ulgûy-i Demokrasi-i Amerika (az Tahmil-i Terörizm tâ Sudûr-i Demokrasi)**. Kabil: İdare-i Daru’n-Neşr-i Afganistan.
- AZZAM**, Abdullah (1988). **Afgan Cihadında Rahman Ayetleri**. Çev: Ahmed PAKALIN. İstanbul: İslamoğlu Yay.
- AZZAM**, Abdullah (1997). **Cihad Kervanı**. Çev: Ziya ERYILMAZ. İstanbul: Vural Yay.
- AZZAM**, Abdullah (1997). **Cihadın Ahkamı**. Çev: Mustafa ÖZEL ve Yücel ŞİMŞEK. İstanbul: Vural Yay.
- AZZAM**, Abdullah (1992). **Cihad Adab ve Ahkamı**. Çev: Mustafa ÖZEL ve Yücel ŞİMŞEK. İstanbul: Ravza Yay.
- AZZAM**, Abdullah vd. (2008). **Mesud der Cehan-ı İslam**. Çev: Abdulahad HADİF ve Halilurrahman HENNANİ. Yayımlandığı Şehir Yok: İntişarât-ı Bunyâd-ı Şehid Mesud.
- AZZAM**, Abdullah (2013). **Müslüman Halkın Cihadı**. Çev: Osman KARA. İstanbul: Ravza Yay.
- BAHADIR**, Abdülkerim (2010). “Dogmatik Dindarlık ve Din Referanslı Fanatizm.” **Modern Çağda Ahlak Sempozyumu**. Konya: Konya İlahiyat Derneği Yay. s. 115-131.

- BAHARÇİÇEK**, Abdulkadir (2010) “Radikalleşmenin Önlenmesi ve Terörle Mücadele Üzerinde Demokratikleşmenin Rolü”. Editör: Murat SEVER vd. **Terörün Sosyal Psikojsi**. Ankara: Polis Akademisi Yay. s. 25-39.
- BAKAN**, Selahaddin (2010). “Ekonomik Model, Gelişmişlik ve Radikalizm: Avrupa Ülkeleri ve Türkiye Karşılaştırması”. Editör: Murat SEVER vd. **Terörün Sosyal Psikojsi**. Ankara: Polis Akademisi Yay. s. 65-87.
- BAL**, İhsan (2006a). “Terör Nedir? Neden Terörist Olunur?” Derleyen: İhsan BAL. **Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**. Ankara: Uluslararası Strateji Araştırma Kurumu Yay, s. 7-23.
- BAL**, İhsan (2006b). “Türkiye’nin Terörle Mücadele Deneyimi: Hizbullah Terör Örgütü Örneği”. Derleyen: İhsan BAL. **Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**. Ankara: Uluslararası Strateji Araştırma Kurumu Yay, s. 25-48.
- BAL**, İhsan (2014). “Türkiye’de Terörle Mücadele: PKK Örneği.” Derleyen: İhsan BAL ve Süleyman ÖZEREN. **Dünyadan Örneklerle Terörle Mücadele** (4. Baskı). Ankara: Uluslararası Strateji Araştırma Kurumu Yay. s. 17-77.
- BAŞBAKANLIK** (1973). **Türkiye Gerçekleri ve Terörizm**. Ankara: Beyaz Kitap Yay.
- BAŞBUĞ**, İlker (2011). **Terör Örgütlerinin Sonu**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- BAYMUR**, Feriha Balkış (2004). **Genel Psikoloji** (16. Baskı). İstanbul: İnkılap Yay.
- BAYRAK**, Defne (2012). **Usame**. İstanbul: Ark Yay.
- BEGİ**, (korgeneral) Abdurrauf (hş 1381-m 2002). **Afganistan Ba’d ez Piyrûzi-i İnkılab-i İslami ta Sukût-i Şimal be dest-i Taliban(1991-1998)**. Peşaver: Encümen-i Neşarati-i Daniş Yay.
- BİCİK**, Mehmet (2014). “Ermeni Terör Örgütlerinin Türkiye’deki Terör Örgütleriyle İlişkisi.” **Yeni Türkiye Dergisi**, S 60. s. 1-21.
- BİLGİN**, Abdülcelil (2014). “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme. **Muş Alplarslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 2. S. 2. s. 75-84.
- BROWN**, J. A. C (2000). **Beyin Yıkama** (7. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yay.
- BÜYÜKKARAGÖZ**, S. Savaş (1987). “Gençlerde Törel Gelişim ve Bu Gelişimi Etkileyen Sebepler.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 20-38.
- CANİKLİ**, İlyas (Eylül-Aralık 2004). “Dini Terör Senaryoları.” **Dini Araştırmalar Dergisi (Din ve Terör Özel Sayısı)**. C. 7. S. 20. s. 235-248.
- CEVADİ**, Muhammed Eslem (hş 1381- m 2002). “Taliban; İstibdâd, Nifak-ı Milli ve Ferheng-i Kabilevi.” Redaktör: Abdulmecid Nasiri DAVUDİ. **Afganistan ve Nizam-i Siyasi-i Âyende**. Kum: İntişarât-ı Zulal-ı Kevser. s. 448-453.

- CİN**, Halil (1987). “Anarşi ve Teröre Karşı Atatürkçülükte Birleşmek.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 54-64.
- COLL**, Steve (hş 1392-m 2013). **Ceng-i Eşbâh**. Çev: Mühendis Muhammed İSHAK. Kabil: Büngâh-ı İntişarât-ı Maiwand.
- CORDOVEZ**, Diego ve Halig **HARRİSON** (1998). **Hakâyik- Puşt-i Perde-i Tehacim-i İttihâd-ı Şûrevî Ber Afganistan** (1. Cilt). Çev: Abdulcebbar SABİT. Peşaver: Maiwand Yay.
- CÜCELOĞLU**, Doğan (2006). **İnsan ve Davranışı-Psikolojinin Temel Kavramları** (15. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi Yay.
- ÇAĞATAY**, Neşet ve İbrahim Agâh **ÇUBUKÇU** (1985). **İslam Mezhepleri Tarihi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi Yay.
- ÇAĞIRAN**, Mehmet Emin (2008). “Terörizm ve Uluslararası Hukuk”. Editör: Haydar ÇAKMAK. **Terörizm**. Ankara: Barış Platin Yay, s. 41-72.
- ÇAKMAK**, Haydar (2008a). “Tarihi Açından Terör”. Editör: Haydar ÇAKMAK. **Terörizm**. Ankara: Barış Platin Yay, s. 17-27.
- ÇAKMAK**, Haydar (2008b). “Kavramsal Olarak Terör”. Editör: Haydar ÇAKMAK. **Terörizm**. Ankara: Barış Platin Yay, s. 29-40.
- ÇALIŞKAN**, Şadan ve Oytun **MEÇİK** (2010). “Sosyal Sermayenin Oluşumunda ve Radikalleşmenin Önlenmesinde Eğitimin Rolü”. Editör: Murat SEVER vd. **Terörün Sosyal Psikojisi**. Ankara: Polis Akademisi Yay. s. 41-63.
- ÇATALOLUK**, Suzan (1987). “Devlet, Gençlik ve Terör.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 141-160.
- ÇİTLİOĞLU**, Ercan (2007). **Ölümcül Tahterevalli-Ermeni ve Kürt Sorunu** (4. Baskı). Ankara: Destek Yay.
- DALKIRAN**, Sayın (2004). “Hâricîlerin ‘el-Emru bi’l-Marûf ve’n-Nehiyu ani’l-Münker’ Anlayışı.” **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C. 3. S. 1. s. 199-223.
- DEMİRCİ**, Mehmet (2007). “İçeride Dönük Cihad: Mücadele.” **İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi**. S. 19. s. 9-21.
- DEMİREL**, Emin (2003). **Taliban, el-Kaide-Ladin ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan**. İstanbul: İQ Kültür Sanat Yay.
- DOĞAN**, Necdet (1987). “Anarşist ve Teröristlerin Eyleme Hazır Hale Getirilmelerinde Uyuşturucu (Bağımlılık Yapan) Maddelerin Rolü.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Kitabevi. s. 80-82.
- DÖNMEZER**, Sulhi (1987). “Teröristlerin Rehabilitasyonu.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 96-106.

- EI-ENSARİ**, Seyfüddin vd. (2013). **11 Eylül-Dünyayı Sarsan Hadiseye Genel Bir Bakış**. Çev: Muhammed PEHLİVAN. İstanbul: Küreselkitap Yay.
- EI-KUREŞİ**, Ebu Ubeyd (2013). “11 Eylül Saldırısı... İmkansızın Mümkün Olduğu An...” El-Ensari vd. **11 Eylül-Dünyayı Sarsan Hadiseye Genel Bir Bakış**. Çev: Muhammed PEHLİVAN. İstanbul: Küreselkitap Yay. s. 35-53.
- EI-LİBİ**, Atiyyetullah (2014). **Türk Mücahidlerin Sorularına Cevaplar**. Çev: Muzaffer YILMAZ. İstanbul: Küreselkitap Yay.
- ENDİŞMEND**, Muhammed İkrâm (2011). **Maarif-i Asrî-i Afganistan (hş 1282-1389 m 1903-2010)**. Kabil: Bungah-ı İntişarât-ı Maiwand.
- ENDİŞMEND**, Muhammed İkrâm (2013). **Munâza’a-i Durend ‘Aklâniyet-i Siyasi**. Kabil: İntişarât-ı Sa’id.
- ENSARİ**, Hoaca Başır Ahmad (hş 1385- m 2006). **Afgansitan der Âteş-i Neft**. Kabil: Bungah-ı İntişarât-ı Maiwand.
- EENSARİ**, Hoaca Başır Ahmad (hş 1991- m 2012). **Mazhab-ı Taliban**. Kabul: İntişarât-ı Saeed.
- ERCİYES ÜN.** (1991). **PKK Gerçeği**. Kayseri: Erciyes Ün. Yay.
- ERDEM**, Mustafa (2004). “Din ve Terör Üzerine.” **Dini Araştırmalar Dergisi (Din ve Terör Özel Sayısı)**. C. 7. S. 20. s. 9-12.
- ERDOĞMUŞ**, Zeki (1987). “Türkiye’de Terörist Eylemin Sebepleri”. ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 9-19.
- EROĞLU**, Feyzullah (1995). **Davranış Bilimleri**. İstanbul: Beta Yay.
- EROL**, Mehmet Seyfettin (2008). “Uluslararası İlişkiler Aktörü Olarak Terör Örgütleri”. Editör: Haydar ÇAKMAK. **Terörizm**. Ankara: Barış Platin Yay, s. 73-97.
- FARYABİ**, A (hş 1385-m 2006). **Nigâhi ber Hevâdis-i Bîst Sal Ehîr-i Afganistan (ez Kûdetayi Sevr tâ İşgal-i Taliban)**. Yayımlandığı Şehir Yok: Barlian Yay.
- FARYABİ**, Şaik Visal (ts). **İsmail Han Merd-i Mukavemet, Merd-i Hammasa**. Herat: İntişarât-ı Ahrârî.
- FAZİL**, Fazlu’r-rahman (2003). **Tendîsi ber Çekâd-ı Âzâdi**. Yayın Yeri Yok: Bünyad-ı Âzâdi.
- FIĞLALI**, Ethem Ruhi (1997). “Hariciler.” **DİA**, 16. Cilt. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası Yay. s. 169-175.
- GÂNİM**, İbrahim Beyyûmi (2000). “İhvân-ı Müslimin.” **DİA**, 21. Cilt. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası Yay. s. 580-583.
- GÖÇGÜN**, Önder (1987). “Anarşi ve Teröre Karşı Atatürkçülük ve Milli Kültür.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 90-95
- GÖKA**, Erol (2014). **Türklerde Liderlik ve Fanatizm (2. Baskı)**. İstanbul: Timaş Yay.

- GÜRSES**, Emin (2007). **Uluslararası Sistemin Kıskaçında Etnik Terör**. İstanbul: Profil Yay.
- GÜRSES**, İbrahim (2002). “Dindarlık ile İlgili Tutumlar ve Otoriteryen Kişilik İlişkisi.” Editör: Hayati HÖKELEKLİ. **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**. Ankara: Ankara Okulu Yay. s. 71-115.
- HACALOĞLU**, Terken (Sonbahar-Kış 1998/99). “Afganistan’daki Politik Çatışmalar ve Uluslararası Yansımaları”. **Avrasya Dosyası Dergisi (Afganistan ve Pakistan Özel)**. C: 4, S. 3-4. s. 71-78.
- HAKCÛ**, Mir Aka (hş 1384-m 2005). **Afganistan ve Müdahilât-i Hârici**. Kabil: Matbaa-i Maiwand Yay.
- HÂKİMÎ**, Muhammed İsmail (hş 1381-m 2002). “Siyaset ve Amel-kerd-i Guruh-i Talilban.” Redaktör: Abdulmecid Nasiri Davudi. **Afganistan ve Nizam-i Siyasi-i Âyende**. Kum: İntişarât-ı Zulal-ı Kevser. s. 446-447.
- HANNANÎ**, Halilurrahman (hş 1385-m 2007). **Zen-i Afgan-ey Mevki’yet-i Şeri’ tâ Vâki’yet-i İctima’i**. Kabil: Matbaa-i Taba’ati ve San’ati-i Ahmad.
- HAYFÎ**, Halil (hş 1389-m 2010). **Afganistan Tahta-hîz-i İstismâr**. Kabul: Büngâh İntişarât-ı Maiwand.
- HOFFER**, Eric (2010). **Kesin İnançlılar**. Çev: Erkil GÜNÜN. İstanbul: Plato Film Yay.
- HÖKELEKLİ**, Hayati (2011). **Din Psikolojisi** (9. Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- HÖKELEKLİ**, Hayati (2013). **Din Psikolojisine Giriş** (3. Baskı). İstanbul: Dem Yay.
- HÜKÛM**, Abdüşşükür (hş 1390-m 2011). **Afsane-i Bayrak ve Seyr-i Afsanevi-i ânder Kişver**. Kabil: İntişarât-ı Feyzi Yay.
- İMAM MALİK** (1994). **Muvatta’** (1. Cilt9). Redaktör: Vecdi AKYÜZ. Çev: Ahmet M. BÜYÜKÇINAR vd. İstanbul: Beyan Yay.
- İMAM MALİK** (1994). **Muvatta’** (2. Cilt). Redaktör: Vecdi AKYÜZ. Çev: Ahmet M. BÜYÜKÇINAR vd. İstanbul: Beyan Yay.
- İMAM MALİK** (1994). **Muvatta’** (3. Cilt). Redaktör: Vecdi AKYÜZ. Çev: Ahmet M. BÜYÜKÇINAR vd. İstanbul: Beyan Yay.
- İMAM MALİK** (1994). **Muvatta’** (4. Cilt). Redaktör: Vecdi AKYÜZ. Çev: Ahmet M. BÜYÜKÇINAR vd. İstanbul: Beyan Yay.
- İSMETULLAHÎ**, Muhammed Haşim vd. (hş 1378-m 1999). **Ciryân-ı Pur-şitâb-ı Taliban**. Yayınlandığı Şehir Yok: İntişarât-ı Beynelmileli-i Hudâ.
- KAĞITÇIBAŞI**, Çiğdem (2010). **Günümüzde İnsan ve İnsanlar (Sosyal Psikolojiye Giriş)** (12. Baskı). İstanbul: Evrim Yay.
- KARACA**, Faruk (2011). **Din Psikolojisi**. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık Yay.

- KARAMAN**, Hayrettin, Ali **BARDAKOĞLU**, ve Yunus **APAYDN** (Redaktör). (2006). **İlmihal I. Cilt (İman ve İbadetler)**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- KAYABALI**, İsmail ve Cemender **ARSLANOĞLU** (1987). “Beyin Yıkamanın Sosyo-Psikolojik Temelleri ve Türk Gençliğine Uygulanması.” Anonim. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 197-203.
- KAYIKLIK**, Hasan ve Asım **YAPICI** (2005). “Dinsel Eğilimle Ön Yargı ve Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişkiler Üzerine Psikolojik Bir Araştırma.” **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. C. 14. S. 1. s. 413-426.
- KAZİM**, Seyid Abdullah (2005). **Zenan-i Afgan Ziyar Feşar-ı An’ane ve Tacaddud**. Kaliforniya: Yayın Yeri Yok.
- KOÇ**, Emel (2010). “Gabriel Marcel’e Göre Fanazim.” **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. S. 22. s. 127-138.
- KONUK**, Yahya (2012). **Bosna’dan Afganistan’a Cihadın Mahrem Hikayesi**. İstanbul: Ark Yay.
- KÖSE**, Ali ve Ali **AYTEN** (2012). **Din Psikolojisi**. İstanbul: Timaş Yay.
- KÖSE**, Saffet (2007). “Cihad Şiddete Referans Olabilir Mi?” **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**. S. 9. s. 37-70.
- KUNDÎ**, Mansoor Akbar ve Faiza **MİR** (2002). “Afgansitan: Sona Ermeyen Savaş.” Derleyen: Ali **AHMETBEYOĞLU**. **Afganistan Üzerine Araştırmalar**. İstanbul: Tasav yay. s. 335-348.
- KURT**, Abdurrahman (2009). “Dindarlığı Etkileyen Faktörler.” **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. C. 18. S. 2. s. 1-26.
- L’ALİSTÂNİ**, Tahir (hş 1390-m 2012). **Mu’ammâyi Katl-i Usame bin Ladin (Teniş der Revâbit-i Amrika ve Pakistan)**. Kabil: İntişarât-ı Refah.
- LE BON**, Gustave (1997). **Kitleler Psikolojisi**. İstanbul: Hayat Yay.
- LEMMON**, Gayle Tzemach (2015). **Khair Khana Terzisi (Taliban Baskısına Direnen Bir Afgan Kadın Girişimcinin Hikayesi)**. Çev: Ethan P. TROUT. İstanbul: Geoturka Yay.
- MAMUN**, Rezzak (hş 1389-m 2010). **Raz-i Khoabide (Esrar-ı Merg-i Doktor Necibullah)**. Kabul: İntişarât-ı Sa’idi.
- MAMUN**, Rezzak (hş 1390-m 2011). **Yaddaşt-ha-ı Siyasi**. Kabul: İntişarat Sa’id.
- MANSUR** (2003). **Karzai Na-handa İmza Mi-koned**. Kabil: Bungah-ı İntişarât-ı Maiwand.
- MARDİN**, Şerif (2002). **İdeoloji**. İstanbul: İletişim Yay.
- MARSDEN**, Peter (hş 1388-m 2010). **Taliban Cang, Mazheb ve Nizâm-i Cedid der Afganistan**. Çev: Kazım FİYRUZMEND. Tahran: Naşr-i Merkez.

- MECRUH**, Seyid Şemsuddin (hş 1391-m 2012). **Mecmua-ı Makalât-i İlmi, Siyasi ve İctimai**. Kabil: Afganistan Times Yay.
- MEHDEVÎ**, Cafer (hş 1393-m 2014). **Camia-şinâsi-ı Siyasi-i Taliban (m 1994-2001)**. Kabul: İntişarât-ı Sa'id.
- MUHAMMEDÎ**, Şevket Ali (hş 1381-m 2002). “Şâhis-hây-ı Şikest-pezirî-i Taliban.” Redaktör: Abdulmecid Nasiri DAVUDÎ. **Afganistan ve Nizam-i Siyasi-i Âyende**. Kum: İntişarât-ı Zulal-ı Kevser. s. 437-443.
- MÜJDE**, Vehid (hş 1981-m 2002). **Afganistan ve Penc Sâl Sulta-ı Taliban**. Kabil: Bûngâh-ı İntişarât-ı Maiwand.
- MÜTEVEKKİL**, Vekil Ahmed (hş 1384-m 2005). **Afganistan ve Taliban**. Çev: Vahid Müjde. Kabil: Meyhen Kitab-furûşi Yay.
- NECEF-ZADE**, Mehdi (ts). “Kârkerd-i Sazmân-hayı İtlâati-Emniyeti- Amerika, Pakistan ve Rusya der Buhran-ı Afganistan.” MERKEZ NEŞERÂT-İ İKRA. **Vîje-i Afgan Pes ez Taliban 3**. Kabul: İntişarât-ı İkra. s. 133-174.
- OĞUZ**, Esedullah (2001). **Hedef Ülke Afganistan**. İstanbul: Doğan Kitapçılık Yay.
- OĞUZ**, Esedullah (2002). “Afganistan’ın Sovyetler Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Afganistan.” Derleyen: Ali AHMETBEYOĞLU. **Afganistan Üzerine Araştırmalar**. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı Yay. s. 277-298.
- ONULDURAN**, Ersin (1987). “Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Faktör: Terörizm.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 168-177.
- ÖZCAN**, Azmi (1993). “Dârülulûm.” **DİA**. 7. Cilt. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası Yay. s. 553-555.
- ÖZEL**, Ahmed (1993). “Cihad.” **DİA**, 7. Cilt. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası Yay. s. 527-531.
- ÖZGEN**, Mahmut İhsan (1989). **Türkiye’de Şiddet Hareketleri, Kaynakları ve Hedefleri**. Ankara: Yeni Forum Yay.
- PAMİR**, Peykâr (hş 1389-m 2010). **Nakş-ı Pakistan der Trajedi-i Hûnîn-i Afganistan (Cild-i 2)**. Yayınlandığı Şehir Yok: Naşr-i Mâ Yay.
- PEJVAK**, Abdulkayyum, Ali DAYFÛLADİYAN ve Mehdi HASANÎ (hş 1389-m 2010). **Revabıt-ı Harici-i Amerika ve Afganistan**. Kabil: İntişarât-ı Ferheng.
- RAHMANÎ**, Akîle Nergis ve Abbas HÛSEYİNÎ (hş 1391-m 2012). **Pes Az İnziva-Ber-resi-i Siyaset-i Harici Afganistan Pesâ Taliban**. Kabil: Merkez-i Mutaliât-ı Stratejik Kabul.
- RAHMNANÎ**, Ali (ts). “Peymân-ı Atlantik-i Şimali (NATO) der Afganistan.” MERKEZ-İ NEŞERÂT-İ İKRA. **Vîje-i Afgan Pes ez Taliban 3**. Kabul: İntişarât-ı İkra. s. 111-132.
- RESULÎ**, Cafer (2005). **Ceng-i Nâ-mukaddes-i Amrika (Afganistan ve Terörizm-i Beynelmileli)**. Kabul: Bungâh-ı İntişarât-ı Maiwand.

- RAŞİD**, Ahmed (hş 1387-m 2008). **Taliban, İslam, Neft ve Bazi-i Buzurg-i Nev der Asya-ı Miyâne**. Çev: Abdulvedud ZAFERİ. Kabil: İntişarât-ı Maiwand Yay.
- RAŞİD**, Ahmed (2013). **Pakistan der Pertgâh (Âyende-i Pakistan, Afganistan ve Garb)**. Çev: Necibullah BARİKZEY. Kabil: Encümen-i Neşerâti-i Daniş.
- RECÂ**, Ali Asgar (hş 1382-1383-m 2003-2004). “Cünbiş-hayi İslami ve Mukayese-i ân bâ Hareket-i Talibanism.” **Tolo’ Dergisi**. S. 8-9. s. 283-315.
- SELİM**, Yavuz (2003). **Ah Afganistan**. Ankara: Türkiye Sağlık İşleri Sendikası Yay.
- SELİM**, Yavuz (2004). **Afganistan ve Dostum**. Ankara: Hiler Yay.
- SERİYYE**, Salih (2013). **Saatlar Şhadete Ayarlı (Bir Mücahidin Cihad Günlüğü)**. İstanbul: Ark Yay.
- SEVER**, Murat, Hüseyin CİNOĞLU ve Oğuzhan BAŞIBÜYÜK (2010) “Giriş: Terörün Sosyal Psikolojisi”. Editör: Murat SEVER vd. **Terörün Sosyal Psikolojisi**. Ankara: Polis Akademisi Yay. s. 1-13.
- SİNANOĞLU**, Oktay (2010). **Hedef Türkiye**. İstanbul: Bilim-Gönül Yay.
- SOYYER**, Ahmet Yılmaz (2002). **Bir İdeolojinin İzdüşümü Taliban**. Isparta: Fakülte Kitabevi Yay.
- ŞAHİN**, Adem (2007). **Ergenlerde Dindarlık ve Benlik: Dindarlığın Ergen Benliğine Etkisi Üzerine Bir Araştırma**. Konya: Adal Ofset. Yay.
- ŞAHZAD**, Seyid Saleem (2014). **El-Kaide ve Taliban’ın İçinde (Bin Ladin ve 9/11’in Ötesinde)**. Çev: Abdullah TATLI. İstanbul: Küresel Kitap Yay.
- ŞERİFİ**, Marziye (hş 1381-m 2002). “Amel-kerd-i Guruh-ı Taliban.” Redaktör: Abdulmecid Sabiri DAVUDİ. **Afganistan ve Nizam-i Siyasi-i Âyende**. Kum: İntişarât-ı Zulal-ı Kevser. s. 454-455.
- TAFLIOĞLU**, Serkan (Sonbahar-Kış 1998/99). “İslami Direnişten Taliban’a”. **Avrasya Dosyası Dergisi (Afganistan ve Pakistan Özel)**. C: 4, S. 3-4. s. 26-47.
- TARHAN**, Nevzat (2003). **Psikolojik Savaş- Gri Propaganda**. İstanbul: Timaş Yay.
- TASLAMAN**, Caner (2014). **Terör’ün ve Cihad’ın Retoriği (Felsefi ve Teolojik Değerlendirmeler)**. İstanbul: İstanbul Yayınevi Yay.
- TDK** (2005). **Türkçe Sözlük** (10. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- TEZCAN**, Durmuş (1987). “Uluslararası Terör Olayları İçerisinde Ermeni Teröristlere Ait Davaların Değerlendirilmesi.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 109-114.
- TEZER**, Özlem (2012). **Sınırı Aşmak**. Ankara: Orient Yay.
- TOPALOĞLU**, Bekir (1993). “Günümüzde Cihad.” **DİA**, 7. Cilt. İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası Yay. s. 531-534.

- UÇAR**, Abdullah (2007). **Terör ve İslam**. Konya: Adım Matbaası.
- ÜLGER**, İrfan Kaya (Sonbahar-Kış 1998/99). “Taliban: Afganistan’da (Pax American)nın İslamcı Militanı”. **Avrasya Dosyası Dergisi (Afganistan ve Pakistan Özel)**. C: 4, S. 3-4. s. 94-110.
- YALVAÇ**, Mehmet (1987). “Uluslararası Terörizm ve Gençlik.” ANONİM. **Uluslararası Terörizm ve Gençlik**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. s. 129-140.
- YAMAÇ**, Fatih (2006). “11 Eylül 2001 Sonrası Fransız Terörle Mücadele Politikası.” Derleyen: İhsan BAL. **Terörizm**. Ankara: Barış Platin Yay, s. 79-117.
- YAPICI**, Asım (2002). “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık.” **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. C. 2. S. 2. s. 75-117.
- YAPICI**, Asım (2004). Din Kimlik ve Ön yargı: Biz ve Onlar. Adana: Karahan Yay.
- YARAN**, Cafer Sadık (2016). “Dinler ve Cihad.” Editör: Ahmet ERTÜRK. **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad**. İstanbul: Kuran Araştırmaları Merkezi Yay. s. 49-76.
- YAVUZ**, Kerim (1982). “Din Psikolojisinin Araştırma Alanları.” **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. S. 5. s. 87-109.
- YEMİN**, Muhammed Hüseyin (hş 1380- m 2001). **Afganistan Tarihi: Felsefe-i Nâm-gâri-i Şehr-hâ, Kûh-hâ ve Derya-hâyı Afganistan** (5. Baskı). Kabil: İntişarât-ı Sa’id Yay.
- YÖK** (1985). **Türkiye’de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri**. Ankara: Yayın Yeri Yok.
- YUSUFZAI**, Şirşah (2011). **Bâzi-i Buzurg**. Kabil: İntişarât-ı el-Ezher.
- YUSUFZAY**, Malala ve Christina LAMB (2014). **Ben, Malala (Eğitim Hakkını Savunduğu İçin Taliban Tarafından Vurulan Kız)**. Çev: Doğan YILMAZ. İstanbul: Epsilon Yay.
- YÜCEL**, Ahmed (2016). “Hz. Peygamber’in Cihad Anlayışı ve Kültüre Yansımaları-Cihad Hadisleri ve Değerlendirilmesi.” Editör: Ahmet ERTÜRK. **İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad**. İstanbul: Kuran Araştırmaları Merkezi Yay. s. 221-248.

Elektronik Kaynaklar

- AFGHANTELEX** (hş 09.10.1396-m 30.12.2017). “Mahkeme-i Taliban-Sezâyî Cevanî ki bâ Nâ-mahrem Sohbet Kerd.” <https://www.afghantelex.com/multimedia/video/محکمه-طالبان-سزای-جوانی-نامحرم-صحبت.html/>. Erişim Tarihi (24.03.2018).
- AZM**, Kave (hş 1.06.1395-m 22.08.2016). “Gulam Nebi Han Çerhi, Ulğûy-i Mukavemet der Beraber İstibdat ve İrtica’.” <http://www.hambastagi.org/new/fa/from-our-history/1909-ghulam-nabi-khan-charkhi.html>. Erişim Tarihi (01.03. 2017).
- BAMYANİ**, Zafer (hş 12.10.1395-m 02.01.2017). “Taliban der Yek Mahkeme-i Sahrayi, Şeş Bâşende-i Gazni râ Durre Zedend.” <https://www.darivoa.com/a/taliban-lashed-six-civilian-on-charges-of-sexual-abuse-in-ghazni-province/3658739.html>. Erişim Tarihi (24.03.2018).
- BBC** (20.09.2011). “Burhaneddin Rabbani der Kabul Küşte-şod.” http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2011/09/110920_130_afghanistan_ra_banni_killed. Erişim Tarihi(26.12.2017).
- BBC** (30.07.2015). “Taliban Merg-i Molla Muhammed Ömer, Rehber-i İyn Guruh râ Teyit Kerd.” http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2015/07/150730_mar_omar_death_confirmed. Erişim Tarihi (05.05.2017).
- DALKIRAN**, Sayın (ts.). “Vehhabilik ve Vehhabiliğe Bakış Açısı.” <https://sorularlailamiyet.com/kaynak/vehhabilik>. Erişim Tarihi (10.03.2017).
- DW** (06.10.2017). “Vezir-i Hariceyi Pakistan: Nufuz-i mâ ber Gruh-i Taliban Kahiş-yâfta Ast.” www.dw.com/fa-af/-طالبان-نفوذ-ما-بر-گروه-طالبان-a-40828996. Erişim Tarihi (30.03.2018).
- EMİNİ**, Mehrcû (13.10.2014). “Hamle-i İntihâri ber Kârvân-ı Nirû-hâyi NATO der Kabul ez Efrâd Mülki Kurbanî Girift.” <http://www.ufuqnews.com/archives/8027>. Erişim Tarihi (20.04.2017).
- FARDANEWS** (hş 30.06.1390-m 21.09.2011). “Taliban Mesuliyet-i Terör-i Rabbani ra ber Uhde Girift.” www.fardanews.com/fa/news/162521/-طالبان-مسئولیت-ترور-ربانی-را-بر-عهده-گرفت. Erişim Tarihi (28.02.2017).
- HABERTÜRK** (29 Mart 2017). “Canlı Bombanın Cenaze Namazı Kılınır Mı?” <http://www.haberturk.com/video/haberturk/izle/canli-bombanın-cenaze-namazı-kılınır-mi/163608>. Erişim Tarihi (29.03.2017).
- HABER7** (17.01.2017). “Reina Saldırınının Evinden Çıkanlar Şoke Etti.” <http://www.haber7.com/guncel/haber/2245373-reina-saldırınının-evinden-çıkanlar-şoke-etti>. Erişim Tarihi (02.03.2017).
- KARAKÖSE**, Taner Bekir (24.08.2016). “Siyonizm ve İsrail’in Kuruluşundaki Terör Örgütleri.” <https://www.stratejikortak.com/2016/08/israil-terror-ogutleri.html>. Erişim Tarihi (01.03.2018).
- KARAR** (06.09.2016). “PYD Açılımı Nedir? PYD ile YPG Arasındaki Fark Nedir? Terör Örgütünün Amacı Ne?” <http://www.karar.com/dunya->

haberleri/pyd-acilimi-nedir-pyd-ile-ypg-arasindaki-fark-nedir-teror-orgutunun-amaci-ne-227981#. Erişim Tarihi (02.03.2018).

KARAR (02.02.2017). “Beştepe’de Ortak Açıklama: Merkel’in ‘İslamist Terör’ Sözlerine Erdoğan’dan Anında Tepki.” <http://www.karar.com/dunya-haberleri/bestepede-ortak-aciklama-merkelin-islamist-teror-sozlerine-erdogandan-aninda-tepki-377465#>. Erişim Tarihi (18.12.2017).

MASHREGHNEWS (07.08.2015). “Molla Ömer: Nâ-şinâhte-terin Serkerde-hây-i Terörist-hây-i Cehan.” www.mashregnews.ir/news/449132/-ملا-محمد-عمر-ناشناخته-ترین-سرکرده-تروریست-های-جهان-تصویر. Erişim Tarihi (05.05.2017).

MUHACİR (hş 11.11.1990-m 31.01.2012). “Ez Türkiye Pây-piyâde der Kûh-hây-i Lâr.” <http://moqatel.blogfa.com/post/47>. Erişim Tarihi (05.05.2017).

MÜJDE, Vehid (hş 20.06.1388-m 11.09.2009). “El-Kaide ve Taliban Heşt-sâl Pes ez Yazdehum-ı September.” http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/09/090911_a-anniversary-11sep-mozhdah.shtml. Erişim Tarihi (06.03.2017).

NURİ, Kıyam (hş 21.06.1395-m 11.09.2016). “Panzdeh-sâl Ba’d ez 11 September Afganistan der Kucâ Karar Dared”. <http://khabarnama.net/blog/2016/09/11/fifteen-years-after-the-september-11-incident/>. Erişim Tarihi (06.03.2017).

ÖZER, Can Kemal (19.06.2015). “Modern Hasan Sabbahlar ve Thug Cinayetleri.” <http://www.yenisoz.com.tr/modern-hasan-sabbahlar-ve-thug-cinayetleri-makale-4262>. Erişim Tarihi (17.04.2017).

PEYAM-I ZEN (hş 05.1356-m Ağustos 1997). “Güzariş-hayi ez Serzemin-i Giriftâr-ı Tâ’un-i Bunyâd-gerâyi.” <http://pz.rawa.org/46/46reports.htm>. Erişim Tarihi (06.03.2017).

TASNIMNEWS (hş 17.10.1396- m 07.01.2018). “İtiraf İslamâbâd be Huzur-i Muhalifan-ı Musallah-ı Devlelt-i Afganistan der Hâk-i Pakistan.” <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1396/10/17/1621571/-اعتراف-اسلام-آباد-به-حضور-مخالفان-مسلح-دولت-افغانستان-در-خاک-پاکستان>. Erişim Tarihi (30.03.2018).

TDK (14.03.2017). “Tutum.” http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58c7b7567ea8e2.46947765. Erişim tarihi (14.03.2017).

TÛRİ, Aşık-hüseyin (hş 10.07.1396- m 02.10.2017). “Ez Cihad-i Afganistan tâ Hoaca Asif.” <http://parstoday.com/ps/news/afghanistan-i57125>. Erişim Tarihi (30.03.2018).

8AM (hş 04.0.1395- m 24.05.2016). “İhtilâf-hayi Taliban Teşdîd Mişevved.” <http://8am.af/1395/03/04/afghanistan-taliban-mola-mansor/>. Erişim Tarihi (05.05.2017).

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

ÖZGEÇMİŞ

Karim Jan oğlu Mohammed Naim NAİMİ, 06.09.1983 senesinde Afganistan'ın Cüzcan ili Andhuy ilçesine Arabhane-i el-Sa'di mahallesinde dünyaya gelmiştir. İlkokulu ve ortaokulu, Kazi Baba Murad Orta Okulu'nda, liseyi ise Ebu Müslim Lisesi'nde takdir, teşekkür ve derecelerle bitirmiştir. 2001-2003 yılları arasında Kazi Baba Murad Ortaokulu'nda öğretmenlik yapmıştır.

2003 senesinde yüksek tahsiline idame etmek üzere Türkiye'nin yolunu tutmuş, 2008 senesinde Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini başarıyla bitirmiştir. 2011 senesinde ise aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda "*İran'da Din Psikolojisi Çalışmaları*" adlı teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. 22.06.2018 tarihinde ise Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda, "*Din ve Terör-Din ve Terör İlişkisinin Din Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi-Taliban Örneği*" tezini savunarak doktor unvanını almıştır.

Naimi, alanıyla ilgili ilmi makalelerinin yanı sıra İran ve Afganistan ile ilgili, aylık ilim, kültür, tarih ve edebiyat dergilerinde tarih, toplum ve edebiyat üzerine yazılar yazmaktadır.